

HÊVÎ

KOVARA ÇANDÎYA GIŞTÎ

\$ 10 (Etranger)

HEJMAR 6 / TEBAX 1987

50 FF

ESPOIR

HÊVÎ

50 FF

Revue culturelle kurde

N° 6 - Août 1987

Directeur de la publication : Mehmed UZUN

Réalisation : Alî BUCAK, Ibrahim GHAZAGH,
Mohamad HASSAN, Suleiman JANY

Rédaction : Ibrahim AHMED (Angleterre), Rojen BARNAS (Suède), Mihemed BEKIR (Suède),
Firat CEWERÎ (Suède), KENDAL (France), MALMÎSANIJ (Suède), Hesên SEYF (Suède),
Mehmed UZUN (France).

SOMMAIRE

- Cigerxwîn, poète des lumières et de l'éveil national, <i>Rojen Barnas</i>	7
- Souvenirs d'Ihsan Nouri Pacha sur la révolte d'Agrî (V)	27
- Un entretien avec Osman Sebrî, poète et écrivain kurde contemporain	40
- Le centenaire de la naissance d'I.A. Orbelî, orientaliste et kurdologue soviétique <i>Rohat et T. Reşit</i>	46
- Les petits porte-faix (II) (nouvelle), <i>Firat Cewerî</i>	52
- Retour au foyer (récit), <i>Ş. Bekir Soreklî</i>	60
- A propos du « Destin de M. Karataş », critique littéraire de <i>Mehmed UZUN</i>	64
- Quelques textes en dialecte dumilî recueillis en 1857 par <i>Peter Ivanoviç Lerch</i>	69
- Deux contes par <i>K. Berz et E.E. Dervişyan</i>	80
- La version dumilî du conte « La Belle du monde » <i>U. Elî et A.V. Le Coq</i>	104
- Le Satan et les Kurdes Cheikhbizini d'Anatolie Centrale (conte), <i>Koyo Berz</i>	109
- Poèmes de <i>Malmisanij, H. Dersimî, Firat et H. Wetenî</i>	112
- Bibliographie dumilî (IV) - <i>Malmisanij</i>	121
- La retraite des Barzani du Kurdistan Iranien, <i>E.H. Tevrîşyan</i>	203
- Un poème d' <i>A. Arif</i>	178
- Pardonnez-moi (nouvelle)	168
- La secte des Ahl-é Haqq (Fidèles de Vérité) en Iran, <i>E. Qadir Mihemed</i>	139

La revue Hêvî (Espoir) est une publication bi-annuelle de l'Institut Kurde de Paris. Elle est ouverte à tous les courants de la vie culturelle kurde.

Les textes publiés n'engagent que la responsabilité de leur auteur.

Pour toute correspondance, écrire à : Institut Kurde de Paris,
106, rue La Fayette, 75010 PARIS - FRANCE - tél. : (1) 48 24 64 64

2 €

HÊVÎ

KOVARA ÇANDÎYA GIŞTÎ

HEJMAR 6 / TEBAX 1987

www.arsivakurdi.org

Imprimé en Italie

© INSTITUT KURDE DE PARIS – 1987 – ISSN 0761-1242

**Kurmanc di dewleta dinê da
Aya bi çi wechî mane mehrûm ?
Bîcimle ji bo çi bûne mehkûm ?**

Ehmedê Xanî (sedsala XVII)

www.arsivakurdi.org

Xwendevanên hêja,

Ji ber sebebên teknîkî, ev hejmara kovarê, ji her carî zêdetir, bi derengî ket. Herwekî hûn ê bibînin, rûpeline kovarê ne rast in. Aliyê rastê ye rûpeline bi dûzan derneketine.

Lê me hêvî heye ku kovara we, ji îroj pê ve, hîn çêtir û di wextê xwe de derkeve. Em ji niha ve dikarin bibêjin ku hejmara heftan ê di wextê xwe de derkeve.

Em li hêviya rexne, pêşniyar, name û nivîsarên we ne.

Redaksiyon

www.arsivakurdi.org

SERECEM

- Şaîrê ronahî û hişyariyê Cigerxwîn - Rojen BARNAS	7
- Bîranînên Ihsan Nûrî Paşa (V)	27
- Hevpeyvîn bi Osman Sebrî re - AMED, ZÎN	40
- 100 saliya bûyina I.A. Orbelî - ROHAT	46
- Akademîk Hovsêp Orbelî - Tosinê REŞÎT	49
- Barkêşên biçûk (II) - Fîrat CEWERÎ	52
- Vegera mal - Şahînê B. SOREKLÎ	60
- Siûda Mehmet Karataş - Mehmed UZUN	64
- Çend tekstên dimilkî (zazakî) : 1857 - Peter Ivanoviç LERCH	69
- Na xumxuma kerameta girana pey ra dima - Koyo BERZ	80
- Bey - Elî Eşref DERVÎŞYAN	95
- Ebi zazakî hikaya « Dunya guzelî » - Umerê ELÎ, A.V. LE COQ	104
- Şeytan û şêxbiziniya - Koyo BERZ	109
- Di şaîrî - MALMISANIJ	112
- Di deyîrê (lawikê) dersimî - Haydarê SERSIMÎ	116
- Welat - FIRAT	119
- Yew deyîra destnuşta - Hesreta WETENÎ	120
- Bibliografya dimilkî (zaza) (IV) - MALMISANIJ	121
- Paşekêşey Barzanîyekan li Kurdistanê Îran - Ebû Hesên TEVRÎŞYAN	203
- Sozî awazekî yêr xurbet - Ehmed ARIF	178
- Dawayî lê bûrdin	168
- Mezhebî Ehlê Heq li Îran - Enwer Qadir MIHEMED	139

www.arsivakurdi.org

ŞA'IRÊ RONAHÎ Û HIŞYARIYÊ CEGERXWÎN

Rojen BARNAS

Mele Şêxmûsê Hesenê Hesarî di çaryeka pêşîn a sedsala bîstî de bi peyafî kete meydana şî'ra kurmancî, li hespê têkoşîna rizgariyê siwar bû, bi navê Cegerxwîn pêncî û neh sal bêî ku raweste hespê xwe li vê meydana bezand. Bi dostan, bi neyaran, bi kalan, bi sûtalan navê xwe da bihîstin û pejirandinê. Ev nav bû mertaleke nependî, zexim û stûr, li ber pêjnên welatparêziyê li hemberî tûr û êrişên propaganda û kirên dewletên Kurdistanê parvekir, û tevkarên wan ên hundirîn. Dengê wî bû tovê hişyariya li şexsiyeta xwe ya milî ya kurdî derketinê, bi taybetî di nav me Kurdên Kurdistanê bakur de.

Dengê Cegerxwîn bi destê feqeh û melayên welatparêz cara pêşîn hate di guhên me de olan da. Ji ber xisûsiyeta xwendina wan ku ew gund bi gund, bajar bi bajar li cih û deverên welêt digeriyan, ji ber ku metoda hînbûna wan li se jiberkirinê bû, û di nav rewşenbîrên kurd ên wê demê de yên ku xwe warisê tevgerên milî yên Kurdistanê wek yên Şêx Seîd, Şêx Ubeydullah, Şêx Şehabedîn-Seyid Elî-Mele Selîm didîtin, ew bûn ; vê qasidiya mêjûyî li xwe girtin.

Di çûnûhatina xwe ya xwendinê de feqeh bi navtêdan û piştgiriya seydayên xwe, şî'rên Cegerxwîn ji devkî ji ber dikirin, li gora xwe bi awayê bêlimteyê (bêrûte/bêlûte) bi meqam vedikirin, di dawet û dîlanan de wek dîlok distran :

Welatê min tiwî bûka cihanî
Hemî bax û bihişt û mêg û kanî

Di civatên mela, şêx û axayên welatparêz de şî'rên wî bi meqamên xezel û qesîde dihatin xwendinê, ku di wan civatan de ji mêj ve timî Cizîrî, Feqehê Teyran, Bateyî, Xanî û Aqtepî bi wecdeke bilind dihatin xwendin. Di civatên

wisa, hînbûyiyê şî'ra kurdî de bi dengekî zîz û sotî ku melakî destê xwe bide ber guhê xwe û bistrê :

Nalînek tê guhê min, lê winda û nîhan e
Agir berda dilê min, tev bû pêt û dûxan e
Barek da ser milê min, lê barekî giran e
Dane ser hev kulê min, hemû derd û bela ne

Îro roja xebatê, serxwebûn e doza we
Dema jîn û felatê, li kû maye soza we
Hon tev şêrên di latê, rovî kete koza we
Şikestine di matê ; dijmin biriye boza we.

Kî heye gelo ku xwe li berê ragire, şewat, pêt, dû û dûxanên li welêt bi bîr neyne.

Ji civatên mela, şêx û axayên welatparêz herwekî ku xuya ye mebesta me helbet giştahiya mela, şêx û axayên Kurdistanê nîne. Ji xwe ku bi giştan re ev pêjnên welatparêzî hebiwa ; tevgerên milî têknediçûn, qîrîn û nalîna Cegerxwîn jî tebîî ye ku bi vî awayî helnedibû.

Şî'ra Cegerxwîn hêdî hêdî ji hucrik û medreseyên feqeh û melayan derket, li nav xwendevanên xwendegehên, li nav gencên nûhatî, li nav sazband û mitribên Kurdistanê belav bû. Di "mîtingên rojhelat" de dehol û zirne li pêşiya karwanê welatparêzan ku ji Qers, Agrî, ji Cizîr û Hekarê, ji Dêrsim û Ruhayê hatî, meqamê :

Welatê Kurda tev xêr û bêr e
Hemî maden e, tev zîv û zêr e
Lê çî bikim îro maye j'xelkê re

lêdixistin. Li ser kursiyê axaftinê "Helval Paul Robson" dihate xwendin. Di salonên mehkeme û di hewşên bendixanên siyasî de şî'rên wî bi sirûdî ji devekî li hember kirinên kolonyalîzmê dihatin gotin. Li hember biryarên mehkemê yê 8-16 sal hebsa giran, bi sirûdî xwendina "Ala Min" ku ji devekî digotin :

Te bi zîv zêr tev de kil dim
Roja cengê ez te hildim
Ger ez bimrim, ger ez rabim
Cegerxwîn im, serbilind im

Ev xwendin an ev şîrên wî helbet jimara salên bendîxanê danedixist,
lêbelê hêza xwelipiyahiş tinê xurt dikir.

Welatê Kurdistan hemî çîmen e
Egîd û şêr û piling tê hene
Hemî heval û pismamê me ne.

ji devê dengbêj û bi awazên spehî yên sazbandên Radyoya Erîvanê li
panahiya Kurdistanê gava diweşîya, pê re kaxizê piştrastiya huwiyeta milî
dikir berîka gelê kurd.

Îro ji heft heta heftê salî yên ku carek an du car ji Aramê Dîkran,
Mihemed Şêxo, Mahmûd Ezîz, Temo, Şivan-Gulîstan, Ciwan Haco, Dilgeş,
Hişyar li yekî guhdarî kiribin, û nav û şî'ra Cegerxwîn nebihîstibin, pê besta
wan a kurd-bûnê, hêrsa wan a raperikînê geş nebûbe, gelo heye ?

Ne bi tenê di nav Kurdistan de, di van salên dawî yên berî 12ê Îlona 1980
yî, hin şa'rên tirk ên pêşverû wek sembolekê navê Cegerxwîn, Xanî, Mem û
Zîn bi hevdû re di şî'rên xwe de bi kar tanîn.

Seyda çî bigre nêzîkî şêst salî bi mexlesa xwe ya Cegerxwîn jî. Navê wî
herwekî xwendevan pê dizanin ; Şêxmûs bû. Lê wî mexlesa xwe ya
Cegerxwîn ew çend li xwe girt ku gengaz e carna navê xwe yê berayî ji bîr
kiribe.

Di edebiyata dîwanî de mexles çî bigre hêmaneke esasî ya vê edebiyatê
ye û çî bigre zerûrî ye : herwekî navên artistik ên aktor û aktrîstên îroyîn.

Cegerxwîn mexlesa Seyda a didîwan e. Cara pêşîn wî mexlesa "Mûsayê
Hesari" an tiqûtenê "Mûsa" bi kar aniye. Di nivisandina "Cegerxwîn" de
Seyda tucar bi awakî nenivisandiye : "Cegerxwîn", "Cigerxwîn",
"Cîgerxwîn", "Cîgerxûn", "Ciger (bi)...xûn". Herwekî li ser dîwana pêşîn û
a diduya "Cegerxwîn", lê li ser ên dinê yên dûmahiyê "Cegerxwîn" hatiye
nivisandinê ku gava meriv bixwaze wek Seyda mexlesa wî binivisîne,
bivê-nevê dikeve dudilîyê.

DI ŞÎ'RA KURMANCÎ DE CIYÊ CEGERXWÎN

Cegerxwîn şa'îrekî ji şa'îrên kurmanciya jorîn e ku rûpela şî'ra kurmancî
ya sedsala me bi navê wî geş biye. Giringî û mezinahiya wî dergehê şî'ra
têkoşînê li edebiyata kurmancî vekiriye.

Şî'ra kurmancî helbet bi Cegerxwîn dest pê nake. Hetanî Cegerxwîn
şî'ra kurmancî pênc sed - şeş sed salekê li pey xwe hiştîye ku di destpêka wê
de hê hisûpîsa hin ziman, gel û dewletên modern ên îroyîn tune biye.

Çawa ku şî'ra kurmancî bi wî dest pê nekiriye her wisa jî ostayê mezin ê şî'ra kurmancî yê pêşîn jî ne ew e. Di rûpelên şî'ra kurmanciya jorî de Elî Herîrî, Melayê Cizîrî, Feqehê Teyran, Melayê Bateyî (Batî), Axayê Bêdarî, Ehmedê Xanî, Smaîlê Beyazîdî, Siyehpûş, Axayok, Mela Yehyayê Mizûrî, Mela Xelîlê Sêrtî, Hacî Fetahê Hezroyî, Şêx Mihemedê Hadî, Şêx Nûredînê Birifkanî, Şêx Evdirehmanê Taxê, Şêx Evdirehmanê Axtepî (Aqtepî), Mensûr Gergaşî, Mîna, Macin, Sadiq, Bekir Begê Erzî, Pertew Begê Hekarî, Evdirehîm Rehmî hatine înzayên xwe avêtinê. Ji vana yên di huner û edebiyatê de herî xurt sê-çar osta ne ku her yek ji xwe re rêke arizî vekiriye, yên mayî çî bigre bûne dûajo, an texlîtkirên wan. An jî di şa'îrî û arizî bûnê de lewaz mane.

Di rêzeçiyayê şî'ra me ya bûrî de ostayên navser ev in :

1. Melayê Cizîrî
2. Feqehê Teyran
3. Melayê Bateyî
4. Şêx Ehmedê Xanî

Çî bi osta, çî bi şagirt û nîv-ostayên xwe ve şî'ra me ya heta dema Cegerxwîn, şî'ra dîwanî bû.

Bêî pêzanîna bi xisûsiyetên edebiyata an şî'ra dîwanî, têgihîştina ji şa'îrên me yên wê demê ne gengaz e, û tesbîtkirina ciyê Cegerxwîn di şî'ra kurmancî de wê yaxurî be. Ku kevin neyê zanîn ; hêjayî bi nû dayinê, li rû dimîne. An di xisûsa "qels" de pêzanîneke me tune be, dê emê çawa bizanin ku "xurt" çî ye ? Ji ber vî çendî ji bona pêzanînen hin xwendevanan taze bikin, divê piçekê li ser xisûsiyetên şî'ra dîwanî rawestin, di pey de wê û ya Cegerxwîn bidin ber hev, da bikaribin jê bigihîjin netîcekê.

XISÛSIYETÊN ŞÎ'RA DÎWANÎ

Bi derketin û belavbûna dîne îslamê, je ber ku zimanê Qur'anê bi erebî bû, erebî di nav gelên musulman-bûyî an musulman-kirî de bû zimanê resmî yê dîni û kete rewacê. Li Misrê û li bakurê Afrîkayê zimanên gelêrî yên medeniyetên kevin ji meydanê birand, zimanên samî yên rojhelatanavîn di nava xwe de asîmîle kir.

Erebî, herwekî welatên dîne bi rêgeha Qur'anê kete nav jiyana gelên îranî û tûranî jî. Îran di navbera Roma (rojawa) û rojhelatadûr (rojhelat) de merkezeke siyasî ya nawendî bû. Ji ber vê xisûsiyetê di adapte bûn û adapte kirinê de zîrek bû. Bi deriyên xwe vekirina ji zimanê erebî re, şî'ra farisî û şî'ra erebî leqayî hevûdu bûn. Cazîbeya muzîka wezîna şî'ra erebî ; 'erûz li xweşa şa'îrên îranê çû. Sîstema wezin, qafiye, redîf û hunerên belaxetê yên

erebî anîn tevî terkîb û mezmûn (sembol) ên erebî-farisî adapteyê zewqa jiyana xwe kirin. Ji vê, moda edebiyateke nû afirî ku ev edebiyata bilind bû. Ev edebiyateke bilind bû, lewra xîtabî ehlê serayê û medreseyan dikir, şa'irên wê kultureke bilind a zadeganî stendibûn û xîtabî tebeqa bilind dikirin. Şa'irên vê ; ş'i'rên xwe li gora herfa paşîn a qafiya ş'i'rê, ji "elif"ê heta "yê" li rêzê di defterekê de dicivandin ku ji vê defterê an berhevokê re dîwan dihate gotin. Navê ş'i'ra dîwanî ji vê "dîwan"ê tê.

Ev edebiyata ha di Îranê de hate dinyayê, givrik bû. Hêdî hêdî şewqa xwe da ser edebiyatên hawirdorî. Tirkên azerî, çagatayî û osmanî ketin binê tesîra wê û hewil dan xwe ku bigihîjin ostaya şa'irên farisî.

Kurd jî xelkekî ji xelkên rojhelatanavîn bûn, Îranî bûn. Bivê nevwê ew jî li gora moda wê rojê li riya ş'i'rê kudandin.

◊ Ev edebiyat bi ziman, kultur û zewqa xwe xîtabî tebeqa bilind dikir. Cî û warê wê seray û koşkên şah, sultan, mîr û tekya û medreseyan şêx û melayan bûn.

◊ Wezin an pîvana ristê (misraê) 'erûz e. 'Erûz ji gelek behran û her behrek jî ji gelek qaliban pêk tê. Qalib li ser hîmên kîteyên (heceyên) kin (an vekirî) û drêj (an girtî) hatine avakirin.

◊ Yekîneka nezmê beyit (malik) e. Beyit du rêzik in. Mane û mentîqa gotinê ji serê beyitê dest pê dike û di dawiya beyitê de diqede. Di xezelek dwanzdeh an di qesîdeyek bîst û çar beyit de tiştinên ku beyitan bi hevûdu girê bide, ne mane, ne mentîqan jî ne mijara tevahî ye, lêbelê tiqûtenê qafiye, redîf û wezin e. Beyita pêş an ya di pey de yekînekên serbixwe ne.

◊ Ev edebiyat bi jêderk û xîtabkirina xwe ya şêx, mela, mîr, şah û sultan an ya xwenda û hakîma ye. Şair ji wan e û xîtabî zewq û kultura wan dike. Ji ber vê jî zimanê wê ji yê xelkê awartetir e. Ji terkîbên erebî-farisî yê giran û mezmûn (sembol) ên mîtolojiya kevin zimanekî çêkirî tê pê ku carna zimanê eslî yê milî di ş'i'rê de nayê xuyan kirin. Herwekî :

Mezmûnê miraselatê lareyb
Meşhûdê mikaşefatê bîlkeyb

Mehbûbê qulûbê men lehul-qelb
Qelban tu dikî bi bal xwe ve celb

Xanî, Mem û Zîn (1/6,7)

Di Şi'ra Dîwanî de Mijar û Tem

Di şî'ra dîwanî de awayê jiyana zadeganî ya Îranî û zewqa honandina bêjeyê ji ya farisî hakimê mijar û temayê ye.

Mîtolojiya Îran û Ereb a musulmankirî ku di eslê xwe de bi çend sed an çend hezar salan berî Îslamiyê hebiye, tevî qehremanên xwe ve mijarên vê edebiyatê ne.

Cografyake ku tixûbên wê li ser riyê erda dinya me bi xumam e ; çîn û maçîn, milkê freng, çiyayê Qaf cografya wê ye.

Evîn

Evîna şî'ra dîwanî bi xetên xwe yên gelemper en evîna însanî ye. Aşiq heye, maşûq heye. Aşiq şa'ir bi xwe ye ; zelîl e, mexdûr e, mezlûm e, hêsîr e. Maşûq di sifetê keçekê an jinekê de tê wesif kirin, lêbelê ew bi eslê xwe Xweda ya (li Cizîrî binêrin), resûlê Xwedê ye (li Bateyî binêrin), şah e, sultan e, mîr e. Di Mem û Zînê de Zîn dewlet e.

Dibe, ji ber ku dewleta me tune biye û gelê kurd bê şah û sultan bûne, şa'irên me yên dîwanî Cizîrî, Feqiyê Teyran, Xanî Xwedê û Bateyî jî pêxember ji xwe re kirine maşûq.

Pêjin bi mezmûnan (sembol) tîn vegotin ku pêzanîna van mezmûnan bi serê xwe şaxeke ilmê ye di nav edebiyatê de. Merîx, Zelîx, Zuleyxa û Sureya ya ku Cizîrî çêl lê dike, ne stêrkên rût ên li asîmana ne ; ew di mîstîsîzmê de îşaretên hin derece û meqamên gihîştina fenafîlahiyê ne. Bi van maneyan jî ew kesên ku kultureke bilind a mîstîsîzmê nestendibin, pê nizanin.

Felsefa Şî'ra Diwanî

Can û cesedê şî'ra dîwanî ku pîvan (wezin), teşe (form), mijar, tem, evîn û zîhniyeta cografî ya wê be, bêguman ruhê wê jî felsefa wê bi xwe ye.

Felsefa şî'ra dîwanî, ne felsefeke bi xasê şî'rê bi tenê ye, lêbelê di her awayê jiyane de hakimê dîtina yê vê derûdorê ye.

Ev felsefe ji sê hêmanên girîng tîn pê :

- a. Mîstîsîzm (mysticisme),
- b. Sê hêmanên baweriya îslamî,
- c. Dupereştî (Dualism) ya Misir, Hind û Îranî.

a. Mîstîsîzm

Mîstîsîzma herî kevin û ya biye bingehê mîstîsîzma Yewnanî û rojhelatanavîn, ya Mîsira kevin e ku jê re Hermesîzm jî tê gotinê. Li gora vê ruh ronahî, made jî tarîti ye. Ronahî ji tebeqa hefta ya esmana datê dinya tarî, dikeve made ku ev jî cesed e. Ev dahatin îmtîhan e. Ji bona ku ruh dîsa bigihîje nemirinê divê lê bitêkoş e ku here tebeqa hefta ya jê hatî. Di vê de heft gehînek hene :

Heyv : Li tebeqa pêşîn a esman e, dehaya ramanê ye.

Utarî : Li tebeqa didiwan a esmana ye, dehaya torinîyê (esalet) ye.

Zuhre : Li tebeqa sisiya ya esmana ye, dehaya evînê ye.

Roj : Li tebeqa çara ye, dehaya bedewiyê ye.

Merîx : Li tebeqa pêncya ye, dehaya dadiyê (edalet) ye.

Muşterî : Li tebeqa şeşa ye, dehaya zanînê (ilmê) ye.

Zuxal : Li tebeqa hefta ye, cihê sirên eqlê kaînatî ye. Ji vê derê meriv, yanî ruh derdikeve bêmiriniyê. Di destpêkê de ruh wekî ronahî ji vê derê dahatibû dinyayê, cihê made û tarîtiyê.

Kesên ku ne ehil bin, ne layiq bin, nikarin bigihîjin vê bêmiriniyê. Ev bêmirinî heqîqet e, heqîqeta mezin e. Yanî Xwedê ye. Lê ne ew Xwedayê ku Mûsa, Îsa û Muhemed jê behs dikin. Ji ber ku herkes ne ehil e, divê bi vê heqîqetê herkes nizanibe, ev nependî bimîne. Tiqûtenê yên ehil hêdî hêdî di pey hin îmtîhanan de pê bizanîn. Orfeyîzm û Pîsagorasî ya Yewnana kevin, batinitî, hurûftî yên Îranî ya musulman duajoyên vêne, lêbelê di nav herikîna zeman de hin reng û rûçikên nû welgirtine.

Bi kurtî mîstîsîzm (nependî) ev e : ji ber ku herkes ne ehilê xwe gihandina rastî û zanîna mezin (an mutlaq) e, divê rastî û zanîn nependî bê hiştin, ji herkesî re neyê gotin.

b. Sê hêmanên Baweriya îslamî

Di bareya felsefa jiyane ya dinyayê de felsefa îslamî di sê niqteyan de dihêwire :

1. Bê hewil û qeweta Xwedê tu tişteki nabe, çênabe, nayê kirin, nayê guhartin. Razîbûna bi qedera xwe çara tiqûtenê ye.

2. Qedera ku Xwedê hê di wextê «qalûbela»yê de li eniya meriv nivisandiyê, bi tu awakî betal nabe, nayê guherandin. Li hember vê têkoşîn û kefteleft bereday e. Divê meriv di her awayî de bi tewekul xwe bispêre li hêviya Xwedê.

3. Li dinyayê rahetî tune ye. Dinya bi mirin e, fanî ye, lewra jiyana li vê dinyayê ne hêja ye ku meriv serê xwe pê re biêşîne. Li vê dinyayê li rahetiye gerîn karê ehmeqa ye.

«La hewla wela quwete îla bîlahî-l elî-yul ezîm», «El qeder la muxeyyer» û «La rahetî fî-dunya» di baweriya felsefa îslamê de ewçend hişk û qutibir in ku wek qanûn in û reda vana kirin an nerastiya vana gotin, kufr e : Cezayê wê jî di rêzika şerîetê de kuştin e, yanî qetila yê gotî helal e.

c. Riya Gilî û Gazinan : Duperestî

Dualîzm (dualîtî an duperestî) dîtineke felsefî ya gelek kevin e. Li ser bingehê duyîtiya maldaran û bêmalan ava biye ; di dîn de xwe wek qencî û xerabî daye nîşan danê. Xwedeyên erdê û esman ên Sumeriyan, xwedeyên qencyê û xerabiyê yên Misiriyên kevin, xwedeyên ronahiyê û tariyê yên Çîn, Hind î Îrana kevin numûneyên dualîtiya dînî ne.

Di Îslamê de herçend Xwedê û Şeytan hebin jî, Şeytan xwede nîne. Qewet û qudreta li ser qederê û dahatûya mirovan tiqûtenê di destê Xwedê de ye. «Cuza îxtiyarî» di destê meriv de heye, lêbelê ev jî nikare qederê biguhêre. Û ev li ser ber «îrada kul-lî» yanî îrada Xwedê ne wek di qeweta ronahiya gûstêrkê li hember qeweta ronahiya Rojê de ye.

Ku mirov ji rewşa xwe ya têdayî razî bûna, zûbizû wê negihîştina gehîneka medeniyeta îroyîn. Xisûsiyeteke mirov bûnê jî ev e ku li hember bendên qedexê û qanûnan ; çî yên tebîetê, çî yên dîn û ekonomiyê tucar destgirêdayî nemane. Wan qedexê û qanûnên hêdî hêdî gêrane, kirine bin emrê xwe.

Şa'irên edebiyata dîwanî jî bi vî awayî ji xwe re riyekê bijartine. Ev rê nerazîbûna ji qederê nîne, lê rexnegirtina li bext, talih, qirdê xwe ye... Li hember derketina Qadirê qederê (Xwedê) nîne, lê raperikîna li hember eva ku çerx û dolaba bextê meriv digêrîne : 'feleka xayin, feleka bi fetl û ger, feleka bêbext'e.

«Qeder, qencî û xerabî ji Xwedê ne» şertekî ji şeş şertên îmanê ya dînê Îslamê ye. Ji bilî Xwedê tu hêz û tişt nikare bi serê xwe tişteki bike, ev jî hîmekî ji hîmên baweriya Îslamê ye. Li bervajiyê vê fikir kirin şerîk û heval ji Xwedê re çêkirin e ku ev jî «şirk» e û şirk jî kufr e. Li hemberê vê «felekek» heye ku li ser bext (talih, qird) ê meriv, bi rastî li ser qedera meriv xwedî qudret û gotin e, lê ev wek «şirk» nehatiye dîtin. Ev «felek» biye kevirê çikandî yê kevirê gilî û gazinan avêtinê.

Ev bermayera dualîtiyek jibîrkirî ye. Yê ku nikaribiyê bi zîhniyetê re têbikoşe, kevirê xwe dawêşandiye felekê.

Form û Pîvanên Nezma Dîwanî

Li ser hîmên malikê (beyit) xezel, qesîde, mesnewî, mustezad û yên bi teşeyên xwe ji vana rakişandî ne.

Li ser hîmên rêzê (misra) rubaî, tuyûx, musammat in.

Pîvana nezma dîwanî pîvana (wezîn) 'erûzê ye.

XISÛSIYETÊN ŞA'IRÊN ME YÊN OSTA YÊN Ş'IRA DÎWANÎ

Melayê Cizîrî

Ostayê mezn ê pêşîn yê edebiyata kurmancî Melayê Cizîrî ye. Di lîrîzm û hunermendiya edebiyatê de tu şa'irekî me hê negihîştîye dereca şarezatiya wî. Herikîna ş'iriyeta ş'ira wî û mîstîsîzmê wî ya kûr û bilind di ş'ira kurmancî de numûna yekta ye. Zimanê ş'ira wî zimanê seray û medresê ye, giran e.

Di tesewufê de ji ehlê «Wehdet el wicûd» e.

Di warê xezelan de Şiraziyê kurdî ye.

Feqiyê Teyran

Di edebiyata kurmancî de çîroka menzûme ji wî dest pê dîke. Di mîstîsîzmê de kûr e. Ji ehlê «Wehdet el-wicûd»ê ye. Zimanê wî yê ş'irê ji yê Cizîrî siviktir e, lêbelê di bikaranîna pîvana 'erûzê de bi qasî Cizîrî şareza nîne.

Melayê Bateyî

Di tesewufê de aşîqekî mirî yê pêxember Muhemed e. Mewlûda xwe ya kurmancî jî vê mebestê nivisandîye. Di ahengê de xurt e, nezma wî herikandî ye. Zimanê ş'ira wî çî bigre zimanê şivan, gavan û gundiye kurmanca ye. Ew bi xwe bi zimanê bilind î serayê bi qasî hevalên xwe dizane, lêbelê ji ber ku erka propaganda Muhemed pêxember û dîne wî li xwe girtiye, zimanê propagandayê yê xelkê ji xwe re bijartîye ku viya jî bi zanîn kirîye.

Mewlûda wî bi forma mesnewî hatiye nivisandin. Ji bilî Mewlûdê xezel û musammatên wî jî hene ku gelek spehî ne.

Sêx Ehmedê Xanî

Bavê fikra dewlet danîn û rizgarîxwaziya Kurda ye. Di mijarê de milî ye. Herwekî şa'irên di dema wî û yên berî wî di mijara çîrokên menzûm de ji xwe re «Leyl û Mecnûn». «Ferhad û Şîrîn», «Wamiq û Azra», «Yûsif û

Zuleyxa» dibijartin, lê Xanî mijara çîroka xwe ya Mem û Zîn ji çîrokeke gelêrî ya kurmançî ji ya Memê Alan û Zîna Zêdan helbijart.

Di tesewufê de sofîyekî musulman e.

Zimanê wî yê şîrê nemaze di Mem û Zînê de gelek giran e. Wisa ku meriv dikare bêje di aliyê ziman de tu şa'îrekî kurmanç bi qasî wî zimanekî ji terkîbên erebî-farisî tevlihev û giran nenivisandiye.

HETA DEMA CEGERXWÎN REWŞA SIYASÎ Û CIVAKÎ YA KURDISTANÊ

Xanî şa'îrekî mezin bû. Mezinahiya wî ev bû ku rewş û dahatûya mîletê xwe dît, vê tesbîtê kir ku heta Kurd dewleta xwe ya serbixwe daneynin ji ber tomik û teşqeleyan nafilitin, di nav mîletên dinê de serfiraz najîn.

Ew di nav kelfna reş-êwrên li ser serxwebûna mîrîtiyên Kurdistanê de çavê xwe li jiyanê vekir. Hê 125 sal di ser lihevkirina Sultanê Osmanî Yavûz Selîm û mîrên Kurdistanê de derbas bûbûn an nebûbûn ku Osmanîyan niyeta xwe ya kirêt a di mijara Kurdistanê de hêdî hêdî azlû dikirin. Di 1639a de serxwerabûna Çiyayê Şengalê, di 1665a de berxwedana Evdal Xan mîrê Bedlîsê xwe nîşan dan. Çi bi serxwerabûnî, çi bi berxwedanî tevgerên gelê kurd li hember niyet û kirên Osmanî ranewestan. Di 1805a de serxwerabûna Evdirehman Paşayê Babanî, 1820 serxwerabûna Kurdên Zaza, 1828-39 serxwerabûnên Rewandûzê, Hekarê, Tûr-Abidîn, Çiyayê Şengalê, Diyarbekirê, 1847 serxwerabûna bi mebesta dewlet danîne ya Bedir Xan beg mîrê Botan, 1857 tevgera Yezdan Şêr, 1890 tevgera Şêx Ubeydullah, 1909 tevgera Şêx Mehmûdê Berzencî, 1910 tevgera şêxên Barzaniyan, 1914 serxwerabûn û cara pêşîn alaya serxwebûna Kurdistanê helkirina Seyid Elî, Mele Selim û Şêx Şabedîn li Bedlîsê, tevgera Koçgirî, 1925 serxwerabûna Şêx Seîd efendî, serxwerabûna Agirî û 1936-38 ya Dêrsimê xelekên zincîra têkoşînên rizgarîxwaziya milî yên Kurdî ne.

Gava Xanî çavê xwe li dinya siyaset û zanîne vekir, bîhna xetereta li ser serbestî an nîvserbestiya Kurdistanê hilanî. Ji ber dûrbênahiya xwe ya rewşenbîrî hunerê edebiyatê kir xizmeta îdeolojiya xwe ya siyasî ku ev jî fikra «Dewleta Kurdî» danîne bû. Xwest dengê xwe bigihîne xan û mîrên Kurda. Lêbelê çî ji ber kurtebênahiya wan çî ji ber hoyên siyasî û civakî yên wê rojê, ew dengê Xanî nebirin xwe. Di pey Xanî de gelek şa'îr hatin meydana edebiyata kurmançî, lê ew jî wek mîrên Kurda kurtebîn bûn, heqîqeta komelayetiyê nedîtin, rîya navdarbûyîne di dûvajoyiya mîstîsîzma Cizîrî û Feqiyê Teyran, di softiya an heyraniya Muhemed pêxember de

dîtin. Texlît her texlît dimîne, nabe orîjînal. Lewra ew jî texlît rêber, lêbelê ji ber lirûbûyina kûrayiya xwe ya rewşenbîrî ; dêlva ku ewê aliyê Xanî yê siyasi ji xwe re hilgire, aliyê wî yê softiyê hîlbijart.

Ji 1898 bi derketina rojname "Kurdistan"ê pê de pêlên pêjnên kurdayetiyê hîlbûn, mîlmîlîn. Li paytextê Osmanê Îstanbûlê desteke xwenda û rewşenbîrên Kurd ên bilind derketin ku di cîgahên bilind ên seltanetê de xwedî nav û nîşan bûn. Tenê ne di cîgahên burokasiyê de, lê di jiyana kulturî û rojnamegêrî, di jiyana siyasi herwekî damezrandin û têdekarkirina Itîhat Tereqî de xwedî paye û gotin bûn. Ev desteya bijarte ya rewşenbîrên Kurd li gora rewş û hoyên rojê bi baldarîke nûjen bîra kurdayetiyê geş dikirin, li hember despotîzma seltanetê têdikoşîn. Bi Kurdî-Tirkî rojname û kovar derdixistin. Li bajarên Kurdistanê yên nawendî «Qlûba Kurdî» dihatin damezrandinê ku serekên wan ew rewşenbîr bûn ku di nav rewşenbîrên Împaratoriye de naskirî bûn.

Feqe Şêxmûs di van hoy û rewşan de li gora îro li çar, li gora wê gavê li du perçeyên Kurdistanê çi bigre ji serîkî heta seriyê dinê gund bi gund peyatî digeriya, feqetî dikir. Di wan gavan de dengê Hacî Qadirê Koyî çiyê, neçiyê pê nizamim, lêbelê di hicrikê medresê de piçek texlîta Xanî û lê bêtir dûvajotiya Melayê Bateyî kir. Şî'ra wî ya herî pêşîn ku di dawiya dîwana wî ya sisiyan de bi navê «Sebebê Çêkirina Ristê Min» çapkirî, vê baweriyê dide meriv : Seyda bi dengê Melayê Bateyî û bi texlîta Xanî dest bi kudandina li riya şî'ra kiriye, 1925.

Wextê min dî qewmê kurdî pir delal
Ew di nêv ehlê cihan de bê heval

Ba sexawet, ba diyanet, ba hiner
Min lê goşê lewhê qelbim kir xeter

Ko beyan kim esl û ewsafên di wan
Milk û hikm û padîşah û hem ziman

Der belaxetgahê çûme pêşî ye
Da nebêjin : Qewmê kurdî wehşî ye

Tevî ku bi çend sed salan berî wan şî'ra nivîskî ya kurmancî dest pê kiriye û dêwekî mîna Cizîrî wê kompleksa kêma dîtina kurdayetiyê nedîtîye ; tiştêkî per ecêb e ku çi Xanî, çi Axtepî (Aqtepî) û çi Cegerxwîn sebebê bi kurmancî şî'r nivîsandinên xwe anîne bi vê girêdane : "Bila mîletên dinê nebêjin ku qewmê Kurd hov e, wehşî ye, bê marîfet e... Bi zimanê wî şî'r nehatiye nivîsîn û h.d" Helbet bi zimanê xwe yê neteweyî nivîsandin, eser

afirandin welatparêzî ye, ji ziman û edebiyata gelê xwe re xizmet e. Lêbelê ku qabiliyeta şa"irî an nivîskariyê di meriv de tune be herçend meriv bi pêlên welatparêzî û xîretkêşîya neteweyî dagirtî be jî gelo meriv dikare rîstekê an rêzekê binivîsîne. An jî ku ev qabiliyet bi meriv re hebe jixwe dê meriv bi zimanekî binivîsîne ku zimanê herî çêtir ê bîr, raman, xwezî û daxwaziyên meriv axleb di şîrê de dê bi kêrî vegotinê bê, zimanê meriv î gelerî ye. Wê gavê jî ne hewce ye ku meriv mineta nivisandina xwe li gelê xwe an li zimanê gelê xwe bike.

JI ŞA'IRÊ MEDRESÊ BÛYINA ŞA'IRÊ SERXWEBÛNÊ

Mele Şêxmûs di 1924 de li ber destê Şewqî Begê Erxenyê li bîra Kurdayetiyê şiyar dibe (Keyo Cegerxwîn, Hêvî hej.3 - Sebat 1985). Di tenga xwe de ez ji vê kira Şewqî Begê re spasdar im ku xizmeteke mezin bo me kiriye.

Di pey serxwerabûna Şêx Seîd efendî de dest bi xebata siyasî dike. Di 1928a de dibe seyda û dizewice, di 1930 de şoreşa nefsa xwe dike ; şaşîk, cube û rihê melatîyê davêje.

Seyda cara pêşîn li ser destê Şewqî Beg li siyasê şiyar dibe. Lêbelê di pey de bi kîjan rewşenbîrên Kurda re dide û distîne, ji kî îstifade dike, an kî ne ku dîna wî ya kurdayetiyê pêş ve dibin, mixabin ji ber ku nehatine nivisandinê, an jî çavê min pê neketiye pê nizanim. Bîranînên wî yên çapkîrî tune ne. Li gora ku min ji Azad Cegerxwîn bihîstiye, bîranînên Seyda yên nivisandî hene li gora programa wan dê bîr çapkîrî. Hêvîdar im ku Seyda çêl li vî aliyê xwe kiribe da ku ev aliyê wî derkeve ronahiyê.

Serxwerabûna Şêx Seîd efendî di 1925a de dest pê kir û di nava çend mehan de mixabin têk çû. Lêbelê hê berî vê hin rewşenbîrên ji pêşewayên doza kurdayetiyê yên bijarte derbasî Sûriya bin hikmê Fransîz bûbûn, li wê derê xebata xwe ya siyasî dimeşandin. Tevî lihevkerîna peymanî Lozanê ya di navbera Tirkiyê û dewletên alîgir jî, heta dawîya Şerê duduyan ê cihanî hêviya van rewşenbîr û kurdperwerên hanê ji danîna Kurdistanê serbixwe an otonom nehatibû birînê.

Ji alîkî ve li Kurdistanê dû û dûxan hildibû û ji aliyê dinê ve pêşkêşên vê dozê li gora hoy û rewşên wê rojê û di tenga karîna xwe de xebatên rêxistinî, siyasî û çandeyî pêş ve dibirin. Pêşkêşên vê dozê ew kes bûn ku di nav civaka kurdî de hem ji aliyê rewşenbîrî hem jî ji aliyê cîgahê civakî de xuyanî bûn : yanî torî bûn, maqûl bûn. Di wê gavê de ji xwe kurdayetî karê maqûlan bû, lewra di Kurdistanê de sinifa karkêr tune bû û gundîrî jî bi têkiliyên şîdandî yên êl û eşîrê girêdayê bi sermiyanên xwe yên feodalî ve bûn.

Seyda jî bi rêgeha xwendatiya xwe yek ji maqûlên, rewşenbîrên civaka kurdî bû. Wî jî di vê çeperê de ciyê xwe yê ber bi pêşveçûna tarîxê fesiland û girt. Ji şa'ir «Mûsayê Hesarî» gêra bû Seyda Cegerxwîn.

Netewayê kurd an doza kurdayetiyê li benda şa'irekî gelêrî bû ku wî vê pejnê hilanî, bersîva erînî ya vê hewcedariyê dayê.

Rewşenbîr û pêşewayên doza kurdayetiyê rûmetek bilind dan Seydayê Cegerxwîn. Mîr Celadet di hejmarên 26, 27 û 28 ên Ronahiyê de bi qedirzanîneke bilind û pesindayinên hêja çêl li Cegerxwîn dike. Mîr Kamûran di Roja Nû de şîrên Seyda wergerandiye Fransizî. Bi munasebeta ola Yêzidiya Osman Sebrî bi şêxên Yêzidiyan re roportajek an lêkolînek çêdike, di vê nivîsara xwe de gava çêl li Cegerxwîn dike, wî «şa'irê me yê milî Cegerxwîn» dide nasîne ku paya «şa'irê milî» payeke wisa hêsan nîne. Ji Haco axa heta Qedrî Cemîl Paşa gelek welatparêz û rewşenbîrên kurd çî madî çî manewî piştgiriya Seyda kirine. Bi dîtina min ku piştgiriya wan hêzan tune biwa êrîşên Seyda yên li hember xurafe, şêx, axa, beg û «dewlemendên bêşeref» yanî yên newelatparêz an negelperwer wê piçek dijwar biwa. Ew kesên ku kuştina mêrekî û ya mêşekê li cem wan wekî hev bûn, ku paxava wan ji van hêzên piştgirên Cegerxwîn ên welatparêz tune bûna bi dîtina min an wê Seyda ew çend nejiya an jî wan şîrên xwe yên xweş ên dîdaktîk dê nenivisanda. Lê divê meriv ji bîr neke piştgirî tevkar e, lê cewher bi xwe cewherê Seyda ye, Seyda bi xwe ye.

XISÛSIYETÊN ŞIRA CEGERXWÎN

Şa'ir û seydayê me yê gelerî Cegerxwîn bi tarîxa ku em pê dizanin ji 1925 heta mirina xwe bêrawestan nivisand. Di warê ferhengê, gramerê, tarîxê, cografyayê de jî nivisand. Îro di kutubxana kurdî de heşt dîwanên wî hene, dîwaneke wî jî li ber çapê ye, ku di nêz de dê bikeve destê xwendevanên Kurd.

Di van heşt-neh dîwanan de ji heşt sedî bêtir bi formên cihê cihê şîr hene ku tu şa'irekî Kurmanc ewçend şîr nenivisandiye. Helbet di aliyê hejmarî de pir an hindik şîr nivisandin nabe sedemê hêjabûn an nehêjabûna şa'irekî. Hejayiya şa'irekî ; bi hêjayî, nûyîti û xurtiya hunera edebî ya şîrê wî ve girêdayî ye.

Ji bona têgihîştina hêjayî an nehêjayiya şîra Cegerxwîn, divê meriv şîra wî li çar bêjîngên şîrê xe. Ev bêjîng jî ev in : Mijar, teşe û pîvan, nûyîtiya bi nîsbeta ya kevin an têkiliya bi ya kevin re, felsefa hunerê û jiyane.

I. JI ALIYÊ MIJARÊ VE

A. Şi'rên siyasî û komelayetî : xisûsiyeta herî nû û mezin a şî'ra Cegerxwîn ji vê tê. Di şî'rên xwe yên li ser mijara siyasî û komelayetî de Seyda dîdaktîk e. Yanî hînkir e, şîretkir e. Ev di şî'ra kurmançî de nûyîtkî ye ku bi wî dest pê dike.

Aa. Şî'ra Cegerxwîn têkoşer e : ji bo rizgariya Kurdistanê, ji bo serbestiya gelê kurd, ji bo wekheviya qor û çînên civakî, ji bo rakirina damezranên kevnare ku li ber serbestiya gel, û wekheviya qor û çînên civakî dibin bend, ji bo maliştina xurafe û baweriyên pûç û ji bo avakirina dinyake aşîûxwaz têdikoşe. Êrîşên şî'ra wî yên li ser dewletên Kurdistanê dagirkir bi mebesta rizgarkirina Kurdistanê û gelê kurd e. Piştî ku Kurdistan rizgar bibe, gelê kurd bigihîje serbestiya xwe, wê çi dijminahiya Cegerxwîn yanî ya gelê kurd li hember Erebb, Faris û Tirkan bimîne. Divê meriv viya jî ji bîr neke ku gava çi Cegerxwîn çi yekî mîna wî bi êrîşkirin ji «Ereb», «Faris» an ji «Tirk» xeber dide, mebesta wî ji bilî hêvotkarên dewletê û çînên hakim ên wan welatan pê ve tiştekî dîtir nîne.

Şî'ra Cegerxwîn têkoşer e :

Kurdino, merdino, pir xweş e serxwebûn
Ew demên tar û teng ko me dîn vane çûn
Dest bidin hev hemî pêş kevin em hemî
Da biçin bo welat yan mirin yan felat
Roj li me hate der, zû şiyar bûn ji xew
Ev dema ceng û şer, paş ketin êdî hew
Dest bidin hev hemî pêş kevin em hemî
Da biçin bo welat yan mirin yan felat

Ab. Şî'ra Cegerxwîn ronîkir e : Ji ber şer û êrîşên lejkerî yên Romî, Bîzansî, Mongolî, Erebb û h.d. welatê me Kurda timî biye ciyê talan û tajanê, dû û dûxanê. Di zemanê Osmanî û dewleta Kemalîst de jî çi bigre ji deh salan carekê ev hatiye carîkirin. Herçend me serî li ber dijminên xwe dananîbe jî, ji aliyê lejkerî ve em têkçûne. Di vê têkçûnê de hebûna me ya madî yanî dewlemendiya me ya aborî ji aliyê talankiran ve hatiye maliştin. Di pey vê têkçûnê de gelê me li jiyana û aboriya xwe xebitiye, piçek piştî xwe rast kiriye dîsa bi ser de lehiya êrîşeke nû hatiye. Gava şerê lejkerî li Sêrtê, Hekarê biye ew der ji xwe hatine talankirinê lêbelê pê re jî Kurdên Sêwas û Malatya'yê jî bi riya bertîlên şexsî an alîkariya ji bo dewletê hatine

talankirinê. Ev bûyer bi sedsalan her wisa berdewam biye. Xizanî maka nezanînê ye. Hingî em têk çûne em xizan bûne, hingî em xizan bûne em nezan mane. Xurafe û baweriyên pûç di tarîtiya vê nezaniyê de xwe li me rapêçane. Cegerxwîn bi vê zane û lewra di her firsetî de dixwaze gelê xwe ronî bike :

Bes e paçik ji guh derxe çî hawar û çî qîrîn e
Xwe rapêçe ji bo cengê bi zor heqê xwe bistîne

Dizî û cirm û bêş û zor, bes e millet li te şerm e
Dema tang û firoka ye, çî xişt û def û tizbî ne ?

Bixwîne da ku serbest bî, bi xurtî bighê doza xwe
Binêr her tişt li dinyayê wekî cenga Filestîn e.

Cegerxwîn tim dikî qêrîn, sitem dimrî bi hikmê dem
Ji min bawer ke ey millet nebê dîn e ne bê dîn e.

Di ronîkirina xwe de Cegerxwîn rexnekir e jî :

Nifrînekê ji Yezdan dikim, tu bêje amîn
Şêx û melayên Kurdan belengaz û geda bin

Lewra yekî ji wana qanûn bi zarê kurdî
Ji bo me çênekir e qet, ji ber vê em nezanin

Feqî bi xwe nezan e, seyda dinêrî qamûs
Her yek bi dil dibêjin em miftiyê zeman in.

Bi kurdî ger bixwînin bê renc û bê giranî
Bê qeyd û şerh û haşî cahil bi xwe dizanin.

Ac. Şî'ra Cegerxwîn qîrîn, hawar û gaziya gelê kurd e : li ber çavê dinyayê, li ber çavê azadîxwaz, demokrasîxwaz, aşîûxwazên dinyayê welatê Kurda dû û dûxan, gelê kurd li ber zor û sitemê di gola xwînê de bê dost û heval û perîşan e. Mafê gelê Kurd ê di dest de bi tenê qîrîn û gazina wî dimîne. Diqîre ka ku dengê wî bibihîzin, ka ku yên ji wî bi xwe dengê xwe bibihîzin :

Welatê Kurda tev xêr û bêr e
Hemî maden e tev zîv û zêr e
Lê çi bikim îro maye j'xelkê re

Welatê Kurda hemî çîmen e
Egîd û şêr û piling tê hene
Hemî heval û pismamê me ne

Koma miletan ma qey tu ker î
Çavê te kor e tu l'me nanêrî
Yaxud dijmin î, ji me nagerî

Gunhê me çi ye bo çi deng nakî
Pirşê ji halê me Kurdan nakî
Em kêm ketine, tu me ranakî

Ma ne hêja ye, em herdem ba kin
Ax û xweliyê bi ser xwe dakin
Yan bibne dewlet, yan bêne kuştin
Yan dilxweş bimrin, yan dil bi matem.

Xakî Kurdistan bi qurban pir ciwan û paqij î
Xwîn rijandin pir kurên te wa li her alî rijî
Miletê kurd ta ku sax e ew ji vê rê nagerî
aferî... aferî...
Qadî Mihemed aferî

Ey Tirûman kuştina Qadî Mihemed ka çi ye ?
Qey edalet tim wisa ye, hukmê dîmûkratî ye
Lê bi kuştin û bi zîndan miletê kurd namirî

aferî... aferî...
Qadî Mihemed aferî

Meriv dikare şîrên siyasî û komelayetî yên Cegerxwîn li gora temayên wan bi vî awayî par veke :

1. Li ser rizgariya Kurdistanê
2. Li ser yekîtiya an yekîtîxwaziya gelê kurd

3. Pesnê qehremanên tarîxî-mîtolojîk ên kurd û îranî

4. Êrîşên li dijî şêx, axa, beg û dewlemendên ku li ber yekîtiya gelê kurd û rizgariya Kurdistanê bend in û tevkarê dijmin in.

5. Aşîti û demokrasîxwaziya cîhanê

6. Li ser têkoşîna çîna proletar û gundiyan

• 7. Şîretên li ser pîr û pergal, rabûn û rûniştinê.

Şîrên wî yên siyasî komelayetî bi piranî bi mebesta propaganda û ajîtasyonê hatine nivisandinê. Ji ber vî çendî dengê wan gurr e. Yên xwendina li meydana û kolana ne, yên li xwexistin û serxwerabûnê ne.

B. Şîrên evîndariyê : Şîrên Seyda yên evîndariyê di du tofan de berhev dibin. Tofa pêşîn ew in ku dilketiya Seyda jin e an keç e, lêbelê ev jin, keç an dayik bi xwe sembola Kurdistanê ne. Di xwendina şîrên ji vî celebê gava çêl li dilketiya xwe dike, jineke bi ser û sinc, bi laş û gewde dixuyê. Lêbelê ev jina ji aliyê Seyda ve hembêzkirî û li ber ramîsana nişka ve dibe «dayika welat», «dayika Kurdistan». Şîrên wî yên ji vê tofê, meriv dikare bêje ku berdewama şî'ra me ya klasîk e, bi vê têveliyê ku di şî'ra klasîk de «Xwedê» di ya Cegerxwîn de cihê xwe daye «welat» an «Kurdistanê».

Şîrên wî yên tofa diduyan rasterast yên li ser evîna muşexes (konkret) e. Dilketiya Seyda jineke an keçeke zindî ye : bi çente, qundere, kember, bazin, guhâr e. Bi Seyda re li konser, meyxane û tiyatroyê ye, di locayê de carina bi hev şadibin. Bi hev re şerabê vedixwin, Seyda bi sêvên wê dileyize.

Şîrên Seyda yên tofa pêşiyê dûmahîka şî'ra me ya klasîk e ku şa'ir evîna xwe ya beşerî ji ber şerm û fediya dînyayê ku bixwesta jî nikaribû bîniya ziman, çêl lê bikira. Kirasê Xwedê li dilketiya xwe kirin meşrûiyetê dida evîna şa'ir. Ku meriv hin şî'rên Cizîrî ji «kirasê Xwedetiyê» bişêlihîne, ewê rasterast bibin şî'rên evîndariya beşerî, belkî piçek bîhna mustehceniyê jî jê bîn. Seydayê Cegerxwîn vî «kirasê Xwedetiyê» jê şêlihandiye, lêbelê «kirasê welat an Kurdistanê» lêkiriye.

Di şî'rên tofa diduyan de Seyda rêçîka evîndariya folklorîk ajotiye. Di stranên folklorîk an gelêrî yên kurdî de ji hezkirina keç û xort, jin û mêr re tixûbek kişandî tune. Nemaze di dûrikan de ji navê berjêr û ji navê berjor ewçend tişt tene gotinê ku yên hîn nebûyî ji berê şerm dikin. Ji aliyê bi serbestî gotinê li ser evîna beşerî Seyda rêçîka folklorê ajotiye, lê di aliyê form, aheng û gotinê de en'eneya xezelê meşandiye.

II. JI ALIYÊ TEŞE Û PÎVANÊ VE

Çi yên siyasî-komelayetî çî yên evîndariyê şî'rên Cegerxwîn ji aliyê teşeyên (form) xwe ve klasîk in. Piraniya wan bi teşeyê xezel û mesnewî hatine nivisandinê. Wekî Paul Robson mustezadên serbest û hin ên mustezad jî hene. Wekî dinê bi teşeyê musammat jî şî'rên wî hene ku ev gişt ji aliyê teşe ve teşeyên klasîk in. Ji bilî vana Seyda bi teşeyê dûrikên ber tembûrê jî çend şî'r nivisandiye ku «Ji Hevalekê re», «Gulperî», «Padîşeha Evînê» ji vana çend numûne ne.

Ji aliyê pîvanê (wezin) de şî'rên Seyda pîranî bi erûzê ne.

Çi ji aliyê teşe çî ji aliyê pîvanê de şî'ra Cegerxwîn şî'reke nû nîne, bi maneya kevinî klasîk e. Lê divê meriv vê jî ji bîr neke heke ew bi teşe û pîvana xwe ji ya kevin awarte biwa ji aliyê xelkê ve belkî ewçend nehata girtin û hezkirinê, di xwendina li meydan û kolanan belkî ewçend tesîr li gel nekira.

III. JI ALIYÊ NÛYÎTÎ Û KEVINTIYÊ VE

1. Ji aliyê teşe, pîvan, deng û ahengê ve şî'ra Cegerxwîn şî'ra Cizîrî ya bê mîstîsîzm, ya jiyana sed sala me ye. Qalib kevin e ruh nûjen e.

2. Ji aliyê ziman û xîtabî xelkê kirinê de Cegerxwîn Bateyî yê sed sala me ye. Bi zimanekî ku herkes jê têbigihîje û bi mebesta propagandayê herdû jî şî'r nivisandine. Bateyî propaganda dînî, ya hezretî Muhemed dikir, Cegerxwîn ya rizgariya Kurdistanê dike.

3. Xanî fikra dewlet danînê bi diyarî berpêşî milletê kurd kiriye. Lêbelê Xanî di vê de bêtir wek alim, filozof û dîplomat xebatê kiriye. Xanî dayetî û mamostayiya vê fikrê kiriye, lê Cegerxwîn mîlîtan û ajîtorê vê dozê ye : gotina xwe rasterast bi hêrs, qîrîn û navtêdanê dibêje. Ji bona ku meriv ji Xanî fêm bike divê ku meriv xwenda û zana be, lê ji bona fêmkirina ji Cegerxwîn ne hewce ye ku meriv xwenda û zana be. Herdû jî hunererê (sen'et) kirine xizmeta siyasî û civakê, lê hunera Xanî arîstokrat e, ya Cegerxwîn gelêrî ye.

IV. JI ALIYÊ FELSEFA JIYANÊ VE

Di şî'ra kurmanciya bakur de şî'ra pêşîn ku felsefa jiyane ya komelayetî û şî'ra kevin girtiye avêtiye, Cegerxwîn e. Di hoyên îroyîn de ev ji me re gelek manîdar neyê jî, di hoyên salên 1920 hetanî 1960 yên Kurdistanê de

gelek gelek manîdar e. Şa'îrekî ku ji melatîyê hatiye, bi salan bi vê felsefa kevnare ya di ruhê mirovan de hestî-girtî xwendin û gihîştina xwe birîye serî, belkî heta wê demê ew û felsefa nûjen a rojava qet rûbarê hevûdu nebûbin, di nav komela kurdî de bi carekê radibe li dijî prensîbên bingehîn ên vê felsefê derdikeve. Li hember «La hewla wela quwete îla bîlahî-l elî yul ezîm», «Er rizqû 'el-ellah», «El qeder la muxeyyer», «La rahetî fîd-dunya»; ji bona ku mîletê kurd, karkêr û gundî, mirovên li dinyayê ji sitem û bîndestîyê bifilitin, di dinyake xweş û şîrîn de bi hev re bijîn rabûn û qîrîn, navtêdan di komelake mîna komela kurdî paşvemayî de tiştekî hindik û hêsa nîne, rasterast şoreşa bîr û ramanî ye. Gava ku meriv bide bîra xwe di hoyên îroyîn yên 1986 de tevî pêstûrî û sîtema kemalîzmê li ser dezgeh û damezranên dînî yên Tirkîyê, ji bo ray stendîne partiyên Sosyal Demokratên endam an nîvendamên Enternasyonala Sosyalîst diçin xwe davêjin şêxên Bîngolê, Bedlîsê, di ber wan digerin. Hebûna van «şêx», «dede», «pîr» û ruhbanan, nîşana bi hêz bûnê vê felsefa kevin û hê ji hev nebişkîfîna avahiya komelatiyê kevnare ye. Di vê rewşê û di hoyên 1920, 30, 40, 50yan de bê piştgiriya siyasî an îdeolojiya resmî ya dewletekê li hember vê felsefa kevin têkoşîn barekî giran, karekî zehmet e.

Ruhê ku jiyane dide şîrên siyasî û komelatiyê yên Cegerxwîn ev felsefa wî ye. Ev felsefa wî ye ku bizota têkoşînê û ji kurdbûna xwe nefedîkirinê, berevajî ji kurd-bûna xwe serê bilind ragirtinê da nîşana me.

BÊŞANSIYA CEGERXWÎN

Rewşenbîrên hevalên Cegerxwîn yên wekî Bedir-Xaniyan, Cemîlpaşazadeyan li Îstînbûlê, li Ewrûpayê xwendina li gora hoyên wê rojê ya bilind û nûjen xwendibûn. Bi hindikî bi çend zîmanên rojavayî zanibûn, ew û kultura rojava rûbarî hevûdu bûbûn. Bi hindikî di aliyê şîr û edebiyatê de naskiriyên Namîk Kemal, Tevfîk Fîkret û Halî Zîya bûn ku ev jî neynîka edebiyata fransîz ya li Dewleta Alî Osman bûn. Îstînbûl merkeza tevgera huner û edebiyatê bû. Cegerxwîn ji van îmkanên hevalên xwe bêpar bû. Teoriya wî ya edebiyatê teoriya belaxeta li hucrîk û medreseyan, ya di navbera melayan de bû. Feqehên ji malan şîv berhevker, melayên mirî-şo ne bi alîkariya hin «musulmanên ehlê xêr» be, nikarin kitêbên xwe yên xwendinê bikin, di ku de ewê kitêbên kultura giştî ya ji dervayê xwendina mecbûrî an yên li ser huner û edebiyata nûjen bikin.

Cegerxwîn di van hoyan de jî. Di jiyana xwe de timî çî bigre «qaçax» bû. Gava ku Nazîm Hikmet ji Tirkîyê reviya cihekî mîna Sovyetê lê sitarî kir, lêbelê cihekî ku li Cegerxwîn sitarî bikira tunebû. Ne Tirkîye, ne Sûriyê, ne Îraq û heta şoreşa 1961-1975 jî lê sitariyê nekir.

Şa'ir, nivîskar, hunermend ku dîsa dîsa nexwîne, negere, nebîne lênekole dê çawa pêş ve bibe ? Ku ew pêş ve nebe dê çawa bikare tiştên nûtir û hêjatir biafirîne ? Ji Sûriyê heta Îraqê, ji Îraqê heta Lubnanê, ji Lubnanê heta Swêdê Cegerxwîn ji ber zor û sitemê reviya, ne ku geriya. Ev ger ne gera kulturî bû, lê reya zerûrî bû. Loma ji dîwana diduyan Sewra Azadî pê de êdî nûyîtyek, xweberiyek di şî'rên wî de dîtî, dengekî nûtir bihîstî zor e.

GOTINA DAWÎ YA VÊ NIVÎSARÊ

Şî'ra kurmanciya bakur ku bi şî'ra Cizîrî li asoyê edebiyata me geş bûbû, bi şî'ra Xanî kete xizmeta îdeolojiya milî. Di pey Xanî de hebûneke xurt nîşan neda, di nav mirin û jiyane de ma. Cegerxwîn bi giyaneke nû jiyane dayê, şî'rê ji dîwan î dîwanxana derxist, bire meydan û kolanan.

Cegerxwîn rûpela dîdaktîzmê li şî'ra kurmancî zêde kir. Dîdaktîzma Cegerxwîn di hindava guhartina rewşa siyasî û komelayetî de ye : hişyarkir e, ronîkir e, têkoşer e. Heta şoreşa Kurdistanê serkeve wê şî'ra Cegerxwîn ji aktueliya xwe, ji jîndariya xwe tu tiştêkî wînda neke, wê her van erkên xwe bi cih bîne û bi wî awayî jî Cegerxwîn dê bijî.

BÎRANÎNÊN IHSAN NÛRÎ PAŞA (V)

Roja din qomandarê kurd zanî ku tîpek hêzên Yekîtiya Sovyetî ji bo yarîdeya bi hêzên pelamader ên Dewleta Tirkîyê ji çemê Aras derbas bûye, palên bakurê rohelat ên Agriya Piçûk dagir kirine. Ev êdî ji bona têkoşeran girîng nebû, ji ber ku ew li nav deryaya neyar ketibûn, ava wê deryayê ji bona xeniqandina wan zehf zehf bû, çiqas zêdetir bibûya bê tefawut bû. Têkoşerên Agrî li pêşiya ev hêzên mezin û hevkarîya dewletên Sovyet û Iranê bi dewleta Tirkîyê ji bo jinavbirina* navenda têkoşerên kurd ên azad têgihîştibûn ku bergiriya qors hêç kelk û faîde nîne. Bi taybetî ku jin û zaro ji hemû aliyan de ketibûn bin guleyên neyar, rizgarkirina wan gelek giran bû, dîsa dilê wan nedihejîya. Serokên Agrî civînek pêk anîn û paş axaftin û wurdûnan* qerar dan ku ku ta giyanê wan heye ji Agrî dernekevin, şer dirêjî bidin û bergiriya Agrî bikin. Biryar dane ku paş teqîna fişenga dawîn bi xencer û kulm bikevine nav neyar. Wan ên ku dixwazin kela azadî ya Kurdan helşînin zikê wan bidirrin, bi diran tike tike bikin, bi hevra bimirin, ev rêya azadî ya neteweyî ku êdî nikarin ta amancê bipîvin, qenebe bi bireweriya xwe ku hatine kuştin bi serbilindî û nebezî ji bona girtina mafên neteweyî yên kurd bi diyarî bi cî bihêlin, ta ser meşqê ji bona ên mayî û zar û piçûkânên neteweyê kurd bin.

Çi çak dibû wan ên ku meznayetiya hissa canbihurî ya kurd li pênavê destxistin û parastina azadiya neteweyî ya xwe de dudil in, bawer nakin, vê menzera bi şehamet bi çavê xwe bidîtina. Mîna ku çiya û newalên Agrî bi lawên xwe hemawaz bûne dibêjin :

*Neyzeyên Tirkan
Ji xwîna Kurdan
Dengê tîfingan
Mêrxasên welat*

*dirandin zikan
sor bûn newalan
çiyayan hildan
hawar bigihên*

DERYA NEYARAN

Pelamarên dilêran ên Kurdan dest pê kiribûn, Belam çî faîde ! Wekî guleyek li nav deryayê bavêjin di pêlên xêşimgîn de dişkevî, diçû êdî nedizvirî, li dawiyê

xurekê avê dibû. Li rastî de tenasubê hejmara hêzên Kurd û Tirk dilopek av li nav derya bû. Jiyan hêjahiya xwe ji çeng dabû, kuştin û kujran karekê adî bûbû. Li berê bakur ji aliyê Qorxan bi çiyayê Kûpgol ku bi destên Tirkan ketibû rikêbên qors kirin, hin ciyan girtin, Tirkan bi aliyê Qabaq Tepe paşekêş kirin, aliyek bi Mîx Tepe aliyê din bi zinya Agrî şalavayeke xurt birin, neyar pare direviya, belam beramberê hejmareke bêhisab ê neyar akamê* ku dixwastin bi dest nehat. Dîl ku digirtin çekên wan distendin û wan di cî de berdidan. Ew navçeya ku di destên Agriyîyan mabû, şewat tê nebû, av jî kêmbû, birçîtî zêde dibû. Çend rojek her çawa bû, şer dirêjî kêşa. Frokeyên tirk kela azadî ya Kurdistan timî bombaran dikirin, qurban zor bûn. Birîndarê kurd di ev halê şerpezeyî de jî dîsa vîneyeke* azayetî û bicergî nîşan dida, bomb hestiyê çongê wî çend tike kiribû, hêviya jîna wî nemabû ku parepareyê wan ên çongê şikesteyê xwe li pêşiya wan ên ku hatibûn serî dilivî, çaxê qomandar li halê wî pirsî gote wî : “Ez zehf pîr im, çak dizanim ev birîna min êdî çak nabe, ezê bimirim, şukir ji Xwedê dikim îro me qurbanê rîya azadiya kurd kir, hêç xesarek din bi zariyên Agrî nehat, têkoşeran parast.” Min ji wî re negot Edo Emkî hatiye kuştin.

Paş çend roj hêzên Agrî ji tariya şevê kelk girt, xwe bi nêzikê bajêrê Başkend gihand. Başkend li bakûrê rohelata Agrî û rohelata deşta Ixdîrê, navenda navçeya Araliq bû, rûniştevanên wê tirkziman, nêzikî çemê Aras -sînore Sovyet- bû. Berî beyanî şer dest pê kir û saetek paş derketina tavê hêzên Kurd bajêr dagir kirin. Eskerên tirk bajêr berdan, hêzên kurd bi dû wan ketin. Şer dirêj kêşa, Kurdan rêya Ixdîr li wan birrîbûn, ew nikaribûn xwe bifilitînin, bi aliyê sînore Sovyetî paşekêş kirin, paş dayîna xesarek zehf nivê esker dîl ketin, ku hejmara wan sed û pêncî kes dibûn. Sî esker jî li nav bajêr dîl ketibûn, ên mayî xwe gihand qerexê Çemê Aras, bi sînore rûs. Rûsan Kurdan li bin agirê reşaş û guleyan girtin, eskerên tirk ji destên Kurdan rizgar kirin, pena* bi Rûsya birin. Paşê hate bihîstin ku dewleta Yekîtiya Sovyetî gelek qedrê wan girtiye û wan bi çek û cebxana wan ji perrê Narqara bi şarê Ixdîrê rewan kiriye.

Rûniştevanên Başkendê ji hatina hêzên Agrî gelek xweşhal bûn, bi germî bixêrhatinî kirin û li pêşiya ala Kurdîstana azad ku li ciyê ala Komara Tirkîyê li ser banê xaniyê hikûmetê yê nahîya Başkendê kêşan pez qurbanî kirin.

Mela Huseyn, têkoşerê eyan û niştimanî ku ji navçeya Wanê hatibû Agrî û li nav xêla Geltûrî dijî, li gel Emerê Besê, serekê xêla Geltûrî, li gel hêzên pêwîst hildabûn ser xwe ku çaxê pelamardana Başkendê, Taş Burun dagir kin û rêyan ji hêzên arîkarî yên tirk bigirin. (Ev Taş Burun ne Taş Buruna Bayzîde ye, cîyek e li ser rêya Ixdîr û Başkendê). Belam ew jî ta nivê rê çûbûn, dîtibûn ji Tirkan xeber nîne, zivirîbûn ser Başkendê. Ev şer heşt saet kêşa. Ji vî şerî jî Zuhdî Güven bas kiriye, dibêje ku pey vî şerî, roja din Tirkan alayek esker şandiye, vê Taş Burunê girtine. Paş çend rojan, Emerê Besê, serokê hêza Geltûrî ji bona cubrana heleyê pêş, xwe rasperdira bi hêzên xwe pelamara Taş Burun bide û bigire. Wan bi mîxasî û fedekarî rikêb kirin, eskeran ji çadirên xwe derxistin, belam bedaxewe* di vê demê

de guleyek neyar singê vî qaremanî qul kir, tevî şuhedayên azadiya kurd kir. Şerkaran şer domandin, çend giran ji destên Tirkan derxistin, belam wê çaxê hawara Tirkan ji Ixdirê bi maşînên* barî gihîşt, êdî nikaribûn ev ciyên ku dagir kiribûn biparêzin. Serokê wan jî şehîd ketibû, ji pêşiya bomb û mîtralyozên neyar zivirîn şûna xwe ya berê.

Zuhdî Güven li ser vî şerî jî dinivîse : "Li tarîxa 7 avgust* şaqiyên malbenda Araliq helperanek numayîşî çêkirin. Li ser vî, tabûrek peya û çar top, li bin fermana qomandarê alayê Kamil Beg bi Taş Burun, navbera Ixdir-Araliq şandin xeyn ji wî bolûkek siwarî û tabûra sînorî ya Ixdir li jêr fermana alayê danîn. Li Taş Burun em li çavnêriya karesat* bûn. Li Tarîxa 9 avgust bi telefonê bi qomandarê alayê gotin ku li navçeya Araliq Kurd dixwazin şebxonek* xin. Bolukek sînorî û tabûrek ji alaya me li bin fermana Fuad Beg li gel hêzên din bi navçeya Araliqê çûn. Paşê tê gihîştin ku bi şev Kurdan bi Taş Burunê şevxon dane, bi zabitan û eskeran kuştî û birîndar dane. Paş lêkolînewe em tê gihîştin ku Ihsan Nûrî ji bona ku çek û muhîmatê Taş Burunê bi dest xe, li raperîna girîng a xwe kelk bigire, çun zanî ku li wê derê hêzên esker gelek e, ji bona ku ew hêzan du beş ke bi çar sed mêr li aliyê Araliqê numayîşê daye, qomandarê me xapandiyê, midirê navçeyê tirsiyaye feryadê bilind kiriye, me jî vê hêzê şandiyê aliyê Araliqê, wê çaxê Ihsan Nûrî li jêr fermana Emerê Besê hêzek şandiyê Taş Burun û xesaretê daye hêzên me."

Rojnameya Tirkîyê bi navê Cumhuriyet rûdavên ku çil sal berê çêbûnê dinivîse, li nava wan ên ku li ser Kurdistanê bûne û bi destên min gihîştine li vê derê dinivîsim.

Ji Cumhuriyeta 27 julî* 1930 "Kurdên Hekariyê". "Eşqiya ku ta îro li sînorê me û erdê me pelamarê kirine, ji beyn birine, îcar jî ji aliyê Iraq hedîseyek derxistine. Şêx Herzêl ku li navçeya Mûsilê rûdinê, 500 suwariyên wî 21-22 julî li malbenda navçeya Hekariyê pelamar dane, hêzên sînoran qors pêşiya wan girtine, zor xesaret dane wan, ji sînor derxistine. Mebesta wan her çi be hêzên me di nivro de bêhêztir kirine.

Li Çiyayê Agrî rûdave mîna berê ye. Qomandarê hêzên mezin ku li ser şaqiyên Agrî wê pelamar bike, Salih Paşa - Omurtag- di vê babetê de wisa gotiye : «Pelamara me ya diduya wê di van nêzikan de dest pê dike. Şaqiyên ku ji ev ciya car-caran bi deşta Ixdirê dikevin, xesaretê didin, emê bi tevayî bigirin. Wan ên ku li Çiyayê Agrî rûniştine, piştê wan hatiye girtin, di gemaro de ne, nikarin bi Iran biçin...». Evê ku li Çiyayê Agrî şaqiyan idare dike Ihsan Nûrî ye. Ew zabitekî ye ku ji ordûya me revîye. Xaîn berê tevî Kongrey (helperan) bûye, bi Hezretî Gazî* erzî tazîm kiriye. Ihsan Nûrî di vê kongreya şer de li babetê kurd hinek tiştan xwastiye, dîtiye qebûl nebûye, xeyidiye, xwe hilkêşaye çiya. Eşqiya ji wî re Mişîr xîtab dikin, ev xelkê Bedlîsê ye, jina wî tirk e".

Ji Cumhuriyeta 29 julî 1930 :

".. Wez'ê Agrî mîna berê ye. Şaqiyên ku li bin bombên frokeyên me naumîd û bêhal bûne, taqeta pelamara wan nemaye, tenê van rojan beyaniyan avêtine ku sûretê wan li jêr e : "Gelê brayên kurd liyaqeta we heye bibin neteweyekî mezin ! Temamî

neteweyan ji bona serbixoyiya* xwe qors dixebitin. Îro neteweyê aza yê me kurd hê li bin destên mezalima tirkan dîl maye. Gelo ji vê şûnde jî ji vê jîna dîl tehemul dikin ? Bi me li rojava ta sînorê iran û li nivro ta sînorê Iraq erdê fire hatibû dayin. Ev zeviyên ku ji zor kevn de malê me bû, em ji bo girtina wan bi ser xwe rabûne, helsane, bi ev cîhada muqedesane bizeliqînin !..“ Di aliyê din jî xeyn ji civata Xoybûn me bihîstiya komeleyek din ji pêk anîne ku amanca wê yekkirina temamî Kurdistan.”

Dîsa ev rojname di tarîxa 3 julî 1930 de nivîsiye : “Giliyê axir ê me bi Iran” “Muxbîrê rojnameya **The Times** ji Istanbul li rojnameya xwe nivîsiye : “Li Çiyayê Ararat bi hezaran şaqiyên kurd ciyên mustehkem ji xwe re girtine. Kurdên Iran jî bi wan alîkariyê dikin, yarmetî didin. Erkanî Herbiye ya Tirkîyê ji bona temirandina Şoreşê hêzek 66 hezar esker û cendirme û 100 froke bi navçeyên Wan û Bayzîdê şandiye, ev hêza mezin ji bona temirandina wê bes e..” Hikûmeta me siyasetê di kêleka Dewleta Iranê ber bi çavên xwe girtiye, di nav 4-5 rojan de giliyê axir bi noteyek dayê wê. Ev note ku tewsiye û tenbîhek e bi Iranê, zor şedîd bû. Iran di welama noteya yeka de gotibû “munasebetên muşterek ên me semîmî û brayane ne. Tîştê ku li nav note nivîsîne neheq e û li babetê ev helsan tucar têkeliya me nîne”. Di noteya duwemîn a me de : “Di munasebetên dostayetî de pêwîst e sînorê mişterek bi hevra biparêzin. Berê kesan ji zeviyên xwe helperîn bi sînorê cîran re tê gotin tecawiz. Dewleta ku li gel şaqiyan yek be iddiaya dostayetî ya ev dewlet pûç e, bê ehemiyet e. Heke îmkandayina muzaheret bi helsanê şaqiyan dirêjî bidin, li gel çekên meşrû yên parastina xwe ji beynbîrîna şaqiyan li Iranê pêwîst dizanin !”

Çend roj beriya wî li Iranê karesatek qewimî ku bû sebebê têkçûn û pejarey zehf Agriyîyan û arîdana Iran bi Tirkîyê, bi ev çeşne rûxana* binageya Agrî pêk hêna. Paş şkana Geliyê Zîlan, birek jin û zariyên wan çûne nav xêla Celaliyên Iranê ku li nav sînorê Tirkîyê çadir daçikandibûn. Zozanê hoza Xelkan ji Celaliyan li rûyê xeta sînorê Iran-Tirkîye, li navçeya Ovacîk bû. Hêzên tirk bi bihna hatina mihacirên kurd bi Tirkîyê pelamar da ser vê malbendê, bi çeşnê ku frokeyên wan navçeya Çaldîran, li Iranê, bombaran kir. Xalid Axa, serokê xêla Celalî, û reşmalên xêla wî di ber pelamara Tirkan ketibû. Ji bona ku jin û zaro û keriyên Xêlê bi destên Tirkan nekevin û ji ber ku ji xwe çaxê daketin ji zozan jî ghiştibû, paş şerek li bin gulebarana Tirkan geriyan deşta Ovacîkê. Tirkan şûna wan dagir kirin. Di welama ev dagirkirin û bombaran erdê Iranê, fermandarê sînorê Iranê hêç karê berberekanî nekir, tenê fermandarê navçeya Mako ferman da xêlê ku ew tevî jin û pez û dewarên xwe bi ew şûna ku li ber pelamara Tirkan ketî, hêzên Tirkan dagir kiribûn, bizvirin ! Ev ferman ji bona xêlê diyar nekiribû an bizvirin tevî jin û zariyên xwe werine kuştin, an teslîmê Tirkan bibin ! Ji bona wî ku ji aliyek sar û serma, ji aliyê din birina jin û zaro û keriyên nav agirê neyar ! Ev ne tu rê bû !

Xalid Axa, di welama vê fermanê de bi fermandar got : «Hêzên Tirkan pelamara erdê Iran kiriye û birrekî dagir kiriye. Em ji bo parastin û derxistina neyar ji axa Iran

bi hemû çeşne amade ne. Zabitek û çend esker bidin. Em tamamî tifingên xwe bidin bin fermana vî zabitî û tev bi hevra herin axa xwe ji destên neyarê dagirker derînin. Ji ber ku birina jin û zaro bi nav şer nabe, bipezirin ku reşmalên me dîsa li vir bimînin.» Belam fermanarê Mako di qiseya xwe ya pêşî de israr kir.

Roja din, yawer -bînbaşî- Fethullah Xan li gel desteyeke siwar, ku birrek wan ji rûniştevanên tirkziman ên Mako bûn, hate nav Celaliyan. Mihemed Emîn Axa, ku brayê Xalid Axa û reîsê ev beşê xêlê bû, çû peşiya wan, bixêrhatinî got. Yawer destûr dide :

- Ji Mako bar kin, şûna zozanê xwe, bi aliyê sînor herin !

Mihemed Emîn bi welamê dibêje :

- Şûna reşmalên me eskerên tirk girtine, birina jin û zaro, kerî û malên me di hewla me de nîne. Belam ez bi xwe û çekdarên min li jêr fermana te ne, li ku ferman didî, em diçin !

Yawer Fethullah dibêje :

- Pêwîst e li gel jin û mindal û pêz û dewar tev herin, û niha jî dest pê bikin !

Mihemed Emîn Axa lê vedigerîne ?

- Ji bo çî jin û zariyan bavêjin pêş guleyên neyar, bidin kuştin. Em bi xwe hazir in biçin.

Di vê axaftinê de Yawer Fethullah heftîra xwe hildikşîne, Mihemed Emîn Axa li pêşiya konên wî di kuje û hespê xwe dibezîne direve ! Mirovên Mihemed Emîn Axa ku hemû çekdar bûne, ji bo xatirê Dewletê li pey wî guleyek jî navêjin, tenê siwarên çirîk* ku li gel wî hatibûn digirin, tifingên wan ji destên wan distînin, ber didin.

Xalid Axa, çaxê hate ser cenazeyê brayê xwe, kaxizek bi serokayetiya Mako dinivîsê, dibêje : «Brayê min hatiye kuştin, bi qurbana Şahensah be ! Çun payîz e, xêl ber bi şûna nişteci ya xwe diçe, tikam wa ye peşiya wan negirin !»

Bi şev bar dikin, dikevin ser riya xwe ya zivistanî. (Xêl di hatin û çûyina zozanan de bi şev diçin, bi roj dimînin, pez û dewarên xwe diçêrînin). Nêzîka nivêşevê digihên tenga Gacot. Postê eskerî pê dihise, jin û zariyan gulebaran dike, çekdarên xêlê jî rikêbê ser postê eskerî dikin, eskeran û zabitê wan digirin, çekên wan distînin, rêya xwe vedikin.

Yawer Fethullah Xan bi ev çeşne pîlan û nexşeya çepelê xwe ku yarîdeyê Tirkiyê bûye bi rê ve dibe û xizmeteke baş bi Tirkan dike.

Roja din ev deng û bas ghişte Agrî. Ji ber ku ev karesata naxoş bi çakî tamam bibe, fermanarê kurd li gel çend kes ji serekên mezin ên Agrî çûne nav xêla Celaliyan, wan zabit û eskerên Iranî ku dîl ketibûn û Kurdan li gel xwe anîbûn dane berdan û çekên wan dan şandin aliyê Mako. Ji bo bicihkirina vê karesatê û dawîpêhênanê bi qomandarê leşker Hesên Xanê Muqedem xeber şand got :

«Li babeta vê karesatê her çawa ku Dewlet pê xweş be û her fermana ku bidin wê di layê fermanarê kurd de cî bi cî bibe.» Qomandarê leşker general Hesên Xan, zabitek bi navê Agalarof şand cem qomandarê kurd, gotûbêj kirin. Agalarof

got : «Mûsa Ibrahîm, serokê hoza Sakî, raportê daye, gotiye ku siwarên Agrî xwe hazir kirine, rikêbê sînorê Iran bikin !»

Mûsa Ibrahîm tevî binemala xwe li ser girê Ayibey, li kêleka sînorê Iran kon vegirtibû. Tê gotin Mûsa Ibrahîm ji aliyê Yûsûf Xan, naib-serokê postê sînor ê Ayibey vadar bi nivîsîna vê raportê bûye, zabitê navberê jî tirkziman bû, ji bona temankirina nexşeya reîsê xwe Yawer Fethullah Xan ji wî destûr girtibûye. Belam qomandarê leşker di dawîya lêkolînan û bi cêribandinên xwe yê çend salan amanc û mebesta Agriyîyan çak dizanibû, gotibû «Bawerkirin nîne ! Ihsan Nûrî vî karî nake !»

Ji bona mutme'în kirina dewleta Iranê Xalid Axa ji serokayetiya xêla Celalî hildan, kurê mezin ê wî Emo Axa kirin reîsê Celalîyan, brayê wî Mistefa û kurapê wî Hesênê Xalid ji bo nîşandayîna hesta pakî ya xwe şand Mako xizmeta qomandarê leşker. Qomandarê leşker Mistefa li gel xwe bi Tebrîz bir, bi riz û hurmeteke zehf dîsa anî Mako, ji rehma dewletê mutme'în kir.

Xalid Axa li nav bajêrê mako de dostên berêz hebûn ; her wê rojê ji wan yekî bi Mistefa kurê Xalid dibêje : «Îşev hêzên esker û çirîk her aliyên konê bavê te gemaro dikin, wê Xalid Axa bi jîyan an mirî bigirin, zû here ji wî re bêje.» Mistefa bi lez ji Mako bi rê dikeve, bi zomayê bavê xwe diçe, li mala bavê xwe nexşeya emîrê leşkeran dibêje. Xalid Axa ciyê zomayê xwe diguhire, hinek dûrtir diçe, çunkî bawerî zehf bi ew dostê xwe hebû. Kurapê Xalid Axa, Hesoyê Eyûb, ku konê wî parre li nêzikî Irxin bû, bawer nekir, ji ciyê xwe nelibitî.

Giliyê dostê Xalid Axa rast derket. Wê şevê desteyek ji hêzên dewletî çûbûn, esker û çirîk-evanan esker nîn in ji bo arîkariya dewletê bi destên xwe çek dane - dor û berê ciyê zomaya Xalid Axa dixwazin bigrin, dibînin cî vala ye, pêş de diçin, çadira Hesoyê Eyûb gemaro didin. Sibê zû, Hesoyê Eyûb çaxê dixwaze pez û dewaran bi rê ke lê dixin, dikujiin, çadiran jî gulebaran dikin û jina wî jî tê kuştin. Şivan û gavan û çend mêr ku li zomayê bûn dest bi şer dikin. Bi dengê tifingan desteyek siwarên kurd tîn, tevî şer dibin, hêzên dewletê dişkênin. Pey şkestê Kurd pey wan bernadin, xesarek zehf didin wan, bi taybetî ji çirîkan gelek hatin kuştin.

Serokên Agrî ketin navê, pêşiya xêla Xelkan girtin û îtaeta wan bi dewleta Iranê temîn kirin. Belam tê gotin ku ji dewletê sar bûbûn, êdî baweriya wan nemabû. Ev karesatan ku bi hêç çeşnê Kurdan tavanbar nebûn, ez nizanim deng û basên wan çawa bi dewletê gihandine ku li layên Dewleta Şahensahî Kurdan hemû şaqî dizandiran, ku serencî e'la Hezretî Şah bi layê Tirkan rakêşa û yarîdeya wan kir ta Kurdan ji beyn bibin û Agrî belav bikin. Her çend pêş de gotibûm, zor tê ihtîmal dayîn ku ji rûyê raporta derew û muxrizane ya Yawer Fethullah ê tirkziman, ku li gel binemaleyê Serdarê Mako jî xizmayetî kiribû, bibe belam nedibû karê çarsale yê Agriyîyan beramber bi dewleta Iranê ber çav bigirin li vê raportê, fikir bikirana tenanet fermandarê kurd, zor pêş vê rûdavê de çaverewanê rojeke wa bûna pêşî girtin ji dewleta Şahensah re çend tîk û sekalayeke kiribû.

Bedaxewe hinek tirkzimanên Azerbeycanê binaxeyê* xwîn û rêgezê xwe nizanin ! Heke di vê babetê de lêkolîne vebin, mêjûyê kevn ê Iranê bixwînin, bi çakî dibînin ku berî ku Moxolan û serdarên tirk hatine Iranê, rûniştevanên pir ên vê malbendê Iranî bûn û paşê jî niştimanê* bav û kalên xwe nehiştine, bi ciyên din neçûne. Ev qas salên dûr û dirêj, li jêr Azarên hakim ên tirk ji tîrsa xwe fêrî zimanê tirkî bûne, zimanê dayik û bavê xwe ji bîr kirine, îro jî xwe Tirk dizanin û Tirkan dixwazin. Bi ev çeşnî ji rêgez û netewayê rasteqîn ê xwe xiyanet dikin. Belam di nav wan de zehfên têgihîştî henin ku rêgezê xwe dizanin.

☆☆☆

☆☆

Ji welat dûrketinan (mihacir) ên Geliyê Zîlan hatin Çiyayê Agrî. Bi vî teherî jin û zaro zor rijiyane Agrî, di babetê xwarin de zor tengasî peyda bû. Di vî şerê dûr û dirêj de pêşmerge tîfing û fişengên xwe ji destên neyarên xwe digirtin, belam fişeng têra wan nedikirin û ji hêç ciyî yarmetî nedihat.

Zomayê Lezgîn Silo, mezinê serokên Sakî ku li nav Zinya Agrî konê xwe vekiribûn, pez û dewarên xwe ji kaniyek ku ji wê derê derdiket av didan. Saeta dûrketinan ên welêt ên Geliyê Zîlan gihiştine ser kaniyê, ava ev kaniyê ku xuşexuş dikir, çikiyâ, êdfî qet av nehat. Xwedê dizane temenê vê kaniyê çend hezar sale bû, ev av bi ku çû ne eyan e !

PELEMARA DAWÎN

Frokeyên Tirkiyê bi nexşeyek, rûniştevanên Agrî li bin bombên derzî yên qolkirî yên xwe girtibûn û zû bi zû li ser esmanê Agrî difirin. Carcaran Kurdan bi guleyan lê dixistin, salim bi şûna daxistina xwe nedizivrin. Yek ji wan frokeyan ji bona xwe zehf bilind firiye, xwe bi bilindtirin qocê Axrî gihand. Ev êdfî ji bona Axrî qabilê tehemul nebû, li ber mezinatiya wî giran dihat, sirrên ku ta îro jî çavên Benî Adem veşartibû îro Agrî nedibû rê bide neyarê lawên xwe, ê ku ev qas cesûr bibe, bilind bifire, serê wî bibîne ; kulmeke xurt a bayê Agrî frokeyê bi navçeya Araliq avêt xwarê !

Ser û bendê geranê ji bo serbinî û avadanî hatibû. Konên Agriyan hinekî berjêr hatin. Kurê aza û nebez ê Huseyn Paşa, Nadir Beg, li gel siwarên xwe ji Agrî derket çû xwarinê peyda bike. Li vir pêwîst e bêjim ku Huseyn Paşa Memo û Nadir, bi pêçevaneyê bavê xwe, li pênavazadî û xebat bi neteweyê kurd canbaziye kirine û li layên hemî niştimanperweran riz û hurmeta wan gelek bû. Pêwîst e dişa bêjim ku kuştina Huseyn Paşa, tevî hemû sûc û tavanên ku bi qewl û li pênavazadî neteweyê xwe kiribû hemû niştimanperweran mutesif kir, bi çeşnê ku qatilê wî Medenî, ku kurê Hecî Mûsa Beg, mezinê navçeya Mûş û netewexwaz bû, bi tavankar û xayin zandin.

Fermandarê Mako ev hemû bawerî û hêviya ku Agriyîyan bi wî û bi dewleta Iran hebûn ber ba da, bi çeşnê ku mulazimê ewel Agalarof bi sînorê Agrî şand, bi fermandarê kurd spart ku Argriyî dikarin karwanek bi Mako bişînin, her tiştê ku ihtiyaca wan heya, bigirin, bibin, ta roja ku balyozê sovyetî, yê ku li Mako dima, hatina karwanê me didît û bi Tirkan xeber dîda. Heke bi rastî ev pêşneyar rast û bêxerez bibûya yarmetiyek mezin dibû ji bona Agriyîyan di van rojên tengiyê de. Belam bedaxewe ev jî ajavaneyek* bû ji bona fêl lê kirina xebat û kêmkirina hêzên bergirî yên Agrî !

Agriyîyan, her wekî di laperên pêşî de min nivîsiye, xwe ji rêgezê pakê Aryayên Iran dizanî, çaverêya hêç çeşne karê neyarane ji Iran nebûn. Ji bona wî bi yarîdedana qomandarê Mako gelek kêfxweş bûn, bi şukrane û imtihane karwanek mezin durist kirin û bi rê xistin. Mixabin Agriyîyan êdî rûyê vê karwanê nedîtîn. Çunkî roja din a birêketina karwanê ordûyek sî û sê hezar Tirk, bi top û bomb û frokeyên duwayîn û mezintirîn êrîşa xwe ser bingeya Agrî dest pê kiribû. Ew beşê axê Iran ku ketibû piştê Agrî ji bona serkubî Kurdan ji aliyê dewleta Iran dabûn bin destên ordûya tirk. Wa derket ku fermandarê Mako li ciyê ku vê axa navberê daye bin destên ordûya Tirkan bi fermandarê Kurdan bighîne, wî xapandiye, hinek hêzên çekdarên wî û dewarên wî ji destên wî girtiye bi Iran biriye. Keyn ji wî, bi dîrxistina xeta Iran ji sînorê Agrî bêşik ji xêla Qizilbaşoglu ku çend sal bûn hatibûn bi Tirkiye, di ev şerê azadî de rasperdeya parastina bakurê-rohelat a Agrî -Serdar Bulaxê- kiribûn, ji aliyê fermandarê mako axaftin, bi wan dayina dilxoşî û emandanê bi Iran kêşa bûn. Çendik li navber jî hikûmata Tirkiyê bi dek û dolab, fêl û fişal û li gel tirsandin dixwast têkoşeranên Agrî ji Agrî biqetîne û di bin fermana xwe ke. Bi taybetî di nav ji welat dîrketinan ên Heyderî gelek hewil da. Kaxizek ji Bro Heskî û Şêx Abdulqadir re nivîsî û dilxoşî dane wan û ji tavaneyan bihurî û pêşneyar dikir ku çekdarên Celalî û Heyderî bizvirin bi ser gundên xwe yên berê. Fedayînen kurd bi pêçevaneyê vê pêşneyarê, birçîtî, şerpezeyî û tenanet mirinê li jêr sîbera* ala netewayî ya xwe ji zivirîn bi jêr hikmê Tirkan çaktir didîtîn. Li nav wan de tenê Hesên Axa Heyderî li gel kurê xwe Bayzîd Axa zivirîne Tirkiyê. Gerçî pêşmergeyên Heyderî pêşiya wan birrîn, xwastin wan bikujin, belam serokên Agrî pêşiya wan girtin, nehiştin bi ew kalemêr azarî bighînin ! Paşê hate gotin ku pey şkeşta Agrî Tirkan bi ev kalemêr ew qas lê dabûn ku ew li jêr şellaq de miribû.

Pelamardana bi Agrî dest pê kir. Firqeyên leşkerên tirk bi pêş ve dihatin, Agriyîyan ji pişt, ji sînorê Iranê emîn bûn, vê navçeyê bêlayan* dizanîn, jin û zaro, pez û dewarên xwe bi vî aliyê nêzikê sînorê Iranê verê kirin. Pêşmerge pêşiya rikêba Tirkan girtin, dixwastin mîna salên pêş hêdî hêdî neyaran bi aliyê navenda Agrî bikêşin, biwestînin, li nav kevirên mezin, zinarên bilind û newalên kûr belav bikin û ji nav bibin.

Desteyek frokeyên neyar li esmanê Agrî difiriyan, bombên xwe bi ser jin û zariyên bêtavan direşandin. Çaxê ev deste diçû, desteyên din diyar dibûn, bombaran dikirin. Broyê Heskî li gel çend kesên Hesesorî bi layê rastê biribû,

rojawayê me girtibû, weka bizmar xwe bi zewiyê kutabû. Pelamara peyderpey a Tirkan nikaribû wî ji ciyê wî bilibitînin; tenê ecel dikaribû dengê tifinga Bro bitemirîne.

Roja duwemîn şer awa bû ku herdu alî bi hesabê xwe ji akamên şer razî bûn. Roja sisiya pêşmergeyên Agrî ji xwe re bi fedakariyek zêde bi berdên bîrewer ên bav û bapîrên xwe pal dabûn, ketibûn şerekî qors û xwînîn. Wê çaxê ji Ayibey, postê sînore Iranê, berê dengê topê, pey wî dengên tifing, reşaş û mîtralyozan bilind bûn û dirêj kêşan. Ji bo pêşmergeyên Agrî zehf naxoş û nalebar bû ku li gel nîzamiyên Iran bikevine şer. Femandarê kurd ev hatinê ji bed tê gihîştin qewimiye zanî, bi wî alî çû, bi hêviya ku bikare meselê bi çakî temam bike. Destûr da ku li pêşiya hêzên Iranê şer mekin, belam çaxê gihîşte ser sînore, bi pêçevaneyê çavniherî, dît ku hinek hêzên tirk ji erdê Iranê jî di pişt de dest bi pelamarê kirine. Wa derket ku dewleta Iran li ser daxwaza dewleta Komara Tirkiyê ev beşê ciyê xwe ku ketibû pişt Agrî, ji bona jinavbirina navenda têkoşerên netewî yên kurd, xaka rêgezê Arya yê Iran bi jêrî fermana serokayetiya tirk daniye. Nivîser* li vir de heq ya neheqbûnê, giliyên Agriyîyan ku xwe bi kevntirîn rêgezê Aryayê Iran dizanin û di nav ev çend salên helperanê li gel dewleta Tirkiyê de li pêşiya dewleta Şahensahî ya Iran xeyn ji sêdaqet û dilpakî karê xîlaf nekiribûn, li ber çavên ronakbîr û niştimanxwazên Iranê datînim.

Dewir guhurîbû. Wez'ê şerê Kurd bedtir bûbû. Dagirtina vê cepheya zor freh ji bona kulmek pêşmerge mimkin nebû. Ji ber wî, naçar, ber bi bilindahiyên Agrî hilkêşan û ew roj jî şev gihîşt. Roja çaran pêşmerge her bihust axa xwe ta bi xwîna sor avyarî nedikirin, ber nedidan, tenanet dest bi pelamarên zor dan. Bergiriya zêde û êrîşa aza ya Kurdan general Salih Paşa mecbûr kir, ji serokayetiya giştî hêz yarmetî bixwaze ta biqedîne şûna eşkerên kuştî teji bike û pêşiya rikêba Kurdan bigire. Ji hêzên yarmetiyê taqimek di roja axir de bi destên Kurdan dîl ketin, hate zanîn ku wan -alay- ji navçeya Başqe şev û roj rê hatine, xwe gihandine Agrî. Bi pêçevaneyî, Kurd ji hêç cî hêviya yarmetiyê nebû. Çawa ku min ji rojnameya tirk wergerand û di nav laperên jorîn de nivîsiye, dewleta Tirkiyê ji bona temirandina agirê Şoreşa Kurdan, şêst û şeş hezar esker û cendirme û sed froke şandibûye. Ji wan hêzên mezin, beşê zêde bi ser Çiyayê Agrî pelamar daye, ên mayîn ji bona nehiştina yarmetîdana Kurdan bi Agriyîyan, çi Kurdên Tirkiyê çi Kurdên Iran bi çav nedigirt, reşmaleyên Mûsa İbrahim Sakî, ku li kêleka postê sînore Iran li girê Ayibey bûn, bombaran kirin û çend kesên wan kuştin. Jin û zaro li jêr guleyên top û tifingan vî alî, wî alî dibezîyan di nav pêlên mirinê de; jinan lava dikirin ku bi destên mêrên xwe bîn kuştin, ew û zariyên xwe bi destên neyar nekevin, dîl nebin.

Rêzên gemaro wisa teng bûbûn ku neyar ji her alî dikaribû agirê xwe li şûneke taybetî bicivîne; êdî mîna meydana Kerbela bûbû, bi vê cewaziyê* ku pelamarên ereb karê wan bi jin û zaro nebûn, belam pelamardernanên tirk zikê jinên avis ên kurd bi nîzê* didirrî, zariyan bi serê nîzê ji zik derdixistin, diavêtin. Şekir, jina

Dîwane, brazayê Bro Heskî û jinên din ku bi destên Tirkan diketin rastî vê sernivîştê bûn.

Endîşeyên namûsperestî û xîretperwerî dîlwarên Agriyî yên me mecbûr kir ku tesmîma berê ya xwe biguhêrin, jin û zariyên xwe bi destên neyar nehêlin. Desteyek ji xêlên Heyderî û Gelturî pelamar ji aliyê Başkendê bi hêzên Tirkan birin, wan dûr avêtin, berjêr kirin. Di vê pelamarê de hêzên bergirî gihîştibûn helqeya gemaro. Çaxê rojê, pez û dewar bi cî hiştin, li gel jin û zar li du şûnan helqeya gemaroyan têk şkênandibû, roja din çend saet ji rojê bihurîbû, derketibûn. Ihsan Nûrî li gel vê desteyê bû. Ev deste li ser rêya xwe çend esker dîl girtin. Desteya duwemîn nikaribûn derkevin, li nav kîşargeha newala Axorîk de mabûn. Şeva duduya ew jî derbas bûn. Bro Heskî li gel wê desteyê bû.

Resûlê Silo serokê nebez ê hoza Bikran li gel mirovên xwe û Seyîd Resûl li gel çend kes ji aliyê Qorxan çûne navçeya Ixdirê. Reşoyê Silo li gel mirovên xwe maweyek li nav Geliyê Zîlan ma, çend car hêzên Tirkan çûbûn ser wî, wan şkandibû. Di dawiyê de di şerek de hate kuştin. Seyid Resûl Berzencî li gel çend kes li serê çiyayek nêzikê Bayzîdê çend roj birçî ma, dawiyê bi destên Tirkan ket, şehîd kirin. Bi vê çeşnê Çiyayê Agrî, navenda azadî ya kurdî bi destên neyar ket û Tirkan êdî siyaseta kurd kuji li hemû layek dest pê kir.

Mihoyê Temir, ji serokên Adenî, zehf kal û nexweş bû, ji kar ketibû, nikaribû rê here. Paş şkana Erciş bi her çeşnê, bi yarmetiya peyayên xwe, xwe bi Agrî gihandibû û Elîkoyê Hesenî, ku ji ber nêştirkarî ji serê xwe nexweş û bêhiş ketibû, û hin peyayên kal ên din ku vir de, wê de mabûn, bi destên Tirkan ketibûn, di çaxê dîlbûniyê de laşê bêhal ên wan amanca têgihandin a tûj a nîzeyên eskerên tirk bûbûn. Heval, jina Elîko, jineke ciwan û salim bû, çun bi mêrê xwe wefadar û emekdar bû, di çaxê tengasiyê de wî li cî nehiştibûn, li gel pita -qîza piçûk- xwe li cem wî mabûn. Qîza dina wî ku pêşiyê jina Ferzende bû, zivirîbû, xwe bi nav û dayika xwe gihandibû. Her çar jî amanca nîzeyên Tirk bûbûn. Ruhên wan çaxê firî bi esman ji hev neqetiyar, wefadarî û emekdariya xêzanên kurd bi numayîş danîbûn.

Tenanet paş ketina Agrî, bîst û heft jin û zaro û xêzan ên Ehmedê Hecî Bro yê Heyderî û brayên wî ku ji şerkarên navdera Agrî bûn, li nêzikî sînorê Iran, li malbenda Serê Kanî bû, bi destên eskerên tirk ketin, temamî 27 kesên bêsûc û bêtavan û bê difa' ratirbaran kirîbûn. Laşên wan midetek cuda man.

Ehmedê Hecî Bro, ku brayê wî Safî Paşa li dawiya şerê Agrî de hatibû kuştin, li gel du brayên din ên xwe, Arslan û Abdullah, çaxê gihîştine kuştaren jin û zariyên bêsûc ên xwe dîtin ku di nav xwîne de digevizin ! Ewan dawaya qurbanîyê nebûn, ku xêzanên Hecî Bro li pênavazadiya neteweyî ya kurd de nebûn. Belkû ev fexr û şanazîyê ji bona Ehmed û du brayên wî, Abdullah û Arslan, hiştibûn. Ewanan jî paş çendîn ev cinayetên şermawer ên Tirkan, şerê Tirkan kirin û li cem şuhedayên azadiyê ciyên xwe girtin.

Qomandarê tirk, li ser û bendê şerên Agrî de bi Xalid Axa, serokê xêla Celaliyên Iranê ku ji aliyê qomandarê Mako xesarek zor dîtibû, welam şand, wî xapand, li gel xêla xwe bi Tirkîye gazî kir. Paş ketina Agrî, ji tirsê dewleta Iranê li gel xêla Xelkan xêla Celaliyên Iranê welatê xwe Iran bi cî hiştin, çûn nav Tirkîyê. Di vê babetê de Zuhdî Güven dinivîse : “Li pêşan, di meha avgostê de bihîstibûn ku ji hozên Iranê serokê xêla Xelkan Xalid Axa maweyek li gel hêzên Iranê li hev dixin. Di van şeran de ji sed zêdetir telefatê bi Iran daye û bi Çiyayên Ayibey hilkêşaye. Di van rojan de zabitê sînorê ye Sovyet bi zabitê sînorê ye me wisa xeber şandibû : “Çar sed malên xêla Xelkan ku van rojan bi navçeya Dîl -Aralaq- bi erdê Tirkîyê derbas bûne. Ev xêl heşt sed çekdarên wê hene. Rûniştewanên sovyetî ku li qerexê çemê Arasê rûdinên zehf ji xwe ditirsin. Heke hun vî karî nakin, bihêlin em vanan parre bizvirînin !”.

Dibe ku ji vê bûnê bûye ku hêzên sovyetî bi yarmetîya hêzên Tirkîyê hatibûn û bakurê-rohelat a Agriya Piçûk girtibûn. Nuwînerê Taşnaq, Vahan, çend roj berî têkçûna Agrî, çaxê ji navçeya Agrî derdiket, ji tariya şevê kelk girtibû, çûbû, li ser rêya xwe Rûsan dîtibû, bi zimanê rûsî welamê daye, tariya şevê derfet zanî, xwe derbas kiribû.

Li pêşiyê gotibûn ku firehiya helsana neteweyî ya kurd li pênavê azadiyê ji nava Agrî ta sînorên Iraqê û Sûriyê dikêşa. Ev rapêrîn her mexsûsê navçe û dor û berê Çiyayê Agrî nebû. Tenê hêzên Agrî vê navçeyê dagir kirî, îdareyek azad a kurdî çêkiribû û ala serbixoyî ya Kurdistanê daçikandibû. Di navçeyên Kurdistanê yên din de desteyên canbêzarên binecî yên kurd çêşnê çete dixebitîn.

Li ber ev e ku tenê mêjûyê kurt a Agrî ber bi çavên xwendevanan bighînim, basa canbihuriya kurd li pênavê bi destxistina mafên neteweyî yên xwe li navçeyên din ên Kurdistanê Tirkîyê de bi Tirkan xesar didan, hêzên tirk ku li gel wan li hev dixistin, nakim. Zehf ji wan paş şkesta Agrî jî xebata xwe dirêj didan. Li çiyayên Sason û Dêrsimê, bi çêşnê ku Doktor Kamuran Bedirxan jî li gotera bi navê Kurdistan li rojnameya “Le Jour” bi zimanê fransawî ku li Beyrût derdiket nivîsibû, ev xebat ta sala 1938 dirêjî da.

Rûxan* û têkçûna Agrî bi zimanê karbidest û qelema nivîserên tirk can dida. Mahmûd Esat, Wezîrê edliye yê Komara Tirkîyê di gotarek de ku li bajarê Ödemiş daye û rojname “Milliyet” li berwara 19 septembir* 1930 de belavkiriye, gotibû «Dost û neyar divê bizanin ku efendiye vî welatî Tirk e ; Wan ên ku xwîna pak û zelala tirk di reh û damarê wan de nebe li nav niştimanê Tirkîyê tenê mafek wan heye, ew jî xulamî û dîlbûn e !».

Neteweyê aza yê kurd bi vê siyaseta Komara Tirkîyê hisiyabû. Nikaribû xulamî û dilî bigire stûyê xwe. Ji bona parastina şerefa neteweyî ya xwe û bidestana azadiyê bi hezaran qurban da, îro jî li ber mehkemeya edaletê azadîxwazan ev belgeya ku bi xwîna şuhedayên azadî yên xwe hatiye nivîsandin bi destên parezderan ên mafên xwe daye.

Mahmûd Esat bi sifetê wezîrekî Komara Tirkîyê dîtina rêgezê tirk ragiyandibû Rojnameya "Milliyet" vê serketina dewleta Tirkîyê, ew jî bi şêst û şeş hezar esker û cendirme, sed froke û top û reşaş û bi saya yarmetî û yarîdeyiya dewleta Şahenşahê Iranê, paş çend sal xwîn rijandin dikaribû bi çeng bîne, dawiya helsorana Kurdan ji bona girtina mafên neteweyî bi wêneyek* nîşan dida : qebre* li ser Çiyayê Agriya Mezin, piyê wê li ser Agriya Piçûk dikêşa, li ser kêlikê qebrê nivîsandibûn : "Kurdîstana xeyalî li vir çal kirine". Hêç nizanîbû ku bîra azadî ya neteweyî mîna sûlave ya ku ruhê bêzar û zecir dikêşe, benda ku ji bona girtina pêşiya wê çê dikin her çiqas qaîm û mehkem be, di axirê de bi feşarê zêde ku ji serhehatina vê avê çê dibe bendê hildişîne, gelek xerabiyên ku nayên durist kirin çê dike. Çêtir ev e bi vekirina cih û cobar ji ava vê sûlavanê ji bona avdayina zevî, zêdekirina mahsûl kelk bigirin. Nivîser li vir li ser nivîsara kêlikê qebrê bîr û rayê xwe nabêje, dahatû* wê nîşan bide aya Kurdîstana Xeyalî an hakimiyeta Tirkîyê li ser Kurdîstanê li nav vê qebrê de çal bibe û daîm bixewe. Tiştê ku diyar bûye ev e ku, pey ev tîmsala ku rojnameya Milliyet kiriye, merivê li singê Agrî de "çalkirî" li nav çiyayên Kurdîstana Tirkîyê çend car teqînî bi xwe daye, nîşan daye ku nemiriye û namire.

Niha ku xwendewarê berêz* ta radeyek basa çunyeta fedakarî û canbihurî ya Kurdan li pênavazî azadiya neteweyî de ronak bû, îcaze dixwazim li berîzbûna şehîdan ên azadiya kurdî ku xwîna ji bona rizgarkirina neteweyê xwe rijandine, di qurbanîya giyanê xwe de kêmasî nekirine û jiyana û şanaziya ebedî bi dest anîne, li pêşiya ruhên wan mezinan banîhayet ihtiram û tazîm serê xwe xwar dikim, ji ên mayî yên wan re silav û terbiyet pêşkêş dikim.

PAŞGOTAR

Xeberçînê rojnameya *The Times* ku di babeta Çiyayê Agrî de deng û bas bi rojnameya xwe dabû, diyar e ev deng û basan ji Erkanê Şer ê giştî yê Tirkîyê girtibû. Min li hêç cî de hejmara şerkarên kurd ên Agrî nenivîsiye. Çun ev karesata şkeste xwar û dewleta wê çaxê ya Tirkîyê û rojnamenivîsên wan zor şananazî dabûn, bi vê xisûsê piçek mijûl bim. Ev mîrxasên ku pênc sal û nîv li nav Tirkîyê cîyek diyar girtine, îdareyek kurdî çêkirine, ala serbixoyî ya Kurdîstanê li ber çavên hikûmat û hêzên çekdar ên Tirkîye li ser qûçên Agrî dacikandine, her çar pelamarên hêzên çekdar ên Tirkîyê şkandine, çaxê min hejmara wan difikirî, bi neteweyê kurd aferîn gotim, çun ez bi xwe jî Kurd im, zehf girûr û şanazî pê dikim.

Tenanet hejmara van qaremanan hinek zêdetir ji wan nivîsîne ; tenê evî bêjim ku li şerê Kanî Kork de hêzên çekdarên Agrî hemî ewanan bû ku ketibûn şer, ewan ên ku paşê hatin, li gel hêzên siwar ên tirk ên ji bona parastina frokeyan çûbûn, li gel wan ketin şer, ewanan bûn çûbûn Zinya Agrî, dîtibûn li ev alî xeber nîne, zivirîbûn li gel siwarên neyar ketibûn şer. Kesê ku li frokê dabû, anînbû xwarê Ibrahîmê brazîyê Bro û kurê Eyûb Axa bû. Li pelamara dawî ya Tirkan bi ser Agrî ku bi

gotinên xeberçînê rojnameya The Times Erkanî Şer ê Tirkîyê şêst hezar esker û cendirman û sed froke bi navçeyên Bayzîd û Wanê şandibûn. Ji wan hêzan qe nebe nivê wan, yanî sî û sê hezarên wan û pêncî froke bi şerê Agrî beşdar bûne, bi pêçevaneyê zebarnivîsê rojnameya *The Times* ku gotiye, «bi hezaran Kurd ên çekdar li Çiyayê Agrî, çiyayên mustehkem de cî girtine», heke li vî şerî de tenê pênc sed çekdarên kurd li Agrî hebûna û bi vî şerî beşdar bibûna, çawa Salih Omurtag Paşa mecbûr kiribûn ku ji hêzên navçeya Wanê yarmetî bixwaze û bîne, dibe ku aqama -netîca- şer jî diguherandin.

Mebesta min eva nîn e ku bi kifayetê eskerên Tirkan nişan bidin. Ez bi xwe çendîn sal li nav ordûya osmanî û tirk de kar kirî, li kêleka eskerên tirk di şerên Arnawutliq û Yemen, Rûs, Gurcî û Ermenistan hevbeş bûme û şahîdê mîrxasî û şerkariya wan, bi taybetî ê şehameta hevmeslekên xwe zabitên tirk bûme. Belam tercrûbeyên şerên Agrî bi hemûyan diyar kiriye ku ew li pêşiya Kurdan nikarin dewam bînin. Kurd di şer de agirpare ne, qet jimara xwe nafikirin ; neteweyê kurd heke bi dil şer bike, ji hevra xiyaret neke, ji bona neyarên neteweyê xwe yarmetî nede, hêç neyar tucar nikare piştta wî bişkêne, pê re serî derkeve.

NEMA

HEVPEYVÎNEK BI OSMAN SEBRÎ RE

ZÎN Û AMED

Zîn : Apê Osman, bona ku hevalê Amed wê biçe Enstîtuya Kurdî ya Parîsê ji aliyekî de, û ji ber ku tu endamekî damezrandin a Enstîtuyê ye, di aliyê din de, û li ser arîkirina bi daxwaz a serokê Enstîtu, birader Kendal Nezan, ji aliyê sisyan de, me dil kir em hevpeyvîneke bi te re bikin.

Apo : Hûn dikarin bipirsin. Piştî ez bizanbim ezê ji we re bêjim.

Zîn : Hinekê ji kurtiya jîna xwe, nemaze jîna te ya rojan e?

Apo : Mesela jîna min çîrokeke dirêj e. Gotina wê gelekî wext jê re dixwaze. Ne karê rojekê ye, mehekê ye, salekê ye, lê şêst sal e. Ev şêst salê hane mero nikare serhevdu bîne. Tenê ez dikarim tiştêkî bêjim : ez merivekî gundî me, lawê axayekî me. Bavê min burciwaziyeye mezin bû. Paşê, me e'malên (karên) axan û xirabiyên wan ji millet re da fam kirin. Ji wê roja ku ez şiyar bûme heya niha ez şerê beg û axan, û şêx û melan dikim. Ji ber ku me dît evana xirabiya milletê xwe dikin e, milletê xwe bi şûn de hiştin e, û berê millet dane rêya xirab. Jîna me bi vî hesabî çûye. Me gelekî tiştên nebaş dîtî e, Ev tiştên nebaş dîtî, gotina wan tiştêkî ne rast e. Îro, milletê me bavê me ye. Xelk dikare li ser wî bibê : xirab e, lê, merov nikare xirabiya bavê xwe bêje. Gava merov bêje, ew neheqyan li xwe dike. Îcar ji bo van tiştên ku li ser buhirên, di warê siyasî de, ez nikarim tiştêkî bibêjim. Wekî dinê jî, çiqas îmkanên min hebe ez ji bo ziman hez dikim bixebitim. Gelek kes henin ku ez alîkariya wan dikim, nivîsarên xwe ji min re tînin û ez ji wan re rast dikim. Hinik din tîn, dixwazin ziman hîn bibin, ez ziman hînî wan dikim. Tiştê ji destê min tê ez dikim ! Û ez bi vê jî dilxweş im. De kerem ke.

Zîn : Bûyina te, Apo, kîjan sal û li ku derê bû ?

Apo : Ez sala 1905an, li nav eşîra Mirdêsa, ji gundê Naricê, hatime dinê.

Zîn : Kengî tu hatî Sûriyê ?

Apo : Sala 1929an, taliya salê, di meha 11an de, ez hatime Sûriyê.

Zîn : Kengî û çawa te dest bi xebata xwe ya siyasî kir ?

Apo : Berî ku ez werim Sûriyê, me dest bi xebata siyasî kir. Ne me dest pê kir. Tirkan hiştin em dest pê bikin. Me bi xwe xebata siyasî nas nedikir. Îcar, Tirkan rabûn bi gewriya me girtin, û em xistin hebsa. Tê de çavê me vebûn, me camêr dîtin, û me berê xwe da xebata siyasî.

Amed : Apo, sala ku te dikirî sertefîka bibira, mamosteyekî te hebû, bîr û baweriyên wî ya ... ?

Apo : Na. Piştî ku min sertefîka xelas kiribû, mamosteyek şandibûn gundê me. Navê wî Îsmâîl Efendî bû. Ew jî kurd bû. Mamosteyê E'dadî (mekteba navîn) bû, ji ber ku ramanên sosyalîst pêre hatibû dîtin rabûn kirin mamosteyê ibtîdayî (mekteba pêşîn), û şandin gundê me. Îcar wî jî ez dîtîm di nava gund de, û ramanên xwe xiste serê min. Ji wê rojê de, ez û axatî, melatî, û şêxîtî ji hev dûr ketin.

Amed : Çep bûna te çawa hatiye nas kirin ?

Apo : Ji berê de ez çep im. Ji xwe li ser vê yekê min helbesteke dûr û dirêj nivîsiye. Çepbûna min, min holê naskiriya : Li Parlemana Fransîzî hatiye gotin : Ên ku di aliyê melekê xwe dane hêla rast e, û ku di aliyê milletê xwe dane hêla çep e. Çepbûn, me ji wê biriye. Me jî xwe daye aliyê millet. Ji bo vê yekê em dibêjin em çep in.

Zîn : Çend kur û keçên te hene ?

Apo : Sê law û sê keçên min hene.

Amed : Navên wan, Apo ?

Apo : Kuran : Hoşeng, Hoşîn û Kemal. Keçan jî : Kewê, Hingûr û Hêvîn.

Amed : Hingûr, Apo ?

Apo : Hingûr, bi kurdî "Şefeq". Hing + ûr. **Hing** : mêşhunguv e. **ûr** : wexta ku mêşhunguv radibe. Mêşhunguv di şefeqê de radibe xebatê. Piştî ku bûne Misilman, hinga girtine "şefeq" ji ereba birine.

Zîn : Berbang ?

Apo : Ha, ew jî piştî ku bûne Misilman ; ango, berî bangê ; berî azanê.

Amed : Tu roja xwe, ango, jîna te ya rojane, çawa derbas dikî?

Apo : Bi rûniştinê ez derbas dikim. Serê min nema alîkariya min dike.

Amed : Çûn û hatinên hevala li ser te çawa ye ?

Apo : Hinek însan hene ku ji min hez dikin. Ne ji bo menfe'etê hevalên min bûne, ji bo qewmîyetê hevalên min bûne. Ewana hên derin û tîn, û xwe jî bi min re diwestînin. Hinek jî tîn li ser min casûsiyê dikin. Hinek tîn dixwazin ziman hîn bibin. Hinek tîn dixwazin min nas bikin. Her yek bi awakî tê.

Amed : Sebra te, Apo, wilo tê ?

Apo : Ne xema min e. Hatîn ser çavan, nehatin bi tenê bîna min teng nabe. Di hebsê de, min lingên xwe di ser text dirêj dikirin û rûdiniştîm.

Zîn : Apo, koçbar kirina dêya Hoşeng çi salayî di jîna te de peyda kir ?

Apo : Îsanekê 46 salan bi min re maye. Helbet, gelekî bi min re westiyaye. Hema ew bi min re bûye û ez nêzîka deh caran bêtir ketime hebsê û tim wê zarok xwedî kirine û hevalên min arîkariya wê dikirin.

Amed : Sebra wê dihat, Apo ?

Apo : Ew xurt bû. Gava dihate hebsê cem min, dilê hebsiyar gişan bi min diman. Jinên wan gişan rûyên xwe tîrş dikirin û her gav rûyê wê bi ken bû. Min bawer dikir ku mala me tijî xwarin e. Dilê wê xurt bû. Qîza mêrekî çê bû. Di nava Çerkezên de hemberê wî tine bûn. Giraniya mirina wê hebû, ne tune bû. Min bawer dikir ku ezê berê wê bimrim çima ew ji min 10-11 salan biçûktir bû.

Amed : Alîkariya heval, dost û hogira di rahiştina termê wê de, Apo ?

Apo : Gelek baş bû. Herdu seriyar - ew çerkez bû û ez kurd bûm - kêmanî nekirine.

Zîn : Heya bi ku te beşdarî di kovarên kurdî de kiriye ?

Apo : Serekê, ez bi Celadet Bedirxan re, di Hawar û Ronahî yê de, xebitîme.

Amed : Te alîkarî ji bo danîna Elfebêya kurdî kiriye ?

Apo : Na, Celadet Elfebe danî ye. Gava wî dannî min jî î'tirad dkiriye. Min gotiye : çar tîpên wê kêmin "p.ç.k.t" lê gişan gotin ev bes e.

Amed : Apo, her du dengdar "a" û "e" carna di ristê de dibin "ê". Çawa ye ku merov (a = è) û (ê = é) dayne da ku guhartina herduyan digel dengdara "ê", ji ser hev werin naskirin ?

Apo : Ezbenî, ew guhartin heye. "welat" dibe "welêt". Jê re tewandek tê gotin.

Amed : Apo, gava yekî biyanî an kurdekî ku tewandek di zaravê wî de tine be, rastî şoreke nenas were an vê ristê bixwîne : "rêz", wê çawa bizane ku "pez" di ferhangê de heye, ne, ne "rêz" dema ku bixwaze wataya wê şora nenas ji ferhengê derîne û bizane ?

Apo : Gava rêzimana kurdî bixwîne wê bizane.

Zîn : Îro, tu rewşa jina kurd çawa dibînî ?

Apo : Keça min, berî gişî, divê mêrkê kurd keça xwe nefroşe. Paşê bide xwendin û rêya xebatê li ber wê veke. Divê jin û mêr li ser esasî hezkirinê hevudin bikin, ne li ser esasê qelng. Divê em heqê jin nas bikin, ew jî heqê nasbike. Lê bila keça kurd bizanibe wacibê wê yê mezin dê ye. Dêbûn li ser hertiştî re ye. Gava ew bikaribe lawekî hêja an qîzekê hêja ji bo miletê xwe bighîne, di çavên min de ew tiştê mezin e. Dêbûn her tişt e di jîna merov de. Gava dê wacibê xwe nikaribe bike, civak wunda dibe. Civaka Kurd ji dest dê wunda bûye. Dê hatiye kirin û firotin.

Zîn : Di warê parastina zimanê kurdî de, Apo, gotina te çiyê ?

Apo : Ne hewceyê gotinê ye. Yek ji zanayên civakî dibêje : "Gava tu dixwazî gelparêziya însanekî fahm bikî ta kîjan derecê pêşve çûye, binêre çiqas der bi zimanê xwe re bendewar e." Mirovê ko bi zimanê xwe re bendewar nebe, nikare îdf'a bike ku ew ji welatê xwe hez dike. Neteweyetî ziman e û hinek adet in, ne tiştê e dinê ye. Xwîna me gişka yek e. Merov ku ehemiyet nede zimanê xwe, di jîna neteweyî de tune ye. Mixabin, ta îro, xortên me ehemiyeta ziman fam nekirine, tevî ku xwe xwenda dizanin û xwe pêşverû dizanin, hîn nizanin bi zimanê xwe bixwînin.

Amed : Mirov kovarnî kurdî dixwîne, rastî pir peyvên xwe dest û çêkirî tê ?

Apo : Binêre, ezbenî. Ev şaş e, ziman nizanin û dixwazin destê xwe têxinê. Min li ser vê yekê gotarek ji Berbangê re nivîsî bû. Min gotiye : Her bêjeyek kevirekî avahiya ziman e. Hinek keviran dibirin, hinek şê dikin û hinek jî dîwar lê dikin. Evane yek karê ê dinê nizane. Herkes karê xwe dizane. Gava yek karên yê dinê jiyane nizane. Herkes karê xwe dizane. Gava kevirekî neçêkirî binî, têxî nav kevirekî şêkirî û çêkirî, dîwar wê xwar

bibe. Ha, peyayên ku bi zimanan nizanibin û li ser ziman nexebitîbin, gava tînin pîrsa li cem xwe çêdikin welê zimanê xwe xirab dikin. Pir yê wilo henin. Ên ku du roj dest bi ziman kirine xwe feylesûf dihesibînin. Karê nezana holê ye. Ziman wek asoyê behrê ye, nêzîk xuyanî dike, lê tu çiqas diherî tim ew e. Heya merî pir bi nava ziman de neçe, merî ehemiyet ziman û mezinatiya ziman nizane. Ê min bû 35 sal pê dikxebitim, ji zaravê kurmancî pirtirî 3000 bêje - eger hin ne pir be - ez nizanim çima ziman nehatiye civandin û nehatiye xwendin.

Zîn : Apo, di vê kalbûnê de, çi ji te ve, warê kurd û Kurdistanê diyar e ?

Apo : Bi Xwedê, tevî ku ez xwe diyarê gorê dibînim, ez wilo bawer im ku ezê Kurdistanê bibînim û paşê bimrim. Ez di vê baweriyê de me.

Zîn : Apo, ev ne... ?

Apo : Keça min, em kurd negîhanin warên bikaribin welat xelas bikin, lê neyarê me pir ehmeq in. Wê bi kêrî me bên. Bi Xwedê, sê ehmeqên mîna Kenan Evren, Xomeynî û Saddam kêr têne dîtin. Ewê me hişiyar bikin. Milet bi du tiştan hişyar dibin : Yan bidarê zulmê yan bi xwendinê. Kurd dê xwe xelas bikin, lê heyf wê pir hevudu bikujin.

Amed : Belavbûna hêzên millet û pira partîyan, gotine te di vî warê de çiye, Apo?

Apo : Ezbenî, ew, şûndebûna millet e. Milet di şûn de ye.

Zîn : Gotina te Apo, ji braderên Enstîtuyê re çiye ?

Apo : Berî her tiştî, Xwedê bi qeweta wan re be. Divê bizanibin ku ew xizmekteke mezin ji bo welatê xwe dikine. Heger ew bi ziman mijûl dibine, meselekî girîng xistine destê xwe. Divê pir xurt pê bigrin û gelekî xwe pê re biwestînin. Em Kurd divê em hêdî bikin. Em miletekî bê ziman bûne. Em ji zimanê xwe re nexebitîn. Em çûne ji zimanê xelkê re xebitîne. Ev şerefekî mezin e ji bo wan ku ji bo zimanê xwe bixebitin. Lê ez gelekî hêvîdar im ku her yek ji wan divê berî gişî qelsiya xwe bizanibe heyra bikaribe pêşve here. Em Kurd çiqas pêşkevin, emê bi şunda bimînin. Çima ? Mecala ku em tê bixebitin hên dirêj e. Zimanê me li erdê maye. Di nava 800 eşîr de belav bûye. Ev ên kurmancî û ên dinê di nava 600 eşîr de maye. Ên me yên ku bi ziman nizanin bawer dikin ku mesele ziman tişteki gelekî rehet e. Zimanê erebî piştî 120 salan xebitîbûn û tevî Quran, Ehadîs û helbestên Cahîlî bi vî zimanê hatibûn, gava dane ber zimanê farisî di dema Harûn el-Reşîd de, zimanê erebî ket çima zimanê farisî wê çaxê 1400 sal bû. Binêre, 120 sal û hên negihabûn mecalekî hêja. Ango, bila bizanin wacibê wan gelekî mezin e

di nava mîlet de. Xebata wan ji a Pêşmerge pêştir e, ji a her tiştî pêştire. Xebata wan li ser zimanê mîletê kurd. Ez bi xwe ji wan re xêrê û kamîranîyê dixwazim.

www.arsivakurdi.org

100 SALIYA BUYÎNA Î. A. ORBELÎ (1887 - 1987)

ROHAT

Îsal pê ra li ser bûyîna Î. A. Orbelî re 100 sal derbas dibin. Ew di sedsaliya bîstan de li Sovyetê wek rojhelatzanekî herî bi nav û deng tê zanîn. Ji bo pêşvabirina çanda gelên pişt Kavkazyê, gelên ermenî, guncî û kurd wî karekî bêhempa û bêpîvan pêk aniye. Wek kurdzan (kurdolog) Î. A. Orbelî li Sovyetê bingeh û hîmên kurdzaniyê avîtiye. Di vî warî de heta roja dawiyê, Orbelî bûye organizator û rêberekî mezin.

Orbelî di sala 1887'an de hatiye rûbarê dinê. Ew paşê di Unîversîta Petersburgê de dixwîne û di sala 1911'an de xwendine xwe diqedîne. Wî du fakulte li ser hev xwendine, fakulta Dîrok-Fîlolojiyê û fakulta Zimanên rojhelatê (ermenî, guncî, farisî).

Rojhelatzane yê mezin, piştî xelaskirina xwendinê, ji bo zanina xwe li ser çanda van gelan pêş de bibe, ew di navbera salên 1911 - 1912'an de diçe hêla bajarê Wanê li navça Muksîyê da lêgerîn û lêkolînan çê dike. Ew di warê ziman, zarav, etnografiya û jiyîna civakî ya gelên ermenî û kurd de gelek materiyelan berhev dike, ew paşê tînin çapkirin. Ji van materiyelan beşek, di sala 1982'an de wek pirtûkek e cûda tê çapkirin (1).

Orbelî di sala 1934'an de dibe doktorê arkeolojiyê. Wî di sala 1914'an de mamosteyî li fakulta rojhelatê de kiriye û sala 1955'an de jî dibe dekanê vê fakultê. Ew wisan jî di sala 1943'an de wek serokê pêşîn yê Akademîya Zanistîyan li Ermenîstanê kar kiriye. Di navbera salên 1934-1951'an de li

1. Folklor î Bit Moksa (Folklor û Jiyîn L. Muksiyê) Î.A. Orbelî, Moskova, 1982, 140 rûpel

Muzeya Ermitajê da (Muzeke her bi nav û denge li hemû Cîhanê) dibe serok.

Orbelî di gelek zanîngeh, unîversite û sazgehên lêgeri (vekolinan) de xebitiye, gelek kadro amadekirin.

Akademîk Orbelî ji berê de guhdarîke mezin daye li ser pêşketina karên kurdzaniyê. Li Lenîngradê di sala 1959'an de cara pêşîn beşekî kurdzaniyê tê vekirin, Î. A. Orbelî dibe serokê ev beş. Çawa tê zanîn, ev beş di warê pêşçûyîna kur mezin, di warê lêkolîn û lêgerînên li ser Kurd û Kurdistanê. Orbelî du salan li dzaniyê de, heta niha, roleke gelek girîng lîstiyê. Ev beş, bûye navçeke here ser vî karî dimîne, ew di sala 1961'an de diçe dilovaniya xwe. Piştî mirina Orbelî şagirtê wî Qanatê Kurdo cihê mamostê xwe digre, û heta sala 1985'an li ser vî karî dimîne.

Î. A. Orbelî bi taybetî li ser çandên gelên ermenî, gurcî û kurdî kar kir, nêzkaya 200 xebatên wî yên zanistî hatine weşandin. Orbelî giraniya xwe dabû ser safîkirina pirsên van gelên rojhelatê, di dewra navîn de.

Zanayê mezin ji aliyê din de, li gelek welatan mabû, wek Emerîka Yekbûyî, Ingîltere, Elmanya Federal û Iranê, endamê gelek zanîngeh û sazgehên arkeolociyê bû. Di sala 1944'an de ew tê hîlbijartin wek profesoreke bi hurmet li Unîversîta Tehranê.

Piştî Şoreşa Oktobê, cara pêşîn Orbelî baweriyên xwe diyar dike, ku alfabeke bi tîpên latînî ji bo Kurdan bê amadekirin. An gorî Orbelî alfaba ermenî û rûsî têrî zimanê kurdî nake û ew li hev nayên (2).

Orbelî, di nivîsareke xwe de, dema ku li ser edebiyata rojhelatê disekine, ew navê sê helbestvanên rojhelatê gêri herî mezin dide; ji Iranê Fîrdewsî, ji Gurcistanê Rustavelî û ji Kurdistanê Ahmedê Xanê (3). Ev bawerîya mezin paşê tesîreke girîng li ser karên lêkolîna edebiyata kurdî de dilîze.

Di dîroka ferheng nivîsandina kurdî de, cara pêşîn, di sala 1957'an de ferhengeke kurdî-rûsî ji aliyê Prof. Çerkez Bakaev ve tê nivîsandin. Heta wê demê ferhengeke kurdî-rûsî nehatibû çapkirin. Ev ferhenga hêja di bin redaktoriya Orbelî de tê amadekirin, Orbelî bi xwe jî, pêşgotinek ji ferhengê re dinivîse (4).

2. Kurdskiy Alfabit (Alfebaya Kurdî), zara Vostoka, 1927, Hejmar 1444, Tîblîs.
3. Pametniki Epoxi Rustaveli (Abîdeyên Dewra Rustavelî), Lenîngrad, 1938 rûpel 3, 6.
4. Kurdsko-Russkiy Slovar (Ferhenga Kurdî-Rûsî) amadekar, Çerkezê Beko, Moskova, 1957.

Arkeolog, rojhelatzan, filolog, kurdolog û zanayê navdar Î. A. Orbelî, di warê amadekirina kurdologan de û di nav rojhelatzanîyê de ji bo nîşankirina cihê kurdzanîyê, bi aktîfî kar kiriye. Di sala 1959'an de vekirina beşa kurdzanîyê dibe armanceke cedandiye ku kurdzanî di nav rojhelatzanîyê de cihê xwe yê bi rûmed bigre.

Wezîrê Eşo çawa di nivîsareke xwe de nîşan dide wekî li ser Î.A. Orbelî gelek dokumentên nû ji arşîvên cuda-cuda hatine dîtin. Ev dokumentên ku di navbera salên 1904-1960'an de hatine nivîsandin, ji wana 118 heb, ev cara pêşî ye ku tene zanîn, û derketine ronahiyê. Wezîrê Eşo dîsa çawa diyar dike ku hin dokument hene nîşan didin wekî Orbelî di sala 1915'an de Unîversîta Lenîngradê dersên zimanê kurdî-fransîzî xebitiye (5).

Pişti mirina Î.A. Orbelî, gelek pirtûk, bend û lêkolînên zanistî li ser karên wî, şaxsiyeta wî hatine weşandin, wek xebatên K.N. Yuzbaşyan (6), Qanatê Kurdo (7), Î.V. Megrelîdze (8).

5. Dokumentêd Arxivêye Teze Derheqa Akademik I. A. Orbelî de, Wezîrê Eşo, Rîya Teze, Erîvan, 4.8.1980.

6. Akademîk Isuf Abgroviç Orbelî, K. N. Yuzbaşyan, Moskova 1964, 159 rûpel (Ev pirtûka li ser Orbelî, wisan jî di sala 1971'an da li Erîvanê wek 199 rûpelan ji nûh va bi zimanê Ermenî hatiye çapkirin.

7. Akademîk I. A. Orbelî i Kurdovedenie (Akademîk I. A. Orbelî û Kurdzanî), Qanatê Kurdo, Kovara Dîrokî û Filolojîyê, Erîvan, 1973, rûpel 61-70 (Ev benda di sala 1975'an da ji aliyê Dr. Abdul Rahman Hacı Maruf da hatiye wergerandin û di Kovara Korî Zanyarî Kurd, hejmara 3'an da çap bûye rûpel 113-142).

8. Isuf Orbelî, I. V. Megrelidze, Tîblîs, 1983, 156 rûpel.

AKADEMİK HOVSÊP ORBELÎ

Tosinê REŞÎD

Di warê lêgerîna ziman, dîrok, lîteratur û çanda gelê kurd zanayên ermeniyên karekî berbiçav kirine. Wan di sedsalên navîn de destpêkirine, mijûlî pirsên kurdzaniyê bûne û di dîroka kurdzaniyê de erhede cihên xwe yê hêja girtine ; nivîskar û ronakbîrên ermeniyên yê bi nav û deng, Xasatûr Abovyan, kompozitor, û zanayê sazbandiyê Komîtas û rojhelatnasê naskirî Hovsêp Orbelî û hinên din.

Rojhelatnasê bi nav û deng serokê Akademiya Komara Ermenîstanê Zanyariyê pêsîn H. Orbelî dostekî gelê kurd yê şîrhelal, pêşewitîkî çanda kurdan yê êgîn bû. H. Orbelî êdî di salên xortaniya xwe de mijûlî pirsên kurdzaniyê dibe. Sala 1911an jî bo lêgerîna zaravayê ermenî navça Moksê Akademiya Urisêtêye zanyarê H. Orbelî yê xort dişîne wîlayeta Wanê. Ew wîze pênc hefteyan nimûna ziman û zargotina Ermeniyên dinivîse, malûmatên netewenasîyê (etnografîyê) berhev dîke. Lê zûtirkê ew di nava zaravayê ermenî yê Moksê da rastî ewqas gotinên kurdî tê û yekşîvêtya wisa nava peyivandina Kurdan û Ermeniyên de dibîne, wekî tê ser wê baweriyê, ku lêgerîna zarav, zargotin û deba gelê navçê gerek bi hev re bête kirin. Paşê jî mîna seydayê xwe yê mezin Nikolay Mar, Orbelî jî têdigihîje ku lêgerîna Kurdan dê gelek pirsên dîrok, ziman û çanda gelên Rojhelata Nêzîk û pişkavkazê rohnî bike. Lema jî nîsana sala 1912an ew dîsan vedigere Moksê û vê carê dibe mêvanê Murtule begê, qaymeqamê navça Moksê. Orbelî di derheqa Murtule begê de dinivîse, ku ew mirovekî zane û tîgihîştî, gelek pirsan de xwedanê bîr û baweriyên pêşverû û piştovanê dostaniya Kurdan û Ermeniyên bû. Orbelî di nivîstokên xwe yê wan salan de dinivîse ku dem û dezgê mala Murtule begê ewrûpî bûn, li mala wî di nava mêvanan de tenê gava ku memûrên Tirkan hebî wana bi tirkî dihate peyivandin.

Cihê bê gotin, wekî dema qira Ermeniyana sala 1915an kurdê Moksê bi seroketiya Murtule begê nehîştin ermeniyên cînarê wan bêne xezakirin.

H. Orbêlî di dema mêvandariya xwe ya li Moksê mijûlî pirsên rêzimana kurdî dibe, ferhenga kurdî-rûsî çêdike û pir nimûnên zargotina kurdî dinivîse ; di nav wan de wilo jî perçakî ji destanê *"Mem û Zîn"*.

Zanayê marîfet yê dilpaqij, tragedya gelê kurd ya ji aliyê dîrokê de jîbîrkirî zû texmîn kir. Wî dît, wekî ku pêşberî wî gelekî xweyê çanda dewlemend e. Lê tragêdya wî gelî, çawa Orbêlî paşê bi xwe dinivîse ew bû, ku lawên wî yên here bas bi navê Tirkan, Eceman, Ereb û Ermeniyana dîroka Rojhelatê xemilandine.

Kurdzan M. Rûdênko di gotareke xwe de dinivîse ku Orbêlî ji wan re digot, pirseke kurdzaniyê ya girîng jî ew e, wekî wan mirovên bi nav û deng, zanyar, nivîskar, hunermend û şuxulvanên çandeya ku di dîrokê de bi navê gelên mayin bi pêş de hatine, dîsan vegeirî ser navê gelê kurd.

Ji bo pêşdebirina lêgerîna ziman û zargotina Kurdan H. Orbêlî sala 1927an diçe nava Kurdên Ermenîstanê, navça Axbaranê û gelek nimûnên zargotinê berhev dike. Nava wan nimûnan de wisan jî şaxên destanên *"Mem û Zîn"* û *"Leyl û Mecnûn"* hebûn.

Sala 1914an, gava bi berpêyvkirina Mar, Orbêlî dibe Seydayê zanîngeha Petersbûrgê yê zimanê kurdî, ew krêstomatya (berhevoka têksta) kurdî amade dike.

Di destpêka sedsala bîstan li Kurdistanê çend komeleyên ku dixwestin xwendin û zanebûnê di nava gelê kurd de belav bikin û bi wî tehrî Kurdan ji tarîtiyê û ji rewsa zelûliyê derxin, têne avakirin. Komeleke wisan ya bi navê "Gîhandin" sala 1913an nonerê xwe Ebdûl Rezaq ji bo pirsê sazkirina alfabeya kurdî ya nû disîne Petersbûrgê (Lenîngradê). Ebdûl Rezaqê ji malbata Bedirxanan bi nav û deng bû. Bi gotina Orbêlî ew merivekî xwende û têgihîştî bû. Wî gelek bas bi zimanê tirkî, fransîzî û farişî dizanîbû. Wî qeyd û çîdar bi xwe re anîbûn Petersbûrgê, bi kîjana ew li hebsên Tirkiyê de xwedî dikirin. Wî ji bo wan qeydan digot, ku gelê kurd gişk bi qeyd û çîdarê wisan zîndankiriye.

Bi biryara wezîreta Urisêtê yê karê der, Akademiya zanyariyê pirsê sazkirina alfabeya kurdî dispêre Orbêlî. Orbêlî alfabekekê li ser binaxa tîpên ermenî û rûsî saz dike, lê dawiyê bi xwe jî tê ser wê baweriyê ku ji bo zimanê kurdî alfabeya baştir dê ser binaxa tîpên latînî be. Hema bi berpeyvka Orbêlî jî Erebe Şemo û Isahak Maragûlov sala 1929an alfabeya kurdî ya bi tîpên latînî saz dikin.

Zanyarê dilpaqij yê mezin Orbêlî, di nava nivîsarên xwe de gelek caran di derheqa wê rola mezin, ya ku gelê kurd di dîroka gelên Asya Nêzîk de leyistiye, nivîsandiye.

Li Yekîtiya Sovyet Hovsêp Orbelî zanayê pêşîn bû, ku nîrxê "Mem û Zîn" a Ahmedê Xanî yê nemir nîsan da. Wî di nivîsarên xwe de navê Ahmedê Xanî bi rastî datanî kêleka navên hozanên mezintirîn yên Rojhelatê, Fîrdewsî û Rûstavêlî.

Hovsêp Orbelî di dereca amadekirina kadroyên kurdzaniyê de karekî mezin kiriye. Hê sala 1928an, gava komîteya Navbendî ya Partiya Komunîst ya Ermenîstanê, komeke xortên Kurdan ji bo xwendinê dişîne Lênîngradê û ew bi xwe jî dibe seydayê wan yê zimanê kurdî yê pêşîn. Salên cenga cîhanê ya duwemîn de, gava ew prezident bû, li ocaxên Ermenîstanê yên zanyariyê mecal têne sazkin.

Sala 1955an H. Orbelî dibe serokê para Lenîngradê yê Akademiya Yekîtiya Sovyet ya zanyariyê. Di sala 1959an de (1'ê Adarê) li Akademiya beşê kurdzaniyê tê sazkin. H. Orbelî dibe serokê vî beşî û paşê jî serokatiya komê dispêre Qanatê Kurdo.

Hovsêp Orbelî di sala 1961an de mir. Rojhelatzanê mezin tu caran zanebûn û êqînya xwe nehêvşand bona pêsvebirin û amadekirina kadrên kurdzaniyê yên jêhatî.

BARKÊŞÊN BIÇÛK

Firat CEWERÎ

(II)

Di rê de Îbrahîm wa bi hêrs got :

- Ez di şansê xwe nim. Şansê min her tim wisa xerab e. Roja ku ez çend quruşan kar bikim, ewê her tim bobelatên wilo bi serê min de bèn. Ewê her tim tiştin bibe. Ma nayê bîra te Ferzend ? Nayê bîra te ku carek dîn jî eynî wilo bi serê min de hat ? Dîsa çi bûbû ? Hîi... Hingî waliyê Mêrdînê hati bû vir. Bi derewan gotin, ku yanî min ji walî re xeber daye. Rabûn ez girtim û dîsa weke îro ez dame ber kulm û daran. Şansê min xerabe ! Şansê min tuneye ! Ez di şansê xwe nim !

Ferzend henek pê kir :

- Ku şansê te hebûya, dê diya te tu keçik bianiya.

Bi vê gotina Ferzend Îbrahîm êşiya. Ew xwîna hişk, ya ku li bin çenga wî mabû bi neynûkên xwe xeritand û bi kelegirî got :

- Bes e lo, Ferzend ! Tu jî hertim henekê xwe bi mirov dikî. Weleh hevaltiya bi te re heram e.

Ferzend li ber wî geriya :

- Min henek kir Îbo. Ez peyya xwe bi paş de digirim.

- Çi, lo ! Weleh tu hertim wisa dikî. Ma qey kêfa te bi vê rewşa me tê ?

Ferzend dîsa got :

- Weleh min henek kir, malxerab. Ma çawa dê kêfa min bê ? (Destê xwe avêt ser stûyê wî). Min bibexşîne, ez peyya xwe bi paş de digirim.

Herdiwan li çavên hevdu nihêrîn, keniyana û bi gavên xurt ketine hewşa nexweşxanê.

Li hundir nexweşxanê mirov ax biavêta li erdê nediket. Nêzîkî pêncî şêst kesan li ber deriyê oda doktor hatibûne ser hev. Piraniya wan kesan jî ji lixwekirina wan mirov zanî bû ku gundî ne. Nêvî jî wan pîrekên bi zarok

bûn. Nêviyê din jî kal û pîrên ku ji dest û lingan keti bûn. Yê herî li dawî kalekî rihspî, bi şalwar û şewqe, bi wê pişt a xwe ya tewiyayî xwe dabû ser gopalê xwe û laşê wî weke hêlkanê dihejiya. Li pêşiya kalo jî jineke ciwan, biskên wê yên reş weke serê du maran di bin kofiya wê ya kesk de dixuya, hêsirên ku ji çavên wê yê şîn dihatin pakij dikir û zaroka di destê xwe de aş dikir. Ser çavê zarokê ji pîrzikan winda bûbû. Ji girî qet tebatî nedikete keçikê. Diya wê her destên xwe li pişt a wê û li kûna wê dixist û bi gotinên xwe yên xweş dixwest ku keçika xwe aş bike. Her carê ku wê destê xwe li pişt a keçikê dixist, mêşên ser çavên wê difiriyan, bîskê li hundir digeriyan û dîsa bi paş de dihatin xwe li ser ruyê keçikê datanîn. Lê çend mêşên ku ji ser ruyê keçikê firiyan, çûn xwe li ser gepên Îbrahîm danîn û xwestin ku xwîna li ser ruyê wî hişk bû ye bixwin. Lê Îbrahîm bi hêrs destê xwe li ser çavê xwe xist, destê wî li şûna diranên wî yên rabûyî ket, êşiya û janê da dilê wî. Îbrahîm bi dengê bilind kire axîn. Bi axîna wî re hemî li paş xwe zivirîn û li wî nihêrîn.

Îbo li ser tûtikan rûnişt, serê xwe xiste nava herdu çokên xwe û xwe epişande ser hev. Ferzend jî li ba wî rûnişt. Çend hebên din jî li ser wan kom bûn. Gava ku hemşîrê deriyê dayira diktor vekir, ew kesên ku li ser wan kom bûbûn hemû reviyane cihê xwe. Hingî herdu zarok jî rabûn û ber bi dayira doktor ve bazdan. Îbo kirî destê xwe biavêta deriyê doktor, peyakî girs û bi simbêlên boq, bi destê wî girt û bi ser de qêriya :

- Tu dikî bi ku de herî bêjî ? Here têkeve dorê !

Ferzend got :

- Diranên wî şikestine apo, berde bila here hundir.

Mêrik hema bi lez bişkokên gomlegê xwe vekirin, birîna xwe nişanî wî da, bi hêrs û bi dengê gur got :

- Ma diranên wî ji vê birîna min xerabtir e ? Herê ?

Birîna mêrik şûna kêrekê xuya dikir. Pêşî bi ta hati bû dirûtin, dû re bi çengelan bi hev hatibû cebirandin. Lê du çengel jê vebûbûn. Ji ber vê yekê nêmeke zer ji birînê dihat. Xwîneke sore-reş jî li dor birînê hişk bûbû.

Gava ku Ferzend çav li wê birînê ket, diranên xwe qiriçandin û çavên xwe girtin. Serê wî gêj bû, dilê wî li hev ket û kirî vereşiya.

Mêrik dîsan got :

- De bêje ha, ma diranên wî ji vê birîna min xerabtir e ?

Ferzend tişt negot. Îbo jî dest avêt gepa xwe û dîsan çû dawiya wan mirovan rawestan.

- Weleh ku wa be heya bi êvarî dor nagihêje me. Ma tu nanihêrî her ji saetekê carekê yek nakeve hundir.

Îbo :

- Ma em çi bikin ? Ma emê çawan bi vî awayî herine mal ?

Ferzend milên xwe hejandin û tişt negot.

Piş tî demekê dîsan deriyê dayira doktor vebû, lê îcar hemşîrê bang kesî nekir. Doktor çakêtekî spî heya bi çokê lê bû, cigara wî di devê wî de bû, berçavka wî di dest de bû, derket der ve û di ber koma wan mirovan de derbas bû û çû oda çayvexwarinê.

Li odê sê-çar doktorên din jî runişti bûn, çayê û cigara wan li ber wan bû, dipeyivîn, henek dikirin û dikeniyân.

Doktor jî ji xwe re çayek dagirt, li ba wan rûnişt û bi wan re kete sohbetê.

Nexweş hîn di dorê de bûn û bê sebir çavên wan li riya doktor bûn. Deh deqîqe derbas bûn doktor nehat, bîst derbas bûn nehat, nîvsaet derbas bûn nehat. Lê tenê dengê ken û henekên wan dihat.

Kalekî ji nav wê komê bang kir :

- Lawo hela yek ji we yê ku bi tirkî zane here bang doktor kin. Ma emê heya kengî li vir bimînin ? Niha ne tirimpêlên gund mane, ne tu tişt. Ma emê xwe çawan bigihînin gund îşev ?

Hingî Ferzend çû, li derî xist û kete hundir. Lê ew qet li Ferzend hayî nebûn, ken û henekên xwe domandin.

Ferzend sê-çar caran li ser hev got :

- Doktor beg, doktor beg.

Lê doktor her bi dengê xwe yê gur kenê xwe didomand.

Ferzend dîsan got :

- Doktor beg, doktor beg em...

Doktor bi hêrs li ser stûyê xwe zîvirî û bi sert got :

- Çi ye ? Derkeve der ve !

Ferzend derneket, dîsan got :

- Doktor beg tu...

- Derkeve der ve !...

Ferzend serê xwe kil kir û bi hêrs ber bi nexweşan ve çû. Bi dû wî de jî doktor derket, bi bayê bezê deriyê dayira xwe vekir û kete hundir. Piştî ku doktor kete hundir bi çend deqîqan, hemşîre derket. Bi derketina hemşîrê re nexweşên ku di dorê de bûn, ber bi pêş ve kişiyân ku têkevin hundir. Lê hemşîrê nehişt û got :

- Saeta doktor îro xelas bû, ew hew kare kesî bigire hundir. Lê hun sibehê karin dîsan werin. Cihê xwe jî ji bîr nekin ku hun hatin.

Çend kesên ku li dawiyê bûn xwe dane pêş ku ji hemşîrê re tişteki bibêjin, lê hemşîrê zû derî girt.

Hum û gum kete nav wê koma mirovan, yên ku di ber xwe de ji doktor û hukûmetê re xeber dan, yên ku ji rewşa xwe re kufur bûn û yên ku hêrs

bûn û nizanî bûn ku ji hêrsan çî bibêjin. Bi wî awayî hemû hêdfî hêdfî ji hundir nexweşxanê derketin.

Wê roja ku berî niha bi saetekê paş stûyê mirov dişewitand, teyr û teba, kûçik û heywanên din hewcedarî siyê dikir, niha bê tesîr mabû. Ew jî weke wan nexweşan hêdfî hêdfî winda dibû.

Hinî gundî ji bo ku bigihîjin ser otobusên gund, bi gavên xurt ber bi sûkê de baz dan. Yê din jî hêdfî hêdfî dil bi kul û keder meşiyên. Îbo û Ferzend jî bi wan re dimeşiyên. Êş û jana diranên Îbo zêdetir dibû. Wî jî bi xwe nikarî bû, her zimanê xwe di şûna diranên xwe de dibir û tanî, êş û jana diranên wî zêdetir dibû.

Ferzend ji nişkê ve bi milê wî girt :

- Min dît.

Îbo şaş ma :

- Te çî dît ?

- Dermanê diranê te, min dermanê diranê te dît. Dermanê diranê te xwê ye. Ji xwê pê ve tu tişt arîkariya diranê te nake. Û em ji sibehê bêsebeb li vê nexweşxana mîrat sekenîne. Dermanê diranê ji xwê pê ve ne tiştek e. Berê li gundê me diranên kê têşîya xwê datanîn ser. Yê hinan jî bi şîşa sor dikewandin. Lê diranên te kurmexwarî nebûne û êş neketiye wan. An na me karî bû bi şîşeke sorkirî bikewanda. Lê niha dermanê wê xwê ye. Xwê bi yek carê re dikewîne. Xwê bîra bîra ye.

Îbo pê kenîya :

- Malxerabo ma ji ku xwê bîra bîra ye ? Xwê mala mirov xerab dike, birînan dişewitîne.

- Hela tu bi a min bikî, bê dibe an anbe.

- Baş e, ezê bi a te bikim.

Êdfî ketine nava bajêr, di ber çend dikanan de derbas bûn û çûne dikanekê nas. Hinek xwê ji dikandar stendin û derketin der ve. Ku ew derketin, li ber devê dikanê çavên wan li hevaleyê wan bi navê Ziya ketin. Emrê Ziya li dor çardehan bû. Bejna wî dirêj bû. Gava ku dimeşîya bi hêlekê dibû. Hertim çakêtekî eskeran lê bû. Porê wî yê dirêj û zer ser çavên wî winda kiribû. Kebabek di nav nanekî tenik di dest de bû û dixwar. Ziya bi xwe li wan hayî nebû, lê Ferzend bang kirê :

- Ziya, ziya !

Ziya li paş xwe zîvirî, qertek din jî li nanê xwe xist û bi lez ber bi wan ve çû.

- Kuro min bihîst ku hun hatibûn girtin, rast e ?

Ferzend :

- Erê, rast e. Ma te çî kir îro ?

- Hih... Min çî kir ? Îro kar weke axê bû, ax...

Bi destekî bi kebaba xwe girt, destê din jî xiste bêrika xwe û neh deh pelên deh lîra û pênc lîra derxist û nîşanî wan da :

- A min îro ev kar kirin. Ku min bixwesta min karî bû hîn bêtir kar bikira. Hun jî dev ji kar berdidin û diharin çentê xelkê ji destê wan direvînin. Şerm e, şerm... Ma qey gunehê we bi gundiyan nayê ? Kî çî zane bê rebenê bi çî awayî ew bi pere bi destên xwe xisti bû ? Şerm e, şerm... Weleh min ev ji we nedipa. Îro bajar hemî bi we zanin. Navê we êdî bi dizîtiyê derket. Kes hew tu karî jî bi we dike.

Ferzend bi milê wî girt :

- De hela tu bimeşe lo !

Hersê bi hev re meşiyar, ji nav dikanan derketin û çûne cihekî xalî. Ferzend xwest ku wê xwêya ku ji dikandar standibû deyne ser şûna diranên Îbo, yên rabûyî.

Heta bi wê kêlikê jî Ziya bi çîroka diranên Îbo neheseya bû. Ku çav lê ket, xwe avêt herdu milên wî û bi hêrs jê pirsî :

- Çi bû ye Îbo ? Te û hinan li hev xistiye, an eskeran li te xistiye? De bêje ! Çi bû ye ?

Îbo milê xwe hejand û bê deng ma.

Ziya dîsa milên wî hejand :

- De bêje ha, ma çî bû ye ?

Ferzend Ziya da aliyekî û ew xwê danî ser. Gava ku wî xwê danî ser, janekê da dilê Îbo, ji cihê xwe pekiya, kire qîrîn û herdu destên xwe avêtin devê xwe.

Ziya êdî hêrs bû :

- De ka bêjin ha ! Ji bo çî hun ji min re nabêjin ? Ma qey hun baweriya xwe bi min naynin ?

Ferzend bi kurtebirî serpêhatiya xwe jê re got. Lê Ziya dîsa bawer nekir.

- Na, na. De bêje, bêje, rast bibêje.

- Bi şeref ez rast dibêjim. Ma çima emê derewan bikin.

Êdî kete serê Ziya. Diranên xwe qiriçand û serê xwe hejand. Ew jî carekê wilo bê sûc hati bû girtin, îşkence û lêdan lê hatibû kirin. Şevê eskeran girtibû ser mala wan û ji berdêla birayê wî yê mezin ew girtî bûn. Her çiqas Ziya li ber xwe da bû û gotibû : «Ez cihê birayê xwe nizanîm» jî, dîsan pere nekiribû. Eskeran ew kiribûn felaqê û heta ku binê lingên wî werimandibûn, lêxisti bûn û gotî bûn : «Cihê birayê xwe ji me re bibêje». Ne Ziya, ne jî dê û bavê Ziya zanî bûn, ku lawik bi ku de çû ye. Hinan digotin çû ye Îrakê, li wir bi Kurdan re li hember hikûmetê şer dike. Hinan digotin bi refek xortên din re derketiye çiyar li hember eskerên tirk şer dike. Hinan jî digotin çûye nava filîstîniyan, li wir bi wan re li hember cihûdan şer sike. Her kesî tiştek digotin. Lê dawî dawî li paş qereqolek eskeran meytê wî hatibû dîtin. Hîngî Ziya hati bû berdan.

Ziya weke birayê xwe siyasî kar nedikir, lê yek caran wî jî bi xortan re belavok belav dikirin. Piştî wê girtina xwe, carek din jî hati bû girtin. Cara didiwan ku hati bû berdan êdî xwesti bû ku ji wî bajarî bar bike. Lê ji xwe re li hevalan digeriya.

Ziya destê xwe yê rastê kir hutik, li kefa destê xwe yê çepê xist û got :

- Weleh heyata li vî welatî heram e. Heqê mirov ji vir bar bike û here cihekî dûr. Lê hun zanin, werin em herin bajarên mezin. Em herin bajarekî dûr, bajarekî ku tirs û birçîbûn lê tune be. Bajarekî ku kar lê hebe. Bajarekî ku esker bi şev û roj li kuçan nagerin. Bajarekî ku polîs zarokan nagirin, li wan naxin û îşkencê bi wan nakin. Werin, werin hevalno em herin ! Em herin Izmîrê, herin Istanbûlê, herin Ankarayê... Em herin dûr...

Îbo peyva wî birî :

- Imh, ma qey çûyina wan deran rihet e ? Divê ku perên mirov hebin, bajarê ku mirov dihariyê divê ku nasê mirov lê hebin. An na mirov dê ji birçîna bimire. Bajarên mezin ne weke bajarên bicûk in... Xelk hevdu li kuçan dikujin. Ma te wî çendê berê gazete nexwend ? Di rûpelê pêşî de rismê jineke mirî lê hebû. Di ser risim de jî bi herfên mezin nivîsî bûn, ku jinek sî û çar salî ji bo bazinê xwe yê zêr heft kêr xwarî bû. Û destê wê jê kiribûn û tevî bazinan revandibûn. Kesî nizanî bûn ku kê kiribû. Polîs şop nebiribû ser tu kesî.

Ziya :

- Na, lo. Gazete zêde tiştan mezin dike. Nêviyê gundiyên me li Izmîrê ne rojekê tiştêk bi yekî nehat. Ku mirov kar û îşê xwe bike û pozê xwe nexwe nav karên xelkê, tu kes jî karê xwe ji mirov naynin. Û tu dibêjî gerek nasên mirov hebin. Çi nas û çi hal... Weleh bajarên mezin cenet e, cenet... Tenê ku em xwe bi wir ve bigihînin bese. Ku em bigihêjin wir her tişt li min. Cihê razanê, pere, kar...

Ferzend xwe avêt ortê :

- Ma tu kesî li wan bajaran nas dikî ?

- Lo lo, ma ez kesî nas dikim ? Nêviyên gundiyên me li Izmîrê ne. Karê hemûyan jî baş e. Hin ji wan şeytanokan difiroşin, hin ji wan meywe, hin cigaran û yên hinan jî dikan û çayxanên wan hene. Rojekê yekî gundiyê me ji min re got :

«Were Izmîrê û li çayxana min şagirtiyê bike.» Lê min nexwest û ez neçûm. Lê bê dilê dê û bavê min bû, ez loma neçûm. Hun zanin ku wê çaxê jî hîn nû birayê min hati bû kuştin. Ku ez çûbûma, niha ez ji vê humaltiyê xelas bûbûm. Niha wê perên min pir bûya. Min ê karibiwa hem bisiklêt û hem jî motorbisiklêt ji xwe re bikirya. Lê ez neçûm, ma ez çi bikim ?

Gotinên Ziya di serê Îbrahîm û Ferzend de cih girtin. Heta bi wê deqîqê jî ew qet li çûyina bajarê mezin nefikirî bûn. Ku li ber guhên wan keti bû jî, guh nedabûnê.

Ferzend ji Ziya pirsî :

- Ê baş e, va em çûn, ka kî dê ji me re kar bibîne ?

Ziya kenîya :

- Tu dîsa qala kar dikî. Malxerab, ez dibêjim nêviyên gundiyên me li Izmîrê ne. Ma qey yekê ji wan ji me re kar nebîne ? Bi firotina cigaran mabe emê xwe xelas bikin. Zarokên gundiyên me yên di emrê me de hemû cigaran difiroşin. Ku em rojê bi tenê deh pakêt cigare bifiroşin dê roja me derkeve. Ne tenê deh, lê ez baş zanim ku emê rojê bîst pakêtan jî bifiroşin.

Kaxiz û pênuş ji bêrika xwe derxist, li ser kaxizê nivîsand û peyva xwe domand:

- Ku em rojê bîst pakêtan bifiroşin her yekî sed lîra di destê me de dimîne. Ew jî liba kirîna pakêtê bi deh lîran dihesibînim. Ku em li ser hev bikin, em ê liba pakêtê bi heşt-neh lîran jî bi destên xwe bixînin. Ku serê pakêtê heft-heşt lîra di destên me de bimînin ne hindik e. Rojê sed lîra, mehê dike sê hezar. Salê tam dike sî û şeş hezar. Em bêjin bila salê şanzdeh hezar li mesrefa me here, dîsan heryekî bîst hezar di destên me de dimîne. Ez baş zanim ku tu caran şanzdeh hezar li mesrefa me naçe. Lê em wa bihesibînin çêtir e. Ev karê cigarefirotinê jî rojê tenê du-sê saet in. Em li vir şefaqê radîbin û heya bi roava kar dikin dîsa jî bi zorê bîst-sîh lîra di destên me de dimîne. Rojînan jî em destevala vedigerin malê. Weleh hun bi a min bikin, a emê niha herin. Lê hun zanin, li wir esker merker jî tunene. Mirov çî bike kare bike. Kes têkîlî karê kesî nabin. Li wir tu bi çî zimanî jî bipeyive tu kare bipeyive. Tu dixwazî bi almanî, bi gawirî, bi ermenîkî, bi kurdî... Li wir qet kurdî ne yasax e. Tew kes nizane ku kurdî ye. Gundiyekî me li wir bi kurdî distirê, bantan dadigire û dû re bantên xwe li bajêr digerîne û difiroşe. Tu kes jî karê xwe jê naynin. Ew wan bandên xwe di gel bandên kurdî yên din li erebokekê dike û di nava bajêr de digerîne û difiroşe... Esker û polîs tê de derbas dibin, lê qet têkîlî wî nabin. Lê li vir? Ma mirov kare li vir jî wisan bike ? Ma we nebihîst ku wê rojê du heb li sûkê bi kurdî bi hev re peyivî bûn, eskeran ew girtibûn û ew biribûn Mêrdînê. Li wir jî ew xisti bûn hepsê. Weleh ê min ez hew disekimim. Ku hun neyên jî ezê bi tenê herim. Ez hew li vir îdare dikim.

Îbo :

- Belkî gundiyên te tenê arîkariyê bi te bikin. Ma ewê ji ku ji me hersiyar re kar bibînin û me bi cih bikin?

- Ew li min. Razana we jî, kar jî, pere jî... Her tişt... Her tişt li min.

Ferzend :

- Baş e, emê heqê rê ji ku bînin ? (Destê xwe xiste bêrika xwe, deh lîrayê di bêrika xwe de derxist û domand.) Yê min ji vî deh lîrayî pê ve perên min tune ye.

Îbo :

- Yê min jî tune ye. Ji bo ku em bigihêjin heta bi Îzmîrê an Stenbolê divê ku bêrika me tije pere be. Dibe ku em qet gundiyên we nebînin. An ku em bibînin, li me xwedî dernekevin. Yê min ez bê pere naçime tu deran. Min pir rezîlî dîtiye. Ez naxwazim carek din jî rezîl bibim. Yê min ez hew karim bisekinim. Diranên min bi min diarin. Bi xatirê we.

Kirî ber bi mal ve bimeşiya, lê Ziya ew da rawestan û got :

- Wêêw... Hun çî tirsonek in lawo ! Hema hun dibêjin qey emê herin wir û li ber deriyên bimînin. Malneketno, qe bila cesaret bi we re hebe gidî ! Çi hun biziyan e.

Hersê heval jî ber bi mal ve meşiyên. Hersê cîranê hev bûn û malên wan hebekî derveyî bajêr, li ba pîra alman bû. Heta ku gihîştin mal jî her qala çûyina xwe û bajarên mezin kirin.

(Dûmahik heye)

VEGERA MAL

Şahîne B. SOREKLÎ

«Yadê, bavo ê kengê vegere ?» pirsî Azad bi dengê nizim. Te digot belkî ne dixwest kesek din xeyn ji dayka wî vê pirsê bibihîse. Nazê kir ku wê dengê kurê xwe ne bihîst, lê niherî û got : «Zû qedeha xwe vala ke, bo ez ji te re dîsa tijî kim. Zû, zû, hengê çay sar ne bûye.» Azad dest ne avêt qedehê û ne jî li dayka xwe niherî. Ber çend salan, dema ew hê mindalek biçûk bû, wî sê çar qedeh çay li ser xwarina firavînê vedixwarin, lêbelê çaya îroj wek ava dilopan soravîn bû, ne tama xwe tama çayê bû û ne jî şêraniya xwe. Wek rojên kevin şekirê kapikîn jî di tasê de tune bû, bo mirov çeke devê xwe û çayê li dû bi ser xwe ve ke. «Yadê, bavo ê kengê vegere ?» Dîsa pirsî Azad ji dayka xwe, ya ku ji dest ne hat der carek din guhên xwe di derheqê pirsê lawê xwe de ker bihêle ; rabû ser xwe, bervê Azad meşîya, li ber wî danişt, her du destên xwe li dora wî gerandin, ew hembêz kir û bi dengê pîr nizim di guhê Azad yê çepê de got : «Azad, min jî bîra bavo kiriye, wek te ; an belkî hê bêtir. Ew ê were; îşellah hefta li pêş. Ger na, meha tê ew ê were. Têye bîra te ew çawa şevêkê tev hevalek xwe rakirî û tûrikên şekir û xurman kirin destên te. Ew ê di van rojan de dîsa were ; ez dizanim.»

Hejmara lêxistina dilê Azad bi bersîva dayka wî re rabû jor û baş hat bîra wî, çawa bavê wî ew di kûraniya şevê de cara berê ji xew rakir. Berf wê demê hê tune bû ; dawîya payîzê bû, li derve vîze vîza bê bû. Ew seeta wê şevê wek xewnek şêrîn dihat bîra wî. Hindir xaniyê wan ji dîyê cixaran tijî bûbû. Mirovek zexim, damençe li piştê, tîfing li pêş, ser dawîya doşega wî rûniştibû û bavê wî jî ew kiribû hembêza xwe, radimûsa û tûrikên armûxanan didan wî. Dû rohilat, dema ew ji xew rabû, ji şeva çûnî tenê bîna dîyê cixaran di hindir de mabû. Dayka wî tûrikên şekir û xurman veşartibûn. Diva bû ku ew haya kesekî ne gihîne hatina bavikê ya şeva buhirî, Nazê, dayka wî, tenbe li wî kiribû.

Azad hê di hembêza Nazê de bû, dema dayka wê hat bîra wê. Zarokiya dayka wê jî wek ya Azad derbas bûbû. Kalê Nazê, Heme, di navbera salên 1946 û 48 an de tenê sê caran di nivên şevan de hatibûye mal û dûvre şevê li ser sînora hatibûye kuştin. Çavên Nazê ne dikaribûn êdî hêstiran paşve vegeştin, yê ku dest pê kirin li ser rûyê Azad bibarin. Kur û dê dilên xwe bi girî honik kirin.

Mam Reşîd jî bîrê av dikişand. Vê sibê dinê pîr sar bû ; bayê şeva buhirî berf li ser erdê îşk û luht kiribû. Her roj keça wî Bihar diçû avê, lêbelê îroj Mam Reşîd zû jî xew ra bûbû, nimêja sibê kiribû û hatibû ser bîrê avê jî ber qîza xwe ve bikişîne. Rojên Mam Reşîd hemî li vî gundî derbas bûbûn. Di wan de yê xweş jî û yê reş jî hebûn, lê tev hemî kêmasiyan jî, ew jî jiyana xwe razî bû, ta sala buhirî, dema kulfeta wî rojekê nexweş ketibû û dû sê rojan miribû. Mirina şûya wî şahiya dilê wî jî bi xwe re kiribû axa gornê û nema êdî kesekî ken li ser lêvên wî dîtibû.

Ji zaroyên Mam Reşîd tenê Bihar hê bêkar bû. Ewên din hemî xudan kulfet bûn û îroj li şûnên din diman. Lêbelê nuha bûkek wî tev mindalê xwe bi wî û Biharê re li gund rûniştibûn, çiku kurê wî Seyid jî wek mêrê Nazê pêşmerge bû.

Mam Reşîd satila xwe tijî kir, ew li şûnê hişt û hebki wêde çû, li ser keviyek reş rûnişt, tûrikê titûnê jî beriya xwe derxist û dest pê kir cixarekê bipêje. Keleboxa jî satila avê radibû bi kinî bala wî kişand ser xwe, lê dûvre her du çavên wî xaniyên gund bo xwe kirin nêşan. Hat bîra wî ku çawa wî û Resûl Mamend, xezûrê Nazê, ber salne pîr xaniyên xwe di hindir zikê sê heftan de, yek li kêleka yê din lêkirin. Bê ku bixwaze, stûyê wî berve hêla merzelê gund leviya û çavên wî têkoşiyên ku gora Resûl di nav yê din de bi cih bikin. Dûyê cixarê giran giran di her du bêvîlên wî re derdiket û xwe di nav bayê sar de wenda dikir. Tama cixarê jî her dem bêtir tal bû di devê wî de û li kêfa î ne dihat, lê carekê hatibû vexistin û divabû ku were kişandin. Di dilê xwe de Mam Reşîd li pêçandina wê poşman bûbû, çiku wî pîr caran biryar dabû ku êdî li xurînê cixarê ne kişîne. Waye cixareyek li vala çû, di ev rojên teng de, dema ku tiştên wek titûn û çayê û şekir bûbûn wek dermên.

Mam Reşîd kutek din li cixarê xist, ew di bin lingek xwe vemirand, rabû ser xwe, satila avê bi destê rastê rakir û hêdî hêdî ber bi mal meşiya. Valabûna destê çepê di qafê wî de fikrek peyda kir, ku xweziya wî satila Nazê jî bi xwe re anî ba, bo tijî av bike. Her der vê sibê gewr sipî xuya dikir xeyn ji malan. Serên kaşên li derdora gund jî mij xuya ne dikirin. Xeyn jî

dengê segekî tu dengên din ne dihatin guhan, lê dirêj ne kir, dema dengê segekî bû yê duduyan û sisiyan û çaran. Mam Reşîd satil danî û li dora xwe mêze kir. Tişteke ne dihat xuya kirin ku mirov bibêje ew ê bikaribe bibe sedema ewte ewta kûçikên gund. Hê Mam Reşîd di vê girikê de mijûl bûbû, dema dengê balefiran ji dûr ve ket guhên wî. Wisa, ew tê ghişt çima deng bi segan ketiye ; dîsa dest avêt satilê, ew rakir û meşa xwe domand. Hatina dengê balefiran di van rojan de ne tişteke eçêb bû.

Dengê ji ezmên heku diçû bêtir dibû. «Tu caran weha nêzikî gundê me ne kirine» di dilê xwe de digot Mam Reşîd, dema ku gurmînyek wek dengê tavek meha nîsanê hat guhan, pirr dirêj ne kir gurmînyek din wek bêtaran îcar ji hêlek gund hat û erd di bin lingên wî de hizand, satil vê re ji dest xist. Gurmîniya çaran Mam Reşîd li ser qûnê xist, yê ku ber xwe da bo rabe ser xwe û dît çawa xaniyê wî û yê Resûl di hindir dûmanek gewr û reş de winda bûne. Her du çongên wî ketin ber, dîzên wî sist bûn û janek zirav xwe berda kûraniyê dilê wî ; ew li ser zik ket xwar û rûyê wî di komikek berf de winda bû.

Dinê hê sar bû, lê yekî dizanibû ku zivistan êdî mala xwe hêdî hêdî bar dikê ye. Sê hefte û çar roj mabûn ku Newroz xwe bigihîne holê. Şêrko, mêrê Nazê, di şeva reş de nêzikî li gund dikir. Îroj ew bi tenê xwe bû. Du hevalên wî li gundek din mabûn û ew ê ber rohilat dîsa li şûnekê hevûdu bidîtina. Barê Şêrko ne sivik bû. Xeyn ji Klaşnîkovê, du derax û malek gullan li pišta wî bûn ; çar bombeyên destan, her dudu di tûrikekî de, bi qayîşa wî de hatibûn girêdan û li ser milek wî jî tûrek mezin hebû, yê ku di hindirê xwe de şekir, çayî, şûşak qazaxî û tiştên din yên ku ji qaçaxçiyên hatibûn kirîn, dihewandin. Îro kurê Mam Reşîd jî hin titûn û hûr mûrên din bo malbata xwe tev Şêrko şandibûn.

Ev bûbûn nêzikî pênc mehan ku Şêrko û şûya xwe hê pênc deqe ji çavên yên din dûr bi hev re derbas ne kiribûn. Dilê wî dikir gupe gup û gavên wî bi lez pêşve dihatin avêtin. Destên wî yên îşk û sar ê bi canê Nazê yê nerm û şêrîn germ bibana. Wey hawar, wî çiqas bîra Nazê û Azad kiribû ! «Şekir û xurmeyên Azad, ez ê ber ji mal derkevim bidimê», di dilê xwe de digot Şêrko. Dûvre ew demek din di hindir derd û xeman de winda bû : ta kengê ê bidomîne ev rewşa xirab ; kengê aşitî ê vegere van dorhêlan ; kengê azadî û serbestî ê têkevin şûna sitemkarî û zordariyê...? Dengê segên gund Şêrko dîsa hişar kir, yê ku ji kêfxweşiyê hema hindik mabû bifire. Kîşandina cixarak din û ew ê bigihiştta mala xwe, bo xwe têxe binê lihêfê û bedena xwe û ya Nazê bike yek, bo winda bibe di evîna dilan de, bo dûr keve ji

derd û kulên dunê... Ew ê dûvre qazaxî berde paporê, avê bo çayê bide ser, cixareyek qalind bipêçe, guh bide ser dengê Nazê û ji wê re bipeyive. Dema wan têr şor kirin, ew ê deng li Azad ke, wî di hembêza xwe de bide rûnişkandin û ramûse, dîsa ramûse û carek din. Dûvre ew ê tûrikên naylon yên tijî şekir û xurme bide wî...

Tirseke sivik bi nişka ve ket dilê Şêrko, yê ku bi dengek nizim ji xwe pirsî : «Kuro lawo, ka xanî ?» Wî baş dizanibû ku wî rê şaş ne kiriye. Wî û segên gund hev nas kiri bûn û kûçikê Mam Reşîd bi wî re dimeşiya, yan xwe davêt ber lingên wî, wek ku dixwaze haya wî bikişîne ser tişteki. Tirs heku çû bêtir bû û tamarên Şêrko sist kirin. Bi carekê ve wî dît çawa tirs nuha daye ser tirs ji mirinê. Rojek derbas ne dibû, bê ku ew û mirinê li çavên hev ne nihêrin, lê tu caran tirs mirinê tamarên wî wisa sist ne dikirin, ew êdî fêr bûbû wê rewşê. Dema ew ghişt dara ku bavê wî di roja bûyina wî de çandibû, tenê komên kevir û xweliyê li şûna xaniyê wî û yê Mam Reşîd xuya dikirin.

Pêşmerge pişt xwe da darê û kir ne kir bigirî, lê ne dikaribû. Jan û gurr û şewat û qehra di dilê wî de ne dixwestin xwe têxin hindir hêstiran bo werin der.

SIÛDA MEHMET KARATAŞ

Mehmed UZUN

Gelo edebiyata ku bi kurdiya jorê, yanê bi kurmancî tê nivisîn, niha di destpêka heyameke nû de ye? Gelek kes niha vê yekê ji xwe dipirsin. Ji lewre di warê edebiyatê de tiştên nû tên pê ; kovarên siyasî hîn bêtir cîh didin edebiyat û ziman, li ser tarîxa edebiyata me kitêb diweşin, nivîskarên kevnar û nûjen tên nasîn, munaqêşe tên holê, kovarên me yên klasîk, ji nû ve, tên weşandin, kitêbên şûr û pexsan dertên. Û ya herî girîng, nivîskarên nû derdikevin û berhemên xwe diweşînin...

Edebiyata ku bi kurmancî tê nivisîn, ji zû ve bû ku di nav bêdengiyêke tûnt de bû. Digel ku carina tişt hatibin pê jî, meriv dikare bibêje ku edebiyata bi zaravayê kurmancî piştî kovarên giranbiha Hawar, Ronahî û Roja Nû ket bêdengiyekê. Lê ev pêşveçûna roja me bi her awayî ji bêdengiya dehsalan vediqete. Bi her awayî jê bi dûr e...

Lê belê, tevî vê pêşveçûnê, tiştêki pir berbiçav divê ji bîr nebe; kêmanî bi hezaran in. Niha hîn bêtir bi kurmancî tê nivisîn, lê hê jî standarên zimanê niviskî baş nehatine pê. Kovarên edebî dertên, lê hê jî kovarên ku bi rastî bikanbin riya heyamên nû vekin, -bi her awayî- nehatine pê. Nivîskarên nûjen derketine û dinivisînin, lê hê nexuyaye ka kî yan jî kîjan ji wan dê bi her awayî tesîr li pêşveçûnê bikin û bibin nivîskarên heyama nû... Bi navê rexne û rexnegirî tistine tên nivisîn, lê hê jî rexnegirên hay li edebiyat û zimanan, zane, xweser, bîhnfireh û pisporê karê xwe naxuyin. Hêdî hêdî xwendevanên kurd çêdibin, lê hê jî ew kêman in û di navbera wan û nivîskar de tekiliyêke xurt ava nebûye.

Ji ber vê yekê, em divê hay lê bin ku edebiyata me li ser riya pêşveçûnê ye û jê re tekûzkirin, xurtkirin, kûrkirin, firehkirin divê. Û bi awir û rêveçûneke ku di xizmeta pêşveçûna edebiyat û zimanê me de ye...

Bê guman nivîskarên nû di vê pêşveçûnê rolekî bijarte dilizînin û ew dê di rojên pêş de hîn çêtir rolê xwe bi cih bînin. Û yek ji van nivîskarên nûjen

ku bi best û daxwazî dinivîsînî, Şahîne Soreklî ye. Şahîne Soreklî -bêrawestan- her dinivîse ; ji îngilîzî û Almanî sîrîne vedigerîne Kurdî, nivîsar û bendên siyasî û civakî dinivîse, şîrî dinivîse û herweha kurte-çîrok. Digel vê xebata nivîskariyê, ew wekî gerinendeyê bernama Radyoya Kurdî li Awistiralyayê jî dixebite û bernamên spehî û xweş diweşîne. Kurte-çîrokên Ş. Soreklî di piraniya kovarên edebî de diweşin. Heta niha xwendevanên Kurd bi vî awayî hay li kurteçîrokên wî hebûn. Yanê tu kurte-çîrokên wî wekî kitêb nehatibûn weşandin. Lê niha kurteçîrokeke wî wekî kitêbokekê çapbûye, -îlon 1985 ; Azadbûna Mehmet Karataş (Ev xebata Enstîtuyê jî helbet gaveke berbîpêş e. Em hêvî bikin ku Enstîtû bi berhem û çapên nûve me kêfxweş bike.)

Kurte-çîroka Ş. Soreklî li ser merivekî Kurd e, yanê yek ji me, ji civata me; Mehmet Karataş yek ji wan sedhezaran e ku -ji ber sedemên neçarî, siyasî û civakî- dev ji welatê xwe berdane û ketine welatên xerîbîyê. Qehremanê kurte-çîrokê ji Kurdîstana Turkiyê ye. Gava em bi qehreman re bi rû dibin, ew li Awistiralyayê, li bajarê Sydney e. Lê *"ev bûbûn şeş sal ku Mehmet Karataş welatê xwe li dû xwe hiştibû. Ew berê çûbû Alemanya Roava lê hukmeta wî welatî ji du salan pirrtir rê neda bû ku ew li wir bixebite. Wisa wî ew welat li şûn hiştibû, xwe bi alîkariya hevalekî salekî li Fransîz bi cîh kiribû û li wir dûre kaxezên xwe bo çûyîna Australya pêşkeşî qonsilosa wî welatî kiribû. Şansê xwe zor baş bû ku ew li wir hatibû qebûl kirin û berya sê salan gihiştibû bajarê Sydney."* Mehmet Karataş bê kar û şixul e. Ew carina li derine dixebite, lê ji bo demên pir kurt. Ew keserkûr, bîhteng û nebextiyar e. Kêfxweşî û serfirazî jê pir bi dûr in. Bav û mala Mehmet Karataş her jê gazinciyan dîkin. Ew dil hene ku Mehmet Karataş, kurê malê, her ji wan re pere bişîne. Namên du jê re tên ne wekî yên hevalê wî yê Alman Helmut in. Gava name ji Helmut re tên, Mehmet Karataş her weha difikire ; *"xweziya min bi dilê te be,(...) namên te her dem tijî kêfxweşî û dilşadiyê û yên min gazinc û şîne."* Lê bavê Mehmet Karataş wekî kurê xwe nafikire. Ma kurê wî ji bo kar û perçivandinê derneketiye dervayê welêt ? Ma ew nizane ku mal belengaz û neçar e ? Hingê ? .. Di destpêka kurte-çîrokê de bavê Mehmet Karataş, Mistefa Karataş di quncikeke xênî de rûniştîye û weha difikire; *"Ev bûn salnîvek ku me tu pere ji vî bênamûsî negirtine. Nameyên wî jî heku deherin hindiktir dibin. Ez dikanim sond bixwim ku wî em ji xwe bîra kirine û wexta xwe tev qehpikan derbas dîke."* Belê, daxwazî û hêvî cihê ne.

Mehmet Karataş li bajarê Sydney tevî du xortan, xortê Alman Helmut û xortê Awistralyeyî Johnny, di xaniyekî de dijî. Lê tu hevalên wî hê tunene û *"ev tişt valabûnek mezin di jiyîna wî de çêkiribû."* Mehmet Karataş di bajarê mezin de weha bê ser û ber deger, dixwe, vedixwe, dipeyive û dijî.

Lê tiştê herî girîng ku di welatê xerîbiyê de pê diqewime ev e ; *"dema Mehmet Karataş gihîşt Aleman, wî dît ku xelkê wir ji welatîyên wî hez nakin. Wek hin merovên din, wî jî dest pê kir bibêje, ku ew perên navneteweyî, ku netewe bo wî rolek mezin nalîzin, ku karkerên cîhanê hemû birane, (...) lê dûre hêdî hêdî wî baş fêm kir, ku çawa trumbêl be numre û merov bê nav nabin, wisa kes jî bê netewe nabin ji ber ku, ger yek bixwaze yan na, yê din her dem demxê li meriyan dixin. Merov nedikane bê kok û benate tev yê din bijî ; (...) çawa darek bê reh û hej kes nabe, merovek jî bê esil fêslê xwe tu xweşiyê ji jiyînê nabîne..."*

Herweha Mehmet Karataş jî tu xweşî di jiyana xwe de nabîne û xwe dikuje ; xwe ji kendaleke pir kûr davêje nav deryayê... Pîrika Mehmet Karataş ji avê dixuye û deng li torînê xwe, Memê xwe dike. "Memê" jî xwe pê re berdide û dere nik pîrika xwe. Mehmed Karataş li pey xwe nameyekê berdide û di namê de dibêje, *"bila kes bi mirina min tucarete neke, ne jî bila laşê min bo hinan bibe hacetek propagandayê."*

Bûyera kurteçîroka Ş. Soreklî, bi kurtebirî, weha ye. Ew bextê me yê reş, jiyana me ya rojane û neçarî, nezan û rebeniya me salix dide. Bûyera Mehmet Karataş ne ji me pir bi dût e. Nivîskar Ş. Soreklî bi hostetî vê jiyana malkambax berpêşî xwendevanên xwe dike. Kurte-çîrok li nik bavê Mehmet Karataş dest pê dike, bi dût re, dipengize û diçe bajarê Sydneyê, nik qehremanê kurte-çîrokê. Lê ew li wê derê jî namîne ; carina bi şûn de, li jiyana Mehmet Karataş ya rabirdû vedigere û herweha li ser derd û kulên Mehmet Karataş hûr dibe. Bi vî awayî xwendevan têdigihê ka çima Mehmet Karataş bêgav dimîne ku xwe bikuje.

Stîl û teknîka ku Ş. Soreklî ji bo kurte-çîroka xwe hilbijartîye, ne hêsan e. Ew bi alîkariya xewn û xeyalan di nav îro û do de diçe û tê, lê her ji bo armancekê. Em vê celeb nivîsînê bêtir li nik nivîskarên Amerîka Latînî û Fransîzan dibînin. Nivîsar (kurte-çîrok yan jî roman), *"tev li hev"* e, lê bi dûtan, bi rêk û pêkî, bi zanîn. Yanê ew bi zanîn tev li hev bûye. Mebes bi vê celeb nivîsînê ev e ; xwendevan jî -bi qasî- nivîskar xwe biêşîne, pê re here û xwe di bûyeran de bibîne. Yanê xwendevan jî bibe şîrkê berhema ku di destan de ye. Di ev celeb nivîsîn de girîngî û giranî ne bi tenê li ser bûyer û naverokê ye, herweha nivîskar bi qasî naverokê li ser şekil jî hûr dibe. Yanê bi qasî çî, çawan jî girîng e. Edebiyat divê edebiyat be, ne tenê bûyerên *"tahzî û serqot."*

Ş. Soreklî di ev celeb nivîsîn de bi ser ketîye ? Bi ya min, eger meriv bi awakî giştî li kurte-çîrokê binihêre, bersiv belê ye. Ş. Soreklî bi awakî wisan di nav îro û do de digere ku xwendevan jê eciz nabe û dikare perçên kurte-çîrokê li hev bîne. Lê qelsî û kêmanî jî hene ; dinya nefîsî û hundirî ya Mehmet Karatas baş naxuyê, şexsên din bas nehatine salixdan, bûyer

"çîprût" e, yanê der û dorên bûyerê û Mehmet Karataş baş nehatine kemilandin, û bê ku hewce be danezan hatine reşandin.

Herwekî ku tê zanîn di ev celeb nivîsîn de dinya nefî, dinya hundirîn taswîrkirin, pir u pir girîng e. Wekî xwendevanekî min dil hebû ku fikir û dinya Mehmet Karataş ya nefî hîn bêtir bidîta, ew hîn bêtir berbiçav bûya û min ew hîn ji nêzîk ve binasiya. Herweha kesên din yên kurte-çîrokê de kesekî ecêb balkêş heye ; Johnny. "*Johnny ji xelkê Australya yê kevn bû û ji bakûrê welêt hatibû Sydney bo têkeve zanîngehê.*" Johnny hay li rewşa xwe heye û pê dihese ka çi bi gelê wî qewimiye. Di kurte-çîrokê de Johnny dikaribû bûbûya wekî kozeke agir û dilê xwendevan jî germ bikira...

Lê bi qasî ku ez dibînim, di van qelsî û kêmaniyan de ziman rolekî esasî dilîze. Ji me hemûyan re nas e ku zaravayê kurmancî hê li ser riya zimanê nivîskî ye. Ji aliyê devkî ew dewlemend e, lê ne ji aliyê nivîskî. Ev yeka -bivê, nevê- tesîr li nivîsînê dike û qelsiyên tîne pê. Herweha kurdiya Ş. Soreklî jî, wekî hemû kesên ku bi kurmancî dinivîsîn (nivîskarê wekî Osman Sebrî ne tê de), ne ewçend xurt e... û eger kurdiya me ne xurt e, ev yeka ji bo me kêmani ye, lê ne tawan. Rewşa ku em tê de dijîn, lê weha kiriye. Wekî xelkên din ku bi xebat, xwîdan û keda salan ve zimanekê nivîskî anîne pê, em dê jî vê yekê bijîn. Mixabin, rewş ne tu rewş e, lê nivîskarên me divê bêgav nemînin. Ji ber ku riya zimanekî nivîskî jî bi tenê derekî derbaz dibe ; *xwendin-lêgerîn û nivîsîn, xwendin-lêgerîn û nivîsîn û dîsan xwendin-lêgerîn û nivîsîn...*

Ez bawer dikim ku yek ji sebebên qelsî û kêmaniyên kurte-çîroka Ş. Soreklî jî, kurte-çîrokbûna wê bi xwe ye. Yanê bi tenê di nav çend rûpelan de salixdan... Ş. Soreklî diviya, ya bi awakî firehtir li ser bûyerê hûr bûya yan jî xwe li ser tiştê ku kakilê çîrokê ye, bicivanda.

Tiştên ku li ser zimanê Ş. Soreklî werin gotin, ne zêde ne. Ji ber ku -wekî min li jor jî got- hê standardên zimanê me yê nivîskî baş bi cîh nebûne. Bi qasî ku ez têgihîştim Ş. Soreklî bi devoka xwe dinivîse, lê herweha ew dixwaze xwe bigihîne zimanekî gelemper û edebî jî. (Ş. Soreklî ji Kurdistana Sûriyê ye, lê bavanên wî ji Kurdistana Turkiyê, ji Siweregê ne.) Meriv zimanê wî têdigihê û awayê edebî tê de dibîne. Ji bo roja me, ev ne tiştên kêmanî.

Ş. Soreklî gelek peyvên devoka xwe bi kar tîne. Û bi baweriya min ew baş dike. Ji lewre bikaranîna devok û peyvên wan, ne kêmaniya zimanê me ye, ji bervajiyê, dewlemendiya wî ye. Em dê weha bigihên zimanekî dewlemend, yekgirtî û nivîskî.

Ş. Soreklî gelek peyvên jî li gor awayê xwe dinivîse, wekî pir. Ew di dewsa pir de pîr dinivîse, -wekî nivîskarên me yên hêja Osman Sebrî û Mehmet Emîn Bozarslan. Di kurte-çîroka Ş. Soreklî de peyvên weha pir in.

Ev yeka ne xem e. Em dê, di roja me de, weha binivîsin da ku em bigihên celeba yekgirtê ya nivîsînê. Lê di kurte-çîroka Ş. Soreklî de tişteki heye ku bi baweriya min nivîskar lê hûr be, baş dibe. Di kurte-çîrokê de baş dixuye ku nivîskar li gor qaîda û prensîpên ku rehmetî mîr Celadet û Kamuran Badirxan di kovarên Hawar, Ronahî û Jîna Nû de anîbûn pê, divivîse. Lê hingê çima peyv û cimlên weha : *"Helmut lawek wisa bû, ku nedizanibû xeyandin çiyê (...) Jinên ew welatan doxîn sistin (...) Ew bo te zor siwabe (...) bi rê ve keçek tev lawek por dirêj (...)* . Ma meriv divê lawek wekî lawekî, nenivîse û ye ji çî, inji sist, e ji siwab veneqatîne ?...

Ez bawer dikim, pêş gotina kurte-çîrokê jî ne hewce bû. Ji lewre meriv divê xwendevan bi serê xwe bihêle. Çawan ku gava nivîskar dinivîse, bi tena serê xwe ye, herweha xwendevan jî divê bi serê xwe be. Ne hewce ye ku nivîskar jê re tiştine bide zanîn û rê nîşan bidîyê ka ew dê kurte-çîrokê çawan bixwîne. Xwendevan digire, karê wî ye. Û bê guman her xwendevan li gor xwe difikire û lê dinihêre. Yanê ne wekhev.

Ez divê, di dawiya dawîn de, bibêjim ku min kurte-çîroka Şahîne Soreklî di hilmekê de xwend û pir kêfxweş bûm ku nivîskar bi hostetî, bi best û bi awakî edebî jiyana me careke din nîşanî me dide.

ÇEND TEKSTÊ DIMILKÎ (ZAZAKÎ) : 1857

ARÊKERDOX : PETER IVANOVIÇ LERCH

I. ESTANEKA HÎRÊ BIRAYAN

Cay ki bi çinê bi, hîrye (hîrê) beray bî. Namey beray qicî Hesaneke, namey beray miyanênî Qasim, namey beray pîlî Şaban bi. Çidê yîne çinêbi, hîrye vayş turî xoe bî. Hesaneke(î) va:

- Beraryênî, warzî, ma eno melmeket ra vecî, ma şêrî xoe rî yewna aşîret, ma xoe rî kar bikerî, pey debara ma bibû.

Enîye hîrye heme weriştî şî, veciyay serî yew koy, awnay yew deys te asena pîrû xe le a. Hesaneke va :

- Beraryênî, warzî, ma şyerî xeley ena deys te biçînî, helbet wayerî enîye xelî estû, ma rî yew hewle bikerû.

Enîye beray weriştî şî, neyay xe le a, xe le çîna dî rocî. Hesaneke awna yew dûma. Aw dûma dêw bu. Vêca w awca ra veyn da, va ke :

- Şuma kam î, şuma qawî xelê mi çînenî, ez nekay ameya, serey şuma hîrye hemîne wena.

Hesaneke va :

- Beraryênî metersî, awe estû awe dêw û, yenû ma het, ma ra vanû "Şuma qawî enoe xelê me çînenî ?" Şuma çew vengê xoe mekirî. Ez cebabê dêwî dana.

Xele çîna, awnay ke dêw ame, dêwî va :

- Şuma çi kare yî, şuma namey mi neş nawutû ? Ez ke esta ez dêw, ez nekay serey şuma hîrye hemîne wena.

Hesaneke va :

- Efendim îzmê mi bide, ez toe rî yew laqardî vaca.

Dêwî va :

- Lacî mi de vaci.

Hesaneke va :

- Ma hîrye hemîne beray cê yî, ma amay, enoe xele ma etîya di, ma neyay pa çîna, (ma) va helbet wayerî enîye xelî estû, helbet ma rî yew hewle kenû.

Dêwî va Hesaneî ra :

- Lacî mi, aferim biçîne !

Dêw vinert Hesaneî het, Hesaneî ra va :

- Laci mi, te vayş tûray xoe bide mi, ez helye xele çînena, ti gamye roşe, asan be.

Dêwî çîna, Qasim û Şaban hîrye hemîne xele çîna heta nemacî yerî.

Dêw werişt, yew qaxit nuşt, da Hesaneî, va ke :

- Enoe rayer bigî, şue bawnî serî ayê koy, qunaxî mi ha aye koyû, cenîyay mi, hîrye keyney mi ha qunax de roniştey, qaxit bere, bide cenîyay mi, ya zana.

Hesaneî qaxit gerawt, kewt a rayêr, şî. Di sa'atî şî, qaxit akerd wend, awna ke dêwî qaxitî(di) nuştû :

- Eke enoe merdum enîye qaxitû anû keye, mi rî serey enîye merdumî tira ke, mi rî pîlaw pawje, serey enîye merdumî mi rî pîlaw ver ke, berşaw mi rî, ez wena.

Hesaneî qaxit dirna, eşt, yewna qaxit nuşt, eke :

- Enoe merdum enîye qaxit ano keye, gay buerî pîlaw ver ke, emşoe Hesaneî wa keynay mina pîle het rakû, seba mi rî ena pîlaw bîyarû.

Hesaneî da qaxit cenîyay dêwî. Cenîyay dêwî qaxit gerawt, akerd, wend eke dêwî tede nuştû :

- Gay buerî wa pîlaw ver kû, bidû Hesaneî ra. Hesaneî emşoe wa keynay pîle het rakû, seba ena pîlaw bîyarû.

Cenîyay dêwî gay buer sere birna, goştî gay buerî kerd pîlaw ver, da Hesaneî ra Hesaneî ena pîlaw gerawt, şî, berd dêwî rî.

Dêw awnîya Hesaneî yenû. Hesaneî ena pîlaw berd, da dêwî. Dêw gerawt, va Hesaneî ra :

- Mî qaxit ana nenuştbi, ena keynay kutikî enoe nan hadre kerdû, dawû tue, tu enoe nan mi rî ardû, mi ena qaxit nenuştbi eke mi rî Hesaneî sere birne, goştî Hesaneî mi rî pîlaw ver ke, berşaw mi rî.

Hesaneî dêwî ra va ke :

- Ena gelanke ti şuenî şue, eke ti neşuenî ez şuena, ena gelanke serey min tira kena, tue rî kena pîlaw ver, pawcena, ana.

Dêwî Hesaneî ra va ke :

Lacîm, ti vengî xoe meke, ez nekay nusena, dana tue, big û şue bide cenîyay mi, ena gelanke ek ti amey ez hema şuena.

Hesaneî va ke :

- Rind benû efendim.

Dêwî yew qaxit nuşt :

- Ena gelanke çimanî Hesaneî, mi rî lewanî Hesaneî tira ke, kebab ke, pawje, mi rî berşaw, ek ena gelanke enoe merdum sax ame mi het, ez hawna yena, sere destanî linganî tue keynay kutikî tira kena, tue bena serî hewt rayeran verdana.

Dêw werişt qaxit nuşt, da Hesaneî ra. Hesaneî gerawt, di sa'atî ca şî, qaxit akerd, qaxit wend, awna, eke dêwî qaxit nuştû eke :

- Ena gelanke mi rî çimanî, lewanî Hesaneî tira ke, mi rî kebab ke, berşaw, ena gelanke enoe merdum eke weş ame mi het, ez ena gelanke yena keye, serey lingî, destanî tue keynay kutikî tera kena, tue bena serî hewt rayeran verdana, çew tue rî wayerey nekenû.

Hesaneî qaxit wend, eke dêwî qaxit sa katei (?) tede nuştû. Hesaneî qaxit dirna, eşt, yewna qaxit nuşt eke :

- Mi rî ena gelanke gay surî sere birne, mi rî kebab ke, pawje, na pîlaw mi rî berşawe, emşoe Hesaneî keynay mina qici hete rakû, suba na pîlaw bîgû, bîyarû.

Hesaneî qaxit berd da cenîyay dêwî. Cenîyay dêwî qaxit wend, eke dêwî tede nuştû :

- Mi rî gay surî birne, goştî gay surî kebab ke, pawce, berşaw, emşoe Hesaneî wa keynay mina qici hete rakû, suba mi rî na pîlaw û kebab bîyarû.

Cenîyay dêwî, gay sur sere birna, goştî gay surî kerd kebab. Hesaneî aya şewi keyna qici hete rakewt, keyf sefa kerd heta suba. Suba werişt, şî heremî dêwî, va cenîyay dêwî ra :

- Çî bide, ez bena dêwî rî.

Cenîyay dêwî werişt çî da Hesaneî va ke :

- Mi vera selamî dêwî ke, vaci ke: «Hey teres, tue key mi xerabna !»

Hesaneî werişt va cenîyay dêwî ra :

- Ena game xatir be tue, ez ha şuena.

Cenîyay dêwî va ke :

- Ti xeyr amey, tue rî oxir bû.

Hesaneî va ke :

- Berxodar bi, Alah tue razî bû.

Hesaneî çî gerawt, berd, da dêwî. Dêw nan gerewt, hêrs be, nan ûca ruena, werişt şî keye.

Hesaneî va ke :

- Beray, mi key dêwî xerabnaû, warzî mo xoe rî etîya ra şyerî (şêrî).

Beray Hesaneî weriştî, Hesaneî kewt berara ver, şî çeher rocî, dêw ame geyra, Hesaneî nêdî. Hesaneî şî xoe rî yew şahrestan, beray xoe berdî çarşû, va ke beraranî xoe ra :

- Xoe rî kancaw ke keyfê şuma wazenû şyerî.

Beray Hesaneî Qasimî, Hesaneî ra va ke :

- Bera, ti qawî mi etîa verdanî ?

Beray Hesaneke Şaban berma. Hesaneke va ke :

- Bera ti qawî bermenî ? Elah kerîm û.

Beray Hesaneke Qasimî Hesaneke ra va ke :

- Ti qawî ma wirdîne etîya verdanî, la ma xoe rî se kî ? Caw xerîb û, cay ma çinû, çew nêverdanû ma şyerî key yê, cay ma çinû.

Hesaneke va ke :

- Şyerî xoe rî yew axay hete xizmet bikerî.

Hesaneke beray xoe Qasim berd yew qayfeçî hete verda. Hesaneke va ke qayfeçî ra :

- Axa, enoe beray min û, namey cey Qasim û, wa tue rî xizmet bikerû.

Qayfeçî Hesaneke ra va ke :

- Lacîm, beray tue dest ra çi gure yenû ?

Hesaneke qayfeçî ra va ke :

- Axa, te çi gurew ke vacî beray mi dest ra yenû.

Qayfeçî va :

- Pekê lacîm.

Hesaneke wica beray xoe verda, ame çarşu, geyra beray (xoe) Şaban nêdî. Hesaneke yew aşme geyra, beray xoe Şaban yew zêndan de dî. Beray xoe Şabanî ra va ke :

- Bera, kamî ti ardî bistî (vistî) enoe zêndan ?

Şabanî va ke Hesaneke ra :

- Dêwî, ez Şiya xoe rî desmaç bikera, dêwî ez dîan, ez gerawta arda bista enoe zêndan.

Hesaneke beray xoe Şaban zêndana vet ard xoe het, çeher rocî venert, beray xoe Şaban berd hemam, sabun kerd, şit temîz kerd, beray xoe Şaban hemam ra vet gerawt berd teslîmê Qabasbaşî ra (kerd) va ke :

- Enoe beray mi emanetey tue bû. Qabasbaşî Hesaneke ra va ke :

- Egîti sera şuenî ?

Hesaneke va ke Qabasbaşî ra :

- Heyfê xoe dêwî ra gêna.

Qabasbaşî Hesaneke ra va ke :

- Egîti şuenî, ez çirahey (?) dêwî ya, yew şimşiyêrî dêwî estû, ha kalanîya altunêne de, ha kulavî miyan de, caw ke dêw rakuwenû, ha binî serî dêwî de, şimşiyêrî dêwî bîge, biye berî ver de raşte de yew şebake esta, şue aya şebake de vinde, dêw key ke ame zere, şimşiyêrî dêwî bîge xoe dest ke serey dêwî ame ber ra zere, yew şimşiyêrî pero de, serey dêwî tira ke ginenû erû, serey dêwî de zuwan estû, qalî kenû, tue ra vanû "Yewnay pero de !", ti vaje ke "Ez henî yewnay pero nedana, qawlî canmêrdan yew û !"

Hesanek werişt şî, qunaxî dêwî geyra, cay dêwî di, binî baliş nay dêwî ra şîmşiyêrî dêwî vet gerawt, ame verî berî, awniya kişt a raşte de yew şebake esta, şî ena şebake de venert. Dêw ame, Hesanekî şîmşiyêr kerd xoe dest, dêw ame serî xoe bera ard zere, Hesanekî yew şîmşiyêr da puroe, serey dêwî tira kerd. Dêw gina 'erû. Dêwî va ke Hesanekî ra :

- Yewna pero de !

Hesanekî va ke dêwî ra :

- Qawlê canmêrdan yew û.

Dêw merd, Hesanek werişt leşay dêwî berde eyşte zêndan, geyra a şî key dêwî. Keynay dêwîya qici gerawte mare kerde xoe rî, şî geyra beray xoe Qasim, Şaban dî, gerawtî ardî key dêwî, keyna pile day beray xoe Şaban'î, keyna miyanêne day beray xoe Qasim'î, rueniştî xoe rî keyf sefa kerde, venert.

II. AŞÎRETA SÎWANÎ

- Keyfê tue senên û ?

- Keyê mi hawl û.

- Namey aşîreta tue çina û ?

- Namey aşîreta ma Sîwan.

- Çende dewî aşîreta şuma estî ?

- Hyeris û çeher dewî aşîreta ma yî.

- Namey dewanî aşîreta şuma çina û ?

- Fatrakum, Xopsor, Tenik, Rêjwan, Zimag, Xoersîg, Xemêk, Bilike, Melekan, Mark, Aldun, Gewêl, Kasan, Xweyna, Sama, 'Emera, Şekera, Keylan, Bazyan, Mala-Ibrahîman, Avdelan, Mistan, Sayere, Abasa, Weşîn (Wişîn), Xaspeg, Sêraçure, Akeragi, Letan, Gahar, Goeman, Kavare, Talek.

- Sipîerdîşî dewê Aldunî kam û ?

- 'Alî Beg sipîerdîşî dewê Aldunî estû.

- Sipîerdîşî dewê Gewêl kam û ?

- Mistefa Alîya sipîerdîşî û ?

- Namey dewa tue çina û ?

- Kasan dewa mi estû ?

- Çende banî dewê Kasan estî ?

- Şeş tî banî Kasan estî.

- Baxçê tue estû ?

- Estû baxçê mi.

- Baxçê tue senê dar î ?

- Darê tuyera estû, sayêr estû, miş mişyêr estû, xawxîr, henarîyêr estû, rez estî.

- Çende wadey yew banî estî ?
- Merdum estû wêrî keyî çehar estî, panc estî ; merdum estû yew ban estû wade çinû.
- Şuma şuenî zozan ?
- Ma şuenî zozan ?
- Şuma kam waxte şuenî zozan ?
- Aş ma Temuzî de ma Şuenî zozan.
- Şuma zozan de qaraçadiri de roşenî ?
- Ma qaraçadiri de roşenî, banî estî ma banî de roşenî.
- Şuma kam waxte yenî war ?
- Ma aş ma payîzî (ya) veryeni yenî war.
- Tû zaf qawxê dî ?
- Mi zaf qawxê dî. Bawkî mi ra, qawxey Nêrib û Hyenî (Hênî) mi dî, ez şîya qawxey Nêrib û Hyenî, qawxey Ehmed Begî û Sîwanî ez tede bîya ; qawxey Sîwanî û Avdula Begî mi dî, ez tede bîya ; qawxey Qerbeganî û Sîwanî mi dî, ez tede bîya. Qawxey Weşîni û Sîwanî mi dî, ez tede bîya. Awe qawxey aşîran û. Ez qawxê netersena.
- Ti neşênî vacî qawxey Sîwanî û Avdula Begî ?
- Ez roce ya, neşêna vaca, zerey mi qalûne wazena.

III. KIŞIYAYÎŞE MÎREY QERBEGAN ALÎ AXAY KELHANÎ

Alî Axa lacî Kelhanî mîrey nahey (nahîyey) Qerbeganî. Namey deway Alî axay : Narbyêş. Alî Axa çehar dewan da pyerû, hîris û çehar kiştî. Çewdî Ala Axay çinêbi, çewî destî Alî Axay negerewt. Alî Axay keyê xoe bar kerd, şî Sêraçure.

Hîris û şeş rocî venêrt Sêraçure de. Hîris û çehar dewî Qerbeganî, hîris û çehar dewî Sîwanî amey pyeser, meşore kerd. Axaleranî Sîwanî, Qasim Axay Qerbeganî, Hesên Axay Weşîni amey pyeser va ke :

- Ma şyerî key Alî Axay biyarî dew.

Qasim Axay va ke :

- Ma Alî Axay bixapeynî, ma şewe venga eskerê xoe dî, eskerî dewan wa pyerû bêrû pyeser, ma şewe şyerî Alî Axay çehar heme lacana ma bikşî.

Hasan Axay weşîni va ke :

- Rind benû, ma şyerî Alî Axay biyarî bikşî.

Axaleranî Sîwanî va ke :

- Ma qariş nebenî.

Qasim Axay va ke :

- Şuma rî lazim nû.

Axalerî Sîwanî cigiriyay, şî key xoe.

Qasim Axa, Hasan Axa enîya wîrdî şî key Alî Axay ard dawe, çeher heme lacana berdî kerdî wadey Mehmedî Xendanî. Qasim Axa şewe xebere erşawute dewana va ke :

- Şima çe venertî ? Ma şyerî Alî Axay bikşî.

Dewî pyerû amey pyeser, şewe weriştî, çeher sey esker vîcyay amey Qasim Axa(y) het. Qasim Axa werişt be espar, kewt eskerî ver, amey Geyte. Geyte ra se te gerawt, bî panc sey te, şî Alî Axay het. Qasim Axa şî Alî Axay hete ronîşt, va ke :

- Axa, ez ama tue ra rica menet kena.

Alî Axa va ke :

- Axa, mi mexapîne, ez çekanê xoe nêdana.

Qasim Axay va ke :

Meterse, ez tue ra xaînê nekena.

Alî Axa (y) va ke :

- Ti xaîn î, ez çekanê xoe nedana tue.

Qasim Axay suend wend. Alî Axay çekî xoe, çeher heme lacanê xoe arye kerdî, day Qasim Axay ra, Qasim Axay gerawt.

Ahmedî lacî Alî Axay va ke :

- Xalo, çekanî ma mebere, ti xaîn î, bawkî mi sere de aqil çînû. Rocey Remezan yû, b'awnî xalo, ti çekanî ma benî, peynî de ti xaîn vecî, ez tue kişena.

Qasim Axay va ke Ahmedî ra :

- Wareza, meterse.

Ahmedî va ke :

- Xalo, xenceray mi bide, ez zana, ti xaîn î, byebextê de ti ma kişenî.

Xalî xenceray Ahmedî nêday ci. Xal şe teber, eskerî xoe ra va:

- Mevîndî, çekî Alî Axay çeher heme lacan mi gerawt, ez ama teber, mevîndî, ber bişiknî, şyerî zere, Alî Axay çeher heme lacan bikşî ; hema des û heşt merdumî xerîbî yêne hete estî. Yêne ra ve (veng) mekî.

Eskerê Qasim Axay ber şîkit, Qasim Axa kewt ver, veng da va ke Ahmedî ra :

- Wareza, ez ameya, ti kû sera şyerî, ez serey tue ena gelanke wena.

Ahmedî veng da va ke :

- Alah îzmê mi bidû, ez tue verî xoe kişena.

Xal şî ke Ahmedî bikşû. Ahmed awna dêsfî wedî, yew şibake ha dêse wedî de. Destî xoe berd zerey şibake, yew xancer zerey şibake de dî, gerawte vera day xalî bine çîcî raştî rû. Xal kawt. Ahmedî xencêri xalî ra

vete, Ahmedê Eysan kişt, Hesenî Kalan kişt. Kalme gina Ahmedî pey çimî rû, goenî bîye Ahmedî çimî. Ahmed hyers be, hewt tenî pey aya xenceri kiştî. Ahmed kişya. Hîrye heme beray Ahmedî bawkê yê kiştî. Des û heşt tenî merdumî xerîbî kiştî. Esker Axay ra şe, hergû kes şî key xoe.

Cenazay Alî Axay, çeher heme lacana, des û heşt merdumî xerîbana pyerû mendî wade de. Suba Melay Resa veng da va ke Mela Qasimî Dêsmuncî ra :

- Bîyerî (Bêrî), cenazey Alî Axay 'aylana, des û heşt tenî merdumî xerîbana hê tiya, byerî (bêrî), berî, wedarî.

Mela Qasim werişt Dêsmunî ra, Mehmed Axa werişt Geyte ra, Ramezan Axa werişt Merzyêle ra, şî leşî Alî Axay lacana des û heşt merdumî xerîbana gerawtî, ardî, berdî wedartî.

IV. DAMARÎ

Zemanê verye yew myerde w cenîyay xoe bî, yew keyna w yew lac tera bî.

Cenîya yê merd, peynî de myerde şî yewna cenî arde. Di serî venert, yew keyna aya cenî ra bîye. Ena cenîye bî dişmenî lacek û keyneka veryene.

Keyneke şuena golikan de ; keynek rocêkî yerey golikana yena, ek beray xoe çinû. Persena cenîyay bawkî xoe, vana ke :

- Beray mi ça û ?

Cenêke keynek ra vana ke :

- Beray tue şiyû key xalanê xoe.

Keynek aya şew rakuena, haw (hewn) viynena ek beray xoe kiştû, eyştû zêndan. Sebah wardena, bawkî xoe ra vana :

- Baw, mi emşoe yew haw dî ek cenîyay tue beray mi kiştû, eyştû zêndan.

Bawkî, keyneka xoe ra va ke :

- Xeyr bû, senîe beray tue kişênû ?

Keynek va ke :

- Baw, mi hawnî xoe de dî, beray mi kiştû, eyştû zêndan. Ez ha warzena, şuena golikan de, yerey yena keye eke beray mi amaw ez zana weş û, xeyr ke beray mi n'amaw ez henî tue rî golekan de nêşuena, ez etiya nêvendena.

Bawkî, keyneka xoe ra va ke :

- Eyrue ti şue golikan de, ez gêrena, eke mi beray tue dî, bizane ke cenîyay mi şima de saxe na, xeyr ke mi beray tue nêdî, ne ez vendena, ne ti vînde.

Keynek werişt şî, golikî xoe ver day, şî golikan de. Bawkî keyneke ame, geyra beray keyneke, eki kiştû, eyştû zêndan, cor de zibil wele kerda lacekî ser. Bawkî keynek ame keye, cenîyay xoe ra va ke :

- Tue qawî lacê mi kiştû ? Way cey bi şewi hawnî xoe de dîbe ek beray xoe kiştû, amey bermaye, mi ra va ke "Baw, beray mi kiştû, eyştû zêndan." Mi va ke : Keynam, xeyr bû, meterse, beray tue weş û. Keynek mi ra va ke "Ez ha eyrue şuena golikan de, yerey yena keye, ek beray mi amaw ez zana weş û, ek n'amaw ez nêvendena etîya."

Cenî va myerdê xoe ra :

- Werze tê ra şue, ti pîs î, be vatişî keyneke, ti amey mi ser, ti mi ra vanî ke : "Qawî tue lacî (mi) kiştû ?". Ez çitaw lacekî kişena ?

Myerdek hêrs be, şî leşê lacekî zêndana vete ardi cenî het, va ke cenî ra :

- Keynay kopekî, la kamî kiştû enoe lacek ?

Zuwanî ceneki qefeliya, cenî tersayê, henî n'awtaray veng bikerû. Bawkî lacekî şit (şut), berd mezêl, wedert, ame keye serey cenîyay xoe tira kerd, berde eyşte zêndan. Way lacekî golikana amey keye ek beray xoe çinû, cenîyay bawkî xoe çina. Şî bawkî xoe ra va :

- Baw, cenîyay tue ça ya ?

Bawkî keynek ra va :

- Ez nêzana sera şa, beray tue merdû.

Keynek bermaye, amey şî awki ver desmaç gerawt, di rekati nemac kerd, va ke :

- Ya Rabî, ti mi yew goîne kerî. Awca bî yew goîne, feraye, şî.

V. ÇEMÇEQÛ PAŞA

Cay ki bi nêbi, yew Alah bi, yew arewançî bi ariş tehnaynî. Rocêke berî arî qefelna, şî keye, şewe keye (di) rakewt, sebah werişt ame areye. Awna ke ardî mesahi di çinî. Aya şewe newete pawute, awna ke miyanê şewe yew lue (luwe) amey zere, şîy mesahe, ardî werdî. Arewançî werişt, yew çua (çuwa) gerawte, day lue rû ; erzîa lue tepişte, lue bermay. Lue va ke Arewançî ra :

- Ti mi vera de, ez tue rî keynay Paşadê Misrî wazena.

Arewançî va ke :

- Ez yew merdumû arewançî ya, ti mi rî çitaw keynay Paşadê Misrî wazena ?

Lue va ke :

- Ti mi mekişe, ez tue rî wazena, eke mi nêwayşte keynay paşdê Misrî, ti mi vera de.

Arewançî va ke :

- Ti mi rî suand (suwend) buwane.

Lue Arewançî rî suand wend, Arewançî lue vera day. Lue weriştê, şîye Misr, şî Paşay Misrî het, temene kerd. Paşay Misrî va ke lue ra :

- Dêrdî tue çî yû, mi rî vace.

Lue va ke :

- Efendim, îzmî mi bide, ez tue rî vaca.

Paşay Misrî îzmî lue da. Lue va ke :

- Efendim veywê (veyvey) Çemçeçû Paşay ame, keynay tue wazenû xoe rî (yew tuerge varay, laser ame pancsey esparî Çemçeçû Paşay be, pyerû laserî berd, estuerî cine pyerû laserî berdî, mi yew kere tepîşt pa venerta, ez awnaya yew dest ame gina mi linge, mi enoe dest tepîşt, awke ra vecyaya teber, Çemçeçû Paşa erze xoe mi wica verdaw, ez ameya).

Paşay Misrî va ke :

- Espar wa wenîşî, wa tue de byerî, mi rî Çemçeçû Paşay biyarî, enoe ca wezîr û, mi namey Çemçeçû Paşay n'eşnawitû.

Lue va ke :

- Efendim, yew qatî kincan bide mi ez bena Çemçeçû Paşa rî wa pera gû ; heta di rocî eskerî xoe mevece selamlexey, heta Çemçeçû Paşa biyerû tiya, ez tue rî xabere ana.

Paşay Misrî yew qatî kincan da lue. Lue kincî gerawtî, ageyray, şî Arewançî het. Lue Arewançî ra va ke :

- Mî tue rî keynay Paşadê Misrî wayşte, warze, şue hemam, xoe bişû, temîz ke, biye enoe qatê kincan pera gê, ma şyerî Paşadê Misrî het.

Arewançî werişt, şî hemam, xoe temîz kerd, serê xoe tayşt, riyê xoe tayşt ; ame, kincî gerawtî pera, lue kewte ver, şî kenarî Misrî. Wica ronîştî, lue şîye, xabere day Paşay Misrî, va ke :

- Çemçeçû Paşa ame, yew fîntoyê rind bide, ez bena Çemçeçû Paşay rî wa wenîşû, eskerî vece selamlexey.

Paşay Misrî yew fîntoyê day lue, hîrye qabasî lue de ray kerdî. Çemçeçû Paşa ame Misr, eskerî kamê k' va "Enoe delû, enoe delû" ; kamê k' va "Enoe paşa nû", Paşay Misrî vecaw selamlexey. Arewançî nêzanû selam bidû. Esker kamê k' va "Enoe Arewançî yû". Lue ageyray cigêray eskerî ra va ke :

- Germ û, aqil Çemçeçû Paşay sere de çinû.

Çemçeçû Paşa berd qunaxî Paşay Misrî, fîntoe ra amey war, lue destî yê tepîşt, berd qunaxû serye, va ke Paşay Misrî ra :

- Yew aşme aqil nînû eney sere.

Paşay Misrî va ke :

- Berî wade, cay cey rakî, wa rakû.

Lue berd wade Çemçeçû Paşa, ca rakerd. Çemçeçû Paşa tersa, lue va ke :

- Teres, meterse, şue ti rakû.

Arewançî va ke lue ra :

- Paşay Misrî nekay yenû, serey mi tira kenû.

Lue va ke :

- Meterse, ez nêverdana, aqilî vinde, Paşay Misrî nekay ame zere, warze, lew linge rû.

Çemçeçû Paşa va ke lue ra :

- Nekay Paşay Misrî yenû, mi kişenû.

Lue va ke :

- Warze, ez tue rî awke kena mesîne, şue, desmaç bigî, biye zere, nemac bike.

Arewançî va ke lue ra :

- Mi rî awke biyare, ez şuena desmaç.

Lue werişt şîye, awke arde, day Arewançî ; werişt şî desmaç, şî pey sara desmaç bigêrû, nêzana rayêr kanca û. Lue pawut, Arewançî n'aûme, lue şî gêray Arewançî dî, ginaw 'erû, merdû. Lue amey, Paşa Misrî ra va ke :

- Çemçeçû Paşa şû desmaç, nêzana se biyû, ginaw 'erû, merdû.

Paşay Misrî va ke :

- Şyêrî bîyarî !

Şî, ard şit, wedert. (*)

(*) P.I. Lerch, Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nordchaldäer, 1857, St. Petersburg.

NA XUMXUM A KERAMETA GIRANA PEY RA DIMA

Arêkerdax : Koyo Berz

Wextê di dewê di jû pîrik û jew lajêdê ci beno. Na pîrike hergi roj şinamêşî miya, hendê barêdê herî kolî arê kena, kolîyan bar kena herdê xo, ana Sûk ti roşena. Perandê kolîyana jî ci rê çîçî lazim o se ey gêna, şina. Hergi roj no hewayaya kolî ana roşena. Rojê lajdê xo rê vana :

- Lajê mi, ez bîya pîri, ti jî kewtê pancesî miyan, neya tepeya taqatê mi çinîyo ez herî dimi şira Sûki ; ti neya tepeya nê kolîyan arê ki û beri Sûk di biroşî, ma rê çîçî lazim beno ti gênê, anê.

Lajek vano : - Beno maya mi.

Ê meşterî laj û marda ciya şinê mêşî miyan, kolîyanê xo arê kenê, bar kenê herdê xo, yenê Sûki, kolîyanê xo roşenê, şinê dukancî ser çîyo ki ci rê lazim o herînenê, maya lajekî Dukancî rê vana :

- Neya tepeya lajê mi do bîro, ci rê çîçî lazim beno ti danê ci.

Dukancî vano : - Serey û çima ser, wextê kalik û pîrikan ra ma doştê pê yê.

Wirna danê piro şinê dewda xo. Ê meşterî lajek şino kolîyanê xo arê keno, bar keno herdê xo, verê xo dano Sûki. Bol yeno, tay yeno, nezdîdê Sûk di rezan miyan di mirîçikê vînenno ; sî çe keno mirîçiki ; winêno mirîçika nêperena, şino mirîçkeri tepşeno. Mirîçiki jî hendê qazê gird bena, lajek mirîçkera xo gêno kewno rayda xo, yeno Suki ver. Ti nêvanê Sûk di hewt teney birakosey benê, înan rê Sûki pêro vana "Hewt Belay". Ê birakosey ray kişta roşenê, winênê lajekêno yeno, mirîçikêna dest di, hima şinê lajekî vernî, lajekî rê vanê :

- No çîçî yo to dest di ? No çî çîkêdo xasek o, he biya ma bewnîyê na mirîçikta to.

Lajek mirîçiki dano înan dest, ê mirîçikeri pê destan ra çerx kenê ew mirîçikeri xo miyan di nimnenê. Lajek vano :

- Ka mirîçika mi bidê !

Jewdê ci vano : - La kutik mirîçika çiçi ?

Ew sîleyê dano lajekî ro, vano :

- Ti kor ê, na mirîçiki ma kerdibî dirbetini, co ra nêşayê bipero, na mirîçika ma ya.

Lajêk na sîla keno xo pîze, xo pîze di vano "ez nê heyfî şima rê nêverdana. Lajêk kolîyanê xo beno teslîmê dukancî keno, vano :

- Ti nê kolîyanê mi biroşe, tiya cayê di tay girweyê mi esto. Ez ê girweyê xo biqedîna, ez yena.

Dukancî vano : - Beno, ti şorî.

Lajek dano piro şîno ê birakosan taqîb keno. Winêno şî, jû hindî giroti ew şî keydê xo. A mirîçik û hindî dê marda xo, marda xo rê va ki :

- Maya ma, ti nîna bigîr ma rê sûr ki, rizî ser ki, ma yê şînê baxçî miyan, sahatna tepeya ma merdimê rişenê, ti dana ci, wa ma rê biyaro ma baxçe di bûrê.

Maya ci vana :

- Beno qeçê mi.

Ê danê piro şînê baxçî miyan. Lajek paweno, sahatê beno tamam, şîno marda înan ra şamî wazeno, vano :

- Şamî vijîyaya?

Maya kosan vana :

- Vijyaya, ti panj deqîqey bipawe, ez dekera dismale miyan, ti beri.

Lajek paweno a şamî kena dismalê miyan, dismali jî nan kena pir ew lajekî rê vana :

- Ho ! Bigîr beri !

Şamî dana lajekî, lajek gêno şîno, vijêno teber. Teberdê kêberdê înan sero yazi keno (nuseno) :

- Ez ez a, wêrê mirîçiker a. Na xumxum a, kerameta girana pey ra dima.

Û dano piro şîno. Wija ra yeno dukancî hetî, dukancî vano :

- Oxil no çiçi yo, to no kotî ra ard ?

Lajek vano : - Pers meki, cayê ra ameyo.

Lajek peranê xo gêno, herdê xoya verê xo dano dewda xo. Birakosey merdimê rişenê, vanê :

- Şo keye ra ma rê şamî biya.

Merdîm şîno keye şamî wazeno, maya kosan vana :

- Oxil mi verê ney des deqîqey şamîya ci rişti. Înan lajekê riştîbî, mi da ê lajekî, ey ci rê berd.

Merdîm pey di şîno vano :

- Şamîya şîma maya şîma şîma rê rišta. Jew şîyo vato "Ê yê şamî wazenê", maya şîma jî daya ci.

Ê vanê :

- Ma kes nêriştbî. Nê girwî miyan di girweyê esto.

Danê piro yenê keye, winênê kêberdê înan sero yazi kerdo, vato :

- Ez ez a, wêrê mirîçiker a. Na xumxum a, kerameta girana pey ra dima.

Vanê :

- Willi no o lajek o, ma ney tepêşê se ma do ney îskence ro dê, ma do ney dinya amiyayîşê rê poşman kerê.

Lajek şino dewda xo, şamî beno marda xo vero ronana, vano :

- Maya mi to rê şamî, bûri !

Maya ci vana :

- Lajê mi no çiçi yo, perandê maya hendayê şamî nîyameyê, to na şamî kotî ra ardi ?

Lajek vano :

- Maya mi, engûra rezî bûri, rezî pers meki ! Na şamî to rê hewt rojî bes a. Tay girweyê mi cayê di esto. Hendê di rojan ez' o şira cayê, di rojî tepeya ez do bêra.

Maya lajekî vana:

- Lajê mi, şorî, to rê oxir bo.

- Lajê mi, şorî, to rê oxir bo.

Lajek dano piro yeno Sûki, şino keydê dukancî, dukancî rê vano :

- Enbazêdê min o jewjêno (zeweciyêno), çinayê veyvi çinîyo, ti şenê pirênêdê keynerda xo bidê, ez bera wa di rojê veyvi xo ra do ? Ez fina to rê pey di ana.

Dukancî vano :

- Oxil, beri fina pey di jî meya, çinayê keynerda mi bol o, wa kişta ma ra veyveri rê bo.

Lajek vano :

- Allah to ra razî bo.

Lajek çinay gêno, şino cayê di çinay dano xo ra, çinay miyan di beno zey keynekta pancês sera. Lajek jî bol xasek beno. Lajekî çina da xo ra tepeya, şino keydê birakosan. Kêberê ci cineno, maya kosan kêberî akena, vana :

- Keynaya mi bê zere, ti ya çiçi wazena ?

Lajek vano :

- Maya mi kesê mi çinîyo, ez kuçan di menda. Ti mi qebug nêkena, ez nanûpîze to rê bigirweya ?

Cinêk vana:

- Keyna mi ez zî xora geyrena çiyêdo winî. Hewt teney lajê mi estê, pêrodê ci 'eceb îyê, ez înana biya rezîl, e do to jewî rê mare kera, ti jî bena veyva mi. Gûnîya mi to rê girênayê.

Lajek vano :

- Beno.

Nezdî şanî, birakosey yenê keye, maya ci veyn dana lajdê xoyê girdî, vana :

- Lajê mi bê tiya to rê mujdeyêdê mi esto.

Birakoseyo gird yeno, maya ci keyneki misnena ci vana :

- Mi na keyneki to rê arda. Birakose winêno keyneki bol xasek a, vano :

- Maya mi, to arda to rind kerdo, ez kena to bişikina ? To qebul kerda mi jî kerda.

Hima şinê milay anê, keyneki mare kenê. Beno şewi, birakose şino "keyneki" hetî, vano :

- Bê ma ca kewê !

Lajek vano :

- Verî ti mi rê nê odanê şima bigeyrni, kamcî odedi çiçî esto ez bizana, rojê ti keye di nêbenê, mi rê lazim benê.

Birakose vano :

- Beno, bê ez to biçarna.

Pêro odan ra keynekeri çarneno, beno odeyê, ode pirê altunî yo. Jew odî nêakeno, lajek vano :

- No ode to çirê nêakerd, ney di çiçî esto ?

Birakose vano :

- No ode nimite yo ma ey kesî nêmisnenê.

Lajek vano:

- Ez jî no keye ra nîya ? Ma ez xerîb a ti mi nêmisnenê ?

Birakose vano :

- Beno, bê ez to misna.

Şino odî akeno, lajekî rê vano :

- No ode di mengene esto. Ma kê ra qahrênê, ma ey anê no ode di danê mengene ro. No mengene merdiman kişeno, binê ci di jî çalê esta, o ki ma kişenê ma erzenê na çali.

Lajek vano :

- No senî girweyên o, mi jî bimisnê, rojê beno mi rê jî lazim beno.

Birakose vano :

- Bewnî mi ra, ma destanê ci kenê tiyay miyan ew nê qolî tadanê, bi xo anceno mengeni zere.

Lajek vano :

- Hele ez destanê xo dekena miyan, ti tadi ez bewnîya hele senî girweyêno.

Birakose vano :

- Beno.

Lajek destê xo dekeno miyan. Birakose hebê tadano, lajek vano:

- Bes, b'anci !

Birakose anceno, lajek vano :

- Hele ti bê destê xo deki, ez bewnîya ez zana tada ?

Birakose destê xo dekeno, lajek finê ra qolê mengênî tadano. Birakose vano :

- Ax, keçê ez merda, pey di b'anci !

Lajek fina tadano, birakose kewno mengênî ver, lajek tam tadano, birakose mengênî miyan di mireno. Lajek ci erzeno çali miyan. Şino o odeyo ki altûnî miyan di bî. Ode di ê altûna keno çiwalê miyan, erzeno xo doşî, kêberan jî keno kilît û vijêno teber. Teberdê kêberdê înan sero fina yaziyê xo yazi keno, vano : "Ez ez a, wêrê mirîçiker a. Na xumxum a, kerameta girana pey ra dima. "Çinayê xo vejeno ew dano piro şino dewda xo. Altûnan beno dano marda xo, vano :

- Maya mi, nê altûnan binimni, bê mi cayê ci kesî rê mevaje.

Maya ci vana :

- Beno.

Çend teney altûnî jî xo di anô. Altûnan roşeno, keno perey. Birakosey winênê bî nezdî dihîri, birayê ci hewn ra nêwerîşt ; şinê kêberê ci cinenê, winênê vengo nêvijêno, kêberî şiknenê, kewnê zere. Winênê birayê ci odedê xo di çiniyo, şinê odedê altûnan, winênê altûnî jî cadê ci di çiniyê. Şinê odedê mengênî, winênê ki birayê ci kişto, eşto çali miyan. Çali ra vejenê ew sera bermenê. Jewdê ci winêno ki kêberdê teberî sero fina yazi kerdo : "Ez ez a, wêrê mirîçiker a. Na xumxum a, keremeta girana pey ra dima."

Lajek şino citeyê gozligî, qolikêda doqtoran gêno ew porê xo boyaxo sipe keno. Qoliki dano xo ra, gozligan keno xo çimana, çanteyê jî keno xo dest, keydê birakosan vera finê di finî ravêreno, winêno ê yê hewna şin kenê. Lajek sereyê xo kêber ra keno derg, vano :

- Tiya di se biyo, şima yê çiçî rê bermenê ?

Jew birakose vano :

- Birayê ma merdo ma cora bermenê.

Lajêk vano :

- Ez doqtor a, ez bîra bewnîyan ci, senî merdo ?

Şino zere, winêno birakosî, vano :

- No nêmerdo, no dayo mengene ro, qelbê ney vinderdo. Ez şena ney weş kera.

Vanê :

- Ma to rê heyran benê, ti ney weş ki, dinya di çiçî wazenê ma do to dê.

Lajek vano :

- Ez do ney weş kera, şima do kesî rê nêvajê. Ez şima rê çiçî vaja se şima do ey biyarê ca. Şima çiyô ki ez vana ey bikerê, kesî rê jî çiyê mevajê !

Vanê :

- Beno, çiçi lazim o ti ma rê vaje, ma biyarê ca.

Lajek vano :

- Şima do hemamê bindê 'erdî, dukano ki ci kişta, şima do înan di roj û di şewî kirê kerê. Panj kîloy sabûn biyarê miyan, şan di birayê xo berê wija, ez do şan di bîra hemam. Ez do di roj û di şewî ey sabûna bivîlêna, o do weş bo. Şewa didini sahat des di şima do bîrê dukan di çinayê xo vejê. Şima çinaya bîrê zere, o do şima bivîno bikewo. Fina bikewo se daha weş nêbeno. O ze a dinî dir o. A dinî di pêro viran geyrenê, cora şima çinaya bivîno newe ra kewno. Şima wexto ki yenê şima do heqê mi se tene altûn biyarê.

Vanê :

- Beno.

Lajek vano :

- Şan di ez do bîra. Bewnîrê mi ra, şima kesî rê çiyê mevajê şima vajê daha weş nêbeno.

Vanê :

- Ma kesî rê çiyê nêvanê.

Lajek vano :

- Ez şan di hemam dir a, şima birayê xo yû panj kîloy sabûn biyarê, wexto ki ez yena wa hadre bo. Ez do hima rew pa neya.

Lajek dano piro şino. Birakosey şinê hemam û dukanî kirê kenê, panj kîloy sabûnya û birayê xo gênê anê. Sahat heşt di lajek yeno winêno heme çi tamam o. Kilîtanê hemamî ci ra gêno û vano :

- Şima şirê ! Şewa didini sahat new di bîrê dukan. Sahat new û nîm di kêberê hemamî bicinê, ez kêberî pey ra şima rê vana şima do çiçi bikerê.

Birakosey danê piro şinê. Lajek, o birayê înano ki merdo ey rind sabûn keno, ganê ci keno nerm. Zamq diskineno bindê lingandê ci yû miyanedê ci, lingan ser pay vindaneno, miyaneyê ci jî azikneno dêsî û winî pây ra vindaneo. Miyanê hemami jî rind keno sabûn. Wexto ki birakosey zere kewê, pêro hemamî miyan di bideriskîyê. Xo rê rayê verdano ci ra şiro teber.

Şewa didine, qelûnê keno pîrrê titûn û fêno aci û keno meyîti fek. Birakosey yenê kêberî cinenê, kêberî pey ra vano :

- Şima kam îyê ?

Ê jî vanê :

- Ma birakose yê.

Vano :

- Şima pêro ameyê ?

Vanê :

- E.

Vano :

- Şima se tene altun ardo ?

Vanê :

- Ma ardo.

Vano :

- Çinayê xo pêrini dukan di vejê, wa çiyê şima ra nêmano, mi birayê şima kerdo weş. Şima do gamna tepeya bivînê.

Şinê, çinayê xo pêro dukan di vejenê, yenê kêberî ver, kêberî cinenê.

Lajek vano:

- Şima çinayê xo veto ?

Vanê :

Ma veto.

Vano :

- Çinay û altûnana dukan di verdê, wa kilîtê dukanî jî sero bo.

Vanê :

Ma çinay û altûnana dukan di verdayê, ma yê kilîtî jî nanê ser û ma yê yenê.

Vano :

- Bêrê !

Kilîtî nanê dukanî ser û pêro yenê kêberdê hemamî ver. Lajek vano :

- Şima tamam îyê ?

Vanê :

- Ma tamam îyê.

Vano :

- Ezo kêberî akena finê ra şima pêro zere kewê !

Vanê :

- Wa bo.

Finî ra kêberî akeno, pêro hicûmê zerî kenê. Miyanê hemamî kerdo sabûn, wexto ki kewnê zere, pêro deriskênê, pêro hemamî miyan di gunenê 'erd. Lajekî jî raya ki xo rê verdaya a ray ra şino teber. Kêberê hemamî nîna sero keno kilît. Hindê des deqîqan nê zere di ge na kişti ge a kişti deriskênê, des deqîqan tepeya sabûn 'erdo nêmaneno, werzenê xo ser. Winênê ki birardê ci ra vengo nêvijêno, şinê heti, dest danê piro, winênê ki kewt 'erd.

Vanê :

- Willi ney ma xapeynay, ney altunê ma jî girotî, no do çinayê ma jî bigîro, ma do bê çina şêrê kotî ?

Yenê kêberî ver, winênê kêber jî giroto. Jewdê ci vano ki :

- Ma do locin ra bivijiyê teber, ma do bewniyê çinayê ma berdo se ma do şirê keydê milay, wa mila şiro ma rê keye ra çina biyaro. Keyê milay bol nezdi yo.

Lajek kêberî pêy di goştareya înan keno. Şino çinayê înan vejeno teber û veşneno, altunanê xo gêno, şino key milay, kêberê milay ceneno, mila kêberî akeno, vano :

- Ti kam ê ?

Vano :

- Ez dostên a, ez' o nika to rê xeberêda xirabi vaja, ti hima tewmînê xo biki.

Mila vano :

- Ti do çiçî vajê se rew vaje !

Vano :

- Ez' o newe mezelan vera yena, ez winyaya ki çi bewnîya, çend teney mezeli weriştibî, vatê :

- "Ma do şirê key milay". Jewdê ci vatê "milay ez rind nêşita", jewdê ci vatê "ey mi sero rind nêwendo", hergi jewî çiyê vatê. Ti tewmînê xo biki, hendê nîm sahatê tepeya kotî di bê resenê tiya, mi ra vatenî, ti xo rê se kenê winî biki.

Lajek dano piro şino. Mila hima tewmînê xo keno, çivanê xo keno hadre. Nîm sahati tepeya winêno kêber cineya, cor ra winêno ki çi bewnîyo, çend teney viranî kêberî vero yê. Hergî jew çiweyê xo gêno, şinê kêberî ver, kêberî finê ra akenê û kewnê nîna ser. Ê ki qolê ci, ê ki sereyê ci şiknenê, hendê pancês deqîqan danê nîna ro, heminê ci hal ra finenê, nîna tepşenê, winênê ki çi bewnîyê, nê birakose yê. Mila vano :

- No çi hal o şima kewtê de, şima çi xo wina kerdo ?

Jewdê ci meseleri sifte ra senî biyo ci rê vano. Mila vano :

- Şirê ney Padişay rê vajê, wa Padişaya ney tepêso.

Vanê :

- Ma do şirê Padişay rê ney vajê.

Mila şino keydê nîna ra çina ano, dano pira, nê şinê keydê xo. Lajek fina xo resneno keydê nîna, fina kêberdê ci sero yazi keno, vano :

- "Ez ez a, wêrê mirîçiker a. Na xumxum a, kerameta girana pey ra dima". Lajek dano piro şino dewda xo çend rojî tepeya yeno Sûk di banêdo weş herînenno, şino maya xo gêno yeno Sûki, deha dewda xo nêşino. Çend rojî tepeya birakosey şinê Padişahî rê mesela vanê. Padişah vano :

- Şima şirê, ez ey tepişena.

Padişah wezîrêdê xo rê vano :

- Şima berê çuwalê altûnî meydan di 'erdo rokerê, kam ame bi çewt altûnî girotî, şima tepêşê.

Wezîr vano :

- Wa bo.

Benê çuwalê altûnî meydan di rokenê. Lajek şino xo rê di teney enbazî vînenno, jewî beno koşeyê di vindaneno, jewî jî beno o koşedo bîn di

vindaneno. Erdîşêda sipe keno xoya, porê xo jî keno sipe û gopalê (çogan) keno xo dest, citeyê postalê

poçikinîyê girdî keno xo pay, xo keno teqlîtê koran. Binê postalan keno zamq. Keno zamq ki altunî bidiskîye piro. Cayo ki altunî ronayê sera şino yeno. 'Eskerî vanê :

- Xalo hafîz, hebî dûrî ra şorî !

O tim altûnan sera şino yeno, her ga ki şino, koşe di enbazê ki vindanayê, altûnê ki bindê postalandê ciya yenê înan ci keno dano enbazandê xo. Na kişti ra şino o koşe di bindê postalan ra ci keno, no koşe ra şino a kişta bîn di ci keno dano enbazandê xo. Beno şan, winênê nîmî vêşêrî altunî şîyê û kes çewt nêbiyo altunî 'erd ra nêgirotê. Nê şinê Padîşay heti, vanê :

- Padîşah, altunî nîmey vêşêrî şî, kes çewt nêbi altunî 'erd ra nêhewaday.

Padîşah vano :

- Nê girwî miyan di girweyê esto, e do ney veja meydan.

Lajek jî altûnê ki bindê postalana arê kerdê, înan enbazandê xo ra keno pê ra bara. Vano :

- Ma hergi jewî para xo giroti. Şima şîrê, kesî rê çîyê mevajê, ne mi şima dî, ne şima ez dîya !

Padîşah wezîrî rê vano :

- Deveyê bivîni wa zey ê devî devena çînêbo.

Şinê deveyêdo belekin vînenê, anê Padîşahî heti. Padîşah vano :

- Heqîbeyê altunî bar kerê wa di 'eskerî Sûki miyan ra çerx kerê. Kam ki ame no deve berd, ey tepêşê.

Di 'eskerî heqîbeyê altunî bar kenê devî û devî Sûki miyan ra çarnenê.

Lajek jî finê şino winêno devî, deve yû heqîbeyê ci kamcî reng o se şino deveyê gêno a renga boya keno, heqîbeyê jî a rengi ra keno piri simer, bar keno devî, şino înan taqîb keno ; yeno kuçeyêdo çerxbiyaye di deveyê xo ver dano, deveyê înan gêno, beno. Rew şino keydê xo, devî hima ci keno, marda xo rê vano :

- Ma rê ney qawirme ki, ma xo rê zimistanî wenê.

'Eskerî şan di devî benê saray, Padîşah vano :

- Se bî, şima senî kerd ?

Vanê "Kesî çîyê nêkerd", Padîşah vano :

- Berê altûnan ronê, meşti fina bêrê.

Benê heqîbî ronanê, winênê heqîbe şenik o, winênê miyandê ci ki çî bewnîyê pirê simer o û heqîbeyo devîya boya kerdo, kerdo zey devedê înan. Padîşahî rê vanê, Padîşah jî vano :

- Mi rê rew Pîra Qereçîyan Fatma Cadî bivîne, rew biyarê mi heti.

Şinê Fatma Cadî vînenê, anê Padîşahî heti. Padîşah vano :

- Qutîyê boyayê bigîr, Sûki miyan kewi, keye keye bigeyri, keydê kê di goştê devî vînena, destê xo boya ro cini, kêberdê ci ro di, bê xeberî bidi ma.

Fatma Cadî qutîyê boya gêna, kewna Sûki miyan, keye keye geyrena goştê devî. Yena keydê lajekî goştê devî wazena, lajek keye di nêbeno. Maya lajekî goştê devî dana Fatma, vana :

- Vizêr lajê mi deveyê ard ci kerd, goşt bol o, xo rê beri.

Fatma Cadî goştî gêna vijêna teber, destê xo kena boya, dana kêberdê înan ro. O sire di lajek çarşi ra yeno, Fatme Cadî vîneno ki destê xo da kêberdê înan ro. Vano :

- Xalê, ti ya çiçi arê kena ?

- Oxil, lajê mi nêweş o, mi no keye ra ci rê tay goştê devî girot.

- Xalê no keyeyê ma yo, maya mi bol çekos a, goşt tay dayo, bê ez to rê bol bida.

- Oxil no bes o, qandê dermanî yo.

Lajek pereno qoldê Fatma, beno keye ; zere di sereyê ci ci keno marda xo rê vano :

- Na ameya goştê devî dîyo, şiya destê xo kerdo boya dayo kêberdê ma ro ki bahdo şiro Padişahî rê vajo, eskerî jî birê mi tepêşê berê sereyê mi ci kerê.

Lajek hima destê Fatma Cadî ci keno, qutîya boyî gêno û şino mahla di çend keyey estê se hemini boya keno.

Beno şan, Padişah winêno Fatma Cadî nîyamê, vano :

- Mahla mahla bawniyê ke cayê boya nêkerdo.

'Eskerî şinê winênê mahla pêro kerda boya, yenê Padişahî rê vanê, Padişah jî vano :

- Fatma bîya pîri, bîya xînti, ez do raynaya ey tepêsa, çîyê yeno aqildê mi.

Padişah wezîrî rê vano :

- Beri teberdê Sûk di çadirê aki, çorşmeyê çadiri jî se metro ra jew 'eskerê bidenişni, wa nobeti bipawê, e do keynera xo şewi dekera çadiri. No kam o se o do bîro çadiri miyan. Wexto 'eskerî do ci tepêşê. 'Eskerî nêvînê, keyna mi do biqîjo xeberî bido 'eskeran, 'eskerî do birê tepêşê.

Wezîr beno teberdê Sûk di çadirê akeno, miyabeyndê ci se metro ra 'eskerî denişneno (vindaneno). Şan di keynera Padişay anê kenê miyan. Şewi Lajek yeno, dûrî ra çadiri çim keno, winêno 'eskerê hewnê ciyo yeno, keno rakewo. Lajek wexto ki yeno, giloncê (şerî), metereyê awi û destê Pîri xo di ano. Winêno 'esker şî hewna, hima ey sera şino çadiri miyan. Keyneki kena biqîjo, destê xo nano keyneki fekî ser, nêverdano keyneki biqîjo. Keyneki winêna ki çi bewnîyo lajek hendi k' xasek o hendi k' xasek o, kes qîmîş nêbeno bewnîyo pira (ci ra). Zerîya keynekeri kewna lajekî. Lajek û keyneka rakewnê, girweyê xo qedînenê (girweyê pê vînenê), lajek vano :

- E do şira.

Keyneki vana :

- Ez to nêviradana, mi to ra hes kerd, ma bî ê pê, ez deha to nêverdana. E do pêrdê xo rê vaja, wa ma bijewjno (bizewecno), veyveyê ma bikero.

- Ez nêşina, teberê mino yeno, ez şira tebera awêda vengi birijna.

- Nêêê, ma do piya şirê.

- E do pey di bîra, ez senî keyneka zey to xaseki vira dana şina, ti mi 'emel nêkena hon to rê gilonc, destê mi gilonca girê di, bewnî çî wexto ki vengê mîzî biriya, ti giloncî b'anci.

Keyneki giloncî (guloncî) kena destê lajekî, sereyê bînî jî kena xo dest. Lajek şino teber, hima giloncî xo dest ra akeno, destê Fatmayo ki ci kerd bî eya girê dano û meterê xo tuniker ra vejeno, verê ci keno çewt, ci ra awî çirt çirt şina. Lajek remeno şino. Vengê aw biriyino, keyneki giloncî ancena, winêna ki lajek çinîyo. Keyneki qîjena, vana:

- Tepêşê tepêşê !

Heta 'eskerî vanê "ka ka ka ?" lajek rewna wo resayo keydê xo. 'Eskerî keynekeri gênî şinê, Padîşah vano :

- Şima se kerd, nîyame ?

Vanê :

- Ame, ma nêşa tepêşê.

Keynerda xo rê vano :

- To se kerd ?

- Ame, lajekêdo bol xasek bî. Serê ci jî ya vîst bîyê ya nêbîyê. Ma kewtê ca, ma bî ê pê ; ezî xapeynaya rema şî, ez qîjaya, 'eskeran nêşa tepêşo.

Padîşah 'eskeran pêrini keno zîndan û keynera xo jî mengê nêverdano teber. Padîşahê jewna welatî pey hesêno merdimêdo wina vijyawo. Nê Padîşahê welatdê lajekî rê mektubê yazi keno, vano ?

- Welatdê to di merdimêno wina welzîna (jîyat) vijyayo, tiyê eya baş nêkenê, ti do senî mina baş bikerê ?

Padîşahî rê tim keno lome... Wextê qeçekardenda keynerda Padîşay beno tamam, ci rê lajek beno. Lajek hewt menganê xo keno pir, Padîşah îlan keno, vano :

- Meşti pancêsseran ra heta çewressere do meydandê Camîda Sîya vera do ravêro, e do lajê keynerda xo biyara wija wa herkes bivîno.

Maxsadê Padîşay, lajek piyê xo bivîno, gunîya ci pêrdê ci rê bigirênayo, hetê pêrdê xoya dest derg kero, 'eskerî ci tepêşê. Lajek nêşeno ney rê çareyê bivîno, şino keye, keye di seredê xo miyan di xeylê hesab keno do se kero se nêkero. Nêşeno miyan ra bivijîyo, maya ci vana :

Lajê mi se biyo, ti çirê wina sinix ê, ti do marda xo rê nêvajê ?

- Maya mi ez meselayê miyan di menda, nêzana senê bikera, meşti ma do lajê mi vera ravêrê, ya hetê mina destê xo derg kero e do senî xo bireyna ?

Do mi tepêşê, berê sereyê mi ci kerê.

- Lajê mi mesele pêro no yo, ti qandê ney hendayî sinix ê ?

- Ma no tayn o maya mi ? Hindayî çiyarê mi çare dî, mi ney rê nêşa çareyê bivîna.

Lajê mi, bewnî mi ra, qeçekê werdî arwêşî ra tersenê, ti arwêşê bigîr çaketdê xo bin ki, wexto ki ti yenê lajdê xo ver, arwêşê ci misnî, hetê toya destî derg nêkeno, arwêşî ra terseno.

Lajek himan şino arwêşê herînenno ano keye. Meşterî arwêşî keno çaketdê xo bin, şino kewno sira, wexto ki sire yeno lajekî, arwêşî çaketî bin ra misneno lajdê xo, lajê ci pey di ancêno. Lajek senî lajdê xo vera ravêreno, hima arwêşî xo dest ra vira dano, mîlleti kewna arwêşî dimi. Lajek, lajê xo gêno û remeno. 'Eskerî hend winênê lajek çiniyo. Na kişta winênê, a kişta winênê, nêvînenê. Lajek orte di beno vînfî, qerebalix ra rew xo keno vînfî. Lajek, lajê xo gêno yeno keye, marda xo rê vano:

- Maya mi, mi lajê xo ard. Ney tepeya to rê beno enbaz.

- Oxil to rind kerd, tenîya keye di sebrê mi nîyameyê.

Xeberî şina Padîşayê, vanê "Lajek remna!". Padîşah beno hêrs, beno çimsûrik, 'eskeran pêrinî keno felaqa û erzeno zîndan, veyşan teyšan verdano. Padîşayo bîn mektub mektubî sera yazi keno, vano :

- To rê 'eyb o, to nêşa nê merdimî tepêşî. To nameyê ma padîşayan kerd rezîl.

Padîşah îlan keno, vano :

- No kam o se wa bîro mi hetî, şartêdê mi esto, ney bîyaro ca, e do keynera xo jî bida ey. E do çewres roj çewres şewî veyve bikera, e do bahdo ey herûnda xo di Padîşah kera.

Lajek, lajê xo gêno yeno Padîşayê hetî. Padîşah winêno çî bewnîyo, zey aşmî o yo berqêno, serê ci zî vîst hind benê. Padîşah vano :

- Oxil nê hendayê girweyan ti yê kenê ?

- Padîşayê mi, ti mi 'ef biki, nîna pêrinî ez' o kena.

Lajek, mesela sifte ra senî bîya senî nêbiya Padîşayê vano. Padîşah vano :

- Şartêdê mi esto, ti nê şartî biyarê ca, e do to herûnda xo di padîşah kera û keynera xo jî bida to ; ti niyarê ca, e do sereyê to piro da (ci kera).

- Şartê xo vaje, padîşayê mi, şartê to çiçi yo ?

- Şartê mi, ti do şirê Padîşayê Welatê Semsûrî (Adiyaman) di çiyê biyarê ey sere di û pey di bîrê.

- Padîşayê mi, şartê to no yo ? No mi rê zey nan û awa wo. Şima do jî welatî miyan di kamcî tişk gird o, şima do ey biyarê ci kerê, posteyê ci vejê, her mûyêda ciya sazê girê dê ew şima do mûyan hewt rengana boya kerê. E do ey xo ra da, wexto ey miyan di xo bilûna, hergî mûyêda ci ra vengê do bivijîyo.

- Hendê panj rojan miyan di ez ey kena peyda û to rê kena hadre.

- Panj rojî tepeya ez yena, ti bewnî mi bahdo çiçî ardo ey sere di.

Lajek dano piro şino keydê xo. Padîşah veng dano wezîrî:

- Wezîr, merdîmanê xo birîşî wa bewnîyê welat di kamcî tişk gird, qoçin û mûyin o, ey bigîrê biyarê.

Wezîr merdîman rişeno, kamcî tişk gird, qoçin û mûyin o gêno ano, hergi mûyêda ciya mûrekê girê dano, saz keno pa ew hewt rengana boya keno û xembilneno (xemilneno).

Lajek panj rojî tepeya yeno, winêno postê tişkî hadre yo. Dano xo ra winêno goreyê ci yo. Wexto ki xo miyan di lûneno, hergi mûyêda ci ra vengê vijêno. Lajek vano :

- Bol û bol weş biyo.

Xo ra vejeno, keno tewreyê miyan, verê xo dano Welatdê Semsûr'î, şino Semsûr. Semsûr di çend altûnî dano 'eskerî rê, 'esker ci beno zeredê saray. Wija di jî çend altûnî dano laladê Padîşahî, lala ci beno odedê Padîşahî. Odedê Padîşah di xo nimneno. Wexto ki Padîşah keno bîro rakewo, wexto posteyê tişkî dano xo ra û xo nimneno. Winêno Padîşah ame, çinayê xo vet, keno cadê xo kewo, lajek finê ra vano : "himm...him..." û vijêno. Padîşah keno biqîjo, destê xo dano fekdê Padîşah ser, vano :

- Meqîj ! Ez Ezraîl a, ez dostê to ya, xo melûni !

- Ti yê mi ra çiçî wazenê ?

- Ez ameya ganê to bigîra, wextê to biyo pîrr.

- Senî beno, mi dostanê xo ra helaley nêwaşti ?

- Şartêdê mi esto, ti biyarê ca, e do to rê rojê derg kera.

- Vaje, şartê to çiçî yo ?

- Ti do kesî rê çiyê nêvajê, ti vajê se e do winî rezîleya ganê to bigîran, ti do dinya di rezîl û ruswa bê.

- Ez kesî rê çiyê nêvana.

- Ti do goreyê xo serajeyê (tabûtê) virajê, wa kilîtkerda bo, e do şan di bîra to miyan kera bigîra bera ortedê cennetî di rona. Heta şan dostandê xo ra helaley biwazi, kişta mi ra kesî rê qal meki.

- Wa bo, kesî rê çiyê nêvana, e do seraje jî xo rê viraja (viraza).

Lajek dano piro şino. Beno ê meşterî, Padîşah xo rê serajeyê dano viraşteni. Dostandê xo rê, keydê xo rê vano :

- Mi rê helal kerê, girweyê dinyay belî nêbeno, beno ki ez bimira.

Vanê :

- Sebî to, no helaley, no merg kotî ra vijya ?

- Girweyê Ellay beli nêbeno, hend bewnî ki kes finê ra merd, ke do wexto pêrinî kotî pêsero bivîno ?

Herkesî ra helaley wazeno û serajeyî xo ano odedê xo keno hadre. Beno şan, lajek fina kewno postedê xo miyan, yeno. Finî na kişta, finî a kişta xo şaneno, lûneno, hergi mûyê ra vengê vijêno. Lajek vano :

- Padîşah ti hadre yê ?

- Ez hadre ya.

- Emir bidi wa paytona to biyarê odedê to ver, wa kes paytoni hetî nêmano, ez paytoni ramena !

Padîşah xeberî rişeno, peytona ci anê odedê ci vera vindanenê.

- Padîşayê mi, serajedê (tabûtdê) xo miyan kewi !

Padîşah kewno serajî miyan, lajek keno kilît, erzeno xo doşî, ano bar keno paytoni, verê xo dano welatdê xo.

Yeno nezdîyê welatdê xo, Yeno nezdîyê welatê xo, padîşahê xo rê xeberî rişeno, vano :

- Herkesî meydano gird di arê ki pê ser, hîri sa'û tepeya ez'o wîja di.

Rayo Padîşay rê vano :

- Padîşah, bewnî ez'o to ana nezdîdê cennetî, wexto ki ez to rê çiçî vana ti jî ey biki !

- Wa bo.

Padîşahê welatdê lajekî, herkesî meydan di arê keno pê ser. Hîri sahatî tepeya lajek Padîşay ano, ortedê meydanî di ronano, vano :

- Ey Padîşah, ti yê newe ortedê cennetî dir ê, e do gamna kilîtî akera. Ti newe zey herî biziri !

Padîşah zey herî zireno. Lajek vano :

- Ey Padîşah zey gay biqori !

Padîşah zey gay qoreno. Lajek vano :

- Ey Padîşah zey kutikî bilawi.

Padîşah, zey kutikî laweno. Lajek kilîtî akeno, vano :

- Ey Padîşayê minê Padîşayan, serajî miyan ra bivijî, ti yê newe ortedê cennetî dir ê !

Padîşah vijêno, corşmeyê xo winêno ki çi bewnîyo. Çi cennet o, çi hal o ; Welatê Padîşayê bînî yo û mîlleta eya kom bîya. Padîşayo bîn veyn dano :

Ey Padîşayê mi, bewnî mi ra, welzînyayo ki welatê mi di vijyayo, o yo to hetî. Bewnî çi rezîley ardi to sere di, welzînyayê mi kesî wina keno rezîl û ruswa, ti deha mi rê şenê lome kerê ?

Lajek vano :

- Ma kesî nêkişenê, ma kesî kenê rezîl û verdanê, bivijî, şorî, to rê oxir bo !

Padîşah vijêno, şino. Riyê ci nêtepeşeno şiro welatdê xo, rayo xo kişeno.

Padîşahê welatdê lajekî, lajek û keynerda xo rê çewres roj çewres şewî veyve keno. Mî, bizî, gay, devey ci keno, qewm û mîlleta ci mirdîya xo goşt

û tirşik wenê. Lajek û keynerda xoya jewjineno (zewecneno) û lajekî herûnda xo di keno padîşah.

Istanika mi tiya di geyrê dik bi dik, şî mîzî ver dê birakosan pîrniki (*)

(*) Na istaniki (estaneki) çorşmeyê Sûk (Sîwêregî) û çorşmeyê Gergerî de yena vatani.

www.arsivakurdi.org

BEY*

Elî Eşref Dervîşyan

Roşan hêdî hêdî ameynî. Ebi vengbê mirîçikanê serê dêsan ameyai. Ameynî û kujê oda maya derdêni ra niş tînî.

Pîlan ra zaf ver, ma bûya roşanî girewtînîme. Hewa zeki hîna pîzeveş n bîynî. Hinî lingê mayê viranî lastikanê ma miyan di nêcemediyaynê. Aş ûra (***) xo reydi qaşikê firtiqalan ardînî. Qaşikê hinaran ardînî. Cemedê kişta Aş ûra heliyaynî. Zivl û zebali binê vewri ra teber kewtînî û pisîngî di kişti di şîynê, na'waynê, zerra merdîmî helnaynê.

Soba mektebî hinî nêveşnaynî. Kûçan di hinî vewri çinêbî. Linc û lêzi bî. Herunda vewri di varan ameynî. Ma hîy bîynîme labrê ma serd nêbi.

Roşan ameynî û goşey dêsan ra, kinarê sewzîyanê newe zîladayan ra niş tînî. Roşan ameynî û xebera ameyîşê xo ebi buxo ki dêsanê hîyan ser ra werîş tînî, daynî ma.

Verî, ma bawer nêkerdnîme ki roşan yeno. Labrê yew roj nimajî (şefaqî) ma ki amey hewş ow ma waşt ki zey timoyini, vewra serê hewzi ser ra xo bisurriknîme, nişka ra ma hewzi ro şîyme war. Ma zanaynîme ki hinî roşan amewo, vewra hewzi bin ra helnaya, cora hewzi ma hetanî naki devistîne xo miyan ow ma xapênaynî.

Ebi halê hetanî naki hîybiyayîşê xo, ma hêdikî şîynîme oda ow pey perdî ra tersî û lerzi reydi ma xo marda xo nawitînî me ki halê ma bivîno.

Serdî û tersî ver ma lerziyaynîme. Tersî ma ney ra bi: nêbo ki Bawo fahm bikero. Ow na Dayêya belengazi bî ki şalwarê ma vurinaynî (bedelnaynî), kişta bîni ra zî nequsî hêta ma di tadaynî û destê xo daynî xo ser ro.

Ma lerziyaynîme, cadê xonê tewayî û kewobiyayî rê 'ecêb mendînîme û ma çizzî û nalîya xo dekerdnîme pîzedê xo. Demew ki ma jan û ezêti ver xo tê pîringnaynîme, Dayê bi xo zî pey nî halê ma dejaynî û pencurrî rîy xo ro bîynî.

Labrê çiki bi. Nêbo ki Bawî fahm bikerdînî. Eke ma biveşaynîme, eke bikewtînîme û cay ma bişikiyaynê ow eke ma çî vîndî bikerdînîme; nêbo Bawî fahm bikerdînî. Ow na rênckêş a timoyini maya ma bî ki heme qahr û qotikî bi vatiş bê xo "antînî xo pîze".

Ow roş an enahewa ameynî.

Dayê qandê ma hergû yewî yew çengê xelî yû mercî dekerdînî yew eskura, tede (tey) hîy kerdînî ki zîl bidê. Hergû roj ma tira (ci) hewniyaynîme ow ma gûş daynîme cîfê xelî yû mercî:

– Pis... fis... pis... s...

Şewan Dayê dest bi pînekerdiş kerdînî û pêrdê mi ra vatînî:

– Zeki 'erd eşkara cîf bigîro, ha!

Pêrê min zî zey kesê ki awka serdini ser ro bo, pey serey qelûna xo çeney xo wurnaynî û vatînî:

– Ha. Ee, e girewto.

Ow ma heme bêveng vindertînîme. Hindi bêveng vindertînîme ki hima hima ma vengê sînî eşnewitinîme:

– Pis... fis... pis... s...

Her şewî ma qumbaray xo berdînîme goşandê xo hetî, tê şanaynîme, tira (ci ra) veng vetînîme. Ma waş tînîme pey dêsandê xillikinanê qumbarayan ra, zeredê înan ra bewnîme. Ma xo bi xo ra vatînîme:

– Raş ta çend biyê! Hima hima ki pir biya!

Perey qumbara herkesî, qandê yê bi xo nêbî. Ganî serri di finî yewerî rê cilî bierîniyaynê, kam o ki cilê yê herkesî vîşêr pînekerde bî.

Şewan binê kursî di, erînayîşê cilan sero ma pê kewtînîme:

Piçpiçê Ekber'î eşnawiyaynê ki vatînî:

– Ez vana Esxer! Emser ê min o ha! biray mi:

Ow Esxer'î tikê lebiyayîşî reydi vatînî:

– Par ê to bî biray mi. Qey to vîr nîno. Emser ê min o, wazenî ma pîneyanê xo bihûmarîme.

Duma Ekber'î û Esxer'î dest pey kerdînî hûmaritînî, pey vîşeya pîneyanê xo Esxer'î qezenc kerd, labrê fina zî piçpiç û witwitê înan eşnawiyaynê.

– Piçpiçpiç... par... witwit... piçpiç...

– Witwit... pîne... witwit...

Duma, nişka kursi pêt têş aniya û vengê xirrî yû pufîya kesê ki gilba yê bişidiyo ameynî. Dayê qîjaynî:

– Ya Hezretê 'Ebbas yewbînan xeneqna!

Bawî, ebi yew nunçika ki leheyfî serra daynî Ekber û Esxer'î ro witwit birnaynî.

Yew roj ma dormarey yewbînan di ronîş tîme. Ma qumbarey ardê. Dayê zî ê xo ardî. Çeher teney qumberey bî, Dayê pey qedum şikitê. Çend gilangî perey yînî hûmaritê. Duma ebi şik mi ra hewniyay. Perey mi ê hemînî ra kemêr bî. Ez bander bîybiyo ki kes senêwa peran qumbara ra vejeno. Şayî dekewti ma. Milûleya timoyina ki zey yew vîya layê sîyay her gami lewandê Dayê ra bî, hinî nêmendibî. Perey dekerdî pilêşê çarşefa xo ow ma pîya çarşu.

Ca'de çendi rind bi! Dikanê ki kilîncey tede pewjiiyaynê. Çi bûyê weşî! Kilîncey ruwenê keli, reng bi reng şekerî, tîrş û şîrinî, vilînce. Mi xo pîze di vatînî:

– Eke ez gird biyo, bi namebê Hûmay ez ganî peranê xo hemînî bido pey kilîncanê ruwenê keli bigîro. Mi Ekberî ra va:

– Eke ti gird bibî, ti peranê xo se kenî?

– Ez dano pey tîrş û şîrin gêno. Bi namebê Îmam Rizay ez ganî her şewi şêro sînema. Hergû şewi.

Awka ki fek di ameynî tiro kerdînî û hetî ra zî letey nanîyo ki xo di ard bi, gaz kerdînî. Mi ra persa:

– Raşta ma key gird benîme?

Mi va:

– Merdim ganî zaf çî biwero ki lezi gird bibo.

Ekberî bi bêhêvîyey va:

– Eke wina wo ma caran gird nêbenîme. Ay dayê ay!

Ma dikanê çakêt û pontoran resaybîme, Dayê wayîrê dikanî di qisey kerd û Esker yê nawit.

Dikandar hindi bi diqqet Eskerî ra hewniyanî ki to vatînî qey yew heybano yabanî diyo. Weş hewniyayîşî ra pey yew kişta dikanî ra yew şeyta barî kaş kerdî ow citey çakêt û pontorîdê wirdêkî cordê dikandê xo ra ronay.

Eskerî ebi ardimê Dayê, çakêt û pontorî xo ra day û di hîrê nunçikî zî Dayê ra wardî. Gocagê yê ki tivistî, zeki Ekber qirrika yê bigîro bişidêno, xirî yê ra amey.

Dayê rîy xo tada dikandarî va:

– Biray mi, no zaf teng o û weş zî niyo. Yewna biyare. Nika do leyîrê mi bixeneqno.

Wayîrê dikanî, rayna cilî seredê şeyta xo ra kerdî, leqnay, hetî ra çilana xona pîsi pey estüyê xo esteriti ow cor ra citeyna cilî ronay.

Rengê nê çaket û pontoran weş nêbi. Zera Esxerî nêwaştîni ki ma eniyan dey rî (ci rî) bierînîme. Wextano ki Dayê çakêt pira da, Esxerî xo kişta na. Destê xo esti ra nêkerd. Polê xo zaf vîşî berz kerdbi. Herçiqas ki Dayê ebi zor polê yê nimiz kerdîni, Esxerî fina polê xo berz kerdîni. Di-hîrê teney nuçikî Dayê ra wardî. Dayê nuçiki reydi pêt daynî polê Esxerîyê berz kerdî ro. Herdi polê yê ameynê raştê yewbînan, labrê hewna zey verî yew polê yê berz bîynî. Esxerî meşka xo va kerdîni ki gocagê yê ta nêfîniyê, hima gocaga peyeni nêpadaybî ki xirî yê ra ameynî.

Waştîşê Dayê sero, na cita zî vurînay. Min û Ekber ma binê çiman ra dikan ra hewniyaynîme. Çi çakêt û pontorê weşî. Goreba mi, goreba Ekberî. Zewbîna cenî zî qeçekandê xo reydi amey bê ki cilan bierînê.

Nişka ra waqî dekewti Ekberî. Waqîda asarêni ki ze biveşo yan zî demaşkul pede do. Herkes nerehet bi. Destê dikandarî lerziyay ow yew çakêt cordê dikanî ra yê ser ro gina. Tersî reydi ma heta Ekberî ra şîyme. Fahm bi ki qeçekan ra yewerî firset ra îstîfade kerd bi ow gazî day bî nanî ro ki Ekberî dest dir o. Ma va qey destê yê gaz kerdo labrê ney, gazi day bî nanê yê tena ro.

Gewz ay qeçekî ra nêmendbi, recefiyaynî, vinderte bi ow zor-çiqiyam nan cawitîni. Mara yê hima hêrsî reydi yew lekmati pa visti û alişka yêya zerdi kerdî zey yew gula suri. Dima piro bî o girewt da 'erro, şalê gedî acêr day ow ebi dindanan hêta yê ya sipî û bêgûnî gaz kerdî. Dayê qahrî reydi cenêki ro qîrray:

– Çirê ti dana qeçekî ro maya mi? Cay kafirey kerda? 'Eyb tede çino.

Duma vera xo Ekberî kerdî ki no sehne ra tersa bi û hêrsî reydi va:

– Tufi bi to bêro! Hey nankor! Çi ciriya! Goştê ganê to ward?

Cenêki qeçekdê xo ro qîrray:

– Gidî parseko veyşan! Ez meşka to parçe kena. La ku şan di pîy to nêro keye. Wa tîra sûrkerda meşkda to ra kero.

Piranê nanî ebi alîya fekî ra, bindê paşkilî di pa'çol bibi.

Hermele nişt û bi raya diyini waştîşê Dayê, yew cita çakêt û pontoranê bînan corê dikanî ra roniyay. Munasib bî. Ma ageyrayme keye.

Ma çakêt û pontorî dêsê oda ra leqnayme. Esxer se'etê di di gilangî şî sendoqa werdîkeka ma bindê xo nay û tanekê çakêtê xo sa'nay. Hetana ki şewi zî demewo ki ma heme hewn di bîme fek çakêt û pontoranê xo ra vera nêda. Yew parçey qaxidî tanekandê xo ra yewi di dîybi ki tede nuşte bi "36". Ekberî ay qaxid yê ra tirawit ow çend rojî yê sero da'wa bî.

Esxerî vatîni qey ganî ay qaxid timo yê heti bo. Yewna parçey qaxidî peyda kerd bi, sero nuşt bi "32" ow tanekda xo miyan na bi. Labrê no hîna rind nêbi û Esxer timo maney geyraynî û Ekberî ra lekmatî werdîni. Se gilangî ra vîşêr tanekanê xo ra geyra.

Şewa roşani ebi bûya rizê şutî, ebi bûya ereqê guvdey keynekan ameynî. Ay şewan di vengê "ax" î ameynî. Vengê "ax" î zeki yew dara qoçikêra key cîranî bo ki vişkuwiyaynî. Vengê "ax" î zeki yew koyo pirr aw bo ki vewra yê heliyaynî bîynî aw ow zeki vengê "ax" î Dayê bo.

Vengê tewir bi tewir patpatan û fişekanê hewayîyan ki rengareng şewq daynê, şewa şaristanî têmiyankewta kerdîbî.

Şewa roşanî, qandê mi zaf zerşiktox bî.

Ma yew kujê oda di ronîş tînîme. Bawî pêsero pêsero cixara antîni. Dayê karê rojî ver beteliyaye bî, na heta a heta şîynî ameynî û riz vîjnaynî.

Bawo ma ra nêewniyaynî. Serey xo xo ver na bi. Timo paltoy xo eş tîni polandê xo ser û kujê oda di cematkî ronîştîni. Dexeriyaynî. Tebera fuzeyanê qestikênan tarîyê asmênî di xêzî kaş kerdîne. Vengê qîrî yû hermeley qeçekan berz bîynê. Min û Ekber û Esxerî ma hêdî hêdî ow nimitikî xo antînîme pey camê pencera oda. Ma cîfê xo sêney xo di hefs kerdînîme û pey camê pencera ra ma zêq tebera ewniyayîme. Ma xo xo vîra kerdînîme. Fuzeyanê qestikênan reydi serey ma ver bi asmên berz bîynî, zeki ma bi xo fuzey eyştbîme. Mi vatîni:

– Ay, ay estareyin ê min bi.

Ekberî keyfî reydi vatîni:

– Ay yew zî ê min.

Û Esxer yew fuzeyê bêestarîrê wayir vejîyaynî. Ma ay fuzeyanê qestikênan sero şert kerdînîme ki tira kamî estareyin ê, kamî bêestare yê. Şertkerdiş aver şîynî. Cîfê ma qefesê sêney ma ra vejîyaynî teber û nişka ra Bawo qirraynî, ma tersnaynê û waş tîni ki ma pencera ra dûrî bikewîme.

Ma lezkanî ageyraynîme cadê xo, ebi vengê fişekanê hewayîyan ki rayanê dûrî ra çi nezdi çi dûrî ra ameynê û keyan û kuçan di teqaynê, ma zerweş bîynîme.

Roşan bi. Ma pîza girewt ow ma kutiş ward. Ma qumberey newey girewtîme ow ma pabey serra ki yena vinderîme veynî dora kê ya.

Ehendi ki giraney çakêtê Esxerî sert bi darmarey milê (vileyê) yê sur bibi.

Ta'tîl zaf lezi qediyaynî. Ma binê tanekanê xo ra geyraynîme, wurdîyê kilîncan, mûyan û gemari reydi tira (ci ra) vetînîme û hesretî reydi ma wardînîme. Dayê, Esxerî rê girane deşt û milê yê birînbiyayîş ra xelesna.

Şewanê peyenan, ma ronîştînîme lezi reydi dersê xo nuştînîme û ma bermaynîme. Bermi, qandê rojanê ki ma dest ra şîy bî, qandê şîriney ki hinî çînê bî, qandê ta'tîlê viyartî û qandê dersanê xonê nênuşteyan.

Newe ra şiyayîşê mektebî dest pey kerd. Kursî hinî miyanê oda di nêbi. Zeki ma çiyêk vîndî bikerîme. Piy mi şewan yew kujê oda di ronîştînî. Cixara antînî û şîrê Baba Tahîrê 'Uryanî wendînî.

Çend rojî bi ki Esxerî xo ma ra nimitînî. Nimitikî ameynî û şîynî, kesî di pêro nêdaynî, yarî nêkerdînî. Zeki yew kişta yê felc biyaye ba. Kitabê xo yew kişti ra tebîştînî û ameynî keye. Kesî nêzanaynî çakêtê xo kura (ça) ronano. Gewzê yê kewte, milûl bi, reng pa nêmendbi. Ma di hîna kemî qisey kerdînî. Di-hîrê finî Dayê vat bi wa giraney çakêtê xo biyaro ki a bişuwa, labrê yê vat bi "giraney mi pak o".

Yew roj demewo ki ez mekteb ra ameynî keye, mi embazanê sinifda Esxerî ra Huseyn dî.

Yê xo mi resna û ebi lezi lezi cîfgirewtîşî reydi, lezkanî va:

-Biray Esxerî! Ti zanî se bi Esxerî?

-Ney ez nêzano. Hîna lezi vaje, se biyo?

Dormarey xo ewniya û yew vengê tikê vingvingkerdî reydi va:

-Esxerî yew beya girdî erînaya û dekerda tanekda xo. No yew hewte wo ki taneka yê ra nêvejiyêna ow gama ki sinifi di şino textey siyay hetî, yew kitab nê zî yew defterî xo dir beno ow taneka xo vera nano. Bey zaf gird a. Gama ki sira sero roşeno kiştkanî roşeno wa pey qeçekê ki yê hetî nerehet nêbî.

Zeki yew çî bidê mi ser ro. Vazdayîşî reydi ez şîyo keye mi Dayê ra va:

-Bey tanekda Esxerî di menda ow nêvejiyêna. Dayê demeyki mi ra ewniyay ow дума ki fahm kerd se biyo, nalî reydi va:

-Axxx! Enka bey kotî ra şîya tanekta ay beywerê kutikbavî?

Mi ki mesela ya rê vate, Dayê hina vîşî hêrs bî. No hing di Esxero gewzkewte ame. Kitabê xo taneka xo vera nabi, ebi dexeriyayeyey silam da. Dayê va:

-Eleykumsilam, 'egîtê mi biye taneka to bivîna.

Esxer recefiya. Rengê yê hîna sipî bi û nişka berma.

Ma çakêtê yê tira vet û koşey oda di rona. Vengê ma ki pêt vejîya, cîranê ma, pîy Huseyn'î yo ki sinifa Esxer'î di bi, cenîya xo ra persa:

-Na barrî yû çizzîya çî ya cenêkî?

Canêki cewabê mêrdey xo da:

-Ê hê, feqîro hima ti pey nêhesiyay! Bey tanekda çakêtê newî yê Esxer'î di menda. Yew hewte esto! Ti kura yî?

Şewî, giran, bêhal û veyşan, zey pêrê mi ameynî keye ow oda ma pîrr kerdîni. Ma bêveng ronîşte bîme, xumîya Aşûra û 'ew'ewa kutikan vîşêr veng nêvejiyaynî. Çakêtê Esxer'î ebi beya girdi ra ki miyanê tanekda yê dir, ma kinarê oda di rona bi. Pîy mi demew ki mesela fahm kerdi, çend ray pêsero cixara anti. Xeberî day Dat Pîr'î ki bêro. Dat Pîr û 'emcinî amey. Ma bêveng yewbînan ro kurri kerdi.

Dat Pîr persa:

-Se biyo, xeyro?

Dayê ebi bêsu'udeya xo va:

-Willay ti xeyr vîni. No yew hewte esto ki yew beya zaf girdi tanekta çakêtê Esxerê nêbiyayî di menda.

Dat Pîr, çakêt ra ki taneka yê zey yew rêş a girdi berz bîybî ewniya û hêrsî reydi Esxer'î ra va:

-«Werrekîna bey loqera to miyan di bimendîni ow ma to ra pak bibîynîme.» Ow dest pey kerd destî reydi a "rêşî" sa'nay.

Min û Ekber'î awa ki fekdê ma di ameybî ma tiro kerdi. Esxer yew kuj di vinderte bi û recefiyaynî. Dayê vera xo yê kerdi û va:

-Nika qinestey to zî şikito. Çira ti nêroşenî nêmende!

Esxer yew kinar di ronîşt û xo tê pîringna.

Bawo gamî çakêt di xebetîya ow bêhêvîyey reydi Dat Pîr'î ra va:

-Anika senî beno? Weş niyo ki her roj ebi na "rêş" a hêta xo ra şiro(şoro) mekteb. Şarî miyan di weş niyo.

Dayê qahrî reydi va:

-Der bigeyrê (Vera dê) wa hetanî peyniya serri no tewir şiro ki-wa tewbe bikero.

'Emcinî vera xo taday Esxer'î va:

-Hero ti hinda herî benî! Çi karê to bi bey bi, meşka to quli ba, qesebey to to fek ra bêra!

Dat Pîr'î va:

-Yew kardî biyarênê vîno.

Bawî va:

-Ti wazenî se kerî? Ti ma rê girweyêna nêvejê?

Dat Pîrî payî reydi va:

-Ayo ki dest bi karê keno îllehim çî zano ki keno. Îllehim ez do karê bikero.

'Emcinîya Pîrnazê amey va:

-Ti çakêti lajekî nêdirnî, bela serî ser di ameye.

Dat Pîr zeki nêşnawo, kardî Dayê ra girewti. Ebi recefiyayîşê destanbê xo, kardî dekerdi taneki zerre. Zerdeya bey asay. Ma hemînî milê xo derg kerd, ewniyayme.

Dat Pîr'î nişka ra fek tira vera da, ma ra cigiriya, va:

-Şima nêverdanê tikê roşneya çilay bêra?!

Ow kardî kişta beya asaya ro kerdî, tiro cenay. Nişka ra kardî yê (ci) dest ra seremiyay û serey yay çakêti ra vejîya teber...

-Axxx...

No "ax" ê ma hemînî bi; Kardî yew kişta çekêti dirnay bî.

'Emcinî yew lepê xo reydi da Datoy ser ro. Dat Pîr sur bi.

Bey vejîyay bî, labre çî fayde.

Ma heme hêvîşikite ronîşte bîme. Dayê patafîzê pewtey sero kerdînî. Cenîya cîranê ma, serey xo berê oda ra derg kerd zere, va:

-Hûmay kenê, çakêti Esxer'î se bi?

Semedo ki gewzê ma kewte dî, bê ku pabey cewabî vîndera, şî. Vengê yay ameynî, mêrdey xo ra vatînî:

-Ez vana qey na bey yîni rê bîy yew bela. Tikê cadê xo ra têgeyre, şo vîyne hela se biyo, mêrdo!

Ekber û Esxer yew kişti di ronîştîbî û piçpiç kerdînê. Esxerî peynî di bey xo dest vistîbî.

-Piçpiç... witwit... bey bey...

-B... piçpiç...

Ekberî hêdî vatînî:

-Ez yew gazi tena dana piro, bi namebê Hûmay. Yew gazi tik û tena.
Veng tikê biriya û nişka ra waqî dekewti Esxerî. Ekberî bey reydi
engiştta Esxerî zî gaz kerdibî.

Bawî rê maney vejyay û herdi (wurdî) mirda xo kutî, hintika yîni veti.

Fariskî ra tadayox : Malmîsanij

(*) *bey*: Lehça Kermaşahî di zî «bey» vajiyêno. Herçiqas ki Fariskî «bêh» vajiyêno
zî 'eslê na hîkaya di namey hîkaya «Bey» o.

benî : 'elî Eşref Dervîsyân, Abşûran, Tehran (?), Entesaratê Yar Muhemed, çapê
heftom 1358/1979, riper: 39-51

(**) *Aşûra* : Namey Absûran ê mehelli yo. Abşûran yew çem o ki awa yê bûyin a
û miyanê Kermaşahî ra vêrena. Herdi kiştanê nî çemê awbûyini di keyey estê.

EBI ZAZAKÎ HİKAYA "DUNYA GUZELÎ"*

Kurmancî ra tadayox : 'UMERÊ 'ELÎ
Arêkerdax : A.V. LE COQ

Wextê verê di, koliçî est bî. Di (du) lacekê xo, cenîda xo, mayênda xo pîre est bî. Fuqare bî, her roj şîyê şalagê kolîyê xo ardîn bi di (du) quruşîn (qruşîn) rotîn, pey geçînmîş bîyê. Rojê ancîna şî bi kolîya, darê bin di teyrê pera, şî bi herûne, akêndo dî, ak wedart, ame bi kê, ber(d) bi çarşû. Yahudî va :

-Nê akî bi mi de.

Va :

- Ez nêdana.

Yahudî va :

- Ez seh quruş (qruş) bi to dî (dê).

Va :

- Ti (tu) bi min huwenî ?

(* *Dunya Guzelî* : bi Tirkî ya û ma'na ci "Rinda Dîna" ya.

'Eslê xo di sernuştey na hikaya, yanî namewo ki A.V. Le Coq'î pa nawo winî yo : Hikayetî Dunya Guzelî Fi Lefzî Zaza.

'Umerê 'Elî (Omar ibn Alî : 'Umer Lajê 'Eli), na hikaya 15 ê şubata 1317/1902 di Şam di Kurmancî ra tadaya Dimilkî (Zazakî). A.V. Le Coq û Yusuf Efendî zî nuştê. Dima A.V. Le Coq'î 1903 di Berlin di çap kerda (b'ewnî : *Kurdische Texte, gesammelt und herausgegeben von A.V. Le Coq, Berlin, 1903, r.:63-65*).

'Umerê 'Elî (ci ra Xalo zî vanê), 'eşîreta Kosan ra wo û 'eslê yê Çermûgij o. Dima şîyo Şam di Mehela Salihîye di mendo. Wexto ki na hikaya tadaya (tercume kerda), hewtay û heşt serre biyo.

Vernîya na hikaya di ebi Almandî û Kurmancî wina nuştewo :

Notiz des Übersetzers, Omar ibn Ali Kosa, gennant Xalo, über sich selbst, in Kurmancî :

Ez ji Oymaxa Kosan im, welatê min berê Çermûge, paşê rizq û neşîb bi emrê Xodê (Xwedê) çû ez hatim Şamê Şerîf, li Mehella Salihîyye rûdinim, salê min heftê û heşt (in).

Va :

- Ez'ò di sey quruş bi to dî.

Ancîna va :

-Ti bi min huwenê ?

Nîhayet va :

- Panc (pac) sey quruş bi to dî.

Kolîçî ewna va :

- Eke rast a bîya bide.

Va ke "bide pera", panc sey quruş da bi ci. Ard ame xo rê xerc kerd. Sebahna şî bi herûna akî, akê ancîna dî, ak girot ard da bi Yahudî bi panc sey quruş. Her roç (roc) akêndo xo ardî panc sey quruş day. Çend rocî cenîeki berd Yahudî rê panc sey quruş day û amên. Yahudî bi cenîeki mişewrê xo kerd, va :

-Mêrdê to wa şoro herûna ako ki kenû herûna ey di bîrê bukolo, ba'do kesê dano bi teyrî ro urkmîş beno, ba'do şino bi cayêdo bîn aka keno.

Mêrde şino çale keneno, serê ci naxin nano teyrko bêro ak bukero a game gêno yeno bi kê, yem keno. Her roc akî keno. Kolîçî mireno, Yahudî cenîeki rê vano :

- Teyrî sere ci ke.

Cenêk vana :

- Rocê panc sey quruş ana.

Yahudî vano :

- Ya ti ko sere ci kerî ya ez dewrna nîna bi to het.

Cenîeki serê ci kena, pur kena o girênena. Laceko kolîçî sere w bi zerî wenû. Yahudî şew di yeno bi cenîeke het vano :

- Kanê teyr ?

Cenêk bado nana bi vera, vano :

- Kanê sere w bi zerî ?

Vana :

- Lacê mi werd.

Vano :

- Teyrî jî bûre ! Ya ti ko lacekê bikişî, ya ez'ò dewrna nêrî bi to het.

Vana :

- Ez'ò serê ci kerî.

Dapîra laceka bi dizî laceka werzaynena bi şew remnena, vana :

- Maya to bi Yahudîya o ku şima bukişo.

Şîne sūkêna azêne Helebê roşenê. Laceko zerî werde roc di panc sey quruş di piştinê xo di vînenê. Pîrika xo merena, vano :

- Werzê ma şime bi Stambol.

Şîne, ray bi di bi dicay benê, beray zerî werda vano :

- Ti bi na ray de şo, ez'o jî bi na ray de şorî.

Jew şinû bi Misir, jew jî şinû bi Stambol. O ki sere werdo daxilê Misirî bî, Şahî Misirî merd bî. Teyrî Dewletî vera da, şî o ke sere werd bi ey serey sero anişt. Va : "Şaş bî., azmîş bî", tepîa berdi ver da, banê, numitî, teyr vera da, ancîna ame bi lacekî serey sero anişt. Va : "No jî nêbî". Lace(k) kerdî de banê, numitî, teyr vera da, di locine ra ame bi serê lacekî anişt. Lacik berdî, çekî day pira (va) "*Padîşahê ma no yo*", îta'at kerdî ci rê. Ma (Wa) o şahalixê xo bukeroy, ti bêrî o ki zerî werda doxrî şî bi Stambol. Roc di panc sey quruşê xo est bî. Keyneka Dunya Guzelê dînî (dîyînê) xo panc sey quruş bî, her roc panc sey quruşê xo berdî, Dunya Guzelê dîyê. Des û hîri rocî temaşa kerdî. Şewa xo bi hazar bî, hazar day bi ci, şî bi Dunya Guzelî het. Kiş tênda qonaxî pur kerd, peynîya peranê lacekî nîamê. Şewî ancîna şî bi keyneke het, va :

- Ez a to a, tu jî ê min ê, mi het ra meşo ! Araqakê hawt serî mende vî, da bi lacekî, lacekî vêrit, zerîya ci feke ra kewt. Zeri şiti, soli kerdi, daqultenî. Bi ningê lacekî girot, eşt bi teber. Lacek seba ra werişt, tebera o. Ewna bi cêba xo, perey çinîyê, şî bi Dunya Guzelî het, qawurna. Rocê di roca, ewna perey çinîyê, va "Ez'o serey xo wedarî, şorî". Şî, ewna hîre merdimî yenê, Amey bi het, va :

- Sera şinê ?

Va :

- Pîyê ma merd, na sufra, no qamçî, no kuluk ci ra mend, ma bi sero werê nînim.

Va :

- Na tîri b'ertzê, kam şima ra verê resa bi ci, sufra ey a, ê pêynî kulukê ey o.

Tîri eşti.

Hunerê kulukî, kamê nao xo sera, kes ko nêvîno. Sufra ki "abo mubarek" turlu turlu ta'amî ci ra vecî, jew jî nişt to ci bi qamçî piro do, fulan ca min di bî.

Hîre heme bi tîri dima şî. Ey kuluk nao xo sere, nişt o sufra ser, bi qamçî da piro, va :

- Bi Dunya Guzelî hete to wazena.

Ame bi Dunya Guzelî het. Kuluk nao xo sere, kes nêvîno. Biroc pera dukançîya ra tîrenû. Va :

- Dunya Guzelî cemelê xo bi mi mojena vace, to rê panc sey quruş. Bişew ame, kewt de Dunya Guzelî het. Hawn ci rê bîbi hasret, va :

- "Ez ê to a, ti ê min ê" qandirmîş kerdî.

Va :

- Bêrî pay ne ona sufra.

Pay na sufra, qamçîyê da puro, va :

- Cayê kes çinîyo to wazena, koyêndo îssiz di to wazena.

Bi koyêndo îssiz di rona, rocê-didi bi Dunya Guzelî di kêf û zewq kerdî, ba'do şewê Dunya Guzelî sufra ro nişt, qamçî da piro (va) :

- To di qonax di wazena !

Qonax di peye bî, lacek werişt bi xo ser, ne Dunya Guzelî, ne qamçî, ne sufra ; "ax !" va, kuluk na xo sere vêca, geyra, hewzê dî, ewna hîre gogerçînî bi sero aniştî, xo bi veran kerdî, bî hîre keynekî, kewtî di hewzi, meger keynekê Şahê Perîyan bî. Bi dizê ame, çekê keynekê berdî, kuluk nao xo sere, keyneke ewna merdimî di hetir o. Didîna çekê xo day bi xo ra, peray. A ki di hewz di mendi, sond werd, va :

- Ez îta ra nêvecêna.

Qandirmîş kerd, çekî day bi ci, di (du) perî day bi ci, va :

- Nîna weda, kotî ke ti sixilmîş bîya wica buweşine ez'o hazir a, ez keyneka Şahê Perîyan a. Her girwe min dest ra vecyênû.

Keyneki lacekî wedana bena bexçê saya mîya, say ci kena dana bi lacekî, beno bi here. "Wax !" vano, "Dunya Guzelî ez hindi mal ra kerda, nara ez kerda bi her." Sayênda bîni da bi ci ancîna beno bi merdi (m), heqîbe say îna ra day bi ci, vana :

- Bere bi qonaxê Dunya Guzelî, bi ci di.

Ano bi qonax cila wesarê erînenû, saya roşenû. Dunya Guzelî bi dima ewna sayêdê hewl î, vana :

- Bîya ez'o hemînê biherîni !

Ana sayê sepê keno, dano bi Dunya Guzelî, wena, bena bi here. Cili nano o ci wesarî keno de serê nerdîwan ra anceno heyano bi Misrî, qamçî û sufra wedano, şino bi Misir. Şahî Misirî qonaxê lacekî rê bugero (?) sîya o ku ba(n)co. Şar barê ano o di barî ano, şew di torbey veng bi sere fineno. Xebere danê Şahî Misrî, vanê:

- Merdimî heywanêndo xo beno, şar barî ano o di barî ano, şew di yem nêdano.

Şahî Misirî vano :

- Veng dê wa bêro !

Veng danê bi ci, vano :

- Ez herê xo nêverdana nêşena !

Xebere da bi Şahî Misirî, va :

- Wa bi herya bêro !

Her and, di nerdîwa ra şî bi Şahî Misirî het, va :

- Lace ti çennê zalimixîne kenî, yem nêdanî bi heywanê xo ? Şar barê ano, ti di bara anî.

Vano :

- Malê min nîyo, ez senî bukerî ?

Lacek nas keno Şahî Misirî berayê xo yo, va :

- Mi rê xawlet buke hîkayetê herê xo to rê bacî.

Va :

Xawlet !

Herkes şî, va :

- Wextê di piyê min est bî, ma kolî ardîn, rofîn. Rocê di talîya (çalîya) bin di akî vînenû, ano bi panc sey quruş dano bi Yahudî, vano "ti ko teyre bîya bi keye", ano bi keye, piyê min merenû, maya mi teyrî sere ci kena, berayêdo mino bîn est bî, sere ay werd, zeri ez werna. Berayê min şino bi Misir, ez' o şorî bi Stambol. Dunya Guzelî estebî dînê (dîyînê) xo panc sey quruş bî. Ewwelê ci b'axirê ci ez vana.

Pêşiyay tê ra, va :

- Ti berayê min î, rica kena ti say bi na here dê, ancîna bi Dunya Guzelî bo.

Say dano bena Dunya Guzelî, qonaxêdo newe viraşt, da bi berayê xo, Dunya Guzelî mahre kerd, tuyê keyneka Şahî Perîya veşna, keyneke yena, a hawna Dunya Guzelî rindêr a. A jî berayê xo bînî bi emrî Allahî mahre kenê, çewres depi bi çewres zurna. Bi xo ro mahre kenê, 'emrê peynî kêf û zewq kenê, şinê Yahudî kişenê, maya xo kişenê, tepîya yenê bi Misir, di cenîya xo di kêf û zewq kerdin. Ê resay bi muradê xo, şima jî muradê xo resî (*).

(*) Peynîya na hîkaya bi Dimilkî (Zazakî) û Tirkî wina nuştewo :

Temam bî na hîkaya, wa bêrî ma şîme jewda bîne.

Hîre (hîri) sey û des û hewt tarîx di *Yusuf Efendî Hikayesi, Musî (Mösyô) Koko Efendi'ye tab' olunmuşdur, fi om (on) beş Şubat 1317.*

Şam-i Şerif de mukayim Salihiyye Mahallesinde Omar ibn Ali ma'rufatiyle bu hikayeyi Zaza lisaniyla tercume Musî Koko Efendi'ye ve Yusuf Efendi vasitasiyla tab' olunmuştur.

ŞEYTAN Û ŞÊXBIZINÎYA

Arêkerdox : KOYO BERZ

Şeytan vano : " însanî pêro zey mi biyê şeytanî, ez'î nêşea kesî bixapeyna, e do se kera, senî bikera ; kê bixapeyna, kê nêxapeyna". Aqildê xo dî ca keno, vano "E do şira Şêxbizinîyan bixapeyna. Çimê Şêxbizinîyan hewna rind nîyabîyay. Ez şena înan bixapeyna". Şino, jew Şêxbizinî vînenno, vano:

- 'Erdê to bol îyê, çirê ti yê nê 'erdanê xo nêkarenê ?

-Ez jew merdim tenîya ya, quwetê mino nêbeno ez 'erdanê xo pêrinî bikara.

- Ez to di bena ortax, bê ma pîya nê 'erdanê to bikarê.

- Beno, bê ma pîya bikarê.

- Ma 'erdan pîyaz bikarê, pîyaz weş perey keno, ma do pîyaz bikarê.

- Beno, ma pîyaz kerê, pîyaz bikarê.

A sere 'erdan kenê pîyaz, wextê pîyaz û çînayîşî beno, Şêxbizinî veyn dano Şeytanî, vano :

- Ortax, bê ma pîyazê xo 'erdî miyan di pê ra bara kerê, bahdo wa zerîya ma pê ra nêmano.

- Beno ortax, ma pê ra bara kerê.

- Ortax bewnî, no serê çî weş o, kiho yo. Wa serê pîyazî ê to bo, no ki 'erdî bin di maneno wa ê mi bo. O ki 'erdî bin dir o nika pêro helisîyayo.

- Wa bo ortax, ti senî vanê wa zey to bo.

Şeytan qelbdê xo di vano "mi Şêxbizinî xapeyna, mi ey rê qazixêdo weş eşt". Şeytan serê pîyazî arê keno, ortedê 'erdî di kom keno pê ser. Şêxbizinî 'erdî bin ra pîyazê zey serandê arwêşî vejeno, beno çarşi di roşeno. Ê Şeytanî bahdê şeş-hewt rojan tepeya pêro helisêno, ke do perê pîyazî se kero, kes nêgêno. Şeytan vano "willi ortaxê min emser mi rê qazixêdo bol weş eşt, ez xapeynaya, serna e do nê heyfî ey ra bigîra".

Beno sera bîni, Şeytan vano :

- Ortax ma emser 'erdan çiçi kerê, çiçi bikarê ?
- Ortax ma emser riz bikarê. Esmer riz weş perey keno.
- Wa bo ortax, ma riz bikarê.

'Erdan pêrine kenê riz (çeltûg). Wextê çeltûgî yû çinayişi beno, Şêxbizini veyn dano Şeytanî, vano :

- Ortax, bê ma 'erdî miyan di çeltûgê xo pê ra bara kerê.
- Beno ortax, ma pê ra bara kerê.
- Ortax, to par seredê pîyazî ra pêro zerar kerd, wa emser serê nê çeltûgî mi rê bo, wa binê ci to rê bo, wa emser jî ez zerar bikera.
- Beno ortax, wa zey to bo.

Şeytan qelbdê xo di vano "par mi serdê ci ra zerar kerd, emser jî ortaxê mi do zerar bikero. Mi emser ey rê qazixêdo bol weş eşt".

Şêxbizini şino sereyê çeltûgî qalûçana çineno, ano ciwenî ser, çarneno, keno riz, beno çarşi di roşeno. Qota ci Şêxbizini çineno, sapê ci Şeytanî rê maneno. Şeytan sapê çeltûgî çineno, arê keno pê ser, binê 'erdî aşaneno, winêno bi rîçandê çeltûgî çiyê çiniyo. Sapê çeltûgî jî kes nêherînenno, Şeytan fina zerar keno, vano "willi emser jî Şêxbizini ez xapeynaya, e do ancax ey di lej bikera ki ez heyfê xo ey ra bigîra". Dano piro şino keydê Şêxbizini, veyn dano Şêxbizini. Şêxbizini vano :

- Ortax ti xeyr ameyê, bê zere.
- Ez xeyr nîyameya, ez ameya lej ! Hele ti mi rê bivijî teber, ma lej bikerê !

- Ortax se bîyo to ? Ti bîyê xînt-mînt ? Hele bê zere, çayêda ma bişimi, ma bahdo lej bikerê.

Şeytan yeno zere, çaya xo şimeno. Şêxbizini vano :

- Ortax, derdê to çiçi yo, ti yê çiçi wazenê, ti yê çiçi ra kemî nêkenê ? Ganê to yo lej wazeno, ma lej bikerê !

- Eeee e ! Ganê min o lej wazeno ma do lej bikerê !

- Wa bo, ma lej bikerê.

Şêxbizini cinîyerda xo rê vano :

- Keçê, şorî axuri ra jew çuwe, jû jî misasî bîya !

Cinîya ci şina, jew çuwe û jû jî misasî ana. Şêxbizini misasî dano Şeytanî, çiwî xo rê gêno, vano :

- Ortax to bol zerar kerdo, ti na misasî bigîr, misasî derg a, zerîya to ya bol veşena, qenê ti na misasîya weş danê mi ro zerîya to bena honik. Wa çuwe mi rê bimano.

- Beno ortax, ti misasî bidi min, wa çuwe to rê bo.

Şeytan misasî gêno, keno berz ki Şêxbizini ro do, misasî gunena maxandê banî ro. Şêxbizini çiveyê xo gêno kewno şeytanî se, mirdîya xo şeytanî kotekî keno, vano :

- La oxil, la kutik, ti kam ê ki ti ameyê mi di lej ?

Şeytan senî keno senî nêkeno, nêşeno misasî Şêxbizinî ro do. Misasî maxandê banîya manena. Şeytan vano :

- Nêêê nê, ma do bivejîyê teber, ma do tebera lej bikerê.

- Xa bo, hadê ma bivijîyê teber!

Vijênê teber, teber di Şêxbizinî şeytanî rê vano :

- Ortax to nê çiwîya bol kotekî werdê, na misasî bênamûs a. Ti na misasî bidi mi, ti nê çiwî xo rê bigîr ki ti nê çiwîya mi ro dê. Beno ki ti heyfê xo mi ra gênê.

Şeytan çiwî gêno, Şêxbizinî misasî gêno. Şêxbizinî senî misasî gêno, di metroy kewno dûrî û repisneno Şeytanî ro. Şeytan na kişta şaneno, a kişta şaneno, nêşeno çıweyê Şêxbizinî ro do. Şêxbizin mirdîya xo Şeytanî kotekî keno û hîrê-çehar caya sereyê Şeytanî şikneno, gûnî kewna şeytanî ser. Şeytan çiwî viradano û remeno, birem ki ti biremê.

Rojê, Pêxember qewman arê keno pê ser. Her qewm ra merdimê yeno Pêxemberî hetî roşeno, en bahdo Şêxbizinî yeno, vano :

- Merhaba Ap Mehmed, ti yê se kenê, senîn ê, çi hal dir ê ? Emrêdê to esto, êgandê xo rê vaji, wa êganê to hal kero.

Pêxember çorşmeyê xo winêno, merdimê ki ci kişta înan ra pers keno, vano :

-Şima nê merdimî silasnenê (şinasnenê), no kamcî qewmî ra ya ?

O vano "nê", o bîn vano "nê", herkes vano "ma ney nêsilasnenê". Pêxember vano :

- Hele mi rê veyn dê Şeytanî, wa Şeytan bîro !

Veyn danê Şeytanî, Şeytan yeno Pêxemberî hetî, Pêxember pers keno :

- Şeytan, no merdim kam o, ti nê merdimî silasnenê, qewmdê to di merdimîdo wunasî esto, kamcî qewmî ra yo ?

Şeytan vano :

- Ez bextê namûstê şima dana, şima ey hetê mina mekerê ! Ey finê na di marda min, wa o fina hetê mina nîro. Ez ey qe nêsilasnena. Ey wexte di fek û zincî û sereyê mi şiknayo, ey di serî mi rê qaxizêdo zey mêxî eşto. Ez ey qe û qe nêsilasnena.

DI ŞAÎRÎ

MALMÎSANIJ

I - HEYRAN XANIMA DUNBULÎ

Heyran xanima Dunbulî herçiqas ki weş nêşinasiyêna zî deraqdê ya di çend kovar û kitabên di ma'lumat dêno (1)

Goreba ki nî kitab û kovarî nusenê, Heyran Xanima Dunbulî, key mîranê Dunbulîyan ra keyna Kerîm Xanê Dunbulî ya. Key yîni, şaristanê Xoy ra bar kerdo şiyê Naxîçevan (Xoy : ewro Kurdistanê Iranî dir, Naxîçevan zî ewro Azerbaycanê Sovyetî dir o). Naxîçevan ra zî key xo berdo nezdî Wurmê (Urmîye, Rizaîye). Dima key xo berdo Tewrêz (Tehrîz), wica di mendê. Heyran Xanimi, Naxîçevan di marda xo ra bîya.

Ma nêzanîme ki ki Heyran Xanim key marda ra biya û key merda, labrê na şîra ya ra fahm beno ki wextê çorê (webaya) 1247 ê hîcrî qemerî/1831 ê mîladî di weş biya.

Heyran Xanima Dunbulî, na şîra xona Fariskî di winî vana :

"Ey Xoda ! Moslîmîn helak şodend
Nowcevanan be zîrê xak şodend
Maderan delşikeste vo nalan
Morde şüyend behrê ferzendan
Ey Xoda ! İn bela şedîd şode
Ferec ez xelq napedîd şode."

Me'na na şîra Fariskî, bi Dimilkî (Zazakî) winî ya :

"Hûmayo ! Bisilmaney helak bîy
Çiwanî debîy bindê herri

Marê zerşikte û nalayey
Merdan şuwenê qeçekan vera
Hûmayo ! No bela hina vîşî biyo
Zerweşîya şarî hinî vîndî biya."

Heyran Xanimi, nezdî heştay serre 'emir viyarnavo û herçiqas ki 'aşiq biya zî mêrde nêkerdo. Mihemed Cemîl Rojbeyanî, yew parçey şîra Heyran Xanimi Fariskî ra winî tadawo Kurmancîya Cêrêni (Sorankî) :

"Rê mede be waney hewa w hewesîperest in bêne dîwanit
Xelk le dewrûberî şekir meges dûr exenewe
Gulzar ke xalêk e le çarey gulrengî to da
Dirke le dilî min da, hezim lê ye legel to da le qefesa bim."

Yanî :

"Meverde kesê hewesperestî bêrênê dîwanê to
Şar meyesi dormarê şekerî ra durî fînenî
Gulîstan ki çarey to yê gulrengênî di zey yew şamik o
Tellu zerra mi di, ez sînenî ki to hetî qefes di ba."

Dîwanê Heyran Xanimi di nezdî panc hezarî (5000) beytê Kurdkî, Fariskî û Tirkî bîy. Vîşaney şîranê ya, 'Ebbas Mîrzay Qacar (naîbê seltene) û mar û warey yê sero yê.

Şîranê Fariskîyanê Heyran Xanimi ra yew na ya :

"Ey hosnê to robûde zi kef êxtiyarê del
Pejmorde şod zi hîcrê roxet lalezarê del
Geşte xerab ez xemê to şehre bendê can
Ez dest şod zi firqetê rûyet qerarê del
Çon golşenî ke badê sumûmî ber an vezed
Ez sûzişê firaq, xezen şod beharê del
Ey men fedat, rûz û şebem bî cemalê to
Coz ah û nale nîst konûn kar û barê del
Ez zolf dam saxte, ez xal daneî
Nîrengha birîxtzi behrê şikarê del
Tîrî ke ez kemanê vey ez rûyê naz cest
Hem der zeman niş est bibîn der kenarê del
Yek bar xod negoftî k'ey mobtelayê men
Bî rûyê men çesan gozered rûzîgarê del ?

Nalîd del çonan ke felek gûşê xod gerîft
Ta neş newed fexanê men û ah û zarê del
Heyran ! Ne yek del ez to robûde est an cevan
Der kûyê vey ftade ço to sed hezar del."

Dimilkîya na şîri winî ya :

"La ti ya ki rindeya to qewetê vîjnayîşî (îxtiyarî) mi dest ra
girewto

Rîyê to ra ciyamendişî ver bexçey laleyanê zerri pullisiya
Xemê to ver, şaristanê ganî xirabe bi
Riyê to ra ciyamendişî ver, asaneya zerri nêmendî
Ze gulistano ki vayêdo jahrin serra vêro
Veşê ciyayey ver, wesarê zerri bi payîz
La ez to rê feda ba, roj û şewa min bê rindeya to
Kar û girwey zerri nika ax û nalî vîşêr çîyna niyo
Porê xo ra to dami ronaya, şamika xo ra zî (to) teney rokerdê
(qandê seydbazey rê)
Qandê seydê zerri rê (to) xapî viraşta
Tîrkemano ki kemana yê ra, riyê nazî ra erziya
Bewnî a game kişta zerri ra nişt
To qe yew ray zî nêva ki ey zerrdevistaya min
Bê riyê min wextê zerri senî vêreno
Zerri nalay, felekî goşê xo girewtî
Ki qîrîya min û ax û bermî zerri nêşnawo
Heyran ! Ay ciwanî zerra to tena to ra nêgirewta
Yê hetî zey ê to hezaran reydi zerrî kewteye."

II - PÎR ÎLYASO DERSIMIJ

Baba Merdûxê Rûhanî, kovara Gelawêj (çapa Bexdadî) ra neqil keno,
vano ki :

"Pîr Îlyas, Dersimij o. Yew merdimo fazîletin û şairêdo wayîrê zewqî
bi. Bi zîwanê Kurdkî û Tirkî şîrî vatîne û yew Dîwan yê ra pey mendo.

Pîr Îlyas, peynîya seserra 13. a hîcrî di şîyo rehmet ow Amasya (yew
şaristanê Tirkîya wo) di wedarito (dekerdo tirbi)." Ze ki zanêno seserra 13.
a hîcrî, miyanê serranê 1785 û 1881'ê mîladî dir a.

(*) Bewnî nê kitabên û kovaran ra :

Baba Merdûxê Rûhanî (Şîva), Tarîxê Meşehîrê Kord ('Urefa, 'ulema, udeba, şu'era), cildê evvel, Tehran, Entîşaratê Sorûş, 1364 hş./1985, r.:340-341

- Danişmendanê Azerbaycan, r.:126
- Bêhterîn Eş'ar, r.:813
- Meclleyê Ermexan, sal 9, n° 5,6, r.:307
- Maşahîru'l-Kurd, r.:233

M. Law - 10 (A/L.B.), Jinêk Biwêjî Kurd : Heyran Xanimî Dunbulî, Niştîman (Bilawkirewey Bîrî Komeley J.K.), sal : 1, no : 3-4 (Sermawez û Rêbendanî 1322/1943), r.: 29-30 ; çapa newa : Govarî Niştîman, Stockholm, Binkey Çapemenî Azad, 1985, r.:86-87

Mihemed Cemîl Rojbeyanî, "Fermanrewayî Dunbuliyekan le Tewrêz û Dewrû berî da", Karwan, Hewlêr, sal 3, n° 33 (Huzeyranî 1985), r.:22

Nê kitabên corênan ra Tarîxê Meşahîrê Kord ê Baba Merdûxê Rûhanî behsê nî di şairanê Dunbuliyane bînan zî keno :

SAHÎBE SULTAN XANIMA DUNBULÎ (ŞEHBAZ) : Goreba ki Baba Merdûxê Rûhanî, Asar el-şî'e (cild 4, riper 212) û Xeyratû Hisan (riper 117) ra neqil keno, Sahîbe Sultan Xanim, keyna Kerîm Xanê Dunbulî ya û cenîya Ebu'l-Feth Xan lajê Murteza Qulixanê Dunbulî yê diyin a. Yew xanima zanaya biya, 'ilmê estaran ('ilmê nucûm) sero kitabî nuştî ow şîrî zî vatî. Namey yawo bîn Şehbaz biyo.

Sahîbe Sultan Xanim, nuştisê edebî û sen'etanê rindanê bînan di wayirê hunerê vişî biya, xetê yay (destî reydi nuştisê yay) zî weş biyo. Yew rubaîya Fariskî di wesfe Hesên 'Elî Xanê lajê Feth 'Elî Şahê Qacarî dana. Sahîbe Sultan Xanim, miyanê seserra 13. a hicrî (seserra 19. a mîladî) di weş biya. (B'ewnî : Kitabê Baba Merdûxê Rûhanî, riper 341

XERÎBÊ DUNBULÎ : 'Elî lajê Muhammed lajê 'Ebdurrezaqê Dunbulî, şairan û zanayanê Dunbuliyane ra yew o. Peynîya seserra 13. a hicrî (seserra 19. a mîladî) di jiyawo ('emir viyarnawo). Namey yêwo bîn Xerîb bi.

No şair, xanedananê Kurdanê Dunbuliyane Xoy û Makû ra yew bi (Makû ewro Kurdîstanê Îranî dir o). Darulfunûna (Unîversîteya) Tehran'î di wendişê xo temam kerd, duma mektebê eskerî di wend 1275 hicrî qemerî (1858-1859' ê mîladî) di Hukumatê Îranî o rişt (erşawit) Paris. Wendişê xo ra pey, Paris ra ageyra Îran.

Kitabên yê ra yew, aver şiyayîşê Awrûpa sero yo. Yewna kitab zî Firensizkî ra tercumey Fariskî kerdo (no kitab lejê Frensa, Îngilistanî û Çînî sero nusiyawo.

B'ewnî : Kitabê Baba Merdûxê Rûhanî, riper 408 (O zî Danişmendanê Azerbaycan riper 285 ra neqil keno).

DI DEYÎRÊ (LAWIKÊ) DERSIMÎ

Arêkerdox : Haydarê Dersimî

(I)

DERÊ LAÇÎ

De hala hala, halê ma çi yaman o,
Ordî ardê ma ser de, dorme qapan o ;
Esker zaf o, cay welaxe ma nêdano.
Qemerê Hesên verê mixara de sare no ra,
Şêrê min o beron o.
Hesê Kalê Goncî kuno qewxa, beşlî ve doşû ano,
Hemê Civê Kêjî persena, xismê tavuran o.
Îvîşê Sey Kalî xo sano darê Pîrxatune,
hem dano pero, hem kî qeydû vano.
Ordî qumandanî xo sano darê anabarê,
durbîn ra nadano
Qumandan vano : "Goş dê, vengê Îvîş î yeno,
hela Îvîş se vano ?"
Îvîş vano : "Zalim, to hîre ordî ardê ma ser de
nêvana axir dîno Îslam o ?"
Îvîş vano : "Heqî ke dest da vî mi,
na wa hen ke danû pêro,
kokê ordîyê to anû.
Ordîyê to ra tek neferî,
na fa ranêverdanû."

Îvîş vano : "Heq adirê aşîron wedaro !
Kes ma Demenan rê "Ala qutare" nêvanû."
Vano : "Aşîro ra vajê, xo de qe şa mebê !
Nika ke teselîya xo, ma Demenan re gurete,
cor de, cêro de ;
na rê fênda şima fênda Hermeniyan
kokê şima bi rê ra ano.

Derê Laçî, Îvîşê mi ha ve çet o,
Şêrê darê Derê Laçî, tede mij û qamêt o,
Dame pêro asmê ra roj vineto.
Qir keme qir nêkeme nêqedîno ordîyê dewlet o.
Merdena Koyî persenê, Ma Demenon rê kêf o, saltanet o,
Ma ra ewro kam ke Derê Laçî de bimiro, roj Îmam Husên a,
Axrete de cay xo cenet o.
Ma dowe pêro hêfê xo yê hot bedelî gureto

Derê Laçî Îvîşê mi, suya hîre
Lerze meke, ravêr meşo, rew memire !
Pî vano : "Aşîrênê ! Heq rê vajê,
Qerşûna polate ze ke gina ro Îvîşê mi,
Ordîyê Mistîî kêwto Dere."
Maye vana : "Heq ti bena Heqê mina kore,
Merdena şêrê mi rêyna bena zurê."

(II)

SEVDÎNO

Şay mi Sevdîno, bira bira Sevdîno,

Şay mi Sevdîno, keko Sevdîno.

Vano : Roj vejîno tifangê ma erzîno,

Mistefa Beg'î durbîn gureto, xo şano qoriyê Hêrdifi,
hurdi hurdi fikirîno.

Mistefa Beg vano : "Xiremalo şale qeremêno,

Sevdîn ra eskerê Urisî dima meteriş ve meteris fetelîno."

Durs vano : "Şa Heyderê mi,
ti hêdi hêdi pero de !

eskerê Urisî zaf o,
qerş ûna min û to ra nêqedîno."

Şa Heyder vano : "Pero de Durso, ma pero dîme !

Dewleta Osmanlî ra ma rê pere vejîno."

Durs vano : "Şay mi, perê Dewleta Osmanlî persena,
fincana qewadê axu yo, nêşimîno...

Perê Dewleta Tirkî persena,
fincana qewadê axu yo, nêşimîno."

Koy Sevdînî bivêşo,

Şa Heyderê mi, ha ve yalê,

Qersûna vera gina ro ci, pey de gureto lifê şale,

Hevalon cineza Şay mi arda Hêrdifo şewtîmal,

Sîya valê.

Gonî dirvetonê to ra şona Şay mi,

Ti hêdi binale.

Termaş e balixî berz o, tede va yeno, vayê vêrî,

Va şaneno semtê kemêrî.

Durs vano " Hevalênê, cinaza biray mi girê dê,

ez bîjerî, wertê aşîronê Dêrsîm ro
ma (maya) feqîre rê berî."

WELAT

FIRAT

Ez ju gul a çolê vêsayî de,
Tu aw a, tu can dana be mi.
Ez domon o, ez paçikon de,
Pîl ke, girs ke, bîya waxtê çekon ke.

Zerê mi de gul, sosun xo (ho) newe keno,
Wela şaye tepa hurdî hurdî vorena serî.
Her çî zerê mi de xo xemelno.
Xeleşîyena ma hona durî, hona durî...

Kun be rayê çetî xo tepa ra verdanû,
Welatî ortê gul, sosun de vînenû ;
Yelkanê yena tepa, dest kena be serî.
Na zalimî zorê qamçiya çura, fetelînê Kirmançîye sera.

YEW DEYÎRA DESTNUŞTA

HESRETA WETENÎ (*)

Weten nemrî, qurban tû ra,
Şemsî weten, mi rî tû ra,
Hesret cî ma, min xeniqî,
Min kerd xerap, bîcan murad,
Zerrî min gûn, adirî can,
Min nêşine, hesret weten,
Serî Saltîk, Tujik, Baban
Ênîyê kon, Koyê Maran
Rojê ma kon, rojê zef weş,
Hesret (a) weten min kerd nêweş,
Çiqas giran bibî nêweş
Şêrî welat, tef bînan weş.

(*) Prof. Qanatê Kurdo nuseno, vano Muzey Etnografîyê Ermenîstanê Sovyetîstanî di bi Dimilkî (Zazakî) çend deyîrê (lawikê) *destnuştey* (*manuscrit*) estê. Na deyîrî, yew parçey deyîra Hesreta Wetenî ya. Qanatê Kurdo'y no parçey na deyîrî tadawo Kurmancî (Kirdasî) zî:

Weten nemrî, qurbana te bim,
Şemsî welat, bimrim bo te,
Hesreta min cî ra ma, ez xeniqîm,
Min xerab kir, bêcan miraz,
Dilê min bû xwîn, agir li can,
Min naçim (bû) hesreta weten,
Çiyayê Saltîk, Tujik, Baban
Kanî kevn, Çiyayê Maran
Rojê min (me) kevn, rojê zef xweş,
Hesreta weten ez nexweş kirim,
Çiqas giran nexweş bibi (m)
Herî (m) welat, tamam qenc dibi (m)

b'ewnê : Qanatê Kurdo, "*Bîr û Bawerrî Niştimanperwerî le Folklor û Edebî Kurdî da*", Pêşeng (Govarêkî ramyarî w roşinbîrî ye, rageyandinî nawendî Partî Dîmûkratî Geli Kurdîstan derî dekat), sal : 2, jimare : 4 (Kanûnî Yekem, 1983), r: 35.

BİBLİYOGRAFYA DIMİLKÎ (ZAZA)

(IV)

MALMÎSANI

- 264 - Adirin, Umero, "Bêbextî", Hêvî, Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 101-105
- 265 - Arfa, Hassan, "Kürt Tarihi İzerine", Türkçesi : Şihoğlu; Doğu (Aylık bilimsel dergi), İstanbul, no: 2 (1970), s: 13
- 266 - Ayre (Mecmuaya Ziwanî), Stockholm, no: 5 (Hezîran 1986), no: 6 (Temuz 1986), no: 7 (İlon 1986), no: 8 (Payizo verên 1986), no: 9 (Payizo peyên 1986), no: 10 (Çile 1987), no: 11 (Adar 1987), no: 12 (Gulan 1987), no: 13 (Agustos 1987)
- 267 - Berz, Koyo, "Di Fiqrey bi Dimilkî", Armanc, Stockholm, no: 70 (Adar 1987), r: 8
- 268 - Burkay, Kemal, Dersim (Şiirler), Ankara, Toplum Yayınevi, 1975
- 269 - Backstedt, Eva, "Mitt Sprak (Dimlî) är som moget vete det måste målas för att överleva", Dagens Nyheter/Runt Stan; Stockholm, 28-XI-1986, s: 17
- 270 - (Çend Embazên Şima), "Kurdistan Press'i rê (Mektub)", Kurdistan Press (Rojnameya 15 rojîn), Stockholm, no: 2 (8-10-1986), r: 2
- 271 - Dehuda, Luxatnameyê Dehuda-D, r:186
- 272 - Dersimi, Vet. Dr. M. Nuri; Hatıratım, Stockholm, Weşanên Roja Nû, 1986
- 273 - "Dêrsım Cardın dı Bın Singuya de", Armanc, Stockholm, no: 65 (Cotneh 1986), r: 1, 6
- 274 - Dilêr, Azad; Dıyarbekıro Xopan o, Sinn (Federal Almanya), 1986
- 275 - 'Ebdurrezaq Begê Necef Qulî Xan, Tarîxê Denabile (destnıvıs, Kutubxaney Matinedaran ê Ermenıstanê Sovyetî)
- 276 - Êsengin, General Kenan; Kürtçülük Sorunu, İstanbul, Su Yayınları, 1978
- 277 - Feyrûzabadi, Meceddîn; Qamûs el-Mühît, cild: 3, s: 377
- 278 - Firat, "Folklorê Dersimî ra", Hêvî, Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 105-111
- 279 - Gökçe, Enver, "Heme bê Herri û Xwi ra Cêr Diyayey", Hêvî, Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 92-94
- 280 - "Hevpeyvîn", Armanc, Stockholm, no: 63 (Tebax 1986), r: 8,6
- 281 - Hewramî, Muhammed Emîn, Zarî Zimanî Kurdî le Terazûy Berawurd da, Bexdad, 1981, r: 9, 20, 25-27, 39-40, 54, 57, 68-69
- 282 - Heyder, "Hiri Goni", Hêvî, Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 97-99
- 283 - Huznî, Dersimli, "Bir Hikaye", Jîn (Hayat), İstanbul, no: 11 (Şubat 1335/1919), s: 8-11; yeniden basımı: Jîn (Kürdçe-Türkçe Dergi), Arap harflerinden latin harflerine çeviren: M. E. Bozarslan, cild: 3, Uppsala, Deng Yayınevi, 1986, s: 512 (527)

- 284 - Kırzioğlu, M. Fahrettin, **Kürtlerin Kökü**, 1. bölüm, Ankara, Diyarbakır Tanıtma Derneği Yayınları, 1963, s: 20, 29
- 285 - Kıvılcımlı, Dr. Hikmet, **Yol, İhtiyat Kuvvet : Milliyet (Şark)**, Stockholm, Arşiv Yayınları, s: 36, 37, 77, 78, 97, 98, 187
- 286 - Koyo, "Gam bi Gam Uppsala ra Heta Stockholm", **Armanc**, Stockholm, no: 65 (Cotmeh 1986), r: 2
- 287 - Kurdoev, K. K. - Vasilova, Z. A., **Kurdsko-Ruski Slovari / Ferhengî Kurdî (Sorani) - Rûsî**, Moskova, 1983, r: 340
- 288 - Kurdo, Qanatê, "Dimilkî (Zazakî) ya Batûmî" **Hêvî** (Kovara Çandîya Giştî), Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 85-87
- 289 - Kurd, Xortê, "Dayê Welat Bol Şirin o", **Hêvî**, Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 100
- 290 - Law, M (A. / L. B), "Jinêkî Biwêjî Kurdî : Heyran Xanima Dunbulî", **Nîştîman** (Bilawkirewey Bîrî Komeley J. K.), Mehabad, sal: 1, no: 3-4 (Sermawez û Rêbendani 1322/1943), r: 29-30; çapa nwê: Govarî Nîştîman, Stockholm, Binkey Çapemenî Azad, 1985, r: 86-87
- 291 - **Le Jour Nouveau / Roja Nû** (quotidien Kurde), Beyrut, no: 53 (13-8-1945), r: 2; no: 56 (10-9-1945), r: 3; çapa nû: Roja Nû, Uppsala, Weşanên Jîna Nû, 1986
- 292 - Lerch, P. I., "Qawxê Nêrib û Hênî", **Hêvî**, Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 88-91
- 293 - Malmîsanij, **Zazaca-Türkçe Sözlük (Ferhengê Dimilkî-Tirkî)**, Uppsala, Weşanên Jîna Nû, 1987
- 294 - Mes'ûdî, Murûc, el-Zeheb, cild: 1, s: 253
- 295 - Muhemmedî, Muhemmed Salih İbrahîmî (Şepûl), **Jînawerî Zanayanî Kurd le Cîhanî İslameti ya Gencîney Ferheng û Zanist**, Tehran, Çapxaneyê Meharet, 1364 hş. / 1985, r: 674-679
- 296 - Mukrîyani, Huseyin Huznî, **Nawdaranî Kurd**
- 297 - "Munzur Dağı Üzerindeki 10 Köy ve 30 Mezra Birleştiriliyor", **Tercüman** (gazetesi), 3-5-1986
- 298 - Nêwerê Bahoz, **Çiya** (Kovara Çanda Kurd e), Ewropa, sal: 5, no: 8 (Befranbar 1970), r: 18
- 299 - Nikitine, B., **Les Afşars d'Urûmiyeh** (extrait du Journal Asiatique, janvier-mars 1929), Paris, Imprimerie Nationale, 1929
- 300 - Nîzameddîn, Fazîl, **Estêregeşe (Ferhengî Kurdî-'Erebî)**, Bexdad, 1977, r: 374
- 301 - Pamukçu, E., (Armanc rê Mektub), **Armanc**, Stockholm, no: 63 (Tebax 1986), r: 2
- 302 - Rojbeyanî, Muhemmed Cemîl, "Fermanrewayî Dunbuliyekan le Tewrez û Dewrûberî da", **Karwan**, Hewlêr, no: 32 (Gulana 1985), r: 17-24; no: 33 (Huzeyrana 1985), r: 12-23
- 303 - Ronahî (Supplément illustré de la revue kurde Hawar), Şam, Çapxana Sebatê, Çapxana Tereqîye, 1942-1945; çapa nû: Ronahî, Stockholm, Weşanên Jîna Nû, 1985, s: 323-324, 398, 423
- 304 - Rûhanî, Baba Merdûx (Şîva), **Tarîxê Meşahirê Kord**, cildê ewel, Tehran, Êntêşarate Sorûş, 1364 hş./1985, r: 366, 340-341, 408, 427
- 305 - Sa'dulla, Salah, **Hewle'l-Luxe'l-Kurdîyye**, Bexdad, 1405 h/1985, r: 53
- 306 - Sakaoglu, Necdet, **Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı**, Ankara, Yurt Yayınları, 1984, s: 47, 50
- 307 - Sakin, Mehmed, "Kürt Tarihinden : Asar-ı Kadimesi", **Jîn (Hayat)**, İstanbul, no: 11 (Şubat 1335/1919), s: 3-6; yeniden basımı: **Jîn (Kürdçe-Türkçe Dergi)**, Arap harflerinden Latin harflerine çeviren: M. E. Bozarslan, cild: 3, Uppsala, Deng Yayınevi, 1986, s: 508-512 (523-525)

- 308 - Say, Ahmet, "Mehmed Şerif Efendiyo Gorizij", Hêvî, no: 5 (Gulan 1986), r: 112-117
- 309 - Senar, E., "Ter û Ciwan", Hêviya Gel, sal: 1, no: 4 (Ç. Pêşîn 1987), r: 14
- 310 - Şazade (Şehzade) Nadir Mîrzay Qacar, Tarîxê Dunbulî
- 311 - Tarîxê Xoy, r: 136, 153, 156, 173, 178
- 312 - Todd, Terry Lynn, A Grammar of Dimilî (Also known as Zaza), Published by University Microfilms International, Michigan (USA), London (England)
- 313 - Xal, Şêx Muhammedî, Ferhengî Xal, Cizmî yekem û duwem, Silêmanî, Çapxaney Kameran, 1960, 1964; cizmî yekem (r: 25-27), cizmî duwem (r: 212)
- 314 - (Zazaların Nüfusu), 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı (Sonuçları), İstanbul, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları, 1961, s: 142
- 315 - (Zazaların Nüfusu), 24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı %1 Örnekleme Sonuçları, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, s: 5
- 316 - Zekî, Muhammed Emîn, Meşahîrû'l-Ekrad-I, s: 168
- 317 - Zekî, Muhammed Emîn, Tarîxû Duwel we'l-Îmaratî'l-Kurdîyye Fî'l-Ehdî'l-İslamî, s: 383, 385
- 318 - Zilfî, "Ferhengok : Zazayî (Dimilî) - Kirmancî Serû - Kirmancî Xwarû", Muhsîn Ehmed 'Umer îmlayekey le Lafîniyewe gorîwe w le ciyatî Turkî, Kirmancî Xwarû danawe, Govarî Korî Zanyarî 'Eraq - destey Kurd), bergî pazdehem (1986), Bexdad, r: 235-280
- 319 - "Zonî Ser", Dengê Komkar, no: 13-14, r: 11

دوور نییه بهشد اربوونی شافرهت ، له کاتیکی گرنگی وهکو قوربانی
 کـردن دا ، تهغسیری ژیان و داب و نه ریستی ئییران بییت .
 یان هر بو شهوهیه شافره تهکانیان نهکهنه بهرچاو ، چونکه زور جار
 موسولمانه شیعهکان ژن له شهلی حهق دینن . ناشیانه وی له ریگهی
 ده مه وهری و زور بلایی ژنانه وه نهینیه کانیان شاکرا بییت . هر
 چنده شهو شهلی هه قانهی ژنیاں موسولمانه ، زور وه سپیان دهکهن
 و ده لاین به همووشتیوهیهک نهینیه ئایینی یهکانی شهلی ههق
 ده پاریزن .

له و شوینه دا ، کله کاره نهینیه کهای تیدا . شه نجام ده دریت ، تا
 شه وساتهی قوربانی یه که دینن ، ریگهی گفتوگو و ته نانهت جگهره و
 قلیان کیشان و پیکه نینیش ههیه . به لام هه رکه هیئایان ئیتر باسی
 دنیا یی له ناودا نامیئی و بالی بی دهنگی یهکی قورسی تا عسـت
 به سه رکوره که دا داده دا . ده رگا داده خهن ، شه مکاره له موسولمانه کان
 ده شارنه وه ، چونکه (سه لاهی جه م) وا پیویست دهکات . دووای جی به
 جی کردنی به شه نجام در او جمع بستن " ده ژمیر دریت .

مه ولووده که ، قوربانی یه که ، گرنگ هه ر شه وهیه بخوریت ، ئیتبـر
 هه ر شه تی بییت : شه کـر ، چکلیت ، بهران یان گابیت . سووکی و
 قورسیش گرنگییه تی روود او هکه دیاریسی دهکات ، بو نموونـه :
 مه ولووی دووای روژوو ، ناوانانی مند ال ، یان کهسی ، کـه
 دیته سهر دینی ههق ، ده بی قورس بییت و بهشتی سووکـه
 هه لئا سووریت . شه گهر قوربانی یه که حیوان بوو ، ده بی نیرینه بییت .
 خوینه که شی له شوینیکدا کو ده که نه وه ، تا له سهگ یان حیوانیکی تر
 نه که ویت ، ئیسقانه کانیشی دووای کراندنه وه ده شارنه وه .

پاشاوهی شه و نووسراوه تان له ژوماره ی داها تووی هیوا دا پیشکش
 ده که هین .

نه هلي هق ، کاتي باسي بيروباوهری خوځيان دمهکن ، باس لسه سره تاي مه سله ی هاوړييا تي دمهکن . خوځيان به هاوړي د يازيمه کتر دوزان (زممزي باوهره ، د ۵۰) هم برايه تي به شيان به پاک ميهړ خوښه ويستی پاک دوزان (د ۱۲۰) ، که به شاشتي و بر ايستهمه وتی پيکه وه دهرين . پيچکه لممهش (باوه پريان وايه) به نه قين هممهوت په يوه ندي نيوان مروف و تنانه تهمه يوانيش به پړپوه ده چيستم . شپوه يه کي تر نيه و " بلسمه خووايي " به مه رجو وار لار ا بلاوه ، پويه ته نانه تهمه يوان . غاز ارد انيش سه پيچي به له فهرماني بهزدان . ههر پويه نه هغه اني هم " برايه تي هغه " دزي کاري خرابن . نه و کلاره به دانه پاکي ره وشت ده شپونين ، له بنه ره ته وه دزي که سايه تي او خووايه تي شاخوشين .

نه گمر که ساني هم موزه به ، گونا هي بچکوله بکه ، ناگداد ار ده کړينه وه و ده بي له گونا همه کانيان په شپه ان بينه وه . به لام له کاتي گونا هي گه وره کړندا ، نه وکه سه له ريزه کاتي خوځيان دهره که نه ، هاوړيکاني لتي لووتنه لاده بين و وازي لي دپين . (نه وکه سه ی گونا هي وه کو پياو کوشتي لي رويجات) . لم حاله تاندا په شپه انبوونه وه و توبه کړد نيش هيج دادیک نادات . که واته ره وشتي به رز بسمه ردي بناغی هم همزه به به ، نه و راستي به به ، که نه هلي هق همه ولي پو دده دن و پوي تي ده کوشن .

هاوړييايه تي اي نه هلي هق ، خه سيسته تي داب و نه رپيست واره ده گريپت . گريگريپني هم داب و نه رپيتان ش اي نه وان نه وه يسه ، که کومه ل پيکرا جي به چي ده کات .
کوري قورباني کړدن ، گوزاني به نالهي موسيقا وه ، به چه پايه ليځد انه وه ، واي کړد ووه ، که موسولمانه کان به ند و باوي ناشايستي مه زه به بي پو نه هلي هق هه ليه ستين .

قورباني - نياز (ديري ۲۳ ي شيعره که ي زممزي باوهر) ، به دوو شپوه ده بيت : واجب و سوننه ت . هممو روود اوپکي کړنگي له باه تي : له دايک بوون ، مردن ، شاسي ، روژوو قوربانيان پو ده کړپيت . هممه تا راده يه که دهری توپزي اي نيمه ده بيتي . هممه حاله تان ش هممو هو ي خوځيا نه يه نه کي شاييني ونهيني يان هه يمه و

گرنگترین لایه نی ئایینی ئەهلی هەقیش . قوربانێیەکی لە هەموو وەخت و کاتیکیدا . دەتوانرێت بیکرێت . دەشبێت بەلگەی تەواوی دڵسۆزی و باوەر قایمی کەسی قوربانێ کەر ، کە پێشکەشی هاو ئایینەکانی دەکات .

لە ھەر دوو حالەتەکەدا . (واتە : واجیب و سوونەت) دابیی قوربانێ یەکە وەکویەک جۆ بە جۆ دەکرێت . لە رۆژیکی دیاری کراودا ، هەموو ئەهلی هەقی گوندەکە ، بۆ بەشداریی کردن لەم ئاھەنگەدا ، بانگدەکرێن و لە شوپنێکی وا شادا کۆ دەبنەوہ ، کە جیگەیی هەمووانی تێدا ببیتەوہ . چونکە نە مزگەوت ، نە کەنێسە و نە جیگەییەکی لەم بابەتە لای ئەهلی هەقی نییە بۆ بەخشینەوہی قوربانیش رۆژی یەک شەممەیان لاپەسندە . ھەرچەندە ھیچ لە رۆژەکانی تری جیلسنا ناکرێتەوہ ، بەلام زیاتر ئێمیان بەلاوہ باشە ، دەلین :

یەک شەممە تاکەن ، زاتەش بێ عەیبەن
سری (بەلا بەل) ، کارخانەیی عەیبەن

لەم کۆبوونەوہییدا . هەموو ئەندامە دڵسۆزەکان بەشداری دەبن . بە تاییبەتیش ئەو کەسە بەتەمەنەنەنی نەک ھەر لە باوپیریانەوہ ، ئەم شەرفەیان بۆ ماوہ تەوہ ، بەلکو خوشیان بە کردەوہ و ھوشیارییان لەگەڵ گیانی حەقیقەتدا دەگونجین . ئەو کەسانەش کە لە باوەر و ئایینێکی ترەوہ دینە سەرباوەری ئەهلی هەقی . دووای ئەوہی تەساقیی دەکرێنەوہ و لە دڵسۆزییان گومان ناکرێت و دەردەکەوی ، کە بە شپۆیەکی وەختی نەھاتوون ، ئەوسا دەتوانن ئامادەیی ئەم کۆرانیەبن . چونکە کەسانی وا ھەبوون ، ھەر بۆ فزووولیەت و بە ناراستی ھاتوونەتە ریزەکانیانەوہ . نە منداڵ و نە ھەرزەکار و نە ئافرەت ، ھەقی ئامادە بوونی ئەم کۆرانییان نییە . بەشداریەبوونی ژنان شتیکی سەیرە ، چونکە بە ووشکی لە گەل ئافرەتاندا ناچوولینەوہ . ھەمیشە لەگەڵ پیاواندان و تەنانەت روویان بێجگە لە (شار عەممە) لە بێگانەش ناشارنەوہ . (۱)

۱ - کەسانی سەر بەم مەزھەبە تەنیا یەک ژن دینن و تەلاق دانیش
لە ناویاندا نییە . وەک هەموو کوردەکانی تریش (تەنانەت ئەمەلای تورکەکانی ناوچەیی ھەمەدانیش باوہ) ، کە بە کومەل ژن و پیاوگۆرانی دەلین . ژنیش وەک پیاو مافی دەستە سر راوەشاندنی ھەیە .

مسه لهی تووانده وهی زاتی خووا له ههروو گهردوون و دنیادا ، واز له خووشی و ژبانی دنیاپی هینان سهرنج دانه گه وره بی و شکوو ی بهزدان، ره تکرده وهی ئایینی سهزازه کی و به روواله ت- که خموا پیوستی پی نیبه - له سوفیبه تا اشکی سهیر نیبه و ئاشکرایه ده توانین به پارزیه وه بلیین ، که ئمه له بیرو باوه ری ئه هله هی هه قه وه نزیکه . ووشی حق بیان حه قیقه ت ، به کیکه لسه زاره وهی سوفیبه کان . لای سوفیبه کان ، حه قیقه ئه و حاله یه کاتی ئینسان پشمره بن ، له خووا ی خوی نزیکه ده بیته وه و ئید ا ده تویته وه ، به م چیژی له بهزدان نزیکه بوونه وه یه ، شاد و گاهه ران ده بیت .

← رومی ، که بچی له مالی ئه رمه ئه مکه ، بیان جوولمه که مکه قایی شه راب بکرتی و بیته پی . هه چه نده جه لاله دین زۆر لای سهیر ده پی ، به لام بی سی و دوو فه رمانه بی ره رابه که ی به چی ده هینی . جه لاله دین به جوی و سهوراحیه شه رابی سه ر سه ریه وه لووتی به لووتی داروغه دا ده ته پی ، لئی ده پرسن چی بی یه و بو کوی ده بیات؟ ا جه لاله دین زمانی ده چته کلپله و هه یج و ملامکی بو ئادریته وه . له شیرزه بییدا شه رابه که ده دات به داروغه ، ئه میش بوئی ده کات و ده داته وه ده سی جه لاله دین و پی ده لی : بو ا جه لاله دین واقعی ورده مینی . ده بینی شه رابه که بووه به قایکی قالی زۆر به به ها و نرخ .

((جاریکی تر)) شه مسی ته بریزی له گه ل جه لاله دیندا " له ته ورین" پیاسه ده گه ن . جه لاله دین فریای ئاوو دانه وه ئا که ویت ، شه مس له چاووون ده بیت . له پر دا جه لاله دین ده بیستی ، که له سه ر دوو ترترین مناره وه شه مس با نگی ده کات " وه ره بولام" ۱ . جه لاله دین به به لسه رووه و مناره که ده روا ت و ده بیستی ، که شه مس له سه ر مناره که وه ستا وه . تا جه لاله دین به پله کانه کاند سه رده که ویت ، شه مس وون ده بیته وه . له ئه و په ری شاره وه چریکه یه کی تر بیت : " جه لاله دین وه ره بولام" ۱ .

۲- ده رباره ی برواته :

Clement Huart, *Journal Asiatique*, VIII serie, tome VI, P. 513
Dorn. *Mélanges Asiatiques*, V, 418.

ته بریزی (۱) و تا هیریش دیت ، (۲) که هیشتا نووسه ریکی کم ناسراوه .

۱- شهلی هق زور با و پیان به وه ههیه ، که شمسی به بی با وک له
دایک بووه و دایکیشی دووای ئم مندا ل بوونه ، هر به کچیتستی
ما وه ته وه .

با وکی دایکی شمسی جا ریکدان ، له سر کانی په کیان له که ناری
روبا ریکدا . ده بی ، ده که وئنه سر نجان نیکی قول وه . له پریکدا . هه وریک
پهیدا ده بیئت و لیزمه په کی به خور داده کات . با وکی شمسی له هر
بارانه که دا داده نیشیت و سهیری ئه و بلقانه ده کات ، که به هوی
دلویی گه وره گه وره ی بارانه که وه ، له سر ئا وه که پهیدا . ده بی . په کی
له و بلقانه ده گری و دهیکا ته شووشه په که وه ، سه ری توند توند قایم
ده کات و له ماله وه له په نایه کدا . دهیشا ریته وه . چند سالی ک
را ده بووریت ، با وکی دایکی شمسی خوی بو سه فیریکی دوور کۆده کاته وه .
له کاتی دووا خوازیدا . به کچه که ده لی ، که شووشه که بیاریزیست و
نه خه له تابت و به هیچ شیوه که ئه و ئا وه ی ئیدایه تی بیخواته وه .
ئاشکزا و نیاره ، هر دووای له مال ده چوونی با وکی ، کچه که په کسه
دلویه ئا وه که ی خوار دوتته وه و دووای نو مانگ و نو روژ و نو سه مات
کوریک واته شمسی بووه . هه ره ها ده لین ، با پیری پیش له دایک
بوونی شمسی گه را وه ته وه و په کسه برش زانیویه تی مه سه له چی به . ئاخو
ئمه همان له دایک بوونی عیسی کوری مریم ، له گیانی پیروژ
نی به ؟ ((شایانی باسه له و " سه رئه نجام " ه دا ، که ف . مینورسکی
گردویه تی به رووسی همان روودا و ههیه ، به لام به شیوه کی تره ،
لیره دا (دایکه چه لیله ی) . کچی (میرزا مه عنا) له باتی ئنا و ،
چه بکه تیشکی قووت ددها و ئمه ده بیته هوی سک پر بوونی ۱۹-۲۴ .
بی گومان ئمه شه روودا و یکی دوور دریژه و بیوستی به زیاتر له سه ر
نووسین ههیه . وه رگیر ((

له نا و هه قه کاندایه ربه ی شمسی . ئه فسانه ی زور همن . بو نوموونه
من خوشم ئه مه لئ بیستوون ، ده لین : له ئیزاره په کی زور خوشدا ،
دووای روژ ئا وا بوون ، له " ته وریز " جه لاله دینی رومی و چه نده
که سکی تر لای شمسی ته بریزی ده بن . شه مس ئه مر ده کات به جه لاله دینی

نه خوینده واره کانیشتا . بلاون و هدردهم ههلیان دهگرن و دهپا لپا رابیزان .
ئه وکساندهی ئهم شاعرانیهان دانانوه ، ههندی له کهسانسی
ئه هلی ههق دیدده ارپان پی دهلین * . ئهم دیدده ارانه زۆر به توانا
و زیرهک بوون ، چاکتر له جه وهه ری ئه مه زه به گهیشتون و توانیویانه
بو خه لکی توی لیک بده نه وه . له بهر ئه وهی خوینان زۆر ئابین قایم
بوون ، بوونه ته ره مز و سه رمه شقی ها و ئابینه کانیان . هه ندیکیلان
کورد و هه ندیکی تریان فارس بوون .

ئهم ناوانه : ته یموور ، شیخ ئه میر ، سه ری به روکه ، لاچیک ته نیان
له کوردستاناناسراون ، ته یموور له ناویاندا به دژه ئیسلام
ناسراوه . ئهم ته یمووره نهک هه ر حاشایله وه نه گردووه ، کسه
ئه هلی هه قه ، به لکو له گه ل موسولمانه کاندان له سه ر بنه ماوریازان
ئابین ، هه میسه خه ریکی ده مه ته قه و دووان بووه . ته یموور لای
وابوووه ، که نا بی به رواله تی ئابینه وه بنووسی ، به لکو ده بی
کروکه کی تی بگه ین * . هه ر له م روانگه به شه وه شه ریه تی به
ته له که یازی و ده سیزین ناو بردوووه ، که به هۆبه وه - وه ک ئهم
پیشینی کردوووه - تاعوون و برسیه تی بلاو ده بیته وه . وه ک
ده گێ نه وه : پیشینی به که ی (بو روودانی ئه وکاره ساتاننه)
ها توه ته دی . له سه ر ئهمه سی سال له مه وه به ر له گرمانشان
ته یمووریا ن له سیداره داوه .

له گه ل ئهم نووسه ره کورده " دیدده ارانهدا ، ناوی هه ندی
له سو فی به ناو داره فارسه کانی وه کو جه لاله بی تی رومی و شه مسی

۱ - کابرای له مهرمن نه خوینده وار بوو ، نه یه ته توانی شیعه ره کانه
بو بخویننه وه . منیش به وه دم و ده سته نه متوانی سه ریا نی ده ربه که م ،
هه رچه ند کردم و کوشام کابرا پیی نه فروشتم .
* له هه ندی له ناوچه کانی کوردستانی باشوور پیا ن ده لین : چا وکرا وه ،
چا وی کرا وه ته وه و جه قه قه تی دیوه .
*** ئهم بیره شه هه ر له بوچوونی سو فی به کانه وه نریکه . - و -

نه واندي ئيران ههچ نازانين . زياتر مه بهستم له ماريفه تکه بيانه* ،
نهک له داب و نه ريتيان ، پويه ده بئې چاره رواني ده رککه و تن و
دوژينه وهی ئمه ده بئې نووسراوپان بکه ين .

ئمه هلي ههق لاپان و ايه : روحي شا خوئين ، چه ندين جار و له کاتي
پئويستا ، له گياني ئم و نه ود له دنياد ا په يد ا بوه . بـؤ
نعرونه بابا تا هير ، که ههستي کردوه هئزکي ناخاساني و نـوور
له گيانېا په يد ا بوه ، بهد مه سي قود ره تسي خو او ه هه قتي به بيان
کـرـد ووه .

ئمه يه به شيوه يمه کي گنتي بيرو با ووه ري ئمه هلي ههق و ماريفه بيان
ده رباره ي چوئيه تي ژيان و به ريزه برونـي . بؤ ئم مه به ستـه ش
" سه ر ئه نجام " د انراوه . به داخوه ، نه متواني له ئمه هلي هه قه کـاتي
وه ر بگرم . له ديئري ۱۶ ي " رمزي با و ه " که د ا ، باسي ئاوي که وسه ري
به هشت و ئم رکي سه رشاني مووسا وه ک خه زنده اري خو ا - کلراوه .
هه ندي هه قاي ده رباره ي ئه وه ي خو ا له گوتاهان ده پرسیته وه ئيد ايه ،
لام و ايه ئمه مه ته ئسي ر ئکي با و ه ر بوونه به ود نيا (۲) .

پرسیار ئک د ئه گوري : ئايا هه قه کان کتبي ئاييني پيـسر ئوزي
خويان هه يه ؟ ا کابراي ئه هلي ههق ناسياوي من ده يوت نيـم انـسه .
له باتي ئه وه ئمه ده بيکي ده ولمه نده و شعري ئاييني بيان بهد يال ئکتي
گو راني هه يه ، که په را ويز بيان بؤ کر او ه و زور به ي لايه ننه کاني شي
کرا و ته وه . من به شيکيم به چاوي خؤم د بوه . ئم شعرا نه با يه ئيکي
ئيجار زور بيان هه يه ، پارچه کاني ته نانهت لـسه نـه نـه او

* من له باتي " تمعاليم " وشه ي ماريفه تم به کار هئنا وه . ماريفه تي
بهر شالبار ده لئن . لام وايه گونجا و بئيت ئم ووشه يه به کـسار
به ئين ، سه چاره وه که ي هه رچي به ک بئيت .

۲- ئمه هلي ههق به مه لاييکي مردن ئيسرا فيل ده لئن ما سف .
له راستيدا . مه لاييکي مردن عيزرائيله ، نهک ئيسرا فيل ، که وا لسه
نه فخي سوور ده د او ديا ئاخر ده بئې . وه رگئرن .

"ئەللام ئەلىيەن" (د، ۲۱۰). بىي گومان نابىي بە ووشك و برينكى ئەم
مەسلانە لىك بەدەينەوہ . چونكە وەھا لىكدانەوہ يەك دژى پايىھى
ھەرە بەرزى شا خوڭشېنە " (۱)

لەم قسانەى پيشوودا، ريز و دلسوزبىھكى بە ھيز ھەيە بوئەو
(واتە بو ئىمامى ئەلى)، بەلام قەت ناگاتە رادەى شەوہى، بىھ
سەرچاوە و سەرەتاي خووايەتى بناسرەيت . ھەندىكى تر باوہريان وايە،
كە شاخوڭشېن رزگار كەرى ئەلى و كەسانى ترە . بە تايەتى پايىھى
داوود، يان ئىبراھىميان زور لابرزە . كەواتە ئىستە بوومان روون
بوويەوہ، كە ووشەى ئەلى دانە پال ئىلاھ ، ئەگەر بە ماننا
حەرفىيەكەشى بە كاربەيت، ئەوالە (جەوھەر) دا ئەلى ھەر لىھ
پلەي يەكەمدانىيە . يەكەين خوواوہ نەكارە ، دوواى ئەم بنىامىن،
داوود و خەلكى تر دىن .

ھاتنە دنيا و دەرکەوتنى ئەلى-خووا ، لاي ئەلى ئىلاھى يىھ
ئەسلى يەكان و نووسەيرىيەكانى سوورپا، بە بىي واسىتە و راستە و
خوڭشېن . لەبەر ئەمە جياوازييەكى گەرە و بنەرەتى . لە نيوانياندا
ھەيە (واتە لە نيوان ئەھلى ھەق و ئەلى ئىلاھى و نووسەيرىيەكاندا)،
رەنگە ھىشتا زوو بىيەت بو ئەم بەراودو رادەربىنەھ،
زانپارىشمان لەم رووہوہ زور نى يە، چونكە ئەگەر ھەندى شىت
دەربارەى نووسەيرىيەكانى (۱) سوورپا بزەنن، ئەوا دەربارەى

۱ - رەنگە ئەلى و ئەلو لە بەرانبەرەكدا دانان رىكەوت بىيەت .
ئەو ناوہ بە بىي سەرە بە دوواى يەكدا . ھاتنەى " رەمزی باوہر " ھەكە
زىاتر بە رووالەتە و چ پەيوەندىيەكى جەوھەرىي بە ناوہ پوكى
تەعبىرە گورانى يەكان و ئەوانەى قورئانەوہ نى يە .

۱ - لاي ھووات لە گوڭقارى :

"Journal Asiatique , VII serie, tome XIV.

P.P.191-261 "La poésie religieuse des Nosairis" .

باسى ھەموو ئەو سەرچاوانە كراوہ، كەتا سالى ۱۸۷۹ دەربارەى
نوسەيرىيەكانى سوورپا نووسراون .

همبوه ، بُو نمورنه بله گهَل نموه شد ا هممو و ناد همیزاد پیک
 په یوه نندیمکی تا شکرای له گهَل شاخو شیندا هه یه ، بهلام له دنیا دا
 دو سدره سای دوزنن به یه کتریش ههن - ژیری و ناره زوو . به کم میان
 سه زچاوه ی هممو چاکه یه که ، بهلام دو وه میان ئینسان بُو ریگ ای
 خرایه هان دمدات ، چونکه مرؤف تا راده یه که له کرده وه و کساری
 خوید ا سربسته له شه نجاسی نم ململانی یهد ا جارو بار سه نگه که
 به لای ناره زوود ا ده شکته وه و فهرمانی خود ا پشت گوئ ده خنریت ،
 مه فهورمی راستی و چاکه همووی پیچه وانه ده بیته وه . له وه خنسی
 و ا نا هموار دا ، بُو زیند کردنه وه ی یاسا و راستی و چه سپاندنی
 بایمخی هیزه نهمرو پُتروزه که ، خه لکیک په یدا ده بن ، که گیانسی
 شاخو شینان نیچا دهرده که وی ، نممانه له ره شه خه لکه که جیسا و ازان ،
 کهسانی وهک (ناورام) ای رزگار که ری عملی و هی تریش . ئسمه و
 مه سه له میه زباتر له وه وه هاتو وه ، که شه ملی ههق له کوئ ژیا ون و
 له گهَل کام باوهر و ئایینه کانی ترد ا که وتو ونه ته به ربه که کانی و
 به کزی یچکا چون . نممان هه رنمه نده عملی له لایان خو و ایسمه .
 نه گه ر ههر بُو نموش پیان بوو تریت عملی نیلاهی ده گو نچیت ، که
 پیسیان بوو تریت : عیسا نیلاهی ، نیر اهیم نیلاهی ، چونکه لای نممان ،
 عملی هیچ له عیسا و نمیش هیچ له ناورام که و ره تر نی یسمه .
 له م روزه وه شه ملی ههق به ریک و روانی باسیسیان کورد و ون و
 هممو پیان ده به نده وه سر شاخو شین .

له م په یدا بوونه بهرده و امه ی خو و ایه تید ا له سدرز هم میسن ،
 له سدره م و شوینی جیاد ا . هه نیک به شانازی یه وه ژیا نی
 پر له داهنیانی خو یان ، له فارسی ته رخانی دوزینه وه ی راستی کرد وه ،
 هه ربویه شو یه جی او از و جور او جو ری نم ریپازه په یدا بوو وه .
 جی او از ی به که ش زباتر ههر شه وه یه ، ههر کومه له که سه و ده رکه و تنی
 به کیک له شه خسه کانی له شه وانی تر لا پتروز تره و به سه روکی خو یی
 ده زانی . بویه ناوی عملی له ناو شه و ناوانی لای نیجه دا به م
 شو انه دو باره ده بیته وه : "سی گیر جه عملی شه مدی نی به ن" (د ، ۱۸)

خو او و نه د له هم ووشتيکدا . خو د د نوښتي .
 هر چه نده هيزي خو وايي له هم ووشتيکي دنيا دا هديه ، به لام
 جاروبار شاخوشين ، له شيوه ي شم و شم دا د در د کوه ي (۱) .
 دوو اي نه ي دنيا دروست بووه ، له شيوه ي بنيا مين (د ۱۰) پير داوود
 (د ، ۸) ، مووسا (د ۱۰ ، د) دا د در کوه و تووه . شم انه پاسا اي
 باوهر و ژيان و داب و د دستور پيان داناوه ، به کورتي يه که شم
 ژيانيان هيناو ته کايه و به زيگاي راستا بردوويانه . شم رکي شم
 و جوو ده نه گوړ او انه چي بووه ؟ ! زانيار ي ته او ويان لان شم يه .
 له شيعره کاني لاي شم دا : دا اوود رانمايه مووسا خاوه د د فته ره
 هره وه ها د د فته در داري غدي بيششمه (۲) .

دووي شم شم رابه ره خو وايي يانه ياسا و داب ونه پير تيان
 بو خه لک د اناوه ، ژيان ي دنيا يي خو يان کو تاي يي هين شم او وه
 چوونه ته وه شيوه ي جار تيان و گه راونه ته وه سهر چاوه بنه ره تي به که ي

۱- کاشي باسي دهر که وتن ها ته پيشه وه ، کابراي شم هلي هق زا را وه ي که ي
 سپر (سلباس آمدن) چوونه به ريگي که يه که ي که ي تره وه ي به کار
 مي نا . (لاي شم هلي هقه کاني کور د ستاني باشوور - دوونا و دوونسي
 يي د ه لين - و -) .

۲- لاي Gobineau ۱ . ل ۳۴۸ . نيش و کار و شم رکيان زور به ووردي
 داب شمکرا وه ، همر له گه ل شم و اندا شم خشي چو او ره ميش (پير ژور بهر) هديه ،
 که همان شم رک و د ه وري هديه . Pelteman ۱ . ل ۴۶۲ ، همر باسي
 سي که سي پير ژوري بيشتووه : بنيا مين ، داوود ، ياز کار ، له زاري
 وه باسي چو او ره ميش ده کات . ل ۲۶۴ . همر چي ياز کاره ، شم وه
 (باوه يادگار) ه ، که له لاپه ره (۳۱ - ۳۲) دا باسي ده کمين . سه مي سر
 له وه دايه ، له هه در وو سه رچا وه که دا ، خو وايه تي له که سي چو او ره مند
 د ه رده که و پت . من لام وايه (پيري پيشنوم) (پيري ۲ ره مزي با وه)
 ها وري ي چو او ره ي بنيا مين ، دا وود ، مووسا بيت . به دا خه وه اکا براي
 که هلي هق ي له مهر من د ه ربار ي (پيري پيشنوم) هچي نه
 د زاني و هه روا به نايدي ري و ته ما وي د ه مي ني ته وه .

تی کرد ووه و پی ووتوه : " فسه کاتی تو گومرایی و کوفرن ، جگه له خوای پاک و تنیا ، خوایه کی تر نیه ". له کاتی فسه کردندا ، چه زه تی عملی ، موخمه هادی به ششیره گه کرد ووه به دوو کدر تمه وه . دایکی موخمه هادی کرد ووه تی به شین و گریان ، عملیش دلی بده ایکی سوو تاوه و موخمه هادی زیند و کرد و ته وه . له کاتی زیند و بو و نظره شد . دیسانده به راشکاو و وتو به تی : " من هدر سوورم له سهر ته وه ، که عملی خوایه و ته نانه مرد نیش ، له م رایه ی خوَم به شیم انام ناکا ته وه ". هدر له مه شه وه یه مه سه لی په پید ابوون ، " همین " ، عملی بیلاهی ، بیان نوسه بیری ، واته عملی به خووا ده زانن - په پید ابووه . به لام کیسته ناوی نوسه بیری په یوه ندیی به ته هلی هسه قه وه نه اوه ، ته ان له گه ل نوسه بیری په کانی " سوریا " ا زور له بیهک جیا و ازود وورن . ته هلی هق باوه ریان وایه له سهره تای (وجود) ا ، جگه له خووا هیزکی به رز تر نه بووه و له سهره تا شد ایزد ان لسه هیچ شیوه یه کدا خو ی پیشان نه اوه . له پیش د روست بوون عملی د نیادا یزدان نهینی یه ک بووه . ته ممله دیری ۲۱ ی " ره بلزی - باور " ا هه یه . ته م سهره تا یه به (خوشین) تاوده بریت (د) ا ، شاه خوشین ، چه وه ند کار ، بیان سولتان کیسحاق (د ۲۰ ، ۶) ، ته م هیزه خوایی یه ن . عاوه یه ک ته م باره شله قاوه و به شیک لسه نهینی یه له کاتی دروست بوونی د نیادا ناشکر ابووه و که وتوه ته سه رروی بسات * . ته م مه خلوص و قات و شتانه ی دروستکارون ، به شیکن له و سه ره تا به رز و پیروزه ، همرچه ند ه روو اله تیکی مستی ادای و وه ختی بیان هه یه - به لام له بنه ره تا نمرن .

ته م بوونی گهردی زاتی خوشینه له هه مو و شتیکدا وه ک ته هلی هه ق ده لین (د) ا ، له گه ل بوُ چوونی یه کی له و ریازه سو فی یانده ا ، کسه تا نیستاش له ئیراند ا هه یه - یه ک ده گریته وه . (مه به ست له " وحده الوجود " په کیتی هه ستیی " بوون " ه - و) . طولولی یه کان لایان وایه ، چون تاو له گولدا و ئاگر له خه لوزندا هه یه ، تا وه هاش

* ته م ته فسیریکسی بیان لیکچو و نیکی له گه ل حدیسی قودسی :
 " قد کنت کنزاً مخفیاً ، خلقت الخلق لکی اعرف " دا هه یه .

له هورکوفنه ننه حهد زور کونه وکی دیویه تی .

بیجگه له (حزره تی) عالی ته نیایه کی تاکا نه یه کی تر نییه .

له م یوله دم دول دول سواره ن و له م یه کونم خه وه نده کاره ن

(هه رمه به ست له حزره تی عه لیه ، که نه سپه د ولد ولی هه بووه)

(خوو رای نه هه هلی هه مق)

نه للام عه لیه ، نه بنیم سه مه ده ، (سه مه د دیسانه وه سیفه تی خوابه)

له م یوله دم مه ولله له دوره

(بیغمه میر ده فه ره وویت : من کنت مولاه ، نه بد ا عه لی مولاه) ،

(الی نه هلی هه ق زاتی خو و له دوریکد ا بووه پیش دنیا د امه زران) .

خه یرو لعمه لم نه ونه زره به له کاتی نیازد ا ده کریت .

وه لزل الینم چه پله لیخا نه له گهال ساز د ا .

(یسان ده ف لیصلدان)

به لی ؛ (هاورزی بیان) نه مه یه رازی من

نه مه یه خایه ت ویا ساسای نو بیژی من

هه رچه نده له هه وه له وه هچم نه زانیوه

به لام هه ربه م شیوه یه نو بیژم خویند ووه (کرد ووه)

خا و ا نه هلی هه ق ، له د پیری یا تره سی " ره مز ی با وه ر" د ا ، مه زه به که می

خو یان به " دینی نوسه یرا " تا وه نه بن . نه شیه نه وه سر موجه ممه دی

کوری نوسه یر تا ویک ، که له سه رده می عه لیه ، ز او ای موجه ممه ده

د ا . ژیلوا وه .

موسولمانه شیعه کان و ا ده گیرنه وه ، که حزره تی عه لیه گهال

سوپا که پید ا خو ی کو کرد و ته وه به ره ولایمک بر ون . به کیک له که سانی

سوپا که می ، نه م موجه مه دی کوری نوسه یره بووه . له روژی دین ساری

کر او د ا تووشی نه خوشی به کی سه خت ده بی و پیره د ایگه کی ده نیریتمه

الی عه لی بو نه وه دی او ای لئی بو روز نی لئی بکات ، چونکه هیزی نه وه ی نا نیات

له گه لیان که و تی . عه لی فه رمانی ده رکرد ووه بیهنین بو لای ، له بهر

چاوی خه لکه که چاکی کرد و ته وه . موجه مه د ، که راست بووه ته وه ، به

ده نگی بهرز ها و اری کرد ووه : " عه لی خو وابه ، نه پینا مرو قوسی

خاسایی ناتوانی به رجوو (موعجزه) بنویخی " . عه لی رووی ده می

ده قه که به کرمانجی خواروو

(هاوریان؟) گوئی له نوختهی رازی من بگرن ،

با پیستان بلیم شایه تی نویژم ،

قه قامه تی من سلامی جه من ، قامه تم سوچه بردنه بو خادیم

(جهم : لای شهلی ههق واتای جهژن کردن ، یان کوپری شایینی گرتنه) .

(خادیم یه کیکه له کهسه شایینی یه کانی شهلی ههق)

بیمی لام یه کهم ودو وایی هه ریاره ره حمانوره حیمی من خه وه نده کارنا

(شهلی ههق ده لاین : شه وهل یارو ئاخو یار)

(خه وه نده کار - هیژی به رزی خودایی یان خووا خوئی)

مالیکم گه ردیکه له زاتی خوشین یه ومه دینی من پیر بنیامینه

(شاه خوشین لای شهلی ههق له پلهی خوابه تیدابه)

(له ووتاره کهدا بایی بنیامین ههیه)

شیاکه نه عبودوی من دینی ناسره

شیاکه نهسته عینم شایینی پاکی خوشه ویستی یه .

(باسی ئمه شه هه زدیست)

شیه دینام زیندوو کردنه وهی نوقتهی کهلامه

سیرانته له زینم بای سه رته نجامه .

(کهلام : سه روودو پهخشانی شایینی یانه)

(سه رته نجام : کتیبی شهلی ههق)

شه نعه تم مووسای خاوه ن کتیبه عهلیهم ساقی که وسبهره

(کتیب : ته وراته)

(شادبوونه به ئاوی که وسبهر)

← دیره کانداهک له سه ره وه دیاره ، نوویمنه وه هه ربه سه لیه شه هندی

له ته عبیره گووانی یه کان شه وه ندهی بوم راست کرا بیسته وه - راستم

کردوونه ته وه چونکه به راستی شه گه مر و ف شاره زاییه کی له نیالیکتبه

کهدا ناپیت ، زور زه هه ته له و ئه لفا رووسی په وه جاریکی ترئاهیک

به بهر گووانی شه کهدا بکاته وه . هه ره هاده قه کهم کرده کرمانجی خواروو

وله پالیشدا هه ولم دا وه هندی له بیروره مزه کان شه وه ندهی به

لای خوومه وه تییان گه شتیم ، روون بکه موه . شه گه ر کهم و کوورپی یه کی

تیدا . بیت پی شه کی داوای لی بووردن ده کهم .

(س‌رافان ؟) بیان بشنه فن نوخته‌یی وه رازم

پیتان بووا چوم ئایه‌ی نم—ازم

(قد قامت الصلاة)

قد قامتی من سیلاحی جه‌مه‌ن

قامه‌تم سو‌جوود سو‌جده‌ی خادیمه‌ن

(بسم الله)

بسم‌اللهم‌ئه‌وه‌ل ئاخ‌ره‌ش یاره‌ن

(الرحمن الرحيم)

ره‌حمان و ره‌حیم خه‌وه‌نده‌کاره‌ن

ئه‌رره‌حمان من پیری پیشنو مه‌ن

ره‌حیم داود راه‌نوما‌ی ریمه‌ن

(مالک)

مالیکوم زه‌ره‌ی زاتی خوشینه‌ن

(يوم الدين)

یوم‌الدین م پیر بنیامینه‌ن

(ایاک نعبد)

یاک نه‌عبدووم دینی ناسره‌ن

(ایاک نستعین)

یاک نسکینم دین پاک میهره‌ن

(اهـدنا)

ئیه‌دینا ئه‌حیای نوخته‌ی که‌لامه‌ن

(صراطالذین)

سه‌لات زینوم بای سه‌رئه‌نجامه‌ن

(أنعمت)

ئه‌لماتم مووسا ساحیب‌ده‌فته‌ره‌ن

(علیهم)

ئه‌لیحونم ساقی که‌وسه‌ره‌ن

(له‌کفو احد)

لوی کوف پیشه‌ن ئه‌حه‌د کی دبیه‌ن

بیگر جه‌عه‌لی ئه‌حه‌دی نی‌یه‌ن

(لم یولد)

وه‌لم‌یولده‌م دول دول سو‌اره‌ن

(لم یکن)

وه‌لم یه‌کونم خه‌وه‌نده‌کاره‌ن

ئه‌للام‌عه‌لی یه‌ن، سه‌مه‌دم سه‌ره‌ن

له‌م یولده‌م مه‌ولام نه‌دوره‌ن

خه‌یرول‌عه‌مه‌لم نه‌زری نیازه‌ن

وه‌له‌ زالینم چه‌پی په‌ی سازه‌ن

(ولا الضالین)

ئاری س‌رافان، یه‌یه‌ رازی من ،

یه‌ ئایه‌ و قانون ، یه‌ نمازی من . .

هه‌رچه‌ن ، جه‌یه‌ومه‌م هه‌یج نه‌زانام ،

به‌لی وه‌ی ته‌وه‌ر نماز مه‌وانام *

* ف . ژوکوفسکی هه‌ندی له‌ ته‌عبیره‌کانی قورئانی راست‌کردوته‌وه‌ ،

ئه‌وانه‌شی راست نه‌کردبوونه‌وه‌، من راستم کردنه‌وه‌ و هه‌رله‌یه‌ پال

* ما موسټا جه ميل روژ به يانې له و ووتار هيدا ، كه له پهر او وټو زى سه رته اى هم ووتاره دائما زهمان بڼو كړد ، باسيكي لسه كاكه يې كه گان (قهلم حاحه گان) اى ناوچې منډه لى كړدووه ، لاي وايه بڼه سمپل نا تاشن ، چونكه برويان وايه گوټزان مووى نه مېرله لمو منينى نه بڼووه . بڼوانه : هه مان سه چاوه ، ل ۴۳۳ . بهلام براده ريكي كاكه يېم ، كاك سه يوان عدلى رها ، له كه سو كاري خويي بيستووه ، كه به كيكي له نيمه مكان كوړيكي ده كوژرېت ، دياره دوواى كوژرانه كهي لاشه كهي به راران كه وتووه و له چالايي به رگه رنډيدا هندنئ غسا و كوڼووه ته وه . كاتى باوكى ماچى كړدووه ، مووه كاني سمپلى تهر بڼووه ، ليستووي ته وه و توژيكي تينو يه ته كهي شكاهه . چا بڼه هسه روه ك به رسمپل ناكهن ، له كاتى شاو خوا رډنه وه شدا ، غه و شاوه ي بڼه مووه كاني سمپليا نه وه ده مينډه ته وه ناپسرن .
 اف . ژوكوفسكي هم پهر او بڼي بڼو ده قهكه و چوڼيه تى وه رگيرانه .
 كه ي كړدووه :

غه و نيشانه ي پريار دانان و وه رگيرانه ناتواوه ، هو ي نيوه ناچلي و گوژرانى هم سلى ده قهكه يه . نه گهر قورغان له بهر ده ست دا بووايه ده توانرا چاكثر سر له ته عبيره عمره يى به شپو بڼرا وه كسان ده ر بگريست . بڼي گومان ، كه نيكسته گوژراني به كه شهل لسانه واي تيو هه يه . هه چرهنده هولى زورم دا ، بهلام واتسانه هندنئ شويينم هر بوليك نه دراپه وه . من ديا ليكتي گوژراني نازانم كا بر اى نه هلى هه قيش هر غه وه نده لى ده زانى ، كه كا بر ايه كسى هه ره مه لاي خو مان سر له نيكسته سلاف يه نايينى به كاني كه نيسسه ده رده كات . به شپويه يه كشتى واناكه ي ليكداپه وه . بهلام نه يده توانى به ووردى ماناي ووشه گان روون سكانه وه . بڼي گومان ده فيكتى راستر و ته واوتر پيوسته و له بهر ناچارى نه مه لى هه شه زيان نيك به كاره كه ناگه يه نيټ . زور به ي بروړ اكانم من پيش ده سخستنى " ره مزى باوهر " كه كو كړد بڼووه و نووسيووه وه ، هه چرهنده نه ميش زياتر به پيښرى كړدووه و له گهل هم وو ناتوا و يه كيشيدا " ره مزى باوهر " كه خزمه تيكى گه وره ده كات . له كو تا ييدا . دمه وى بلي م (هم پارچه شيعره) " ره مزى باوهر كه ، به هيج شپويه ك چ له رووى ليكسيكا و چ له رووى گراما تيكاهه ، نا بڼه نمونه ي باش و په سندنى ديا لكتي گوژران .

لیم بدن ته تانته بشمکوژن ، ناپهلم ده ست بده نه سمیلما* "ره ننگه
 نم سمیله ره مزی هیژیکي په ر جوو نامیز بیت ، هیژیکي وا ، کسه
 مروف بگه یه نیت هه قیقه تی ته واو ، وهک هیژی ته لیسیم لسم قسژی
 سامسوندا . ره ننگه هر له بر سمیل تاشین بیت ، که به هیج شیوه یهک
 موحه ممد له ریزی (گورانی) نه ملی هه قدا دانانریت براده ره که ی
 لای من ، که یاسی خو یانی بو ده کردم ، ناوی عیسا ، مؤسسما ، داود ،
 بینامین ، قیعام حوسین ، عمالی وکه سانی تری ده هینا ، که چی قسه ت
 ناوی موحه ممدی ننده که و ته سه رزار . لیم ده پرسی : نیه راتسان
 به رانیه ر به موحه ممد چی به ؟ او تی : " وهک لای نیه ناشی له ری
 یاسی ده که ن ، موحه ممد سمیلی تاثیر ، بویه ناشی له ری
 نه ملی هه قدا بیت " . . . ههروه ها ده بیوت : " چون ده تانین ته قد بسی
 بگه بن !"

وهک روون بووه وه نه ملی هه ق نوژ ناکه ن ، نه ی داب و ده ستور
 و تاعه تی ژاینه که بیان چی به ؟ نم پارچه شیعره ی دووایی به
 نعرونه ده بیهنمسه وه (تاسنووریک) وه لای نم پرسیار مه سان
 ده داده وه . شیعره که به دیالکتی گورانی به ، هندی لایه نی ژاینی
 نه ملی هه قی له نیوه ی چند ناپه تیکی پچر پچری سووره تی " فاتیحا او
 نیکلاس" و هندی ناپه تی تری فورژاندا روونکرد و ته وه (راستی که ی
 هر ر هی سووره تی فاتیحا و نیکلاس - وه رگیر) . نم پارچه شیعره ی
 ده ست من که و تروه " ره مزی باوه ر" ی ناوه ، له وه ده چی تانته او بیت ،
 چونکه هه مومولایه نه کانی ژاینه که ی روون نه کرد و ته وه . تانته او یه -
 که شی ری نی ده چیت له به ژ نه وه ی من شیعره که له بر (به یاز)
 ده سنوویکی نه ده بی نه نوسووه ته وه ، کابرایه کی نه خویند اواری
 نه ملی هه ق پتی ووتوم ، که ته نیا ده یزانی ووشه ی (علی) بنووسیت ،
 نه ممشی له یه کی له هاو مه زه به نه خوینده واره کانی خویه وه فیهر
 بووبوو ، ره وانی کرد بووو .

نزیکه ی ۴ - ۱۵ دیر له م شیعره په ریوه و دوریش نی یه ،
 نه و دیرانه ناوه پوکیکی گرنکیان تیدا بیت ، له گه ل کسه م
 تانته او یه شدا شیعره که روونه و مروف لیتی تی ده گات . ده قسه
 گورانی که ی به نه لغبای روسی ده نوسمه وه و ده شیان کسه م
 به رووسی (۱) :

بۆيان گيڤرامه وه ، يه كيكي ته هلي هق له " شيراز " له بهرده م
 مزگه وتيكا ته زبيحه كه لي ده كه وييت و ده ترسي و هلي ناگريته وه ،
 چونكه لاي واده بيته كه وتوته پيسي بهرده مي مزگه وت ، له شوپني ،
 كه مه لبه ندي جنيو فروشتن ، هه لخله تاندين ، ده ست برين و قليان
 كيشان ، قاچاخ چيه تيه ، پرخي خوه له ثيواره وه تابه ياني
 جگه له گه ل ثافره تدا رابواردن ، هه موو نا شهرعي يه كي تيدا .
 ده كرپت ، ته هلي هق لايان وايه ، مزگه وتيكي ، كه جيگه نويژو
 تا عه ت بي بو خودا ، نايي تم شتانه ي تيدا بكرپت . يه كيكيان بو
 هاو مه زه بيكي خويي گيڤرابوه وه ، كه جاريك له گه ل موسولماننيكا
 به ريگادا . روڤشتبوو ، كاتي گه يشتبوونه لاي مزگه وتيكي ، موسولمانه كه
 داواي ليكردبوو ، بو چند ده قيقه يه ك لاده نه مزگه وته كه . تم هه ر
 وه لاهيشي نه دا بووه وراي كرد بوو ، چونكه مه ترسي ته وه گرتبووي ،
 نه وه كا يه زدان رقي لي هه لسي . چوونه مزگه وت - لاي ته هلي هق
 به هه نكاويك لادان له ثاييني ته هلي هق ده ژميردريت ، نه وه كا
 باوه ر به موسولماننيه تي به يينن ، باوه ريك كه له بناغـــــــــــــــــه دا
 دل راكيشه رني يه .

ته گه ر موسولمانه كان جه وه هري ثاييني ته هلي هق نه زانن و له
 له هه ندي داب و نه رپتي به هه له گه يشتين ، چاك ته وه ده زانن
 له ته مه لي و ته وه زه لي يه وه نييه ، كه ته هلي هق ناچنه مزگه وت
 و نويژ ناكن و روژوو ناگرن . هه ر له به ر ته مه شه ته هلي هق دژي
 ته وه ن له ژير په رده دا خويان بشارنه وه و به پيويتي نازانن ،
 چونكه سه ر و سيماي زوربه يان به ئاكره هاواري ته هلي هق ييه -
 تيان ده كات .

ته هلي هق نه سميل ده تاشن و نه هه ليشي ده پاچن ، به تايبه تي
 به ر سميل ، ته و شوپنه ي فارسه كان پيي ده لين (آب خوري) . ته وه م هه ر
 بو ساخ نه بووه وه ، بو چي سميل نا تاشن و بايه خيكي زوري ده ده ني
 و ته نانته له گلينه ي چاويش زياتر ده يپاريژن . كا براي خه لكسي
 كوزيوه ند پتي و وتم : " ته گه ر هه موو زير و كلووري دنياشم بده ني ،
 نايه لم كه س توخني تاله موويه كي سميلم بكه وييت . با ئازارم بده ن ،

له بهر هوبه‌کی تریش ، شه‌هلی هه‌ق‌هه‌ز له موسولمانانله فارسه‌کان ناکنه . شه‌هلی هه‌ق‌هه‌ز دلسوز و دین قابعن ، له جی به‌جی کردنی شه‌رکی شایینی سرشانیاندا تمه‌ه‌لی ناکنه ، ده‌یانسه‌وی موسولمانه‌کانیش ، شایینه‌کاپان هه‌ر سه‌رزاری نه‌بی و به‌ کوردده‌وه بیسه‌لمینن . که‌جی به‌ هه‌ر لایه‌کدا ده‌روانی و بو‌هه‌ر کوئی یسه‌مک هه‌نگاو ده‌نییت ، هه‌ر فیل و ته‌له‌که‌بازی‌یه و له‌ تورئان و شه‌رع لارا نه ، باوه‌ر به‌ یه‌کتر نه‌بوونه ، یه‌کتر هه‌لخه‌تاندنه ، هه‌هه‌ر له‌ پیئاوی خو و مه‌به‌ستی خودا زیانه . شه‌مه‌ یه‌کیکه‌ له‌وسه‌رنجه وردانه‌ی بوته‌هوی شه‌ه‌لی هه‌ق‌هه‌ز له‌ موسولمانه‌کان نه‌که‌ن . به‌شیکی زور له‌ شه‌ه‌لی هه‌ق‌هه‌ز تهنیا له‌ روودادا ده‌مینن و بو شه‌وه‌ی ترووشی گه‌رو گه‌چهلی موسولمانه‌کان تهنن و به‌ بی دین نلانو نه‌برین ، هه‌ندی جار له‌وه‌ختی مردوشوردندا ، بیان له‌ کاتی پرسه‌وشایی و مامه‌له‌ی زه‌وی زار و ... هه‌تدا به‌ نابهدلی ده‌چنه‌ مزگسه‌وت و جارو باریش ترووشی نوژی ناچاری و هه‌لسو که‌وت‌ده‌بن له‌گه‌م له‌ لاکلاند . به‌ پیچه‌وانه‌شه‌وه‌ هه‌ندی جار له‌ شه‌ه‌لی هه‌ق‌هه‌ز شه‌م دوورووسی و درویه‌ له‌ گه‌ل خوباندنا ناکنه و به‌ شاکرا ده‌لین ، که‌ له‌ روژانی ره‌مه‌زاندنا نه‌ نوژی ده‌کن و نه‌ روژووش ده‌گرن ، چه‌ندی ده‌یانته‌وی له‌ تاعوون دووربن ، شه‌وه‌نده‌ش له‌ مزگه‌وتی موسولمانان .

۱- لای فارسه‌کسان دوو جور بانگه‌هه‌یه ، به‌ گویره‌ی شه‌رع شه‌وانسی ده‌بوویکان قولایی ، نه‌یه‌ خواردنیان حه‌لاله ، شه‌وانسی قولایی یه‌ هه‌رامه‌ راستی‌که‌ی شه‌مه‌ - به‌کیکه‌ له‌ یاساکانی شه‌ریعه‌تی قیسلام قیتر بو فارس و خه‌لکی تریش هه‌روه‌که‌یه‌که . - و -

* ره‌خته‌ له‌ هه‌ندی هه‌لی و که‌وتی که‌سانی موسولمان گرتن ، مانسای شه‌وه‌نه‌یه ، که‌ که‌سانی سه‌ر به‌قایینه‌کانی تر هه‌مووی عمیبنن . هه‌موو له‌ شه‌مان ریگ و پیگرتن . له‌ ریزی په‌یره‌وکه‌رانی هه‌مموو قایینیگدا باش و خراب‌ه‌ه‌ن . بوئه‌ به‌ یه‌ک‌چاو سمیر کردنی موسولمانه‌کان هه‌موویان به‌ خراب‌ناوبردنیا ، هه‌روه‌ها هه‌مموو مه‌سیحی و شه‌ه‌لی هه‌قیگ به‌ چاک له‌ قه‌لم دان - راستنی یه‌ وله واقع دوورگه‌وتنه‌وه‌یه . - وه‌رگیر -

ئایینی تایبەتی و جیاوازییان ھەبە و دەیانەوی ھەندێ لــــ داب و نەریت و نھینی ئایینەکیان لە موسولمانەکان بشارنەوہ . ئەھلی ھەق لایان وایە، ناتوانن چا و لەوسەر لێ شیوان بیۆشن ، کە موسولمانەکان تووشی بوون، بە تایبەتیش لە مەسەلە ی بوونی چاک و خراپ لە نا و مەخلووقات ی خودادا . ئەھلی ھەق باوەریلان وایە، ھەموودروستکراویکی یەزدان پاک و جوانە و موسولمانەکان لەوھدا راست نین، کە پەیرە وکەرانی قورئان بە پاک و بە ئاین و مەسیحی و ئەھلی ھەق بە کافر دەزانن . بۆیە ئەھلی ھەق مەسیحی یەکان بە نزیک و ھاوباوەری خۆیان دەزانن خۆشیان دەوین و راستی یەکە ی من ئەم شتەم لای کابرای خەلکی کوزیوہ ند ھەست پی دەکرد . ئەم راستی خۆی لای من دە درکاند و دەیووت : "جەناب، ئیمە و ئیوہ یەکین ." *

ئەھلی ھەق لە بەر ئەوہ ی باووریان وایە : پاک وناپاک لــــ کاری دەستی یەزداندانی یە ، گوشتی بەراز و بەلندە ی دەنووک قولایی (۱) دەخۆن و شەراب دەخۆنەوہ و بە گوناھیشی نازانن . شاپانی باسە ، خواردنەوہ لای ئەمان سنووری خۆیی ھەبە . بە بەد مەستی و سەرخۆشی ھەلس و کەوت و کاری نا شیرین کردن لایان بیــــرراو و خراپە . قەتیش چا و لە زۆر خواردنەوہ و بە دەستی ناپۆشن، چونکە دەلین : مەرۆفی بەد مەست ، لە بەر شەراب خۆیی لەبیر دەچیتەوہ کاری خراپ ، تەنانەت تا وانیشی لێ دەوہ شیئەوہ .

بەم جۆرە ، ئەھلی ھەق تەنیا یەک شت – رەوشتیان لا نا پاک و بی کەلکە ، ئەویش ئەوہ یە، کە سەرئەنجامە کە ی خراپ بیئ و بەکوشتن و تالان و برو ... ھتد بەشکیئەوہ . بۆیە خۆیان لەم کارە خراپانە بە دوور دەگرن، ھەول دەدەن ریزەکانی خۆیان، لە کەسانی خراپەکار پاک بکەنەوہ .

* لام وایە ، لیرەدا ف . ژوکوقسکی ، جەو ی بو ھەستی مەسیحی یانە ی خوی شل کردووە . ئەینانە بیستراوہ ، ئەھلی ھەق ئەوہ نەدە دوژمنی سەرسەختی ئیسلام و دوستی نزیک ی مەسیحی یەت بن . ئەم مەسەلە یە لە چەندشوینیکی تری ووتارە کەیدا ، بە زەقی دەردە کەویت .
وەرگــــیر (۱) – لہ لاپەرە ی دوا یی دایە

کورت و پچر پچرن، سه ره رای نهمه شه، همندی له ناوه گانی به هه لگمه تومار کردووه (راستی بیه گمی ناسه وار هملکه نی به ناوبانگی نینه و 1047yC به هه لگی تومار کردوون و بیتسه روممان دووباره ی کردوونه ته وه). ههروه ها راکانی بیته رمان سه ر پئی یمن و زور له راستی به وه دورن . به پیچه وانده بو چوونه کانی گو بینه ساو به پیز و ده ولهمه ندن، لگه ل شه و که ره سانه شه دا ده گونجین ، که ائی من ههن و ده مه وی بیانکه م به بنا فغمی باسکردنی مه زه ه بی " نه هلی همق " .لام وایه هه ندئی له و با به تانمی لئی گو بینه ساو ههن، نه واندی باسی دروست بوونی دنیا و به پزه وه بردنی ده گهن - که م و کورتن . کاتیگ ده توانین به و راشکاو بی یه وه ده رباره ی مه سه له یه کی نآوه ها سه رنج راکیش بد و بیهن - که که ره سه و ماترپ الیگی چاک له به ر ده ستتا ا هه بن . پشت به ستن به قسه و رای سه رزاری کسه سانی سه ربه م ممزه به ، به تایه تیش مروئیکی روژ ه لاتی، که به رانیه رت دانیش ته وه و له هه موو وه ختیگ ا رای شه خسی لاتی شه و ده وری خوی ده بینه ی ، زور گونجاو و ته واونی به .

ده بی به نا بو ده ستنوسی نده بی و گورانی و شیعر و نامه ی نایینی بیریت . چونکه شه م به ره همانه به ری ره نجی چهند نه وه یه کسن و لایه نه گانی شه م مه زه به پان به چاکی روونکردو ته وه .

له وه ناچیت گو بینه او کاتی له سه ر شه هلی هه نی نووسیموووه ، هیچ ده سنوو سیک پان به ره میکی نووسراوی له به ر ده ستتا بوو بیت . هه ر شه مه وای له منیش کرد ، زور به پاریزه وه بو مه سه له بجم و هیچ بیروژ او شه نجامیگی گشتی هه رچه نده من سامائیگی بچکو له مه به ستم له و سئی دپزه شیعه به شک ده به م . شه م شیعرانه به دپالیکتتی گورانین و تاراده یه کیش هه ندئی له ره مزه گانی مه زه ه بی " نه هلی همق " پان روون کردو ته وه .

شه هلی همق ، موسولمانه کان به گشتی وشیععه کانیس به تایه تی، به شه هلی شه ربعت تاوده به ن، له دلومه خورشیان تاوین و رقیبانه لئیان. شه م نه یاری و ناحه زیمه ش گه لیک هوی مه یه . به که م له به ر شه وه یه موسولمانه کان پیروه بی شه ربعت ده که ن، شه مانیش رپنازیکی

فعلخانیین، که یہ کیکہ لہ تیرہ بہ ناوابانگہ کانی عمشیرہ تی گوران .
گورانہ کان بہ شیوہ یکہ گشتی ٹیستہ نیشہ جی بون و لسه
" کرنند " و دہ وروپشتی دہ ژین و کوچیان دہ گانہ زہہ مہمناو و
خانہ قینیش . عمشیرہ تی گوران لہ م چند تیرہ یہ پیکہا تیرہ : گہوارہ ،
بازیانسی ، فعلخانی ، قالیاننجیری ، بیبانسی ، بادبیژ لاقین
(رہنگہ باجلانی بیت - و) . ہندی لہ گورانہ کان ، لہ مہلبہ ندی
نسلی خویان ، - وات لہ روثاوا ای کوردستانی شیران دورکہ و توتو -
نہ توتو و چند تیرہ یہ کیان لی جیابوہ توتو و بہ شیرانند
بلاو بوونہ توتو . بو نعونہ پتو لہ دہیان خیران ، لہ تیرہ مرہی
کوزبوہند لہ دیہا تہ کانی دہروپشتی " تاران " و ہشی مہرہ زوریشیان
لہ گوندی " ساخ رہشور " دہ ژین .

گوردہ گورانہ کان لہ بہر دووشت زور جیگای سہرنج و بساس و
خواسن : یہ کہ میان لہ بہر ٹوہوی دبالکتی تابہ تی خویان دہ سنوسی
و سامانی ٹہدہ بیہیان ہہیہ ، کہ لہ موزبی بہر تابند اپاریزراوہ (۱) .
دووہم ، لہ بہر ٹوہوی ٹہمان زورہی ہلگرائی ٹو ریازہ ڈابینیہ
پیک دینن ، کہ من - دہمہوی لییان بونیم . بہ خویان دہ لین : " ٹہلہی
ہق ، یان ہر ہق ، ہم قیقہت . . . ٹیمہ لہ سہر ہہقین " . فارسنہ
شیعہ کان بہ عالی ٹیلاہی ، واتہ ٹہوانہی عملی بہ خود ا دہ زانن
بہ کورد بہ چہ ، یان بہ گہلم شیرکوژ ناودہ بہن . Peter mann (۲)
سالہ ۱۸۵۴ ، بہ " کرنند " دای پیریوہ و دہربارہی ٹہم مہزہ بہ
سہیرہ ، چند شتیکی نووسیوہ . ہر وہہا Gobinea comted
مواہ یہ ک دووای ٹہو لہ شیران بوہ ، ووتارو کہ بہ کپریاہی لہ
سہر نووسیوہ .

ٹہگہر بہ ووردی سہرنج لہ راکانی پیتہ رمان بدہین ، دہ بینین :

1- Rieu Catalogue of the persian manuscripts in the British
Museum , 11, 728 - 734 .

لہ راستیدا ٹہوہ بہ شتیکی کہمی ٹہو کہمہ لہ پورہ ٹہدہ بہ
دوہلہ مہندہیہ ، کہ بہ دیالکتی گورانی ، ہمیہ - و -

2- Reisen im Orient , Leipzig , B. 11, 263

له سه ره تادا کابرا بی سله مینه وه و بی په روا په ره ی بـه
قسه کانی دده اک به لام که کار گه یشته شه وه ی بو نومورندی مه سه لسه
زمانه وانیا بیکه ، پارچه شیعریکی ئایینی لایخوم بنووسمه وه ، کابرا
زور تیکچوو و قسه کانی بری و به ئاشکرا پئی و وتم : له باتی شه
پارچه شیعره ده تنوانی شتیکی تر بنووسیته وه .

زور شاد بووم به وه ی ، توانیم گومان و گوی قولای کابرا
بره وینه وه و پارچه شیعریکی زور گرنگم لی هلکراند ، که بووه
هروپئی شه وورده سسه رنجانم .

شم ده رگای دل خسته سه ر پشت و بو سا تیک توژی نهی به ره لـلا
کردنه ، هوی شه وه بو ، کابرا هدر چه نده زور باوه پر قایم بووم
به لام فدایکی نه خوینده وار و ساکار بووم . همر شه هویه شه ، که
ده وری خوی له کم و کورتی و ناتنه و اوبی نووسینه که مد ایینی وه و
ناتوانیت وه لای زور پرسیاران بداته وه ، که له کاتی خوینده وه دا
قوت دده بینه وه . له گه ل همدوو کم و کورتی بیکشدا ، لام و ایسه
بو میژوو بی سوود نابیت وه نظی له خه سیه تی نه زانراوی شه م
مه زه به گونه روون ده کاته وه . به لگهی و اش هیه ، تا مروئی بیتوانیت
بلیت ، تاما و به یه کی زوری تریش همر دهمینت . هه رچه نده به زور شه م
مه زه به ده تر بچینه رپته چوارچیه ی ووگی ئیسلام وه ، به لام
خواه نانی (شه م مه زه به) خوئیان زور له ئیسلام به دوور ده گرن .

له گوندی " تلحن ده شک " ، که ده که ویته باکووری روژئاواوی
" شیراز هوه و ، بزیکمی ۳ - ۴ فـرسـه خ (۱۰۶۰ مه تـره) لایوه ی
دوره ، هدر تزییک له ولای باخه قه شه نگه کی کامل الملک " عه فـیـفـ
ئایاد " هوه ، بیجکه له موسولمانه شیعه کان دانیش توانی کوردی له ی
سه ر به مه زه ه بیکي ئایینین ، که هیچ په یوه ندی به کی ناوخوی به
ئیسلامه وه نی به . شه م کوردانه سه ر به بینه المه ی کوزبوه ندی تیره ی

* هندی ناوی کوردی ، که به ئه لفبای روسی دهنوسوبن ، سه رو
گوئلاکان ده شکینرپیت . شه و ناوانه ی دلنیا بووم وانین راستیم
کردونه ته وه : به لام شه وانه ی نه مزانیون چون له ووتاره که دا ، هه روا
هیشتو ومنه ته وه . مه به ستم له کوژانی ده نگه کان ، وه که بنووسینی وار
به ف . . . هـتـد . (وه رگیژ)

نووسینی ف . ا . ژوکوقسکی

ئەنوەر قادر محەمەد لە رووسی یەوێ کردووێت بە کوردی و پەراوێزی
بۆ کوردووێ .

هەلکەوتیکی چاک دەرفەتی ئەم نووسینە بۆ رەخساندم . بە هاری
سالی پار ١٨٨٦ ، لە کاتی کدا لە "شیراز" خەریکی لیکۆلینەوهی
یەکیک لە دیالیکتە زۆرەکانی زمانی کوردی بووم . تووشی کابرایەکی
بووم . لەوێ کەم چاوپێکەوتنەدا ، بۆ پێچ و پەنا زۆر بە توند و تیژی
بیروپرای دەربارەی موسولمانەکان دەردەبەری . ئەمە زۆر سەرسامی
کردم و لام روون بوو ، کە ئەم کابرایە خاوەنی مەزەبێکی تایبەتی
بەلام چی یەو کامە یە؟! کابرا لە کاتی قسە کردندا ووتی: "بە یاسا و
دەستوری خۆمان ، ئێمە شەراب دەخوینەوه *** ، گوشتی بەراز دەخوینو
بە گوناھیشی نازانین ، ئێمە ئەرمەنیمان خوش دەوی ... هـتـ" .
هەموو هەول و توانای خۆم بۆ لیکۆلینەوه و ساغ کردنەوهی ئەم
مەسەلە (واتە مەزەبی کابرا) *** خستە کار ، بۆ ئەوێ کابرا
هەستیش نەکات ، من کە و توومە تە پەیی جۆری بیروباوەرە ئایینی یەکی
هەر لەریگی زمانەوانی یەوێ دەچووم .

* - ناو نیشانی ووتارە کە خۆی : ("مەزەبی ئەهلی هەق" لـبیـه
پیرسیا) یە . من کردمە ئێران ، چونکە لای خوینەری کورد و هەما
روونـترە .

** بە شەوێ هەکی گشتی مەی خواردنەوه لە لایان حەرامە ، بەلام لەو
دەچیت هەندێ چا و پۆشی تیدا بییت . لەم رووێ هە بروانە :
محمد جمیل بندی الروژیانی ، بندینجین (مندلی) فی الثاریخ
قدیما و حدیثا ، گوڤاری کوپری زانیاری عیراق "دەستەیی کورد"
بەرگی ٧ ، بەغدا ، ١٩٨٥ ، ل ٤٣٤ .

*** جاروبار لە باتی پەراوێز لە دوو کەوانەیی گەورەدا هەندێ
شت روون دەکەمەوه ، لە باتی وەرگێریش - وایک دەنووسم .

کولتووری میلله تهکه مان به شیوه یه کی گشتی، باسی زانایانی شاره زای
ئایین و میژوو و ئه ده بی کۆنی رۆژ هه لات ده کریت. به زانایانی
وینهی ماموستا جه میل رۆژ به یانی، سادووا به دووای ئه مان، کادری
تازه پیگه بشتوو و لاو ده توان پهرهی پی بدن و بیمه نهه جینن.

ئه نوه رقادار محهمهد

*ف. ف. زووکوفسکی. مهزهه بی "ئه هلی ههق" له پیرسیا، سانت پیتربورگ،
۱۸۸۶. ئه مه مهسته لیکه له "یادداشتی به شی رۆژهه لات ناسی کومه لیه ی
تاریخی و لۆگی ئیمپراتوری"، بهرگی یه که م، چاپی یه که م، ل ۱-۲۴. (به رووسی)
** - ف. ف. مینورسکی. که ره سه ی توێژینه وه ی مهزهه بی ئیرانی
"ئه هلی ههق یان، عه لی ئیلاهی"، به شی یه که م، پیشه کی، تیکست و
وه رگی رانی، موسکو، ۱۹۱۱. (به رووسی)

*** محمد جمیل بندی الروژیانی. بندنه جین (مندلی) فی التاریخ قدیم
و حدیثاً، مجله المجمع العلمی العراقی "الهیئة الكردیه"، المجلد السابع
بغداد، ۱۹۸۰.

**** - محهمهد ئه مین هه ورا مانی: کاکه یی - پشکنین و لیکولینه وه
و توێژهه لانه وه ی، به غداد، ۱۹۸۴.

قوناغه‌کانی پهره‌سەندنیدا، یاسا و دەستووری فراوان و قوولی هەبووه؟
 ئایا زانیانە و کەسانی گەوره و خویندەوار رابەرییان کردووه، یان
 ئایینیکی میلی بووه و خەلکی نیمچە خویندەوار رابەری بوون؟ ئێشە
 ئەگەر ئەمەیی دووایانە چۆن لە ناو لێشاوی فیکری و زەبر و زەنگی
 ئایینه‌کانی تودا ماوه تەو؟! بەلای زۆرەو بەر بوو ئەو دەچیت، کە
 لە سەرەتاو کاتی گەشەسەندنیدا، وەک هەموو دیاردەیه‌کی فیکری و
 کۆمەڵایەتی، هەموو مەرجەکانی ئایینیکی تەواوی تیدا بوو بیست و
 کەسانی زانا و رابەرییان کردبیت، بەلام دووایی نوشوستی هینا
 ببت و کەوتبیت بەر زەبری رووداوه‌کانی رۆژگار و هەر لە یادووێژدانی
 کۆمەڵی خەلکی باوەر قائمدا ما ببت تەو. هەندی لایەنی ئەم ئایینه زۆر
 سادە و ساکارە، بوو نموونە: ئیمام و پیاوانی ئایینی تر بە هی خۆ
 دەزانن. کە چی لە ئایینه‌کانی تودا، کە ئاشکرایە بەردەوامی یەکتەترین و
 کاریان لە یەک کردووه، ئەوشتانە لە یەکیان وەرگرتووه، وەهههههههههههههههههه
 ساچاندووێیانە و تواندوووه تەو، کە مەگەر هەر کەسی لێ زان و سەر
 دەرکەر، پیاوان بزانی و دەست نیشانیا بکات. جگە لەم بابە تانەش
 پرسیار و بابەتی دەمە تەقی لە سەر کردن زۆر زۆرن .

مامۆستا رۆژبەییانی باسی ماک و پەییوەندی دابی مردوو ناشتن و
 حەوت فریشتەکە ئایینی زەردەشتی کردووه، کە چۆن لای ئەهلی هەسق
 ئەم مەسەلەیه لەو حەوت کۆرەدا، کە دراوێ تەپال سولتان ئیسحاق:
 (بابا میر ومستەفا و سەید موحەممەد ئەبولوفا و شیخ شەهابەدین
 و حەبیب شاھ و حاجی بابووی) دا سەری هەلداوه تەو، (ل، ۴۲۸) .
 بێ گومان ئەمە بنەوان دۆزینەو یەکی زانیانەیه . لام وایە ئەگەر
 بەشیو یەکی فراوان و هەمەلایەنە لە زەردەشتیەت و یەزیدیەت و ئایینی
 ئەهلی هەق بکۆلریتەو، زۆر لاپەرەئێشارراوەمان بوو روون دەبیتەو
 دوور نی پەیدا بوون و بەرەو پێشە چوون و سیمای گشتی و لەیەک
 ترازان و جۆی بوونەو و جیاوازیانمان بوو ئاشکرا ببت، کە ئەمەش
 قوناغه‌کانی بەرەو پێشە و چوون، یان کز بوون و چوونە ناو قاوغی
 دنیای روحیی کورد دەردەخات .

بێ گومان لیکۆلینەو یە لەم بابەتە زۆر ئالۆز و کرانە .
 سەرەتا و بئەگە دانان و رووسکردنەو ی زۆر لایەنی جەوھەریی

نزیکه . لاشی وایه " دوکان داوود "ی ژاسه واری چه رخی مادی هه " تایی اووسه
داو "ی پیروزی کاکه سیپه کانه (ل ، ۴۲۶) . له شوپنکی تزی و تاره که یسد ا
شپکی دی له م بابه تنده لیهت: نه هلی ههق " تناسخ - دووئاوود و "ه که یسان
بو خوپاراستن له هه لگرائی ژاییتانی تر ده خه نه کار و موجهه لسه ه
موسولمانه شیعه و سووتنی یه کانی پی ده که نه هه وهی هه ندیک له رابه رانسی
نه وان ده که نه به هی خوین (، ۴۳۱) . نه مه شیان رایه کمی پیشوو تومری
به هیز ده کات به لام هیشا گومان و دوودلی ده رباره ی هاو تایی پایمه ی
" تاووس " ی یزیدی و " داوود " ی نه هلی ههق له ئاراد ا هه رده مینسی و
ناره وپه وه . ره نگه ماموستا بو نه م پرستاره ، ده رکه وتی خو وایه تسی
له داوود دا (نه گه ر روی دا بیت ؟) بکات به وه لام ، یان نه م داوود ه ،
" داو " نسی یسه .

ماموستا روژ به یانی په پدا بوونی نه م ژاییتای گیر اوه نه وه پیش
سده ی ده یه می کوچی ، بو نه مه ش ده لی ، که مه سعوودی تاوی (کاهکاهی)
هیناوه (ل ، ۴۳۵) ، هه روه ها شه جره ی کاکه یه کانی له مه سه له یه کمی
حیسان پیدا شی کرد و نه وه و ریک و ره وان ئاراستیسی مه سه له ی له دایک
بوونی سولتان یسحاق (آستیاک) و به سته وه ی به شیخ عیسی و شیخ
موسی بی رزه نه وه ... تا دو و نه و ماوه یه ی ، که ده مینیت وه به بوئی
ده رختوه (ل ، ۴۳۱) . نه م بو چووانه زور وورد و قولن ، دوستسی
کهسانی تازه پیگیش تو ده گرن ، ده بنه چر اووگ و هه ندی یه لسه ه
تاریکی بی سه ر چاره یی و نه وتانی به شکی زوری که له پیورمان بو
ده ره ویننه وه .

ماموستا به راگزاری باسی له نه خوینده واری نه هلی هه کرد و وه ،
ده لی: نه مه بووه نه هوی پیچر پیچری و شیواوی هه ندی لسه
پیورراکانیان (ل ، ۴۳۱) . دپاره لئیره دا زور تومه به سستی لسه
به رود وواکه وتی په پدا بوونی که سه کانه و کورتنی زنجیره ی نه
شه چه ره یه شه ، که باسمان کرد .

من لای خومه وه و له کاتی خوینده وه ی تیگستک کانی " سه رنه نجام " دا
که لی شتم به خه پالد ا ها تووه نه هلی ههق بی کومان و بستوپانه کتبی
ژایینی نه م انیش له هی خه لکی تر که متر نه بیت ، یاسا و به رنامه یه کی
ریکی بیت . به لام ئاخو له سه ره تایی په پدا بوونی نه م کابیننه وه

له كهله پووری فیکری و گیانی نه ته وه که مان، لاپره نه زانراوه کانسـی
روون بکه نه وه. ئایینه که له چ ئاستیکد ابیت، به لگهی شارستانییه تی و
نیشانهی کۆنی و رهسەنی میلله ته که مانه. به خوشمان له خەلکی دی باشتـر
ساغ ده کریته وه. له گەل ئه م پێشەکی و سه ره تا هه لچینه شدا، هه ندی شتم
له مێشکدایه ده مه وی لێیان بدویم.

له پێشدا ده مه وی بلیم، ئه و چه ند لاپه ره قوول و چره ی ماموستا
رۆژبه یانی سالی ۱۹۵۷ نووسیوونی، کـرۆک و گه لی لایه نی گـرنگی ئه م
ئایینه یان روون کردۆته وه. بۆ چوونه کانی وه ک سه رجه می به ره مه کانی،
زانایانه و قوولن، هه رچه نده هه ندیکي ئه م ووتاره ی پیوستیان به به لگه
و تویژینه وه ی زیاتر هه یه. زانای ناوبراو ده لی، که ئه هلی هه ق سه ره
ئایینه کۆنی کورد "دیو په رستی" ن، له مه شدا له گه ل یه زیدی ومیلله تانی
هیند و ئه و روپایی دا هاو دینن. ووشه ی "دیو" بووه به "دیـوا" و
"دیوس"، دووایی لای کاکه ی یه کان بووه به "داو" و لای یه زیدی یه کـان
به "تاووس"، (ل ۴۲۸۲). له شوینیکي تـردا ده لی سه ر به ئایینه ی
کوردی "دیو سنا ئه و داو"، که سووک کراوه ی "دیاوس" ه. لای یه زیدی
یه کان بووه به "تاووس" و لای کاکه ی یه کان به داوود، (ل ۴۱۷۲).

بـی گومان ئه گه ر ته نیا له رووی زمانه وانیه وه، ئه م رایـه
ده ربهرت، جی خۆیه تی. به لام شی کردنه وه و لیدوانی زۆرتـری ده وی.
له روانگه ی مېژوو ییه شه وه دیسان هه ر لیکدانه وه ی پیوسته. چونـکه
له دنیا، لیکولینه وه ی زانستیدا، بو فاکت و به لگه ی تر یه خه ت ده گـرن.
لام وایه جیگا و پانه ی "تاووس" ی یه زیدی له گه ل "داوود" ی ئه هلی هه قـدا،
له رووی ده ستلـات و پایه وه به راورد نا کرین، چونکه له "سه ره نجام" و
مه علوماتی تردا، داوود فه رمان جی به جی که ری خوا وه ندکار شاه خوشین
سولتان ئیسحاق. هه ت له گه ل ئه مه شدا، له ووتاره که ی ژوکوفسکی
(ل، ۲۶) دا، باس له وه کراوه، که ئه هلی هه ق له کاتی سۆز و حال لیهاتندا،

زیاتر هاوار ئه ه ی داوود! گیان داوود! ده کهن. ئه مه پالپشتیکـی
رایه که ی ماموستا رۆژبه یانی یه، چونکه ئه گه ر (داوود) پایه ی به رزنه بی،
چون زۆر هانای بو ده به ن؟ ماموستا رۆژبه یانی لای وایه، کاکه ی یه کـان
به نزیکي و تیکه لی یان له گه ل جووله که کاندایه و به هوی لیکچوونـی
له فزی یه وه، داووده که یان قوستانه وه، چونکه له (داوود) ه که ی خۆیا نه وه

من له بهر رۆشنایى ئەم کارانە و هەندیکى لای خۆماندا -
 بە تايبەتى ئەو ووتارە بە نرخى ، کە زانای ديارو میژووونوسی
 هیژامان ماموستا جەمیل رۆژبەیانى ، دەربارەى میژووی کۆن و
 نویی مەندەلى نووسیوویتی و بەشیکى بو کاکەیییەکانى ئەو
 ناوچەیه تەرخان کردووہ ***، ھەر وہا ئەو تیکست و زانیارییانەى
 کتیبەکەى کاک مەمەد ئەمین ھەر امانى "کاکەییی ***" ، و بیرورای
 کەسانى سەر بەم ئایینە - ئەم پێشەکی یە بچکۆلە یەم نووسیووہ و
 ھەندى پەراویزم بو ووتارەکەى ژوکوفسکى کردووہ . بو ئەوہى
 پەراویزی ئەسلى ووتارەکە تیکەلى ئەوانەى من نەین ، بە ژمارەن
 و بو ھینەکانى لای خۆشم ئەستیرەم داناوہ .

ئاگاشم لەودەمە تەقى و لە سەریەکتەر نووسینە ھەبە ، کسە
 دووای دەرچوونى کتیبى " کاکەییى " ، چ لە نیوان کاکەیییەکان
 خویان و چ لە نیوان ئەوان و دانەردا ، بلاوکرانەوہ . ديارە من
 لەم چەند لاپەرە و پەراویزەدا دەرفەتى دووانم لەم ووتارانەى
 دووایى نابى و ئیرە ھەر شوینى ئەوہش نى یە . لە ئیرانیشت
 صەفى بۆرەکەبى ھەندى لە دەقەکانى " سەرئەنجام " ی چاپ کردووہ ،
 بەلام نەمدیون .

مەسەلەى تۆزە خو خەریک کردنیکی منیش بە ئایینەى
 ئەھلى ھەقوہ ، زیاتر لە کاتى نووسینى باسەکەمدا لە سەر
 مەولەوى (۱۸۰۶ - ۱۸۸۲) و ئەدەبى گۆرانى یەوہ - دەست پێدەکات ،
 لە فەسلى یەکەمدا بە راگوزارى لەم مەسەلەبە دووام . ھەر
 ئەو کاتەش ئەم ووتارەى ژوکوفسکیم چو بە دلدا و بریارم دا
 بیکەمە کوردی . لە دووای وەرگیرانەکەش ، بینیم دەتوانى پەراویز
 بو ھەندى لایەنى ووتارەکە بکریت ، لەو پرسیارانەى بە خەيالى ئەودا
 ھاتوون ، ئیستە وەلامیان ھەبە . ئەگینا نووسینى قوول و بابەتى و بەر
 فراوان دەربارەى ئەھلى ھەق ، پیویستى بەوہخت و شارەزایى وتوانایەکی
 تايبەتى ھەبە ، کە لە وزەى مندانى یە . پیویستى بەوہ ھەبە زۆربەى
 دەقەکانى " سەرئەنجام " وەدەست بخرین ، دەبى خویندەوارە کاکەییکان
 ئەگەر خوشیان ئەنەنەکن ، قولى دلسۆزى لى ھەلمالئ و یارمەتیی کەسانیک
 بەن ، کە دەروستى ئەوہ دین ، لە ئایینەکەیان بکۆلنەوہ و وەک بەشیک

مهزهه بهی تههلی نههقی له پیران

نهنوره قادر محهمهد

پیشه کی بهک

ههچرهنده پروفیسور و روژ ههلات ناسی رووسی بهناوبانگ
ف. ا. . ژوکوفسکی ووتاری " مهزهه بهی تههلی ههق له "پیرسیا" *
سالی ۱۸۸۶ نووسیوو، بهلام نرخ و بایهخیکی گه وری ههیه .
له گهل تهوهدشا نهام زانایه ماویهکی کهم خهریکی تههم
مهسهله به بووه و دیالیکتی گورانیشی وهها نهزانیهوه ، بهلام
زور له بیرو راکانی ووردو قوولن و به بی فیزی راسته قینهی
زانایه کی گه وروهه بو مهسهله کان چوه .

ثابینتی تههلی ههق به مهزهه ب ناوبردن رهنهگراست نهپیت،
چونکه مهزهه ب ده بی سر به ثابینکی دیاری کراو بیست.
له وه دهچپت، نه مه زادهی تهوه بیست، که ههنی له زانایان و
خهلک ، تههلی ههق به عدلی ثیلاهی، یان ریباریکي سهه ر به
عدلی ثیلاهی دهزانن. ف. ژوکوفسکی خوی پیش هه مووکه سیلک
نهام رایانهی رهنه کردوتهوه و بهدووشتی جیاوازی له قهله داون،
وهک له پاشاندا له ووتاره که یدا ده رده که ویت دووا به دووای
نهام، روژههلات ناس و کورد ناسی ناسراو و دیار ف. مینورسکی
له کارهکانیدا ده باره ی تههلی ههق دوواوه، له نامیلکه به کیشدا
" سهرنه نجام * " ی کردووه به رووسی و پیشه کی بهکی به نرخی
بو نووسیوو و پهراویزی بو کردووه. ف. مینورسکی بو چوون و
بیرو راکانی ژوکوفسکی په ره پید اووه و به فرراوانی کسردوون .
چیکه ی داخه، که نهو شاعر و په خشانانای به دیالیکتی گورانین و
له " سهرنه نجام " ه که اهدن، نه پتوانیه وهک خوی ده لیلی،
بیانکاته رووسی . به مهش که لیلیک ده که ویتته وه رگیرانه که به وه .

۱۲ - تايەك لە ۰۰۰ = ئەو رستەيە فۆلكلۆرى فارسىيە و بۇ ئەپسەپرى شر و شرولى بە كار دەهيئىرى ، هەروەها رستەگولى كرد و خونچەمى پشكوت ، لە فۆلكلور وەرگىراو، بۇ بەكەيفى و سازى بە ككسار دەهيئىرى ، لەم چىروكە دەيان رستەى فۆلكلورى نووسىو .

۱۳- گەرەكى لوکە ريسان = گەرەكى بوو لە قەزوين و دانيشتوانسى فەقير بوون .

۱۴- شىرى اعراض = لە عەجمستاندا باوہ كە وەختى دايك شىر بىسە مندالەكەى دەمدات ، دەبى روى نىكاو بە دەمپەوہ پىكەنى و خوشى بنويىنى كە مندالەكە ساخ و بە دەماخ بى ، ئەگەر روى لى وەرگىرى و يا بگري ، دەلىن ئەوہ شىرى(اعراض) ە و مندالى بى نە خوش دەبى و دەمرى .

۱۵ - هەرگ = فسور .

۱۶- سازادە حوسەين = دەلىن كۆرى ئىمام رەزايە ، گومبەز و بارگاي تايەتتى لە شارى قەزوينە .

۱۷- بندوك = تۆرە تۆكى سەرى ئافرەت كە بەدەم شانەوہ دیتەدەر .

۱۸- دووگ كوژ = نال خستە نيو ئاگر و دووگ كوژى، فىلى نووشتە نووسانە ، پارچەپە دووگ تەلىسى پىو پوچى لە سەر دەنووسن و دەى خەنە ژىر عەرزەوہ ، ديارە بە چەن روژ دەرزى، گوايە ئەو كەسەش لەو ماودا ەك ئەو دووگە نەخوش دەكەوى و دەمرى .

ئاڭاوى تۆرىت = تۆزى كەسەر گۆرى ئىمامان دەنيى ، لەلايان كليل دارە كسەوہ دەفرۆشئى، بۇ شىفای نەخوشى و بەتايەتتى بى بە قەوہت بوونى ئىمان لە كاتى سەرەمەرگدا بەكار دەهيئن .

۲۰- باليوہ = سەرىن .

۲۱- رەوزە = ئەو مەخلىسەپە كە ژنان لە مالىكدا كۆ دەبنسەوہ و ئاخوند بە گىرانەوہ و شىعرى گريان خوئندەنەوہ كارەساتسى كەربەلايان بۇ دەژىنتەوہ .

۲۲ - مەشەهد = شارى گەورەى وولاتى خوراسانە ، گۆرى پىروژى ئىمام رەزا لە وى يە .

۲۳- فينە = نەوہە كلاويكە .

- ۱- برنج = ماده بیه کی زه رده له گهل ژاسن و مسدا تیکه لی ده کهن ، زه نگو له و زهنگی لی دروست ده کهن .
- ۲- گولده سته = ژه و شته بیه که وهک چه بکه گولگی گرد به سه سه ماره کانه وه ده دره وشپته وه .
- ۳- خانم گلین و عمیز ژاغا = دو ناوی هله ژارده ی نووسره که کالته به ناوی " گلی خانم " و " عزیزه خانم " ده کات .
- ۴- که ژاوه = له تخته و به ژه دازسه ی چوار ژه و بنده ی بیشکه دروست ده کرا ، له قدیم یو سه فوری دوور له پشتی وشتریان ده به ست و دوو کسی ژیدا دا ده نیشته یا ده نووست .
- ۵- هیما = له زار اوه ی ژه رده لانی دا مانای هیستاییه .
- ۶- دژوین = چلکن ، له بهر چاو ناحمز
- ۷- نه وچه = ژه و شاعرانه که له ماتسه میننی ژیماماندا به ژاهنگ و ژاوازی تایبه تی ده خویند ریته وه و هدر به و هوا و ژاهنگه له سینگی خوینان دده من ، یا زنجیر له شان دده من ، یا قهقه له سر دده من .
- ۸- زه ریخ = که ژاوه ی سر گوژی ژیمان که به وینه بیه کی رازاوه و گران به ها دروست کراوه و له روانگی سنعا ته وه سه رنج راکیشسه ، یوول و پارهی زور له کونه کانه وه ده خرپته سر گوچه که .
- ۹- سید الشهدا = له بنه رهدا ناز ناوی حذر ته تی همزه بیه به لام له شیر اندا به حذر ته تی حوسه بین ده لین .
- ۱۰- گدا عه لی = یانی سو الکر عه لی ، یا سه گی عه لی ، لسه عه جمه ستاندا ره سه ژا فیره تیک تامه زروی مندال بی ، ناوی هسه وه ل کوچی ده نی " گدا عه لی " ، یا گورگ عه لی ، یا سه گی عه لی ، ژه گه ره له ره مه ژاندا مندالی بوونی ناوی ده نی " ره مه ژان عه لی " ، ههروه ها ره جهب و شهعبان .
- ۱۱- ماست به مند = به و که سانه شیرن که شیر له دیها تیه کاندان ده کپن و ماست و په نیر و که شکی لی دروست ده که لیر ده ا هه وی بـــــــ
- توانج به کساری هینا وه .

وه سیه تی کردبوو، ئەو وه خته ناو نیشانی تو و مه شهدی ره مه مه زان
 عه لی یان دامی و له قه زینه وه ری که وتین و ئەم کوره که لسه
 گه لمدایه و پیم ده لئی دایه ، هه مان حوسه یین ئا غای کوری خه جی یه ،
 گوتم لی ره بجیته ده ره وه که حه قایه ته کهم نه بیسی و گوئی لی وه نه بی .
 دانیش تۆان گشتیان مات و بی ده نگ گوئی یان دا بووه قسه کلان سی
 عه زیز ئا غا ، ئەویش فرمی سک له کالانی چا ویدا قه تیس ما بوو گو تی :
 ئیستا نازانم خودا لیم خوش ده بی یام نا ؟ حه زره ت تکام بو ده کا
 یام نا ؟

خانم گیان چهن ساله به ئاواته وه بووم که سفره ی دلّم بکه مه وه وه ده ردی
 ده روونم بو که سی هه لپژم ئیسته کانی که بو ئیوهم گپرایه وه ، چه شنی
 ئاوی که به سه ر ئاگردا بکری ، ئارام بوومه وه ، کلوکوی ده روونم
 دامرکا ، به لام چبکه م له روژی قیامه ت ؟

مه شه دی ره مه زان عه لی خوله می شی چه پوخه که ی رشت و گو تی : ره حه ت له
 باوکت ئەدی ئیمه بوچی ها توینه ئیره ، سی سال به ر له ئیستا من له
 ریگه ی " خوراسان " کالسکه م لی ده خوپی ، دوو که سی ده وله مه ندم ده برده
 مه شه هد ، له نیو ریگا دا کالسکه هه لگه رایه وه و یه کیکیان مسرد ،
 ئەوی دیکه شم خنکاند ۱۱۱ هه زار و پانسه ت تمه ن پوولی نه غدی یان
 پی بوو که له گیرفانه کانیان ده رم هیئا ، ئیستا که پیر بووم و پیم
 ناوه ته تمه ن ، که و تمه بیره بیره ئەوه که ئەو پووله حه رامه ۱۱۱
 ها تمه که ره لا پاکی که مه وه ۱۱۱ هه ر ئەو رو پووله کهم به خشی سه
 به کی له ئا غایانی عوله ما ۱۱۱ هه زار تمه نی به حه لالی دامه وه ،
 دووسه عات زیاتری پی نه چوو ، ئیستا ئەو پوول و پارهی له شی ری
 مه مکی دایکم حه لال تر و پاک و خاوین تره ۱۱۱ ؟ .

خانم گلین قلیانه که ی له عه زیز ئا غا وه رگرت و مژی لیدا و قولته ی
 لی هیئا ، دوو که له که ی له ده م و لووته وه به ره و عاسمان به ری کرد ،
 پشوویه کی دا و هه ناسه یه کی هه ل کیشا و گو تی : خوشکه گیان ، هه ر
 ئەو شاباجی خانمه ی له گه لماندا بوو ، ده مزانی که ته کلان و
 جوولانه وه ی ئەم ریگا دوور و دریزه ی بو خراپه ، ئیستخاره یثم کرد
 بوو هه ر خراپی هیئا به لام هه ر هیئام .

له تاو ههلاتند ا که ههموو له خه و ههستان ، چووم درگای وه تاغفی
خه جیم کرده وه ، شاشام کرد وهک خه لوز ره ش د اگیر ساوه و هه تا سهای
دهر تا بهت و لئی بوه ته وه ، شه وه نده خوی بهم لار شه ولاد ا کوتا بسوو
لیفه و دوشهک و بالاییوی ۲۰ ، هه رکوتی که و تهوه شوینیک ، هینامه
سهر دوشهکه و بالیوم خسته ژیر سه ری و لیغه کم به سه ری د ا کیشیا ،
مخاله که ش هه رده که سه رییا .

له دیوی خه جی هه ته ده ره و چوومه سهر جهوز و ده ستم تاوکیشیا ، تاغیا
دام به سهر خومد ا و هاوارم کرد و به شین و گریان خه به ری تاغلی
مردنی " خه جی " م بو گهدا عه لی سهرد .

هه رکهس لئی ده بر سهیم خه جی بوچی مرد؟ ده مگوت : ماوه بیک بوو بوئه وه ی
سکی بپر بیته وه داوده ره ماننی ده خوارد ، زوریش قه له و ببوو ، وی ده چسی
سه گته ی گرتیی ، مه رگی مو فاجا ته اا .
به لام خوم ده خوارده وه ، به خومم ده گوت : شه وه منم که تا نیستا سی
خوینم کرده ، سی نیسانم کوشته ، له تاوینه بالا نوینه که کسه
ده مر و انیه خوم ده ترسام ، سام ده ی گرتیم ، زیانم لئی تاال و چه پر ام ببوو ،
ده چوومه مه جلیسی " رهوزه ۲۱" ده گریام و فرمیکم ده پرشت ، پیوول و
پاره م به فه قیر و هه ژار ده به خشیه وه ، به وانه ش دلم نارامی نده مگره
و هه ره راسان بووم .

به تایبه تی کاکی له پای مینه ره دا وه بیری روژی قیامهت و گسور و
شاری قه بر و لئی پر سینه وه ی نه کیر و موئکر ده که وتم خود ا هه ر خوی
ده زانی جیم به سه ردا هه سات اا .

شه وه خته که و ته بیرم که و اباشه بجهه که ره بلا و له وی دانیشم "مجاور"
بم ، چونکه گهدا عه لی خویشی نه زری کرد بوو که هه ر بچیه که ره بلا ،
به لام په لپ و بیاتووی ده هینا وه و ده ی خسته پشت گوئی و شهام دهس و
شه و دهستی ده کرد و ده یگوت : سالکیکی دیکه ده چینه " مه شهامد ۲۲"
چوونکه شه و ته ره فانه (لای که ره بلا) ، تا زاری شه یاه ، هه ره وه هه
خسته پشت گوئی تا عه موری دا به نیسوه .

شه و سال منیش دانیشتم و کلاوه که ی خوم کرد به قازی ، گشت د ارایسی و
سامانی گهدا عه لی م فروشت و نه غم کرده وه ، له بهر شه وه خسوئی

ٹوف خواپا خاک خہبہری بو نہبا !!
 لہ بئسدوکی ۱۷ تووکه سہری خہجی بریکم دزی و بردمہ لایہ لایہ لایہ
 جوولمکہ ، ندمو مہ لایہ لہ گہرہ کی "راہ چہان"ی قہزوبین بہ ناویا بنگ
 بوو ، لہو قزہ سہرہ سیجرم لی کرد ، نالم بو خستہ نیو نااگر
 مہلا برایم سسی تہہ نی لی وہرگرتیم کہ دووگ کوژی بگا ، ا۱۸ قہولی
 دا و سویندی بو خواردم کہ لہ ماوہی حوتو تویمک دا خہجی دہری !!
 بہ لام بوو بہ مانگیک و خہجی چہشی کیوی توجود روژ بہ روژ قہلوترو
 و پان و پور تر دہ بوو ، بہ گیانی ٹیوہ بہ چاو بی کہوتتسی
 تہو کارہ ساتہ و بہ تہزموونی خوم ، ٹیدی باوہ پریم بہ سجر و جادووو
 تہو شتا تہش تہ ماوہ ، مانگی دوا ی تہوہ ہوہ ل شہوی زستان بسوو ،
 شہوی یہ لدا ، گمدا عملی تہ خوش کہوت ، کتوتی وای لی ہات کہہ دوو
 جار وہ سیمہ تی کرد و سی کہرہ تہاوی تیر بہ تہان گن بہ گہرید اکرد !!
 ٹیوارہ یک کہ میردہ کم زور خارہ صحت بوو چوومہ بازار و لہمالی
 عمہ تتار یک تہ خہجی دارہ شکیتم کری ، ہیامہ وہہ مال و دیزہی شاوو
 گوشتم کہم دا اگر و شیکلم کرد و خستہ وہہ سہر کو اتوہ کہہ ، بوخوم
 تیکی جازریم کری بوو بہ دزیوہ خواردم و شیر بووم و چوومہ وہ
 لای میردہ کمہ دا انیشتم و قسمی خوشم بو دہ کرد ، دوو جار خہ جسی
 دہنگی دام و گوٹی درہ نگہ با بچین شیو بچوین ، گوتم برسیم نیہو
 سہریشتم زور دیشی ، سکم خالی بی با شترہ ، توشیوی خوت بغسو ،
 بوٹی گیانت بسی !!
 خانم ، خہجی شہوی ہوہ ول و ناخری خوارد و تووست .
 چوومہ پشت دہرگا و گوتم شل کرد سہن دہنگی نالہو ہاوارہ کہ ییم
 دہ بیست ، بہ لام لہ سہر سہرما کہ دہرگا کا انیش داخر ابوون دہنگی
 نندہ گہیشتہ دہرہ وہ و ہاوسنی کان نہبان دہ بیست ، بہ بیان شہووی
 چاود تیری لہ گمدا عملی تا روژی پاک لہ لای مامہ وہہ و نہم ہیشت
 تہویش بختوی ، بوومہ لیلی بہیان دوو بارہ بہ ترس و لہرزینہ وہہ
 چوومہ پشت دہرگا و گوتم شل کرد ، مند الہ کہ دہ کرووز ایسمہ وہہ و
 دہگریا ، نہم وبرا درگا کہ یکمہ وہہ ، ہا تہ وہ لای میردہ کمہ ، ناز انہ
 چ حالیکم بوو .

زیـــــاره تــــی که رـــــملا .

سه ری هشت مانگ و ده روز خه جی کورپکی دیکه ی بوو ، به لام ثمه جاره وه کو شتیکی زانی بی ، بو چاو ترووکا بندیک مند المکه ی به جی نه ده هیشیت ، منیش دوو دلپبووم ، مند المکه بکوژم یا کاریکی وا بکه م گهد اعلی خه جی تعلق بسدات .

به لام نه وانه گشیان خه یان پلاو بوون ، خه جی دیسانه وه بوو ببه خانم و که ی بانوو ، فرماتی به سه رمدا دده ا . که س نه ی ده توانسی فسه له قسمی بکات .

مند المکه بوو به چوار مانگه ، همدوو شه ویک نیستخ راه م ده گرتوه که مناله که بکوژم یا نه ی کوژم ؟

له شاکامندا بیرارم دا که شوینی حوسه یین شافاش وون کمم م و سه ری به بس ناودا بکم م .

دوو روژ نیشکم داشت ، روژی دوهم خه جی چوهه ده ری که لسه دووکانی عه تتاری کولانه که مندا نه ختی گوله وه نه وشه بکری ، به گورجی چووم به لای لانکی مند المکه وه ، ده ری سنجا خه کم لسه به روکم . ده رکیشا گوتم ده بکه م به ته ویلی دا ، به لام له کاتتی سه ربیشکه کم لادا ، له خه و راجه نی ، له جیاتی نه وه گروو بگری و بگری ، به ده مده وه پییکه نی .

خانم گیان نازانی چیم به سه راهات ، موچورکه یه که ته وقی سه زمه وه هات و له نه نگوستی پیمه وه ده رچوو ، بی شیختیار ده ستیم هاتنه خوار دلم ته هات بیکوژم ، ناخر هه رچی بی دلم خو له بسه راد و شاسن نه بوو . سه ربیشکه کم به سه رید ا دایه وه و ده ریه ریمده ره وه ، له دلای خو مندا گوتم : ناخر نه و مند انه به ست زمانه ج سه وووچ و تا وانیکی هه یه ؟

ووکه ل له کوته وه یه ، ده بی دایکی مند ال له ناو به رم تا بسنه ته وای شاسوووده بسیم .

گیانه نیستا که بوتانی ده گیرمه وه گشت نازای له شم ده له ری ، به لام ج بکه م ؟ همدووی خه تای مئیده شاکر گرتوه که کم بوو ، خانم گیان منی کرد بوه ژیر ده ستی کچه ماست به ند یک اا .

نازیز و نازدار و نازنه‌نین بووه، گه‌دا عه‌لی گیانی به سه‌سه‌ر
کوره‌کده‌ا دهر ده‌چوو، وه‌ک گویره‌کهی به‌نی ئیسرا بیل ده‌یان لیسته‌وه،
خوا به فه‌ومی مووسا گویره‌کهی دا بوو، به‌مانیش کوریک‌زیکه‌له‌ی
فـئـر زـیـر پـسـن ،

دوو روژان نه‌چووهری و ههر له‌ ماله‌وه دانیشته و کوره‌کهی وه‌ک
چه‌یکه‌گول له‌ به‌ر ده‌می دا ده‌نا و تاشای ده‌کرد، هیشتا ههر تی‌سری
نده‌ده‌خوارد .

دیسانه‌وه هه‌مان چیشته و هه‌مان ده‌فسر ، گیانه به‌ ده‌ست خـئـوم

نه‌بوو، چاوم به‌ هه‌وی و منداله‌کهی هه‌ل نه‌ ده‌هات .

روژیکیان خه‌جی سه‌ری قال بوو، دیسانه‌وه خۆم وون کسرد و ده‌ری
سنجایخی گورینم به‌ مه‌لاشوی منداله‌کهی دا کرد، ئه‌وی‌سکش‌د‌وای
روژیک‌گریان و کرووزانه‌وه مسرد .

هه‌م‌دیسان شیوه‌ن و گریان و باوه‌که‌رو و رۆله‌رۆ و قور پیوان
که‌وته‌ری، ئه‌م که‌ره‌ته‌ نازانن خـئـوم چ حالیکم بوو، له‌لایه‌که‌وه
له‌ خۆشیان قهند له‌ نیو دل‌مدا ده‌توایه‌وه و له‌ لایه‌کی دیکه‌سه‌وه
بیرم ده‌کرده‌وه، ئه‌وه تا ئیستا دوو خۆینم کردوه، دوو بی تاوانم
کوشوتوه .

به‌ بیانووی مردنی کوره‌که‌وه هاتیومه‌ زمان ، له‌ سه‌رو سینگ‌ی خوم
دما و ده‌گریام، ئه‌وه‌نده‌ گریام و قورم پیوا که‌ خه‌جی و گه‌دا‌عه‌لی
دل‌یان بومن ده‌سووتا ، سه‌ریان له‌وه سوورما بوو که‌ مسن تـسـبا چ
راده‌یه‌ک مسدالی هه‌ویکه‌م خۆش و بستوه ، به‌لام ئه‌وشین و گریانه‌ بو
منداله‌که نه‌بوو، بو خۆم بوو، روژی قیامته‌ !! بو گوره‌ و شاری
قه‌بـر بـوو !! .

ههر ئه‌وه شه‌وه میرده‌که‌م گوتی : خوا به‌ قسه‌تی نه‌کرده‌وه که‌ مسن
مندالم بیی ، ده‌بیینی منداله‌کانم بی ناگرن ده‌مسرن .
پاش‌چه‌ئورۆژیک دیسانه‌وه خه‌جی زگی بر بوو، میرده‌که‌م ئه‌م که‌په‌سه
که‌وته‌ نه‌زر و نیاز، گوتی ئه‌گه‌ر کچ بی ده‌یده‌م به‌ سه‌بیان، ئه‌گه‌ر
کور بی نیوی ده‌نییم " حوسه‌ین" تا جه‌وت‌سالان تیخ له‌ سه‌ری نه‌اده‌م
دوای جه‌وت‌سال قژی سه‌ری به‌ زپه‌ ده‌کیشم و له‌گه‌ل خۆم ده‌ی به‌مه‌

دهرمان خوارد کربوو، خانم گیان هەر ئه و ئافره ته شروشو له که بهملی شکاوم خووم چووم و له گهره کی "لوکه ريسانه وه" هينام بدانی ژمارد بووم، بهره ورووی ميژده کهم پيی ده گوتم: عزيز ئاغا بسی زه حهت من دهستم ناگات تو پهره پيسه کانی منداله که بشو ۱۱۱ .
 شهوی که لهدم دهرهات ئاورم گرت، چاوم نووقان و دهمم کرده وه، به بهره ورووی ميژده کهم هه چي له زارم هاتدهر بسه خسوی و منداله کهم گوت، رووم کرده گه دا اعلی و گوتم: زوکه تلاقم بده، بهلام شه و بهر حهت چووه دهستی ماچ کردم، دهی گوت بو واده کهی، ده ترسم شیری (اعراض ۱۴) به منداله که بدات، تو سه بریکه تا منداله که پی ده گری و ده که ویتته سه ر لاق، بانه ختی له خه م بره خسی، شه و وه خته خه چي تلاق ددهم .

بهلان له تاو خه یالات خه وو خوراکم نه بوو، تا وه ختی، ئای خواتوبه، ئای خوا ئامان .

بو شهوی جهرگی خه چي بسووتینم، روژیکیان خه چي خانم ته شریفی چوو بوه حه مام، مال چول بوو، چووم به لای لانک و بيشکه وه منداله که له شیرین خه دا بوو، دهرزی سناخه کهی بهروکی خووم کرده وه رووم لی وهرگیرا، به ته واوی کردم به مه لاشوی مندال و به گورجی هاتده دهری، خانم شه و منداله ده می لیک نه دهنه و دوو شه و دوو روز هه رگریا، داو دهرمان و نوشتنه و دوعا که لکی نه بوو، بو عه سری دوا روژمرد و عه مری دا به ئیوه ۱۱۱ .

دیاره ميژده کهم و خه چي ده گریان و خه فه تیان ده خوارد، بهلام مسن وه کو ئاو یکی فینک به دلما کرابی کول و کووی دهروونم دامرکا، ده نگوت لانی کهم ئاواتی کورپیان له دلدا مایه وه .

ماوهی دوو مانگیگ به و شیوهی رابورد، دیسانه وه گرتی و خه چي خانم ئاوس بوو، ئه م که ره ته نهدانانی چ خاکیک به سه ر خوومدا بکه م، خوئی کوئی بکه م به هه رگ ۱۵ و بیکه م به سه رما .

گیانه به و شازاده حوسهینه قه سم له تاو مه راق و خه فه تی خووم دوو دانه مانگی ره بق نه خوش که وتم و له جیگه دا خه وتم .

سه ری نو مانگه خه چي تره کا و کوریکی دیکه ی خسته وه، دوو بیهاره

گوشتی نویی هیئاو له نهکاویش گرتی و سکی پر بوو، خه جی گولی گرد و خونچه ی پشکووت .

ئیدی میرده کم ته وای بیر و فکری چوو لهی شهو، شه گهر له چله هی زستاندا بو مه گیرانی و بیزوو داوای بلالوک و گیلاسی بگردایسه، گه داعه لی له بن به ردیش بوایه بو پییدا ده گرد و دهینایه به رده می، من که و تبوومه به دبه ختی و چاره ره شی به وه .

شه وانه که ده هاته وه له پیشدا سهری له وده دا و ده سهری حیل و گولی بو ده برده وه، منیش به سه ده قه سهری خه جی ی کچی حه سن ماست به نده وه ده ژیا م، ههر شه و خه جی به کخ وه ختی هیئامه مالی خوم تایه ک له که وشه کانی ۱۲ نه وحه ی ده خویند و تاکه ی دیکه شی سینگ بو ده کوتا، که چی وای لی هات خوی به سر مندا هه لده کیشا، شه کاته ده سستی خوم گه زت و زانیم چ بیجا به کم کردوه .

خانم گیان نو مانگی ته وای ددانم به خومدا گرت، لای ده رو جیران و هاوسی و دراوسی به زله رووی خوم سوور ده کرده وه، به لام به روژ دا که میرده کم له مال نه بوو، خه جیم ده ته زاند، شوف خاک خه به سهری نه داتی، !!!

لای میرده کم بوختانم بو ساز ده کرد و گوتم: به پیری ناشقی چیاو بو قیک بووی، نو مندالت نابی، خه جی له گه له مه شه دی ته قی که وچک ناشدا ده سستی تیکه ل کردوه و سکی پر کردوه .

خه جیش هه روا قسه ی بو من ساز ده کرد و سهرتان نه یه شینم شه پروکیشه ی ئیمه هموو روژیک ده ر و دراوسی ی ناراحه ت و جازز ده کرد و له ده ستمان هاتبوونه ئامان .

دلّم هه زوه ک سیر و سرکه ده جو شا و قولتی ده خست، ده چووم کتیبسم ده گرتوه، سحر و جادوم لیده کرد، شه ی خوا هاوار ۱۱ .

به لام خه جی ده تکوت گوشتی به رازی خواردوه، هیچ سحر و جادوو یه گ کاری لی نه ده کرد و روژ به روژ قه له وتر ده بوو، تا دوا ی نومانگ و نو روژ و نو ساعه ت خانم زا، شه ویش چی؟ مندالکی نیرینسه، کورپک به قوربانته بم ئیدی من له و ماله میرده یه م سووک و چرووک و بی حورمه ت بووم، نازانم خه جی موره ی ماری پی بوو یا گه داعه لی

به هر دوزکیان هیئایانه‌وه مالمه‌کی خوئیان و به‌ده‌وره‌وه کـ بوئنه‌وه ، پاش‌نه‌وه‌ی دوو چای شیرینیان ده‌رخوارد دا ، قلیان‌که‌پیان بو چاخ کرد ، وحصه‌سایه‌وه ، عمزیز ئاغایا گوتی: به‌ومه‌رجه حوسه‌بین ئاغایا بچیته‌ده‌ر سدر گوزه‌شته‌ی خوُم ده‌گیرمه‌وه ، حوسه‌بین ئاغایا بو زیار‌ه‌ت جووده‌ده‌ر ، عمزیز ئاغایا قلیان‌که‌کی چاخ کرده‌وه و کیشایه به‌ر ده‌مه‌سی خوئی و به‌م جوړه ده‌ستی به قسان کرد .

کلین خانم گیان‌به، قوریانت‌بم ، ده‌زانی وه‌ختی می‌ردم کرد و جوړمه مالمی خوالی خوئشو " گدا ا‌علی" ۱۰ سی سال ه‌روا پیکه‌وه به‌خوئشی و شادی ژبایین ، به چه‌شتی سه‌کینه سولتان می‌رد که‌ی خوئی به گ‌دا‌علی‌ی ده‌شکانده‌وه ، گ‌دا‌علی‌ی منی وه‌ک بوت‌ده‌په‌رست ، به‌لام له‌وما‌وه دا زگم پر نه‌بوو ، ه‌ور له‌به‌ر نه‌وه می‌رده‌گ‌م ده‌خزایه بین کلیشه‌وم ده‌یگوت ئیلا و بیلا مند‌الم گ‌ره‌که ، ئاخ‌ر نه‌وه به‌ده‌ختمه که من وچاخ‌م کوئیر بی ، منبش ه‌هرچی داو وده‌رمان بوو کردم ، هیچ نه‌ما نه‌بیکم ، نووشته و دوعا‌به‌کی زوُرم نووسی ، به‌دا‌خ‌وه هیچ‌کام‌بیان که‌لکی نه‌بوو ، مند‌الم نه‌بوو که نه‌بوو ، کورده ووتنی :

نه‌نووشته‌ی مه‌لا نه‌دوعای سه‌یی هیچیان وه‌فریای ده‌ردم نه‌گه‌یی شه‌ویکیان گ‌دا‌علی می‌ردم ده‌ستی کرد به کریان و فرمیگـ دابارانه ئو گوتی : نه‌گ‌ر تو رازی بی سیغه‌یمه‌ک دینم کهه ه‌م خزمه‌تی مال بکا و له به‌ر ده‌ستی خوئدا بی ، پاش‌نه‌وه‌ی مند‌المان بوو ته‌لاقی ده‌ده‌م و توئیش مند‌المه‌که به شیوه‌ی مند‌الی خوئ قبول که‌و بو خوئمان گ‌ه‌وره‌ی ده‌گه‌ین .

منی چاره‌ره‌ش فریوم خوارد و گوتم ، زور باشه ، خوُم نه‌و کاره‌ت بو ده‌گ‌م .

نه‌و شوه به خوئشی نووستین، به‌پانی دووای نان و چاخ‌واردن چار شیوم دا به سه‌رماو جوړمه خواز‌بینی خه‌چی‌ی کچی وه‌ستا حه‌سنی "ماست‌به‌ند" که به‌چکار ناحه‌ز و ره‌ش و هاو له بوو بوو ، وه‌ختی خه‌چی‌ی هات‌ه مالمی ئیغه نه‌وه‌نده شر و ثرول بوو نه‌گ‌ر ه‌هرزنت به‌س‌ردا بک‌رد ایسه ده‌نگی‌کی نه‌ده‌که‌وته عمرز ، نه‌گ‌ر لوتت بک‌رتایه گیانی ده‌رده‌چوو ، به‌لام دوعای مانگی ورده ورده ه‌هلید ، ره‌نگ و روویه‌کی به‌یدا کرد و

گوڤلاکي به رڼوہ بون و رڼچکيان به ستبوو .

کاروان راوهستا ، مهشدي رهمهزان و حوسهين څاغا هاتنه پيش و به يارمه تي څوان خانم گلين و عزيز څاغاش له که ژاوه که دابهزين . څاپوره يهک له و څلکه هيرشيان هينا و هر پيارچه يهک له څه سپا په کانين به دس يه کيکه وه بوو که څوانيان بو مال و مه نزي څوان بانگ ده هشت ، له و قهره بالغه دا کو تو پر عزيز څاغا وون بوو هر چي به شوينيد ا که پران و پرسپاريان کرد فايده ي نه بوو .

سره څه نجام خانم گلين و مهشدي رهمهزان و حوسهين څاغا و تاخيکي که سيف و قورينيان له قهراري شهوي حوت (۷) روپه به کړي گرت و دوباره که و تنه گه پران ، بو هه وال و قولافي عزيز څاغا ، ته واو و شار گه پران ، هه واليان له مجه وري مزگهوت و باره گا و زياره تنامسه خوښه کان ده پرسی و ناو نيشانيان هله ده دا ، هيچ شوينه واريکيان دس نه کهوت .

له کاتي څور څاوا دا باره گا که ي چول بوو ، خانم گلين بو جاري نوهم چووه وه بو ژور هرهم ، که جوان روواني و تماشاي کسرد ، ديتي څوه دهسته يهک څا فرته و څا خوند به ده وري څا فره تيکسه وه څالقه يان به ستووه و څه و يش قوفلي " زه ريح (۸) " ي توند توند گرتووه و به څامان و زامان به ري نادا ، ماچي دهکا و هاوار دهکا و هاوار دهکا ، يا څامان گيان بگه به هاوارم ، فريام که وه ، له سهره و ژيري قهر ، له روژي به قه د په نجا هزار سال ، له کاتي که چاو گه له هه يبه تا ده چنه ته وقي سهر ، چ څا کيک به سهر داکم ، وهره به هاوارمه وه ، به قورباتت بم فريان که وه ، تو به ، تو به ، بيجام کرد ، لي م بيووره !! .

هر چي لييان ده پرسی چي قه و ماوه ؟ چ بووه ؟ ولایي نه ده د ايه وه ، له څاکامدا هر څه و نه دي گوت من کاريکي څه و تو م کرد و وه که ده تو سم " سه ييد الشهدا " نهم به څخي ، لي م نه بووري .

خانم گلين ده نکی عزيز څاغاي ناسيه وه و چووه پيش ، دهستي گرت و نيوه زور نيوه نکا کيشايه دهر و هينايه نيو حوش (سه حن)

حوسهين څاغاش په يد ا بوو .

له شاخري هدر شيعر يکيدا زياره تچيهکان به دهنگی بلينند
سهله واتيان ده نارد .

گومبهزی پر شکو و زيرين و منارهی بهرز و قهشنگ و رهنگين ودهدر
کهوتن، گومبهزیکی شای رهنگی دیکهش که هاوتای گومبهزی زيرين و
له نیو خانوه قورینهکان چهنی پینهی ناجور خوی ده نوانند
وهدهرکهوت .

کاتی دووای عسر کاروان گهشته نیو خیابانیک که هدر دولا دیواری
رووخاو و دوکانی پچوکی به قور دروسکراو بوو، لیرهده ا ههشامه تی
خهک قهره بالغیکی سامناکی پیک هینا بوو، عاره بیه قول
ههلمالدر اوهکان به رومایهکی بهروالته ساویلکه و گهوجانسه ،
فینهیان له سر نا بوو بهلام به کهسم و قهلافه تیان ده زانرا که
شاوری ژیر کان ، به دهست و ریشی خه نه لیدراو و سه ری تاشلیراو
میزه ری پیچراوه وه ته سبحیان ههله سهووراند ، به پیلاوه سه پر پایی
(تابه تی خویان) به عابا و پانتوله وه ده گه پران و سه زیریان ده کرد .
به زمانی فارسی وتویژیان ده کرد ، یا تورکیان ده فلتاند ، یا به
عاره بیهکی که له بن گهرو و نیو ریخوله کانیهان وه ده هاته ده و ده دوان
و دهنگیان له هه وادا ده زرينگایه وه .

شافره ته عهزه بهکان به چرو چاوی خال کوتراو وچلکن و چاو گهلی وینه
سووتاو خهزیم له کونه لووت کراو یه کیکیان مهکه ره شهکانسی
خسته بوه ده می مند الیکي دژوین که له باوه شی گرتبوو .

ئه و خه لکه به هه موو جوړیک مشته ریان بو لای خویان را ده کیشا، یهکی
نه وحی ده خویند ، یهکی سینگی ده کوتا، یهکی به رده مورده و ته سبیح و
کفنی ته به روکی ده فروشت ، یهکی جندوکه ی ده گرت ، یهکی نووشته و
دوعای ده نووسی ، یهکی مالی به کری دهدا .

جوله که کهوا شوره کانیش زير و گه وهدر و شتی له میژینهیان له
ریبواران ده کری .

له بهر قاوه خانه یه که دا کابرایه که د انیشتبو ، قامکیکی له کونه
لویتیدا بو ، به دهسته که ی دیکه ی چلکی نیو نه نگوستی پای ده رده هینا
و میش و مهگهز له ده م و چاوی ورووژابوون ، سپی به ره و سه رو

ده‌گه و ده‌گه ونه ریگا شه‌گه ر بیسورن به‌خشر اون !۱ .

هر وه‌ختی شه‌م تا بووتانه ده‌بینم له‌شم دپته له‌رزین، ناننا مـمن
ده‌مه‌وی بجه نیو جه‌ره‌م، له‌گه‌ل جه‌زه‌ت ده‌ره‌ده‌ل بگه‌م ده‌وی‌ته‌وه
له‌ بازار کفن بو‌خوم بگرم ، جا شه‌وه‌خته بمرم . دوی شه‌و لسه
خه‌ونعد اشا باجیم دیت ، دور له‌قیستا تویش له‌وی بوی، له‌نیو
باخیکی گه‌وره ده‌گه‌ر این، سه‌بیخیکی نوورانی به‌پشتینی سنه‌وز و
عابای سه‌وز و میزه‌ری سه‌وز و بیلاوی سه‌وزه‌وه به‌ره و پیرمان هتات
و فه‌رموی : یا خوا به‌خیر بین، خوشیتان هینا ، به‌شه‌سینگوست
بالاخانه‌یه‌کی سه‌وزی بی‌نیشان داین و فه‌ردوی : بجه‌یغه‌سینه‌وه ،
شه‌گه‌تیتان ده‌رگه‌ن ، شه‌وه‌ی که فه‌رموو له‌خه‌و رایه‌پریم ، خوزگه‌به
به‌خته‌وه‌ری خوی .

قافلهم که به‌هه‌را و هورپاوه ده‌روپشت و چاوه‌ش (قام بیژ)ه‌که‌می
له‌پشه‌وه شه‌و شیعرانه‌ی ده‌خوینده‌وه :
هه‌رگه‌سی هه‌وه‌سی که ره‌لای‌هم‌به‌بیسعی‌لا

قام بیژیکی دیکه ولای ده‌دایه‌وه :
هه‌رگه‌سی هه‌وه‌سی که ره‌لای هم‌به‌خوش بی

هه‌رگه‌می‌هاورپه‌ان ده‌کا خوش بی
قام بیژی هه‌وه‌ل ده‌یگوته‌وه :
چ که ره‌لا ، قیسانی لی به‌خوش دی (ه)
هیما تالهی زینه‌به‌ده‌گاته‌گویی

قام بیژی دووهم ولای ده‌دایه‌وه :
چ که ره‌لا ، گازیزان، خوا به‌تسیتان بکا
منیش به‌فوربان شای فه‌ریب بکا
چاوه‌شی هه‌وه‌ل تالاکهی ده‌جوولینی ، به‌ده‌نگیکی به‌رتزر هاوار ده‌کا
شه‌و زمانه به‌پرین چی که شه‌وشانه‌تالیت
که بو‌مه‌د خوشه‌ویستی خوا سه‌له‌وات

به‌پازده کوری علی کوری شه‌بوتالب
به‌مانگی روضاری و ان، جی‌جی‌سه‌له‌وات

به‌لام نه‌پوږو ، کاتي که سرده‌ستې کاروانجيمگان جووه سرته پوړلکې ،
"سه‌لام" و يانگي که پشتمنی د ا وغه نعام و به‌خشيشی له رښسواران
وه رگرت و گولده‌سته‌لاږ پښمگان دهرکه وتن به گشتي سلمه واتيان نارک ،
له‌شي به بار و د اهيزر اوبان سووک بوو ، ره‌نگ و روويه‌کيان هاته‌وه
بلمر ،

خانم " گلبن (۱۳) و عميرخانغا" (دوږافره‌تی زياره‌تجی) به و چارشيوه
ويته عابای بوره‌وه توزاوی و ماندوو له شاری قه‌زوينه‌وه تا نيره
له نيو که ژاوه‌لاږ که‌د ا وه‌ک‌مه‌شکه ژا بوون ، هر پوړيگان به سالی
لی رابوردبو ، عميرز خانغا ته‌او وشکه‌ت‌ببو ، به‌لام له‌به‌ر خوښه‌وه
ده‌پيگوت :

" زور چاکه چونکه بو زياره‌ته‌ده‌چم ."
عه‌ره‌پيگي پي خاوس به رومایمکی ره‌ش و چاوگه‌لی زه‌ق ورپشي کوښه‌پي ،
زنجيرپيگي نه‌ستور به ده‌سته‌وه له برپي رانی قاتريگي دمه‌او جازو
بار لای دهرکه‌دوه و ناوړی دده‌ايه‌سه‌ر دانی رښواران و سه‌رنجی
دده‌ان .

خانم گلبن به ره‌نگي په‌ريوه‌وه په‌رده‌ی په‌پي که‌ژاوه‌که‌ی لاد او به
عميرزخانغا که له تاي ديگي که‌ژاوه‌که‌ی ا د انيشينو گوتی : خوشکه
گيان هر له دورره‌وه که گولده‌سته‌کم چاو پي که‌وت روصم که‌وته
فرين‌ش‌بابجی خانمی هه‌ژار به قسمه‌تی نه‌بوو ،
عميرز خانغا که به ده‌سته‌خال کوتر او‌که‌اتي ، باوه‌شينيگي به ده‌سته‌وه
گرتبو ، بو فينگي ، خوږی پي باوه‌شين دهرکه‌د ولسی دايه‌وه و گوتی :
خوالی ی خوشي ، هدرجي بوو نه‌ملي نيمسان و چاکه بوو ، بسنه‌لام
نازانم بو جي و ا له‌رزوک و تفيليج بيوو ؟

له‌کل مي‌رده‌که‌ی کيشمپان لي په‌يد ا بو ، کار که‌وته تلاق ککاري و
دواي نه‌وه پيم‌از به‌ترشي خوارد و به‌پياني نيوه‌ی له‌شي له کارکه‌وت
و له‌رزوک بوو ، هدرجي د اوو دهره‌انغان له‌گل کرد چاره‌ی نه‌بيوو ،
من خوم هينام و گوتم به‌لکوو " هنزره‌ت شفای بدات و چاکي‌کاته‌وه .
و ا دياره جوولانه‌وه‌ی ريگای بو چاک نه‌بيوه ؟
به‌لام گپاني جووه‌ته به هشت ، ناخر زياره‌تجی له‌و کاته‌وه نيمه‌ت

داوای لی بوردن

نووسەر: سادقی هیدایهت نووسه‌ری به داویانگی فارسی
وه‌رگیـر: عبد القادر ده‌باغی

تەپ و تۆزی خۆل و رملی بیابان به سروهی بایه‌کی گهرم
ده‌ژایه سەر رومای ریواران، تیشکی به تیئنی هه‌ تاو، ده‌ی سووتاندو
ده‌ی توانده‌وه، ده‌نگی یه‌ک جوهری زه‌نگی ئاسن و برنجی (۱) لاسی
و شتره‌کان له‌گه‌ل پیی و اندا هاورپی ده‌کرد و ملیان له‌نگه‌ری ده‌خست
و لمبوزی تووره و لچ و لپی شوپیان وای نیشان ده‌دا که له‌ به‌خت
و چاره‌نووسی خویان رازی نین .
کاروان زۆر به‌ هیمنی و وردی له‌ نیو شه‌و تەپ و تۆزه‌وله‌و ریگه‌په‌ر
خاک و خۆله‌که‌ره‌نگی خۆله‌میشی لی‌نیشته‌بووده‌رویشته‌و دوورده‌که‌وته‌وه .
به‌ر جه‌وته‌د و دیمه‌نی ده‌ور و به‌ری بیابان و ده‌شتی چۆل و هۆل و بی
ئاو و گژ و گیا تا چاو هه‌ته‌ری ده‌کرد ، یه‌ک سان و یه‌ک جوهر بوو .
ته‌نیا له‌ به‌ره‌ شوپنیکدا ته‌پۆلکه‌ی پچوک - پچوک له‌م‌لاو شه‌ولای ریگادا
ده‌بینرا ، چهن رۆژه‌ری ده‌رویشته‌ی به‌ بی شه‌وه‌ی تاقه‌دار خورمایه‌ک
شه‌و دیمه‌نه‌ تیک‌دا ، له‌ هه‌ر شوپنی چالو یکی بوگه‌نی تیدا بوایه ،
خیزانیک به‌ ده‌وریه‌وه‌ خپوه‌ت و چادریان لی هه‌لدا بوو، هه‌له‌وا ده‌ی
سووتاند و هه‌ناسی به‌ دوواوه‌ ده‌گیپایه‌وه ، ده‌تگوت‌گه‌یشته‌وویته
دالانی جه‌هننم .

۳۶ رۆژ بوو که کاروان ریگای ده‌په‌ری، ده‌م و زاری ریواران وشک
ببو، له‌ر و لاواز ببون و گیرفانیان پاک تاو ده‌بوه‌وه ، په‌اره‌و
پوله‌کانیان چه‌شنی به‌فهری به‌ر هه‌تاوی عه‌ره‌بستان ده‌توایه‌وه .

تۆم بېر ناچئ ...
 شەي دلەكەم :
 كاتئ دەنووی ، تاكي چهپی
 پهنجەرەكەي ژوورەكەتان بکەرەوه ،
 دەرگای دلەت با هەمیشە کراوه بی ،
 بەلکو شەوان
 فریشتەكەي رووحي شەیدام
 بو یەك ساتئ ، بو لەحزەیه
 بە هیمنی دیتە ژووری و
 دوا هەوالم بو توی تازیز دینیتەوه
 بیسرت نەچی
 كاتئ دەنووی تاكي پهنجەرەكەي ژوورەكەت بکەرەوه ...

١٩٨٦ / ٩ / ٢١

تیبینی : ئەم هونراوهیه هەر کۆپلهی هی رۆژیکه.

شەحمەد عارف

کوردستانی عیراق ١٩٨٦/٩/٣٠

کاتئی دهستی مالّ ئاوايی هه‌ده بیری ،
 ماسی چاوان دوانیگایهک
 له نیو گوومی فرمیسکدا به‌پری ده‌کهن ...
 خه‌مه‌دیته پیشوازی ده‌ست هه‌لبیرین و نیگاکانت
 ئهی خانمه‌که‌م
 راسته چونت
 ساته وه‌ختی ، روژی مانگی ، ئاوا ده‌بی
 به‌لام ئازیز
 به‌ر له‌وه‌ی بگه‌رییته‌وه
 هه‌ست و نه‌ستم ، هه‌موو زیانم
 له پیشوازی گه‌رانه‌وه‌ت
 په‌یکه‌ر ئاسا راده‌وه‌ستی ...

* * *

له به‌ر دیدهی خه‌یالدا
 ده‌تبینم وا راوه‌ستاوی ،
 روو له ئاسو و ده‌سته‌و نه‌زه‌ر
 چاوه‌پروانی ...
 به‌لکو قه‌ده‌ر گه‌رانه‌وه‌م
 بکاته تاوه بارانی ...
 کیلگهی خه‌می تو بی لانه
 پاراو بکات ...
 ئهی دل‌که‌م ؛
 ئاواره‌یی ناخه‌م ده‌گوشی ،
 غوربه‌ت ده‌مکا به‌ به‌رداشی
 سه‌مه‌ی ئه‌م روژگاره‌ دا ...
 هه‌مووشتی
 بو ئاوا بوون هه‌نگاو ده‌نی ...
 بو یه‌ منیش بو له‌حزه‌یه‌ک

بۆیه کاتێ ر است بیومه وه
به دوو جاو ان عمود الی تریف هی دانگ بیوم ۰۰۰
۱۹۸۶/۹/۲۰

زوریان دهگوت ۰۰۰
به سه عیشق گمه نی یه ،
روژی دادی له کوره خانه ی عیشق دا
کلپه و گرت ئاسان دهگری ۰۰۰
شهوسا و ئیستاش
هدر دههگوت و ده پیلپیه وه ؛
شه وه ی له ری ی عیشقا نه بی به چراخان
خوا دهگری ۰۰۰

* * *

دهلین خبیات
هدر له پیناوی خاكا دهگری ۰۰۰
مروئی كه شهید ده بی ،
كفنی ئالی نه مری بی ده بیری ۰۰۰
به لام گیانه ،
من له م ژیناننه
گهر خبیاتم بهك لا نابی
گهر عیشقی توش سهنگه ر نه بی
نه پیشه ره گهم
نه کوردستان بو خۆم دهگم به دهزگیران

* * *

له کاتیکه ا که تو ده پروی
ئاسوی سـورخـن
تیشکی هه تاو له ههمیزی تووستن ده نی ۰۰۰

روژگار فره ناخوش بووه
 شه مهرگه گه ماروی داوین
 له وانیه جیدی به کتر نه بینین ...
 مهرگ مه ودا نهدا دوا جار
 له شامیزی میهری به کا
 بو یهک ساتی پشوو بدهین ...
 بهلام ئیستا ،
 لهم ساته پر غوربه تهدا ...
 تو میوانمی ...
 میوانیکی خوشه ویستی خمه کانی ،
 چاو له چاوت ناگویمه وه
 به لکو کاتی که ده شمرم
 جامه شاوی له دهریای چاوه کانی تو
 ده خومه وه ...
 خوشه ویستم ، که ده شمرم
 ژیانیکی تر له پیشمه وه چاوه پروانمه ،
 به چاوانت قهسم له ویش
 بو تو ده ژیم ...

۱۹۸۶/۹/۱۹

به یانی به ،
 تا ئیستا که شن مانگی شهوی شادا نه بووه ...
 شه شه و له بی هاوده منی دا
 تریفه ی مانگ هاده من بوو ...
 شه و نه نووست و من بیدار بووم
 شه و روشن و روناکی به خش
 من دل تنگ و لیو به بار بووم ...
 له دوا بیجاخه و بردمی وه
 تابه یانی له همیزی تو ی نازدار بووم ...

شه‌مشه و دنيا كش و ماته
 شه‌ستيره‌كان ، له شه‌مبزي شه‌ماندا ديلائي ده‌كه‌ن
 شه‌م كه‌ژانه بوئي خويينيان لي هه‌لده‌ستي ...
 روژي نييه، شه‌وي نايي
 شه‌م مه‌لبنده ، جوامه‌مه‌رگي
 له خاك شه‌هني ...
 شه‌ي شه‌ستيره دووره‌كه‌ي من ،
 هينده دووريت
 ته‌نيا مه‌گه‌ر به‌ خه‌وني شه‌وي پي‌ت بگه‌م ...
 شه‌مشه و هه‌رچه‌ند كش و ماته
 ته‌نيا جريوه‌ي شه‌ستيران دي ...
 به‌لام شه‌وي تاريك له‌ من به‌روژ نايي ...
 بي بالاكه‌ت روژيش شه‌وه ...

۱۹۸۶/۹/۱۵

گونده‌كه‌مان
 سه‌د و په‌نجا ماليك ده‌بي
 له دوولاهه
 دووزنجيره جياي به‌رز
 له هه‌مبزي خويان ناوه
 گونده‌كه‌مان
 پيش چه‌ند روژي
 جه‌ي ده‌هات
 خه‌لكيكي زور
 گوزه‌راني تيدا ده‌كرد
 به‌لام شه‌مپو
 نه‌ك هه‌ر مرو
 شاه‌لبيشي تيندا نازي ...
 هاوسه‌ره‌كه‌م :

بهلام نازيز
خوشهويستم، گولي پاييز
ههركه تهرمي راده بووري ...
وينهكهي تو
هموو چاوم دا دهگري ...

1986/9/11

كه شو دادئ
كهون همووي رهش ده نويني
ناخي منيش جهشني شهوه
دهرون تاريك
سيما تاريك
جهشني تلخي نهرز و ناسمان
هموو شتي هه تاريكه
هموو زيانم جهشني شهوه
ئهي ئهو كهسي
دهبيه هه تاو
بو تاريكي زيني پر سويم
زووكه وه ره
ئهم ههواره
تاريكهي من روشن كهوه ...
نهكهي چيدي له غهريبي
جيم بهيلي ...
ئهم دله چكوله يه من
بهرگهي دووري چاوه كاني تو ناگري
زووكه وه ره
ئهم ههواره
تاريكهي من روشن كهوه ...

1986/9/12

چه نند دەروانغه
چوار دەرورهی خۆم
غەیری تەمی غوربە نیکی
خەستەست و بە سوئی ،
چیدی بەدی ناگەم ...
ئاسۆ لایلە ،
ئەم ئیوارە
زیاد لە هەموو ئیوارەیک
غەریبی تۆ د مەگەم و بۆ
دیداریکت
هەرچی هەمە
پێشکەشی گەم ...

١٩٨٤/٩/١٠

شەڕو روژی ژیا نمان هەموو
و مگو یەکن ...
" بەیانی ... نیوهرۆ ... ئیوارئ ... "
کاتی هەتاو
دەم دەنیته ئاسۆی خۆینین
چوار دەورمان
بۆ دوگەل و سوتانی دی ،
جگە لەوەش
تەرمی نووستوی گازی نمان
شلال خۆینە ،
کاتی دی ...
زۆر گازی زە
بۆیە لەوئ روژی گە تۆ جووپیستەو
هەوارمان چۆل نییە و نایئ

هەر بۆيەشە بۆ گۆلێ دیدارت
هەردەم هاوارە

" بەھار بوو فەسلی زستانم ئەگەر یارم لە گەل یابە
درۆیە گەر گوتیانە بە خۆنچەبەکی بەھار نابە "

دەبیرەووە

لەم کەژێ دڵم خۆنچەمی بەھاری بنسەرەووە ...

١٩٨٤/٩/٨

خۆشەویستم

دەشی چیدی لە زیاندا

بەک نە بینین ...

دەشی ئا لەم کێواندا

هەلێ پێرێم ...

هە ئاسەگەم ئیکە ئ تەبی

بە هەناسەت ...

زیان دزوارە ، رێکا هەلەت

ئاگر بە چوار دەورمەند

دا دەبارێ ...

ئێهە خۆمان بێسەر ئەمەوہ

زۆر ئالۆز و بە رێشانین ،

بەلام سوێنێم بە چاوانت

لە هەموو هەناسەبەکی دا

تۆم لە یادە ...

١٩٨٤/٩/٩

ئێوارەبەو

ئاسۆی غوربەت

خۆری تەمەن هەلەلوشی ...

دہشی ئیمہ سبھی لیڑہ وەدەرکەوین
 کار و گوزەرەن دەرمان پەرینئی
 بە سەر ئەو چیلدا بو و دیوو
 سەرکەوین ...
 ئەگەر نەمرین، یەک دەبینین
 خەم مەخوۆ ئەی خانەکەیی خووم
 " توۆ لە دوور و من لە دوورم "
 بەلام دلمان پئی بەندە بە یەک ریگاوه
 من بو توۆ دەژیم
 توۆ لە پیناوی من ...
 هەنگاوه کانت گورج کەرەوه
 پروانە بو بەرزی ئاسو
 دنیا لیله، کش و مساتە
 ئەوهی ئومید بەخشە پیمان
 چرای ژبانە ...

۱۹۸۶/۹/۵

خوشە ویستەکەم
 شاگر دەبارئ
 وولات سوتاوه ...
 رەو رەو شیر پیاوان
 بە رووی دوژمن
 شالوویان دەبەن ...
 سروشت خەزانە
 لە پیش خەزاندا
 کەلارپزانە ...
 دوورە وەسیتەم لە چاوی زەشی توۆ
 چلوی زستانە ،

«سۆزی ئاوازیکی پر غوربهت»

ئەحمەد عارف

ئەي سەرچاوەي خەمى تازەم
ئەي ھاوئازى گريه و ناله و هەناسەكەم
ئەي جوانترين ئاوازي دلەي بە سوزم
ئەي هەتوانى برينان و شەي هوشم
كە روڤىشتى
دواي ماچ و مۆچ خۆت ھاوڤىشتە هەمىزمەو
يەكتومان توند، توند راموسى
فرمىسكى شاديمان باران
دردى دلان لاي يەك رزان
تو روڤىشتى
دەستى نازت بو ھەل بېرىم
ليوى خەندەت ليك ترازان
روڤىشتنت
بەرەو باوان بو ديدەنى كەس و كار بوو
فرمىسكى چاو، تالپى من و خوشى وان بوو
روڤىشتى كە زوو بىيتەو
نەت زانى بە شوينى تودا
رېگا نابى و دەرگاي دلەم
بەكراوھى دەمىنيتەو ...

۱۹۸۶/ ۹/۱

هه‌لک‌کیشین . ئیره خاکی ئیرانه‌ودیاره ئه‌رت‌ه‌شی ئیران ده‌بی روژیک
 بی و خاکی خو‌ی بگری و ئیمه وه‌ده‌ر بنی . ئیمه‌ش نابی خو‌مان بکه‌ینه
 یه‌خسیر و گیرۆده‌ی زه‌وی‌یه‌ک که مافمان پیوه‌ی نییه و ته‌نیا ریگایه‌کمان
 له‌به‌ره ، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه کات‌ده‌رباز که‌ین تا ئه‌وده‌مه‌ی به‌فرو سه‌رما
 ته‌وا و ده‌بی ، پاشان ژن و مندال و پیاوه ئیختیاره‌کان بنی‌رینه‌وه
 عیراق و خو‌مان په‌نا به‌رینه به‌ر شووره‌ی تا ئه‌و کاته‌ی هه‌لمان سو
 هه‌لده‌که‌وی بکه‌رپینه‌وه عیراق و دریزه به ئامانه‌کانه‌مان بده‌ین .
 مه‌لامسته‌فا له هه‌مان کات‌دا ده‌یگوت شووره‌ی جی ئیمه نییه . ئه‌و
 بو‌خو‌ی حکوومه‌تی شووره‌ی به‌ وشی "ره‌زیل" ناوده‌برد و ئه‌و قسه‌یه له
 بی‌ری مه‌لا‌دا به مانای وریا ، زیره‌ک ، ریک و پیک و شتی له‌و باب‌ه‌ته
 بوو . ده‌ی گوت‌له شووره‌ی هه‌رکه‌س‌کار بکا پاروه نانیکی ده‌سه‌ست
 ده‌که‌وی و بو‌جه‌ماعه‌تیک شیخ که له سه‌ر زگی خه‌لکی دیکه ژیاون ، ئه‌و
 ولاته جیه‌کی باش نییه ، به‌لام جارئ ته‌نیا شوینیکی هیمن که بو‌ئیمه
 هه‌بی و بتوانی بمان حاوینیت‌ه‌وه شووره‌ی‌یه و ئه‌گه‌ر بمانی‌ه‌وی
 چه‌که‌کانه‌مان بپاریزین و روژیک‌له روژان به قازانجی حکوومه‌تی
 سه‌ربه‌خو‌ی کوردستان ده‌کاریان که‌ین ده‌بی بجینه شووره‌ی .

*پاشا‌وه‌ی ئه‌و نووسرا‌وه‌تان له ژماره‌ی دا‌ها‌تو‌وی هه‌یـــــــــــــــــوا
 دا پشک‌ه‌ش ده‌که‌ری .

همه‌وویان قه‌طلی عام‌کاو بیان همه‌وویان گم‌ارو دادا و به توبری له
 خاکی ئیژانیان دەر کارو بهره و عیراق بیان ره تینی .
 به رواله‌ت ندرتش له و سه‌روه‌ندی دایگان ههره ژیرانسه‌ی
 هه‌لبژارد . ندرتش تازه هاتبوه ئازره‌یاجان . هیشتا گبروگرفتگی
 زوری هه‌بوو . ده‌بوو ده‌گه‌ل پاشه‌اوه‌ی فیرقه‌ی دیه‌وگراتی کوزدستان
 حیسابی خوئی بگا ، مه‌جیور بوو له پیشا جه‌بهه و بشتی جه‌بهه پاک
 کاتوه و دوایه‌ له‌مه‌ر بارزانی‌مه‌کان بپار بجا .
 ندرتش ههر ئه‌و کاره‌شی گرد ، ده‌گه‌ل بارزانی‌مه‌کان که‌وته و
 و پیژه‌وه . ئیجه تازه له نه‌غمه‌ ناوه‌ندی خیلی قه‌ره‌په‌په‌په‌ساغ
 دامه‌زرابووین . نه‌غمه له سه‌ر ریگای مه‌باباد بوئ شوپه سه‌ره‌نگ
 غه‌فغاری نویسه‌ری ندرتش بووت و ویژ ده‌گه‌ل مه‌لا مسته‌فا هاتسه
 نه‌غمه و مه‌لای بووت و ویژ بانگ هیشتی تاران‌گرد . مه‌لا مسته‌فا
 دوا‌ی پرس و راویژبه شیخ نه‌صمد ئه‌و بانگ هیشته‌ی سه‌لعه‌ان‌سدد و
 ده‌گه‌ل دووسئی که‌س له نه‌فسه‌ره کورده عیراقی‌مه‌کان بهره و تاران
 وه‌ری کهرت . ئه‌و کاتیگ که‌یسته مه‌باباد ندرتش نه‌وی دایگرکرد بوو
 و سه‌رتیب هوم‌ایوونی فه‌ره‌انده‌ری ستوونی ناردراو بو کوردستان
 له‌وی ریژه‌ی به ندرتش‌ده‌کرد . له‌وی مه‌لا له لایه‌ک و قازی محممه‌مد .
 له لایه‌کی دیکه لای سه‌رتیب هوم‌ایونی ریژه‌ی ندرتشیان تمه‌اشا
 کرد . مه‌لا دوایه بوخوی به‌سه‌ره‌هاتی ئه‌و ریژه‌یه‌وسه‌فندی خوئی بوئ
 تاران‌ی بوکیژمه‌وه . مه‌لا مسته‌فا و هاوسه‌فنده‌کاتی و بیابه‌ فسپوکه
 بوده . تاران . له‌وی نزیکه‌ی بیست‌رؤژ ده‌گه‌ل کاربده‌ستانی ئه‌و کاتی
 حکومت‌ده‌دیتن و وت و ویژی کرد . مه‌به‌ستی ده‌ولت نده‌ووو که‌ به
 خوئی و هه‌نانه بارزانی‌مه‌کان چک‌کسا . له ئوینیک له ئیژان ، گویا
 له ده‌وره‌ی هه‌مدان ، وه‌کوو به‌نا‌بهر دایان مه‌نزیئیی ، ده‌وله‌ت به
 رواله‌ت نام‌ده‌سی خوئی پیشان دایوو که ئه‌و که‌سانی که له‌عیراق
 مه‌حکومه‌بیه‌تی سیاسیان بووه وه‌کوو به‌نا‌به‌ری سیاسی وه‌ریگتری و
 زه‌وی و سه‌ره‌ایه‌ش بجا به پاشه‌اوه‌ی خیلکه‌که که خه‌ریکی کشت وکال‌ین .
 مه‌لا مسته‌فا ده‌ی گوت ئیجه خه‌پالی شه‌یران ده‌گه‌ل ده‌رله‌تی
 ئیژان نیسه ، ئیجه له ئیژان خاکیکه‌ان نیسه که به‌انه‌وی به‌رگری
 لایه‌که‌ین ، دژمنایه‌ تیشه‌ان ده‌گه‌ل که‌س نیسه که به‌انه‌وی چه‌کی لای

شپست نهفهره سرگورد. نووری له ئهفسه ره کانی ئه رته شی عیراق بوو .
له و بیوو که دهگه ل مهلا مسته فا بوومه ناسیاو .
ئهو بارزانی یانه زیاتر له سی مانگ ده رفه تی فیروبو نیلسان
نه هیئا و شهری نیوان ئه رته شی ئیران له لایه ک و فیرقه ی دیمو کراتی
ئازهره یاجان و کوردستان دهستی پیکرد که مهلا مسته فا دیسان هاته وه
تهوریز و نهفهره ته که ی خوی نارد. جه بهی (سرا) له نزیک سه قز .

ئهو شهوی که ئیبه گه یشتینه مه یادی چاومان به مهلا که وت که
به قه ولی به کیک له دوسته کانم وه ک پیغه مه ریک ئوممه ته که ی له
دهوری خوی کوکرد بووه و فیشه کی له نیو داد ده شهینه وه . مهلا مسته فا
پیشنیاری به ئیبه کرد که دهگه لیان که وین . ئیمه ش مو افه قسه تی
خۆمان راگه یاند و له گه ل ئه وان، به شه و به ره و نه غه لسه مه ده . وه پری
که وتین، به لام بهر له وه ی رفی دا بگرین هیندی له سه ر بارزه کانمان
دهگه ل چند بارزانی یان کرده مه ئمووری بارکردن و راگو یز تننی
توپه کان که شه وانیش بو به یانی به که ی شه و روزه له ریگا دا اگه یشتنه وه
ئییسه .

شنو جاری ناوچه به کی هیمن بوو . بارزانی به کانیس برپاریسان
وابوو بچه شه وی . شیخ شه مه د پیشتر چوو بووه شه وی . شه
شاروچکه به له سی سووچی سنووری ئیران و عیراق و تورکییه
هه لکه وتوو و ئه رته شی ئیران جارئ نه گه یشتبووه شه وی .
بارزانی به کان خه یالیان وابوو که پیش له ئه رته شی ئیسرائ
خۆیان به هیبه شه وی و بو زستان و خوراکرتن له بهر سه رما داله به ک
ببیننه وه .

ئه رته شی ئیران له حاست بارزانی به کان سیاسه تیکی تایبه تی
ده کار ده کرد . به رواله ت چاره به کی دیکه شی نه بوو . ئه رته ش له وه
هه لو مه رچی دا به هاسانی نه ی ده توانی بارزانی به کان سه رکوت کاو
شه گه ر ئییان هه لچووبا خه ساریکی زۆری و یدیه که وت . سه ره رای شه وش
شه گه ع سه ریش که وتیا ، له بهر شه وی که بارزانی به کان ئیران
نه بوون ، چ ریگای بو نهد مه اوه جگه له وه ی که وه ک په نا بهر وه ریان
گری ، دایان مه زینی یان ته حویلی عیراقیان دا ته وه که شه وش گه رو
کیشه به کی زۆری بو ساز ده کرد . له وانیه چاره به کیش شه وه بوو که

ره زیل، فیل بازو به هوش بوو. به هاسانی بروا به ئینسان ناکهن. بو راکیشانی سهرنجیان و بو شه وهی متفانه یان پیت هه بی ده بی زورکاران بکهی که ئهن له دهستم نه ده هات و پیم نه ده کرا. ئهن نوکهر یا جاسوس نیم. ئهن نوکهری خیلی بارزانم، نوکهری ئومه تهی خوم . له گهل شه وهدا. شه و توانیبوو متفانهی شووره وی به کان به ره و لای خوی راکیشی .

خیلی بارزان له شهری دژی عیراق دا ده شکی، چونکوو شه و ده می به شیک له شه رته شی ئینگلیس به یارمه تی فروکهی هاریکن ناوچهی بارزان ئاور تیه رده دن، زه وی و زار ده سووتین. له ئاکامی شه و دا بارزانی به کان پاشه کسه ده کهن و دینه نیو ئیران و په نابو حکومه تی نیشتمانی کوردستان دین .

مه لامسته فا له قازی محهمه د زویر بوو. دهی گوت له وه ده ترسی من جی بگرمه وه . بو لاواز کردنی ئیمه ، خیلی بارزانی به ده ستهی زور پچووک دابه ش کرد. و له سهرانهی کوردستان، له قسه راغ ده ریاچهی ره زائیه وه تا شه پهری میانداواو، له ساین قسه لا، دای مه زراندن و به شیوه یه کی وا که له هه ر دی و لادیه ک زیاتر له پینج شه ش مالی نه بی . ته نانه ت شیخ شه هه د. سه روکی خیلی بارزانی به ده - بیست مالیکه وه ناره ده ده " له لادیکانی ده وروبه ری ره زائیه . ئاخه رکهی شووره وی به کان ده فریامان هاتن و به گویره ی راسپلازده ی شه وان بوو که حکومه تی نیشتمانی ئازه ربایجان مانگی شست هه زار ته نه ی بو موخاریجی خیلی بارزان برپیوه و دهی دانی. جل و به رگ وچه ک و ته قه مه نی شه وانیشی دابین ده کرد . (شه بوچوونه ی مه لا مسته فا سه باره ت به پیشه واقازی محهمه د و کورده کانی ئی لران زور بی ئینسافانه یه - وه رگییر) .

له شه ریوه ری ۱۳۲۵ (خه رمانان - ۱۹۴۶) روژیک مه لامسته فلا بارزانی که ئیستا بیوه ژهنه رال ده گهل ۶ بارزانی دیکه هاته سه ره بارزانه کی ئیمه له ته ورپیز. شه وانی هینابوو بو شه وه ی چلوانیه تی توپ ده کار کردن فییر بین. شه و لاوانه ی وا نه خسته خویندا وه ری به کیان هه بوو ناردرانه زانسته گی شه فسهری و مهیر منداله کانی ش چوونه خویندنگه ناونجی سه ربازی. فه رمانده ی شه و

- سەربەخۆی کوردستان دامەزرینی .

خەڵکی کوردستان چ لە شار و چ لە دی، دلیان بە عیشقی سەربەخۆیی کورد دەکۆرکینی، دیاره لەوانەیه سەربەخۆیی لە زەینی ئەوان دا مانایەکی تایبەتی هەبێ بەلام ئەوان عاشقی سەربەخۆیین. روژیک ئەمن لە یایەکی تیگەشتووی کوردم پرسی مەبەست لە ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان چیه ؟ ولای دامەوه : ئازادی ئەوەیه که ئەمەن ئازادیم لە هەرچێهەکی پێم خۆش بی مەرەکم بلەوهڕینم، بە چەندی پێم خۆش بی بيفروشم، شیرورونی خۆم بە هەرکەس و هەر مەزەننەیهکی که بمەوی بەهەم و حکومەتی ناوەندی حەقی بەسەر منەوه نەبێ. دیاره که کومەلانی خەلک سەربەخۆییان بە مانایەکی دی لیک دەداوه، بەم پێیه وشە سەربەخۆیی بە بێ ئەوهی که مانایەکی وردی هەبێ هەر لە مندالی را لە گوێ کوردهکان دا دەزرینگیتهوه و ئاواتیان ئەوهیه که روژیک تەنگیک وە دەست بێنن و لە رۆی سەربەخۆیی کوردستان دا خەبات بکەن .

هەلبەت مەلامستەفا و شیخ ئەحمەد مانای سەربەخۆییان وردتر لەوه دەزانی، ئەوان لە میژووی ژبانی کورد و کوردستان، سنوورەکانی و ژمارە لە ولات و شارە جوړبەجوړەکان دا ئاگادار بوون . ئەو سەرووبەندە هاوکات بوو دەگەڵ زەمانیکی که لە ئێرانیش دا حکومەتی نیشتمانی ئازەربایجان و کوردستان دامەزرا بوو .

مەلامستەفا دەی گوت : " تەنیا بە یارمەتی شوورەوییهکانە که دەکری کوردستانی یهکگرتوو و سەربەخۆ هەبێ، چونکوو ئەوان لـه لیهک دایرانی کوردستان دا هیچ قازانجکیان نییه، بە پێچهوانە قازانجیان لەوه دایه که لە کوردهکانی ئێران و عێراق و تورکییه حکومەتیکی سەربەخۆی کورد بێک بی . " ئەو دەی گوت هەرچەندی بکری پارچه زەوهییهک لە ئینگلیس و ئەمریکا بکریتهوه، ئەوانی پێ لاوازتر دەبن، ئەو هەموو ئەو ولاتانە بە کۆلۆنی ئینگلیس و ئەمریکادەزانی دەی گوت : ئەو کاتە که لە عێراق بوو دامەزراندنی حکومەتیکی سەربەخۆی کورد خەباتی کردو هەولێ داوه پێوهندی بە رووسەکانەوه که لە رەزائییه بوون بکا . پێوهندیان لەگەڵ دەگری، بەلام بەهە واتە مەلامستەفا رووسەکان خەڵکی "رەزیلن" - مەبەستی لە وشە

له زهینی ئه‌و دا دیموكرات مانایه‌کی تایبه‌تی هه‌بوو: ده‌گه‌ل
 ده‌ستوپپوه‌نده‌كانی له‌ ده‌وری سفریه‌ك داده‌نیشت، له‌گه‌ل ئه‌وان نانی
 ده‌خوارد، هه‌ر له‌گه‌ل ئه‌وان ده‌چوو هه‌ر و له‌گه‌ل ئه‌وانیش له‌ سه‌نگه‌ر
 دا ده‌نوست. ئه‌و به‌ شیوه‌یه‌ك ده‌بزووته‌وه‌ كه‌ بارزانی‌یه‌كان خۆشیان
 ده‌ویست. هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ به‌س بوو مه‌لا سواری ئه‌سپ‌بی، تا ده‌سه‌به‌ جی
 پینسه‌ت سواری چه‌كدار به‌ بی ئه‌وه‌ی بزانیان بی‌رسن بو كوی ده‌چن
 وه‌دوای كه‌ون. كاتیك فه‌رمانی‌کی شه‌ری ده‌دا. دلنیا بوو كه‌ ئه‌وه‌فه‌رمانه
 جی به‌ جی ده‌كری. ئه‌من بو خۆم شه‌هید بووم كه‌ بو نموونه‌ له‌ سه‌ه‌ر
 كیویك راده‌وستا و فه‌رمانی ده‌دا. به‌ نه‌فه‌ره‌كانی: "پینج كه‌س بچه‌سه‌ر
 هۆو شاخه، عومه‌ر ئه‌تۆ ده‌گه‌ل پینج كه‌سان برۆسه‌ر ئه‌م شاخه، مووسا
 ئه‌تۆ به‌ چار كه‌سانه‌وه‌ بو سه‌ری هۆو شاخه‌ بگه‌...". فه‌رمانه‌كانی
 ده‌سه‌به‌جی به‌رپوه‌ ده‌چوون. ئه‌و زه‌وی زۆر چاك‌ده‌ناسی و ده‌یزانی زۆر
 چاك‌كه‌لكی لی وه‌ر بگری و بریار بدا. چاك و قوولیش عه‌مه‌لییات‌سی
 به‌رپوه‌ ده‌برد. ئیمه‌ له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا به‌ رواله‌ت‌پسپۆر و پیل‌ساوی
 تاكتیک و خوینده‌وار بووین پاش‌لیكولینه‌وه‌ و خویندنه‌وه‌ی نه‌خشه‌ی
 زه‌وی و راویژ كردن، شه‌گه‌ر بریاری چاك‌مان دا. با تازه‌ وه‌ك ئه‌وه‌ و
 بریارمان دا. بوو. هه‌ر وه‌ك باس‌م كرد مه‌لامسته‌فا زه‌وی زۆر چاك‌ساك
 ده‌ناسی و ده‌ی زانی زۆر چاكی كه‌لك لی وه‌رگری، و ره‌ی سه‌ربازه‌كانی
 دوژمن و و ره‌ی خومانه‌شی زۆر باش‌ده‌زانی. ئه‌وه‌ راسته‌ كه‌ ره‌مه‌سزی
 سه‌ر كه‌وته‌نه‌كانی مه‌لامسته‌فا له‌ شه‌ر دا تا راده‌یه‌کی زۆر له‌ بیسه‌را
 ئازایی و نه‌ترسی ئه‌ندامانی خپله‌كه‌ی بوو به‌لام به‌ر له‌ ئازایه‌تی
 بارزانی‌یه‌كان ئه‌وه‌ ژیری شه‌خسی خۆی بوو كه‌ ده‌بووه‌ هۆی سه‌ر كه‌وته‌نی.
 راده‌ی هیزی خوی و پیاوه‌كانی ده‌زانی و له‌و جیه‌ی دا كه‌ ده‌ی زانی
 قه‌وه‌ی پئ ناشکی به‌ هاسانی پاشه‌كشه‌ی ده‌كرد. هیچ كه‌س نه‌ی ده‌توانی
 بلی ئه‌و له‌ ترسان پاشه‌كشه‌ی كردووه‌، ئه‌و به‌ باشی ده‌ی جوانی له‌
 كاتی له‌بار دا هێرش بكا و له‌ ده‌رفه‌تی له‌باریشدا پاشه‌كشه‌.

له‌ ئاخروئۆخری شه‌ری نیونه‌ته‌وه‌یی دووهم (۱۹۴۵) خپلی بارزان
 به‌ له‌به‌ر چاو گرتنی ئه‌وه‌ی كه‌ حكومه‌تی عیراق هیشتا ته‌سلیله‌ و او
 دانمه‌ه‌زرا بوو له‌ فكري ئه‌وه‌ كه‌وت كه‌ به‌ یارمه‌تی ئه‌و چه‌كه‌ی بیسه
 ده‌ستی‌یه‌وه‌ بوو كوردستان له‌ عیراق جیا كاته‌وه‌ و حكومه‌ت‌سی

خوبان را به رینن و دموله تیش به لینی ددها که مانگانه بیست ههزار
دینار دراو، هیندی چمک و گه نیمیان بداتی . خُلی بارزان نریکه‌ی
دهه هزار و بیستمه کتس پیاوی شمیری و کارامه‌ی هه‌یه که زور بیسه
د پسیپلیین و به‌کارن .

مه‌لا مسته‌فا له‌گه‌ل شه‌وه‌شا که خویند ه‌واری و نام‌وزشتی کلاسیکی
نیمه ، پیاوکی تیگه‌بشتوه ، شه‌و فارسی ، عه‌ره‌سی ، وکوردی چساک
ده‌زانی ، به ترکیش قسه ده‌کا . زمانه‌ی فارسی له‌رروی گولستان فسیر
بووه و به‌وشیوه‌بشه‌ی قسه‌ی پسیده‌کا .

وه‌بیرم دی کاتیک که ئیجه له‌مه‌پاد له‌لای ئهم‌بیر حوسین خان
(مه‌به‌ست حه‌مه حوسین خانه و نووسه‌ر ناوی وی مه‌له‌نووسیه‌وه - وه‌رگیر)
ها‌تینه ده‌ری ، مه‌لا مسته‌فام دی که وه‌ک پیغه‌مه‌ریک له‌ناو ده‌ست و
پیوه‌نده‌کانه‌ی دا‌راوه‌ستابوو فیئمه‌کی له‌ناو دا‌ده‌به‌شینه‌وه و قسه‌ی
له‌گه‌ل ده‌کردن و کاتیک ئه‌منی دی و به‌خوشی‌بیه‌وه هات بو‌لام ، ئه‌من
ئهم‌له‌پیشه‌ا ده‌ناسی ، پاش‌شه‌وه‌ی د‌وود‌الی و گومان و ده‌سته‌وه‌ستانی
ئیجه‌ی هست پیکرد گوتی: "ئمن پیشه‌وه‌ری نیم ، په‌نا‌هیا‌نیش نیم که
له‌کاتی ئاشتی دا‌سه‌زوک‌ی ستادی ئه‌رتش بم و له‌جه‌نگه‌ی شه‌ریش دا
سه‌رله‌باکروه ده‌رینم . ئمن‌موو ئه‌م ئغه‌نگه‌م - ئغه‌نگه‌ی به‌شان‌وه
بووه - تا شه‌و ئغه‌نگه‌به‌ده‌ست‌منه‌وه‌یه بو‌خوم ئاغای خوم . ئوکه‌ری
هیج هیژ و هیچ حکومه‌پیک نیم نه‌ئیگیلیس ، نه‌ئهم‌ریکا و نه‌رووس
" (ئم یادداشتانه‌به‌رله‌هودانه‌وه‌ی شا له‌کونفرانسی ئه‌لجه‌زیره
نووسه‌راون . شا له‌میژووی‌غرای ئیسفه‌ندی ۱۳۵۳ (هج‌ه‌رسی ۱۹۷۵) چووه
ئه‌لجه‌زیره و د‌وای پیک‌هاتی له‌پرله‌گه‌ل سه‌ده‌ام حوسین چینگ‌یری
سه‌رکوماری عیراق‌مه‌لا مسته‌فا و ها‌واله‌کاتی قورباتی کرد . نووسه‌ر)
دواتر که ئیجه‌زیاتر له‌گه‌ل سه‌کتری د‌واین بو‌م ده‌رکه‌وت که روانکه‌ی
سیاسی‌تی تا راده‌یه‌ک روون بوو و دیسان شه‌و بوو که به‌هه‌مان شیوه
قسکردنی خوی به‌فارسی ده‌ی‌گوت: "شه‌وه‌له‌ومه‌رجی سایه‌تی‌جه‌انی‌یه
که رووسه‌کان بیاره‌تی‌مان پی‌ده‌کن ، رووسه‌کان له‌ناوچه‌دا ئیستیا
په‌ویستیان به‌ئیجه‌یه ، جا بو‌یه بو‌سه‌به‌خویی کوردستان د‌متوانین
له‌وان‌که‌لک‌وه‌رکیرین . ئه‌من کومه‌نیست نیم . فیئودالیش نیم . ئه‌من
د‌یوکر اتتا

وهك ده ليين شيخ، عه بدوسلام تا ديار به كيريش ده چي به لام له وي تيشنك ده شكى . عه بدوسلام ده گيرى و ئىعدام ده كرى، بارزاني كان ليك بلاو ده بن و ده گريته وه ناوچه ي بارزان . پاش عه بدوسلام، بر اكه ي شيخ نه حهده ده بيته سه رو كي خيل . كاتيگ نهن له نيو نه و خيله دا بووم، واته له ناخرووخو خرى سالى ۱۲۲۵ (۱۹۴۶) نهن زاته هيشناش ههر سه رو كي خيـل بوو .

بارزاني به كان قهت ده ده گهل ده وله تي عيراق نه چاراراون . زور پيش له شهري نيونه ته وه يي دوو ههم، واته دواي شكاني نه وان له توركييه، حكوومه تي عيراق ناوچه ي بارزان دا گير ده كسا . شيخه بارزاني به كان : شيخ نه حهده ، مهلا مسته فا ، شيخ محهم ده سه دييق - بر اكاني شيخ نه حهده و شيخ سوله يمان كوري شيخ عه بدوسلام ده گري وله به سه ره كه ركرووك زينداني يان ده كا و له وي ده سه سه ره ده بسن .

سياسه تي ئىنگليسي به كان له عيراق نه وه بوو كه جگه لسه حكوومه تي ناوهندى عيراق، له نيو هيزه فيئود الي به كاني نه و ولات شه دا ده سه لاتيان هه يي تا نكه ره هاتوو روود اوي وهك راپه ريني ره شهيد عالي كيلاني هاته پيشه وه (ره شهيد عالي كه يلاني له سالى ۱۹۴۰ لسه ئىنگليسي به كان راپه ري به لام شكاو له ريگاي ئيرا نه وه راي كسر ده ئالمان - نووسه ر) له وه هيزانه له ده زي حكوومه تي ناوهندى كه لك وه رگرن . به كه له و خيلا نه ش، خيلى بارزاني بوو، كه يارمه ته سي شيخه كانيان دان تا له زيندان رزگار يان بي و بينه وه مهلبه نهندي خيلى بارزاني . له وه سه رو به ندى دا ئىنگليسي به كان ناراسته و خو بيوه ندى به مهلا مسته فا وه ده كهن . به شه وه كه ركوك را ده ربازي ده كهن و هيندي چهك و ته قه مه ني ده ده ني . مهلا بو خوي ئسه وه وه نده شه ارده وه كه به يارمه تي ئىنگليسي به كان له زيندانه وه راي كرد وه . مهلا مسته فا دواي كه يشته وه ي بارزان و كو كرد نه وه و چهك ار كرد ني نه اند اني خيله كه ي ده سه كا به شه ر ده گهل ده وله تي عيراق و ئسه م ده وله ته مه جبور ده كا كه شيخه گير اوه كان به ريدا و بيان نير ته وه بارزان . ههر چو نيك بي ئىنگليسي به كان يارمه تي يان كرد . كه بارزاني به كان وه كو هيزكي پاريزه ري سنوو به سه ره ده وله تي عيراق دا به سه پين و وه كو هيزكي ره سي ده وله ته له سنوو وه اني ناوچه ده انه ركى

هزار شهید شتیک له و رووداوانه نهمایه وه . بـ و چـی ؟
وابزانم پیشتر باسی هویه کهیم کردووه . تهگەر ئه و راپه رینه
بهکاتی خوی و له هه ناوی کومه لانی ئازهر بايجانی را ههلقوليبا به و
هاسانییه سه رکوت نه ده کرا ، ته نانهت تهگەر له ده ره وهی سنووریش را
پشتیوانی لی نه کرابا .

بارزانی یه کـان

ناوهندی خیلی بارزان له وپه ری سه رووی روژه هلاتی عیراق و له
ناو سه رزه ووییه کی کیوساری رژد له پال سنووری ئیران و تورکییه
هه لکه وتووه .

بارزانییه کان له بهر نه وهی که له جیه کی ئاوا ئاسته م نیشه
جین و له ناوه نده شارییه کان دوور بیون له باری به ده نی یه وه ساخ
و به خووه ن و له باری خوو ره وشتیشه وه ، هیشتا ریوشوین و سونه تی
باب وه جاغی یان پاراستوه و له هه موو جوړه تیکه لاوییه کی شارستانی
دوور ماونه ته وه .

شارستانییه ت و فه سادی خووره وشتی شارستانی جاری نه چوته ناو
ئه وان . به برپوای من ئه وان موسلمانیه به برپوا ، به لام وشک نیین .
سه روکی خیل له هه مان کات دا پیته وای ئائینی شیانه و ئه م پاییه یه
میراته و له باوکه وه به کور ده بری . بارزانییه کان پیمان واییه
بوونه وه ریکی روحانی به ناوی " شیخی بارزان " بووه و هه یه که هه میسه
ئاگای له خیله که بووه و پاراستوو یه تی و سه روکه کانی ئیستای خیله
که شیان به تورمه ی هه مان " شیخی بارزان " ده زان . ئه مانه هه میسه
ده گه ل حکومه ته جوړ به جوړه کان که له ناوچه دا ده سه لاتیان بووه شه ریان
کردووه و سه ریان وه بهر نه هیناون . زه مانیک له گه ل ترکه کان ،
سه روبه ندی له گه ل عه ره به کان و جار جاریش له گه ل ئیرانییه کان شه ریان
کردووه .

له سالی ۱۹۳۶ کاتیک که که مال ئاتاترک رای گه یاند که کیشه ی
کوردی چاره سه ر کردووه . دیاره به ریگای قه طی ، عامی کورده کان له
دیاره کـر ، سه روکی خیلی بارزان ، به ناوی شیخ عه بدوسه لام خیله که ی
خوی به مه بهستی یاریده دانی کورده کانی تورکییه ، نارده ئه و ولاته .

شمیر حوسین خان (مه بهستی نووسر شه هید . همه حوسین خانانی
 سیفی قازییه - و زرگیر) و زبیری شری قازی کوتی که نیمه یو خوشان
 ناز النین چکاره نین ، بلام به بیروزی من مانده وی نیمه له مه پباد
 مسئله صحت نیمه ، چونکو هدر دم له وانیه نترتش نیمه مه پباد .
 ته بیعییه که نیمه چاره وی هانتی نترتش بو نیمه مه پباد
 نه بووین ، شاهیدی هانتی نترتشی شیران بو نیمه نازه ریاحینیش
 نه بووین بلام پاشان بیستخان که نترتش بهر له وهی نیمه شو شاری
 ته ورزیر سی روژ له باسینج - دیمک نریک ته ورزیر - راه ستا بو و به
 دستوپوه ند و ده سنیزه شار اوه گانی خوبی و دژی شورشی نه سیارد بو و تا
 مه رچیکی پشیمان خوشه به سر خه لکی بی نه نوای ته ورزیر بینن . له و سی
 روژه د ا خه لکی ته ورزیریان له همه امی خوین د ا شلال کرد ، پیاویان
 کوست ، وه سر ژنان بهرین ، سهروه ت و مالیان خالان کرد و خانموه -
 کانیان ناور نیمه رد ا . جا نه و جار د وای سی روژ نترتش سه رکه و توانه
 ها ته نیمه ته ورزیر و نه وهی ده سنیزه گانی ندیان تو انیبوو بیکه ن ، خوبی
 کردی . بیست و شش نفر له نه فسه ره گان گیران و د وای محاکمه بیه کی
 سهیر به نیمه ام حوکم دران . نه نه رال نه بولقاسی عه زیمی ، سه ره ننگ
 مورته زوی ، سه رگورد قاسی ، جهودت ، ناگه هی سه روان غفاری وجه عفه ری
 سولتا نیان له گل ۱۹ که سی دیکه گولم باران کرد . فه ره یسد و ونسی
 شیراهیعی ، رامین ، قولی سوبی . . . و چند که سی دیکه نیان له د ار د ا .
 پاشان بیستم که نریکی بیست هزار نفر هر له ته ورزیر شه هید
 بوون و هر له و سه ربه ند انشد ا جوار نفر له نه فسه ره کسان :
 زه هیری ، حق په رست ، سه غایی و خاکسارییان کرت و له مه پباد . گولم
 بارانیان کردن . نه و شه هید انه که سانیک بوون که به دگوه و به
 پروای قوولیانوه به شورشی نازه ریاحیان هانتوونه ناوی تا لسم
 ریگایه وه نازادی له سه رانسوری ولایتان د ا پره پشیدن . بیرو
 پروایان کیلیهامیکی ورد بوو له میژووی رابردووی ولایتان . بیسه
 د ریژایی میژووی ولاتی نیمه ، خه لکی نازه ریاحیان همه نیمه پیشه نگی
 نازادی شیران بوون . نه و جاریش هیوا و ناوراتی همه وو نازاد یخو ازان
 نه وه بوو که مه شغالی گه شی نازادی له نیمه تشیک باو نیمه ناو چکانی
 دیکه شیران . مخاین که چکه له بیروه ریگی دلتزین و به ده میان

نخستی مهلاتن بیان، له لایه ن فارمانی شهید، روز بیله سمر
داریژر ابو و به دست سه گورد حمیدی بهرپوه چو . سه گورد حمیدی
له گال نهو مهلاتوانه لاهاته تازه ریاچان . چوار سه ربار گه لسم
مهلاتنه داهستیان تپا بوو گیران و ههر په کئی هشت مانگ حووکسم
دران که دواي ته و او بوونی زیندان بو د ریژمدان به پاشا هوی خرمه تیان
نارد رانه سه ربار خانه .

چا با ئیستا بیینه وه سر د ریژدی به سه رهاته که :
سه گورد جهلال، بهک له نهفسه ره کوره کانی عبراق بوو که هاتبووه
پال بازارانی بهکان. نهو بی گوتم که نه گره هاتوو کورد هکان لیستان
نزیک بوونه وه سی و دووی لی مه که و ریژیک شافتومه اتیان له به ربیان
به تال که که هم نهوان بیرینگینه وه و هم مه عنه و بیانی سه ربار نکانت
بپا ریژی . نهمن بو نه وهی نهکا که سیک بکووژی له ته قه کردن دوو دل
بووم بهلام که زانیم نهو کاره بوته هوی وه غیرهت هاتنیان و بی
نه وهی گوئی بده نه ههرا و گوړه ی دن ماشینه که میان دهوره داوه و کار
کیشاویه ته جئی باریک ریژیک له بهر پیمان به تال کرد و ههر که
کورده کانه هستیان کرد که نهوه خه ریکم ریژیک دیکه یان لی به تال
که م، کشانه وه، بهلام همیشه چننهنگاو دواتر به دوامسان دا
دههاتن . رهفتری نهوانه چیروکیکی وه بیر هینا بوومه وه که له کئی
خویند تگی سه ره تایی دا خویند بوومه وه . "مه رگی که ر و شایی سه گ" .
چاوه ری بوون له قور بجه قین و ری دهر نه که تین تا بینه سه رمان ،
عاشقی تفهنگ بسوون .

ههر چونیک بوو دواي سی روژ، به نیو قوره زله ق دا، ده گمل
سه ربار هگالتم که بیستینه مه یاباد . هله بهت مه جیوور بووم که توپه کانه
له شوینیک له ریگایه به جی بیلم . ماشینه که له قور چه قی و همه رچی
کرده ان و کراندمان له جی خوی نه بزوت . نهو سه ربارانه نش که به
ئیستر نارد بووم اتن خوینان که یانه ئیهمه .

روژی ۲۴یا ۲۵م، تازه ری ۱۳۲۵ (دیسامبری ۱۹۴۶- وه رگیر) بسووم
که بیستینه مه یاباد، د هسه جی جووم بو چا و بیکه وتنی قازی محممه ده به لام
قازی محممه ده له مه یاباد نه بوو . گوتیان چوته میانداو او بو پیشوازی
نه رتشمه .

لڼډه کړد چهک و نغه ننگ بسوو .

نغم وه زعه به تا بيه تي له بڼگان و ابوو . چي سهر نجه ، هسهر شو کوردا ندي که گورد انڼک سه ربا زبان چهک کړد بوو و بلاوه پان بسی کړد بوون ، زور به پان له فيدايي و پيشه رگه کاني حکومتی نيشتماني کورستان بوون .

پيش نه وهی بگمه بڼگان له چاره نووسی گورداني نيشتماني وره فتاری خه لکی بڼگان شاگادار بووم ، راستي بيه کم له تسمه که سه ربا زه کا نم دا هينا گوری . تيم گياندن که نه گدر همه و و ما نپيگه وه بين و پستي يهک بگرين مه ترسيکی کمه تر همه ره شومان لڼده کا و نه گدر له يهک هه لبريبن له بهر نه وهی که له ناوچه که شاه زازا نين ، هيچ هيمنه يه کمه تا بڼ و نه گدر له سه رمه اش نه جاتمان بڼ له چه نننگي هه لپه رستان رزگاريمان تا يه . به لڼيم پيدان هه ر که بگه بيه شويکي هيمنه همه و و پان به کاتي خوی مه ره خه سد ه کم . که هه لپه ت پاشتمان به لڼيني خوم به چي هينا .

سه ربا زه کا ن قسمه کاتي منيان سلمانان . تزيک نيوه شو بسوو که پيشينه بڼگان ، له بيمر چوو باسي که م که خه لکی بڼگان سي که سه له نه فسمه ره کا ن ، سه رگورد خاکساری ، سه روان زه هيري و سیتوان حه ق - پد رست پيشان هه لفر يو اند بوو و برد بوويوانه مالي خويان که بيبيان شارته وه ، به لام له راستي دا نه و انيان زينداني خويان که کاتي هاتنه وهی نه رتشي نيران نه و انيان وهک تورباني به پيره وه برد بوون ، تا بيم شيويه گوشاهي هاوکاري خويان له گدل حکومتی نيشتماني ی کوردستان دا بشونمه وه .

له م به شه له يادداشت کا نم دا چهند جار تاوی نيشتماني هاتنه گوري ، وهک پيشتر (له باسي را يه ريني نه فسمه ره کا ن له خوراسان - سه و ره گير) باسم کړد نو له گوتمدي فا بوس برينداز بوو ، گيرا و نسا زارا تاران . نو له گدل نه فسمه ره گير او کا ني ديکهی را يه ريني خوراسان ، به هرامی دانيش ، حوسيني فازل ، ره حيمي شه ريفی و عهلی سه ناني لسه زينداني تا و نه دي پوليبي نيزامی انه تاران گير ابوون . پاش دامه زارانی حکومتی نيشتماني تازه ربايجان ، نه وان له جهنگهی محاکمه دا له زيندان رايان کړد و هاتنه پال تازه ربايجان .

چه که کانیان لپوه رده گرن و بلاوه یان پي ده کهن، به کورتی کاتییک
ثه فسه ره کان دواي نیو ساعات ده گهرینه وه ده بین له گوردانی پینسه ت
که بی تاقه که سیکیش نه ماوه، هر سه ربه زهی به عقلی خوی رای کرد و ته
شوینیک .

جهوت نه فسر له ثه فسه ره کانی که ده گهل گوردانه که بیون ثیحسانی
زه ربه خت، تیوای، ثه رتیشیار، ته وه کولی، نیکه لاه ثه سفه ری که ده بین
شه بکه تونده هر به هه مان ماشینی خوارده مهنی و که لویه ل خویان
رزگار ده کهن و ده گنه مه آباد .

ثه من له ماوه ی سی چوار مانگیکی که له کوردستان بیوم تا
را ده یه ک روو حیه و مه عنه وییاتی خه لکی ته ویم بو ده رکه وت . ثه وان
له بهر ته وه ی که به دریزیی سالان له هه لومه رچی فیئودالسی
دا زیابوون مه عنه وییاتیکی گونجاو ده گهل ته و هه لومه رجه یان په ید
کرد بوو، به زولم و زور راهاتبوون، زولم و زوریکي که تاغا و خاوه ن
مولک به سهری دا سه پاند بوون. دیاره که سانی وا، کاتییک هیـــــــــــــــــز
وه دست بین، زولم له ژیره ستانی خویان ده کهن، ته و غه دره ی که
عومریک له دست تاغا چیشته وییانه، توله که ی له خه لکی دیکـــــــــــــــــه
ده که نه وه . هه لبهت خه لکی شارستانی تاوا نه بوون و تاراده یسه ک
خویان له کوت و زنجیری پیوه ندی ته وتو رزگار کرد بوو و به ره و ته وه
ده چوون که به ره به ره مه عنه وییاتیکی کومه لایه تی و سیاسی په یداکهن.
ثه من به ناسینی مه عنه وییاتی ته وان، پاشان ده چوومه هه ر
جیهک به باشی ده م توانی به ره ی خوم له قوراو ده رکیشم. پییش
چوونه ناو هه ر تاوه دانی یه ک له پییش دا یه ک دوو گولله توپسم
ده ته قاند، دیاره هه ر وابی هه ده ف و به هه واوه م ده نا، یان ته گه ر
توپم پینه ده بوو تغه نگیکم داویشته و یان ده م گوراند، ثیتر هه م سوو
رام ده بوون، هه ر ته وان ه ی که پییشتر تاماده نه بوون ته نانه ت کوتیک
نان و ده نکیک هیلکه به چه ند هینه ده ی بایی خوی بفروشن، هه ر چه ندی
نان و پیخوری پیته ویستبا و ته وه ندی ئالیکت ویستبا گورج سازیان
ده کرد و سه ر باقی ته وه شه به هیچ جوور دراویان وه رنده گرت . ته گه ر
له هه وه له وه به قسه ی خوش و نکا و پارانه وه داوایه کت بووبا سهری
نده کرت و سه گ و شوانته ده ها ته وه . ته وه ی که هه موویان جه زیان

و ئیمه له کاتی ئیستا دا پاراستنی گیانی خومانه، جا بو خوتسان
بریار بدهن بزنان چ دهگه، ئیمه به ره و مهباد پاشهکشه ده که یمن،
شهگه ر ئیوهش پیتان خوشه دهگه ل ئیمه وهرن .

دواتر بیستمان شووره وی بهکان به پیشه وهریان گوتبوو که له
ئاست ئه تهشی ئیران ودهست نهیه و لهگه ل کومیتتهی ناوهندی فیرقهی
دیموکرات له سنوور به پهرنه وه و بچنه شووره وی . له بهر پید اگرتسن
ود اوای په پیتا په پیتای ژهنه رال ئازهر به ئه فسه رهکان و خاوخیزانیان
که له ته ورئیز بوون ئیزنیکی ته و تو درا و پاشان کهم کهم کارگه یشته
ئه و جیه که سنوور بو همموان کرایه وه . ته نانهت بیستم سه ربازخانهی
ئه رده ویل به ریز و به چهک و چولی ته و او وهه چوونه ئه و بهری سنوور .
شهگه ر ریه رانی فیرقه سه ربان لینه شیوا و گیانیان هه لئه گرتبا و
هه ل نه ها تبا یمن دهیان توانی ته و او ی به شهکانی ئه رتهش وفید اییهکان
وهموو ئه و که سانهی که له مه ترسی ئیعدام کران دا بوون کو بکه نه وه
و به ریک و پیکی پاشهکشه بکه ن . ته نانهت شهگه ر مه جبوور بووبان
بکه ونه شه ریش دیسان خه سارو کوشتار له سی روژ قه تلی عامی خه لکی
بی داله ی ته ورئیز و شارهکانی تر که متر ده بوو .

ئیمه بریارمان دا به راگرتنی چه کهکان و به شهکانی خومانه وه
بچینه مهباد که هیشتا قازی محممه د ریه ری حکومتی دیموکراتی
کوردستان له وی بوو . ئه و شاره جاری دیتوانی شوینیکی هیمن بی بوئیه .
وامان دانا ئیحسانی به گوردانه که یه وه بچیتته بوکان، ناوهندی
خوارد مه نی و تفاقه جبهه . ئه و خوارد مه نی و که لو په لی له ئه نباری
ئه وی دا بوون له ماشینیان بارکا و به ریگای بورهان دا . بچیتته
مهباد ، ئه منیش تو پهکان له سه ماشین دامه زینم و به دوای دا بچم .
له بهر ئه وهی ماشینیکان زیاتر نه بوو پاشا وهی نه فه رهکانم به
سواری ئیستر له ژیر به رپرسیاری ئه فسه ریکدا هه ر به و ریگایه دا
ره وانه کرد . بارزانی بهکان به پیمان و بو ئاگاداری له کاروانه که
به دوامان دا . وه ری که وتن .

له بوکان، کاتیک ئیحسانی دهگه ل ئه فسه رهکانی دیکه ده چن بو
به تال کردنی ئه نبار، خه لکی بوکان که عاشقه تفهنگن ده وه ری سه ر
بازهکان دهن، ترسیان ده نیو ده خه ن و به بیانوی نه جات دانیان،

و خوشم چوومه "سەرا".

لە "سەرا" چەند کەس لە ئەفسەرانى ئازەربايجانم دى کـــ
ئەوانىش هاتبوون بۆ ياريدەى جەبەهى کوردستان. ئەسفەرى ئىحسانى
فەرماندەرى گوردانىكى پياده، مەحوودى تىواى بەرپرسى تەداروکاتى
جەبەه، مورتەزاي زەربەخت ئەفسەرى هيزى هەوايى شم لەوى چاوپيکەوت.
لە هەموان سەيرتەر اسپاردەى زەربەخت بوو. ئەويان ناردبوو بـــ
گۆرپن بوون لەگەڵ هەدنه سەر زەوىيەکان و بۆ ئەوهى پاشان بـــ
فروکە بنيردرى بۆ بۆمبارانکردنى ئەو جيانە .

لە ئازەربايجان دا هەر دوو فروکە هەبوون کە ئاغيانـــ
مورتەزاي زەربەخت و عەلى جوودى لە مەئمووريبەتى - هەلفرين بەرەو
ئازادى - دا لە تارانەوه دەگەڵ خويان هينا بوويان . ئەو فروکانە
هەر ناويان فروکە بوو و بەس و بۆمبەشيان تەبوو، رەنگە ويستبەتيان
لە نيو ئەوانەوه بە نارنجوکى دەستى و لە هەواوه نيشانەکان بکوتن.
هەرچونىک بى دەرکەوت کە ئاغاي پيرزادە سەرۆکى ستاد پيش لە
هەموان ناوەندى فەرماندەرى بە جى هيشتووه . بەياننامەى دەست
نەکردنەوه مۆتۆر سوارىک دەيهينى بۆ سەرا، ئاغاي پيرزادەش بـــ
ئاگادار بوون لە راست بوون و نەبوونى ناواختى بەياننامە کە سوارى
تەركى مۆتۆر سوارە کە دەبى و ليدەدا و دەروا کە دوايه سەر لـــ
بەگيئەتى شوورەوى دەردينى .

پرسیارم لە وهزەى ژەنەرال عەزيمى کە ستادەکەى لە ميانئاواو
بوو کرد . کەس ئاگاي لەهوش نەبوو . دوايه لە تەوريز گيراو ئىعلاام
کرا . ناعيلاج چوومه لای سەرھەنگ عيزەت . ئەو پى گۆتم : راستىيەکەى
ئەوهيه کە ريبەرانى فيرقەى ديموکرات هەموويان هەلاتوون و ئىتر
شتىک بە ناوى فيرقە نەماوه . ئەرتەشى ئيرانىش هەر لە دوو سى
رۆژانە دا تەواوى ئازەربايجان داگير دەکا . جا ئىستا خۆتان بريار
بدەن ! خيلى بارزان ليرە مالىكى نيه کە بەرگرى ليکا . ئيمە لە
راستى دا لە هەوا دا ماوينەوه ، ئيوەش ئىستا وهزەىكى ئاواتان هەيه
ناتوانن خۆتان بگهيننە تەوريز لادى شورش لە ريگا دا . هەرنەبى بۆ
وەرگرتنى چەکەکانتان ، ئيوە وهبەر گوللە دەدا . ئەگەر بە سلامەت شى
بگەنە تەوريز لەوى روون نيه چتان بە سەردى ، تەنيا ئەركى ئيوە

گورکسی هیزه‌کان و خودامه‌زراندن و سنگه‌ر هه‌لکه‌ندن له قافلانتکیو
 سرگورد قازی شه‌سدولاهی، شه و پیاوه له خو بورداوو و به‌ئیمان، شه و
 هاوری هه‌ره‌باشی ئیمه له‌ئاسمان را گوله‌ی به‌رکوت و شه‌ید بوو .
 ئیمه هه‌موومان هیوادار بووین که به زوویی توله‌ی بستینینه‌وه
 و به دل‌نیایی‌یه‌وه له سنگه‌ره‌کانمان دا چاوه‌ریی فه‌رمانی هه‌ی‌رش
 بووین که له‌پر گشت هومید و هیوامان به بادا چوو .

شه‌وی ۲۱ ئازهر (۲۱ مه‌ماهه‌ز) بو چاوه‌دی‌ری له شه‌رکه‌کانی
 پشت‌جه‌بهه چوو بوومه‌ دییه‌ک به ناوی " ئالتوونی خواروو " ناوه‌ئندی
 ته‌د اروکاتی ئیمه له مالکی لادیی دا بوو . له‌وی خه‌ریکی خویندنه‌وه‌ی
 نامه‌ی گه‌یشتوو بووم که خه‌به‌ریان هه‌ینا سواریک ها‌تووه داوا ده‌کا
 چاوی به من بکه‌وی .

شه و سواره له لایهن سه‌ره‌نگ عیزه‌ت - سه‌روکی ستادی مه‌لا
 مه‌ستا‌فا و له شه‌سه‌ره‌کوره‌کانی عیراقی بوو که پاشان له عیله‌ب‌راق
 گیرا و ئیعدام کرا - را زه‌رفیکی بو من هه‌ینا بوو . به‌یاننامه‌سه
 به‌ناوبانگه‌کی تیدا بوو . هه‌ر شه و به‌یاننامه‌یه‌ی که تیدا له
 لایهن ره‌به‌رانی فه‌رقه‌ی ئازهر بایجان و کوردستان را راگه‌یند را بوو
 که بو پیشگرتن له شه‌ری براکوژی بریاریان داوه وه‌ده‌ست نه‌ین و
 فه‌رمانیان دا بوو به به‌شه‌کانی شه‌رتشه‌ی ئازهر بایجان که بچه‌وه‌ناو
 سه‌ربازخانه‌کانی خویمان . سه‌ره‌نگ عیزه‌ت له‌گه‌ل شه و به‌یاننامه‌یه‌سه
 نامه‌یه‌کی کورته‌شی بو من نارد بوو :

" ئا‌غای سولتان پیشه‌وه‌ری رای کردوووه ، په‌ناهیلیان رای
 ره‌به‌رانی فه‌رقه رایان کردوووه ، شه‌رتشه‌ی حکومه‌تی ناوه‌ندی ها‌توته
 ناو ته‌وریز و پشت‌جه‌به‌ی میاندواویش گیراوه جا بو‌یه به‌سه‌رو
 پاراستنی هه‌یمنی پشت‌جه‌بهه ، ئیوه بچه‌بوکان و به‌ره‌و میاندواو
 دا به‌ز رین . . . " من له‌وه نامه‌یه‌ی وی دا بونی سه‌رله‌یشیوانم کرد .

حکومه‌تی ئازهر بایجان بو یاریده‌ی ستادی مه‌لا مه‌ستا‌فا
 سه‌رگورد په‌یرزاده‌ی نارد بووه سه‌را . بریارم دا پیوه‌ندی پیوه‌بکه‌م
 و پاشا ئاگاداری ورد له وه‌زعی جه‌بهه ، نه‌خشه‌یه‌کی له‌بار به‌سه‌رو
 پاشه‌کشه‌نامه‌ده‌بکه‌م . وللم‌نارد بو سیتوان به‌که‌م ره‌ئیس‌دانا که
 له سنگه‌ردا بوو توپه‌کان خرکاته‌وه و به‌یانه‌یه‌ئینه‌تته ئالتوونی خواروو

ههلبهت ئیڤه‌ی ئه‌فسه‌ر ئاگامان له‌ سپاسه‌ ته‌کانی پشت په‌رده‌ نه‌بوو
چ‌ کو‌بوونه‌وه‌ و‌ شانیه‌کیشان نه‌بوو که‌ تیبدا سه‌بارته‌ به‌وانسه
زانیا‌ریمان ده‌سه‌ته‌ که‌وی . ئه‌وه‌ هه‌سته‌ی له‌ ئیڤه‌ دا پیک هاتبوو ته‌نیا
به‌ کو‌یره‌ی ئه‌وه‌ شتانه‌ی بوو روژانه‌ ده‌مان دیتن . هه‌رچونیک بی ئه‌وه
هه‌ستی گشتی ئیڤه‌ بوو و‌ پاشانیش ده‌رکه‌وت زو‌ر هه‌له‌ نه‌بوو و‌ دیممان
کار کیشایه‌ کوی .

پاش ئه‌وه‌ی ده‌رکه‌وت که‌ وت ویژه‌کان چ‌ ئاگامیان نه‌بوو
و‌ حکومه‌تی ئیران بریاری داوه‌ هیز بنی‌ریته‌ ئازه‌ربایجان ، چ‌ه‌ند
میتینگیک له‌ شاره‌ جو‌ربه‌جو‌ره‌کانی ئازه‌ربایجان دا پیک هیندراو له‌وه
خو‌پیشاندانانه‌ دا به‌ رواله‌ته‌ خه‌لکیان هان ده‌دا بو‌ خو‌راگری ، دروشمی
به‌ناوبانگی: "اولمک وار دونمک یخ‌ور" - مردن هه‌یه‌ گه‌رانه‌وه‌ نییه‌ -
یادگاری ئه‌وه‌ روژانه‌یه‌ . چ‌ه‌ند به‌شله‌ ئه‌رتشی ئازه‌ربایجان بو‌
به‌رگری ناردرا‌نه‌ سنووره‌کان .

شووره‌وییه‌کان کاتی له‌ ئیران ده‌رکه‌وتن ، چ‌ه‌ک و‌ ته‌قه‌مه‌نی قورس
و‌ له‌وانه‌ ئه‌وه‌ توپانه‌ی که‌ دا بوویان به‌ ئه‌رتشی ئازه‌ربایجان
ئه‌ستاندیان‌وه‌ و‌ ده‌گه‌ل خویان بردیان . ئیڤه‌ ته‌نیا چوار تو‌پی
٧٥ مان هه‌بوو که‌ له‌ له‌شکری پیشووی ئازه‌ربایجان به‌ جی ما‌بوو .
فه‌رمانده‌ری ئه‌وه‌ توپانه‌ ئه‌من بووم . دوو له‌وه‌ توپانه‌ به‌ فه‌رمانده‌ری
سه‌روان پوور هورموزان ناردرا‌نه‌ قافلانکیو و‌ دوانه‌که‌ی دیش بو‌یاریده‌ی
حکومه‌تی نیشتمانی کوردستان (حکومه‌تی نیشتمانی کوردستان به‌
سه‌روکایه‌تی به‌هه‌شتی قازی محممه‌د و‌ هاوکات له‌گه‌ل حکومه‌تی
نیشتمانی ئازه‌ربایجان له‌ مه‌هاباد دامه‌زرا - نووسه‌ر) به‌فه‌رمانده‌ری
خو‌م ناردرا‌یه‌ جه‌به‌هی سه‌قز .

کاتیک ئه‌من ناردرا‌مه‌ جه‌به‌هی سه‌قز مه‌لاسته‌فای بارزان
به‌رپرسی به‌رگری له‌وه‌ جه‌به‌یه‌ بوو . توپه‌کانم برده‌ دی "سه‌را" که‌له
سی کیلومیتری سه‌قز هه‌له‌که‌وتوو . "سه‌را" سنووری نیوان حکومه‌تی
نیشتمانی کوردستان و‌ ئه‌رتشی ئیران بوو له‌وه‌ی دوا‌ی ئاگاداری له‌
هیلی جه‌به‌هه‌ ، توپه‌کانمان له‌ شوینیک که‌ ده‌یروانییه‌ سه‌قز و‌ به‌سه‌ری
دا زال بوو دامه‌زرا‌ند و‌ چاوه‌ری فه‌رمان بووین .

له‌ هیچ‌کام له‌ جه‌به‌کان دا تیکه‌له‌چوون نه‌کرا . ته‌نیا به‌ده‌م جی

تایبه تی له و کاتی به وه که له فیرقه شدا چه کیان لی شه ته ک درابوو زور خراب ده جوولانه وه و به خه یالی خوین "شورشگیرانه" ده بزوتنه وه . هه لپه ره سه ته راسته قینه کان شه وانه بوون، به لام به شیک له کومه لانی ره سه نی نازه ربایجان له سه ره تا دا له دل وه به دهنگی فیرقه دیموکراته وه هه اتن .

هه له به ت شه وانه ، هو ی سه ره کی نارازی بوونی خه لک نه بوو ، له ته وریز هیندی له موخالیفه کان که زیاتر کاسبکار بوون کو بوونه وه ی شاکرایان ویکده خست ، له ته وریز وا بلاو بیوو که زور به ی کاسبکاره کان قاپه وینه به کی دوو روویان هه به : لایه کی وینه ی پیشه وه ریبه و لایه کی دیکه ی ئی قه واموسه لته نه ، قسه به کی خوش بلاو ببوه ده یان کوت روژیک ده سه ته به سه شه قامان دا وه رببوون و هاواریان ده کرد : " یا شاسون" - بژی - به قالیک له به کیک له خوو پیشانده ره کانی پرسی : " یولد اش کیم یا شاسون ؟" - کی بژی ؟ - و کابزا له وه لانی دا ده لی : " هه له معلوم دگل" - جار ی مه علوم نیبه - .

ئیمه پیوه ندیبه کی شه تو مان ده گه ل خه لک نه بوو به لام شه گهر جار جار تووشی کاسبکار یک یان که سانی دی ده بووین و له قسه کردنمان را ده یان زانی نازه ربایجانی نین گهر متر ده گه لمان ده بزوتنه وه به راشکاو ی پیان ده گوتین لانی کهم ده توانین ده گه ل ئیوه دوو قسه ی حیسانی بکه ین و بهم پیبه بیزاری خوین له شه فسه ره کانی فیرقه یان فیدایی ده رده بری . دیاره هیندی له وان هه قاز انجوبه رژه وه ندیان ده مه ترسی که وتبوو .

ئیمه شه گهر چی له سه رباز خانه دا بووین و له شانو دوور بووین به ره به ره بو مان ده رکه وت که شه وه زعه نا توانی زور بخاینسی . حکومه ت ، حکومه تیک نه بوو که کومه لانی خه لک به ئی خوینی بزانت و وه دوا ی رینوینیبه کانی که ون . به تایبه تی کاتیک که ده ست کسرا به هیندی ها تو جو له ناو تاران و ته وریز . موزه فه ری فیرووز جیگری سکر تیری گشتی حیزبی قه واموسه لته نه ها ته ته وریز و پیشه وه ری چوو تاران تا ریگایه کی هیمانه بو جی به جی کردنی کیشه ی نازه ربایجان ببیننه وه ، ده رکه وت که هیندی ئالوگور له سه ره وه دا کراوه و امان هه ست ده کرد که ئیتر له شورشی نیشتمانی نازه ربایجان شتیک نه ماوته وه .

وه بیرم دی پاش هاتنی ئیمه بو ته ورئیز له یه کم کو بوونه وهی
 یهک ناسین ده گهل پیشه وه ری، ئه و وپرای به خیرهینانمان وشێ کردنه وهی
 ههلو یسته کانی فیرقه ی دیموکرات گوتی: "حیزی بی تووده ههر قسه ده کاو
 دروشمان داویزی به لام ئیمه چه کمان به ده سته وه گرت و به کـسـرـده وه
 جوولاینه وه". ئه و کاتی ئه و چه شنه باسکردنه ی حیزی بی تووده ی ئیـلـزان
 له دلی من گران هات. پاشانیش که داوایان له ئیمه کرد ببینه
 ئه ندای فیرقه ی دیموکراتی ئازهر بایجان هه موومان بیده نگ ماینه وه
 وئاماده یی مان نیشان نه دا. پیم وایه ریشه ی دژایه تی و نا کوکی
 نیوان پیشه وه ری و ئازهر ههر له مه دا بووی. راسن و گورانندی له پر
 و له خووه ی پیشه وه ری به سه ریه ک له ئه فسه ره کان له کو بوونه وه یه ک دا
 که پیشتر باسم کرد، له ئه فسه زی کیشکدان و ئاتوسفیریکـی
 نادوستانه ی که نیوانی فیرقه یه کان و ئه فسه ره کانی داگرتبوو گه ره ک
 ریشه ی له نه ته بایی پیشه وه ری و حیزی بی تووده ی ئیران دا بووی.
 پاشان ته نانه ت بیسته وه که حیزی بی تووده ی ئیران له بنا وانـه وه
 ده گهل تیکهل کردنی ریکخراوه حیزی یه کان بو نیو فیرقه ی دیموکرات
 و ههنگاوه کانی دو اتری فیرقه هینده ش موافیق نه بووه به لام ده گهل
 کاری کراو به ره و روو هاتوو و به هه موو جوور به دوای فیرقه دا
 کیشراوه. هه رچونیک بی پاش رویشتنی ئه رته شی سوور، هه لپه و
 گه رم و گوپی سه ره تایی له ئازهر بایجان ورده ورده له کورتی دا و
 وا وه به رچاو ده هات که چ ههنگاویکیش بو پاراستنی ئه و وره یه ی که
 له سه ره تادا هه بوو هه لئا هیئریته وه، ته نانه ت به بروای من ئه و
 جۆش و خروشه ی که له سه ره تادا به دی ده کرا تا راده یه کیش له بهر
 هه لپه رستی و خو رانان بوو. له فیرقه ی دیموکرات دا ژماره یه کی
 زۆر له موهاجیره کان (ئه و ئازهر بایجانی یانه ی له شـبـووره وئی را
 هاتبوونه ئازهر بایجانی ئیران - وه رگیر) ئه ندام بوون کـسـه
 کاره گرنگه کانیان به ده ست بوو: وه زیری شهر، سه روکی گشتی پۆلیس،
 سه روکی گشتی کیشکان، سه روکی پۆلیسی نیزامی، یانه ی پۆلیس له
 گه ره که کان و هتت. رهفتاری ئه و موهاجیرانه ههر له سه ره تـای
 هاتنیانه وه بو ئیران شوینیکی باشی له سه ر زهینی کومه لانی خه لک
 دانه نابوو. ئه وانه هه لس و کهوتیان سه ره ربانه بوو، و بـه

ته نانهت پيشه و هری خوئی جارجا تووشی زور کاری سهیروسه مه ره به تابه تی له نیو نهر تهش دا دهبوو. رنگ بی هیشتا پروای به بوونی نهر ته شی ریگ و پیگ نه هینا بوو و بایه خی ددها به فیداییه چهدا ره کان که له سهرو به ندیکي دا وه جوش ها تبوون و هیندی کاریان کورد بوو.

وه بیرم دی جاریگ پيشه و هری بو به سهر کردنه وه ها ته سهرباز خانه، له کاتی ها تنی دا، نهفسه ری کیشک، سیتوان به کم دیبانهت، لسه متبخ ده بی و چا و ده پیری دایه ش کردنی چیشته ددهکا. پيشه و هری بانگی ده کاته لای خوئی و شیرادی لیده گری که بوچی له دهفته ری کیشک ددان و ژووری خوئی نیبه و له پشت میزه که به وه دانه نیشته وه. نهفسه ره کیشکه که بو شی ده کاته وه که پیویست ناکا همیشه له پشت میزه که به و دانیشی، و له سهریه تی چا و ده پیری به سهر هموو کاروبار هکان دا و له وانه دایه ش کردنی چیشته دا بکا. پيشه و هری له "رووه لملالای وی تووره ده بی و فهردان ددها به سهرباز هکان لیبدن، سهرباز هکان پیدز بیلکه ده کمن و ناماده نابن له نهفسه ری خویان دن، پيشه و هری به حدره سه کانی خوئی ده لی، و حدره سه فیداییه کان نهفسه ره که ده کورتن .

نهفسه ره کان بو نیعتیر از به دم کرده و بهی پيشه و هری چهنسند له و سهرو به ندی دا مانگرتن دزی به رژه و هندی نهر ته شی نیشته انانی به زور زوو گرانه وه سهر کاره کانیا ن به لام دلمه ندی و نیعتیر از بیان هر وه ک خوئی ما بوو. پيشه و هریش بو نه وه ی دلخوئی نهفسه ره کان بداتسه وه پاشان هیندی ههنگاوی هه لینا به وه، وه ک بانگ هیشتیان بو شاگولسی له شه وانی جومعه دا بو پیگه وه نیوی شه وی خواردن و له و کویو ونه وانه دا پيشه و هری سه باره ت به شوژی نازربار بجان و نه و ههنگا وانه ی که دواتر نابوو به وه و نهرکی هیزه چهدا ره کان قسه ی بو نهفسه ره کسان ده کورد.

له سهر له به ری قسه کانی پيشه و هری و زنجیره به یک روودای دیکه می که پیش شه و کویو ونه وانه و دوا ی نه وان ها تنه پيشه وه نه من بسوم دره که وت که له پیوه ندی نیوان ناغای پيشه و هری و حیزی سووده ی شیران خووش نه بوو.

نمەن بە ھېچ جوور دۇى ئەنترنا سىۋناليزم: ھاوپىۋەندى ئىيو
نەتەۋەبى بزووتتەۋە ئازاد يوخازەكان و بزووتتەۋە كرىكازى يەكانى
جىھانى، پارمەتى بىراپانەۋ دولايەنەى زەھەنگىشائى جىھان نىم
بەلكو بروايەكى قولم بېيەتى، لە دنيايەك د ا كە سىستى يەكپارچە
و جىھانى ئەمىرالىزم ئەۋكى نەتەۋە پچوۋكە زەھەنگىشەكان لە ھەر
قوۋبىنكى دنيا دابىن، رېك دەكۇڭى، ئەۋ پەرى ساويلكەبىيە كە ئەم
نەتەۋانە لە بەكترى بى بەش كەبىن. بەلام ئەۋ پارمەتەيە، بىئان
دروستتر ئەۋ پارمەتەيانەى ھەندەران كارېگەر بوونيان بە عونسورى
شورگىرانە لە نا و خۇى كۆمەل دا بەستراۋەتەۋە، بە كوتىنكى دى،
پارمەتى و پشتوانى ھەندەران ھېز ۋەبەر عونسورى شۇرشى ناوخۇبى
دەنئى بەلام شورساز ناكا. شۇرشى نىشتەنئەى و دىۋكراتى
ئازەربايجان نمونەبەكى زىندوو لەم چەشئە پشتوانىيە بوو، بەشە
پارمەتى بەككىتى كۆمەرە شورۋەۋەبەكان بەۋ شۇرشە زۇر زىاتربوو لە
پارمەتى و بەشدارى خەلكى زەھەنگىشى ئازەربايجان. رەمزى سەۋگەۋتن
ۋىكائى شورشېش ھەر لەۋە دابوو. تا ئەۋ كاتەى كە ئەم پارمەتەيە
دريژەى ھەبوو، پشورى شۇرش گەرم بوو، بەلام ھەر كە ئەۋ پارمەتەيە
بىرا، شۇرش خنكا .

لە ئازەربايجان، بەتايەبەتى پاش چوۋنە دەرى ئەرتەشى سوۋرئەۋ
جۇش و خروشە شورگىرانەبەى كە لە سەرەتا د ا لەگۇرى دابوو لە نا و
چوۋ، تەنانتەدەستە دژەكان بە ئاشكرائى، خۇپىشانان بيان دەكسرد،
ھۇبەكەشى ئاشكرابوو. شۇرشى ئازەربايجان لە جەرگى كۆمەلانى خەلك
دا رېشەى دانەكوتابوو، ئەسالەتى نەبوو، تەنبا رېبەرى كارامەى
فېرقە پېشەۋەرى بۇ خۇى بوو، ئاغايانى قىامى، پلگان و ۋەك دەبيان
كوت ئىلھامى، فەرىدەۋوتى ئىبىراھىمى و چەند كەسى دېكە ئىنساننى
بە بىروبروا بوون و لەۋانە بىترازى ئەندامانى خوارەۋەترى فېرقە
تېگە پىشتىنكى شورگىرانەى ئەۋ تۇيان نەبوو و ئەگەر بووبىتتىيان
زۇر كەم بوو. ھېند يېكىش خەلكى ھەلبە رست خۇيان تېۋەرد ابوو كە
ھېندى د روشى شابلونىيان كردبوۋە بىنىشتە خوشكەى سەرزازىلھان و
ھەلبە و بە مستى قوچاۋە ھەر دەنيانگوت و دەبيان كوتەۋە و ھەمەر
ئەۋەشيان بە كۇتايى كارى شۇرش و سەر كەۋتتى دەزانى .

هملومه رچی زهمانی و مهکاکانی شه و ده می و کهک وه رگرین له چه توری پشیتوانی شه رته شی سوور له ئیران، فیرقی دیموکراتی، نازه ربايجانی دنه دابی تا له ده سپیکردن و سه رختستی رایهرین دا په له بکاکا، دیاره شه رته شی سوور راسته و خو له رایهرین دا به شار نه بوو بسه لام له و پشوونی و پشیتوانی کردنی له شوږشی نازه ربايجان له هه مه سوو شوږنیک ههست پیده کرا. شه ههسته خوئی له خوئی دا بووه هوی خسو بده دهسته و ودان و دهست له خوږاگری هه لگرتنی سه ربايجان هی شه رته شی ئیران له ته وریز و جیکاکانی دیکه .

هه رچونیک بی رایهرین سه رکهوت . حکومه ته نیشتتمانی ی نازه ربايجان بیک هات و له ماوه ی سالیک ده سالاتی خوی دا به خیرایی دهستی به ریڅورمی بنه رته تی کرد که دا به ش کردنی هیندی له زه وویوزان، میلی لیگ کردنی هیندی له کارخانه کان، ده سه سه رد اکرنتی سه سه روه ته وادارایی دوژمتانی گه ل، بیک هیئانی شه رته شی نیشتتمانی ی کلانزه بايجان، سازکردنی زانستگمی ته وریز و هه ولدانی شه و و روژ بسو سازکردنمه وه و فیره تاو کردنی شه قاهمه کانی ته وریز به شیک له مانه ن. هیشتان زانستگمی ته وریز و فیره ته سااوی شه قاهمه کانی شه و شناره یادگاری شه وی سه رو به ندین. به لام له گه ل هه موو شه وانه ش دا فیرقه نه بیتوانی بیری لایه نگری کومه لانی هه راوی زه صه تکیشان به ره و لای خوئی راکیشی و شه وان له پال خوئی دا را بگری.

چیماسا؟

هوئی شه ده بی له فاکتوره بیک هیئره کانی رایهرین و سه رکهوتنی دا ببیند ریته وه .

له و روژگاری داد و ئیشتان - هوئی شکانی شوږشی نازه ربايجان له ها و سه رنگ نه بوونی، قورسایی هیزه کان - شه مپیرالیزم و سوسپالیزم - له شانوی نیونه ته وه بی دا ده ببینمه وه ، به لام هوی سه رکهوتنیش به له بهر چا و کردتی، هه لومه رچی مه کانی، هه رته وه بوو . سه رکهوتنی خیرای شوږشی نیشتتمانی ی نازه ربايجان تا کامی یارمه تی بی شه م لاوئه ولای سوسپالیزم بوو ، به لام هه ر که شه م یارمه تی یه ، هه لیه ت له بهر ها و سه رنگ نه بوونی قورسایی هیزه کان له شانوی نیونه ته وه بی دا ، شه را به حکومه تیی نیشتتمانی ی نازه ربايجان، ئیک چوو و تاکاری به سه ربايجانی یه مه .

سه بارهت به سه رکه وتن و شکانی خیرای شورشى نازه ربايجان زور
 قسه کراوه، به لام نمن تنيا له روانگهى خومه وه، له روانگهى
 نهمسهرىکى که به کانالىکى باریک دا تپه ريوه ده دويم. به بىروپرای
 من رهمزى سه رکه وتنى خیرا و شکانی خیرای شورشى دیموکراتى
 نازه ربايجانىش، یارمه تی و یاریده ی بی نملاو نهلای نهرته شى سوورو
 یان دروستتر پشت به ستنى له راده به ده رى فیرقهى دیموکراتى
 نازه ربايجان به و یارمه تی و یاریده بریا نهمیه ی یه کیتى شووره وى بوو.
 هه له بهت دروشم و داواکانى فیرقهى دیموکراتى نازه ربايجان هه موو به
 حق، دروست و پيشکه وتوو بوون: نازادى به دیموکراتى یه کان، زمان، قه له م،
 کوبوونه وه، فهرهنگ، خودموختارى له چوارچيوه ی ولاتى نازادى ئیران
 دا، داواى باش بژييه تی بو چینه زه حه تکيشه کان، سهنگ و سووک کردنى
 نپيوه ندى نیوان کریکاران و خاوه نکاران و پيوه ندى نئاغو ره عييه تی،
 نه وانه دروشمى نه وتو نه بوون که لای هيج نازادى خوازىکى ئیرانى
 جى ی ئیراد لیگرتن و دژايه تی بن. به لام به دلنیا سی یه وه ده لیم نه و
 دروشم و داوا یانه به شیوه ی هه را و نه چوو بوونه ناو خه لک، داخوا له
 ماوه ی ۳ یان ۴ مانگ دا، له دامه زرا نى فیرقهى دیموکراتى
 نازه ربايجان تا ۳۱ سه رماوه ی ۱۳۲۴ (دیسامبرى ۱۹۴۵) - روژى راپه رین و
 سه رکه وتنى فیرقهى دیموکرات - ده کرا گشت کومه لانى کریکاران،
 جووتکاران، ورده بورژوازی و بورژوازی نیشتمانى نازه ربايجان، بو
 شورشیکى نیشتمانى ناماده بکرین؟ نه وه راسته که بهر له پیک هاتنى
 فیرقه هیندى کار له لایه ن حیز بى تووده ی ئیرانه وه کرابوو، هیندى
 ریکخراوى بلاو و لاواز له هیندى شوینى نازه ربايجان دامه زرا بوون به لام
 نهم کروکاشانه به س نه بوون بو نه وه ی که له ماوه یه کى به رته سنگ دا.
 فاکتوره بهرچاوه کانى نه وه ده مى له کومه لى فیئودال - بورژوازی نه و
 روژى نازه ربايجان دا ببنه فاکتورى زهینى پوزیتىو و ببنه هسووى
 ناماده بوونى شورشگیرانه و سیمای کومه ل نالوگور که ن، له وانهمیه

به قه‌لشتي به ردي شه و كاناله دا خريم و بهو بهري سه رسورمه انمه‌وه
نمردم و مامه‌وه ، جا بويه نهم ده‌تواني به ته‌واوي لسه روود‌اوه
ميژوويمه‌كاني شه و سه‌روبه‌اند انه ناگادار بم و بي شه‌وه‌ي چاو لسه
خارشيو ، به‌لگه‌ي سياسي و سه‌رچاوه‌كاني شه و زمانه بگم ته‌نينا به
ياريد‌هي زه‌ين و هوش خوم تيكوشاوم شه‌وه‌ي ديوده‌و بيسترومه يان
راست و خوبه‌نقداريم شيم اگردوه ، بو كچه‌كممي بگيرمه‌وه . پاش ۲۵ سال
دوروي له يه‌ككدي له سالي (۱۲۵۰) ۱۹۲۱) له بيارله‌ني روژ‌ه‌لالت چاوم‌به
كچه‌كم كهوت .

هيوادارم نهم به‌سه‌رها ته‌لايه‌نه ليل و تاريخه‌كاني به‌شيك له
ميژووي نيشتفاني شه راون كانتوه و يارمه‌تيه‌ك بي بو ناگاداري
شه و لاواندي كه قارمه‌انانه تيد مكوشتن اها تئوي راسته‌قينتي ولاقمان
دروست‌كمن .

سه‌ر له‌به‌ري نهم روود‌اوانه پيرن له حمه‌اسه ، قارمه‌اندي ، له
خوبوردن و شه‌هيد بيون به‌لام ناكامه دلته‌زبنه‌كانيان ده‌ي سه‌لمينن
كه ره‌وتني بيشه‌چووني كومه‌ل و ناوگووره‌كاني به قانوني ريگكو
سيك و دياريه‌وه به‌ستراوه‌ته‌وه و قارمه‌انني تاكه كمسي و خه‌باتي
به كومه‌ل به بي سپوه‌ندي پته‌و و كيپ له ته‌ك كومه‌لان و داواكانيان
دا چ ناكاميكي نابي جگه‌لورنياكارمسي نه‌بي ، هلم‌وو مان ده‌بي نهمه‌مان
له بير بي .

نهمولحه‌سني نه‌فروه‌نيان
خه‌رم‌اناني ۱۲۵۵ (سپتامبري ۱۹۲۲)

. تي‌بيخني وه‌رگير : خوبه‌ره‌وه‌ي خايزز . شه و نووسرا وه‌يه‌ي به‌رد‌ه‌ستت
به‌بيكه له كتيبي قيام افسران خراسان - رابه‌ريني شه‌فسه‌ره‌كساني
خوراسان - كه تيبي دا همددي گوشه‌ي ميژروني نه‌ته‌وه‌كهفان روونايكي
تازه به خوبه‌وه ده‌بيتي . سه‌رنج‌را كيش بووني شه و نووسرا ويه‌به له‌وه
دايه كه نووسه‌ر شه فاوايه‌كي بي ايه‌سانه به‌سه‌رها ته‌كان ده‌ته‌ويته‌وه .
تيري شه و باسه له‌لايه‌ن وه‌رگير را هلبژيد راوه .

وه‌رگير : زستاني ۱۹۸۲

پاشه‌کشی بارزانی یه‌کان له کوردستانی ئیران

نووسەر : ئه‌بو‌لحه‌سه‌نی ته‌فره‌شیان
وه‌رگیژر : حه‌سه‌نی سه‌یف

خوینه‌ره‌وه‌ی خو‌شه‌ویست

ئهم کتیبه‌ی به‌رده‌ستت ، گێرانه‌وه‌ی ئه‌و رووداوانه‌یه‌ که به‌شیک له‌ میژووی هاوچه‌رخ‌ی ولاتی ئیمه‌یان پیک هینا . ئه‌مه‌لن توژکالیکی پچووک له‌ که‌لوپه‌لی ئه‌و رووداوانه‌ بووم .

له‌ خه‌رمانه‌نی سالی ۱۳۲۰ (۱۹۴۱ی زایینی - وه‌رگیژر) ، له‌ جه‌نگه‌ی شه‌ری جیهانی دووه‌م دا ، بوومه‌ ئه‌فسه‌ر ، پاش‌ماوه‌یه‌ک به‌ ده‌ست شووره‌وی‌یه‌کان یه‌خسیر کرام ، چه‌ند مانگی‌که‌ زیندانی شاری عیشق ئاوا دا بووم ، له‌ راپه‌رینی ئه‌فسه‌ره‌کان دا له‌ خو‌راسان به‌شد اریم کرد ، دوایه‌ بوومه‌ ئه‌فسه‌ری ئه‌رته‌شی نیشتمانی ئازه‌ربایجان ، له‌ شه‌ری بارزانی‌یه‌کان له‌ دژی ئه‌رته‌شی ئیران دا به‌شدار بووم و ئاخه‌ره‌که‌ی له‌ مانگی خاکه‌لیوه‌ی ۱۳۲۶ (۱۹۴۷) بوومه‌ په‌نابه‌ری عیراق و له‌ خاکه‌لیوه‌ی ۱۳۲۹ (۱۹۵۰) ته‌حویلی ئیران درامه‌وه‌ و له‌ زه‌مانی‌یه‌وه‌ له‌ زیندانه‌ تیگرایی‌یه‌کان دا به‌ند بووم ، دوای کوده‌تای ۲۸ گه‌لاویژ (۱۹ی ئووتی ۱۹۵۳) دووریان خسته‌وه‌ دورگه‌ی خل‌ارک و ئاخه‌ره‌که‌ی پاش‌شازده‌ سال و چه‌ند مانگ زیندانی کیشان له‌ خاکه‌لیوه‌ی سالی ۱۳۴۲ (۱۹۶۴) له‌ زیندان به‌ربووم .

له‌م وتاره‌ دا ته‌نیا ئه‌و رووداو ، دیتراو و بیستراوانه‌ی کانالیک‌ی باریکه‌ده‌گیرمه‌وه‌ که‌ خۆم پێی دا تیپه‌ریوم .

دیسان دووپاته‌ی ده‌که‌مه‌وه‌ که‌ ئه‌من ماسیه‌کی پچووک بووم که

- 62 - سئوديا مههمهت كارا تاش
محهمهه ئوزون
- 66 - بهيتا هاواري
چهركهزي رهش
- 67 - حكاياتا راستي
تورني ئوزمان
- 68 - روژ ئهگله دبه
توسني رهشيد
- 73 - چهند تيكستين دملكي (زازاكي) : 1887
پيتهر ئيفانو فيچ ليخ
- 83 - نا خومخوما كه رامه تا گرانا پهي را دما
كوپو بهرز
- 96 - بهي
ععلي ئه شرف ده روپشيان
- 104 - ئه بي زازاكي حيكايا " دونيا گزه لي "
ئ.ق. لوكوك
و: عومهرى عهلي
- 109 - شهيتان و شيخ بزنيا
كوپو بهرز
- 112 - د شاعيري
مالميسانز
- 116 - د دهيري (لاوكي) ده رسيمي
حهيدهرى ده رسيمي
- 119 - وولات
فرات
- 120 - يه و دهيري ده ستنوشتا - هه سره تي وه ته ني
- 121 - بيبليوگرافيا: دملكي

نــااوه پۆك

- ۶ - پاشه كشه ی بارزانیه كان له ئییران
ئه بوحه سه نی تفره سیان
و: حه سه نی سه یف
- ۳۱ - سۆزی ئاوازه کی پسر غوربه ت
ئه حه مه د عارف
- ۴۱ - د اوای لی بووردن
- ۵۷ - مه زه به بی ئه هلی حه ق له ئییران
ئه نه ور قادر حه مه د
- شاعیری رۆناهی و هشیاریی ، جگه ر خوین
رۆژه ن بارناس
- 25 - بیرانینین ئیحسان نوری پاشا (۵)
- 39 - هه ئپه یئین ب عوسمان سه بری
ئامه د و زین
- 45 - سه دسالیآ بوویینا ئی.ئا. ئۆربیلی
رۆهت
- 48 - ئه کد همیک هوئسیپ ئوربیلی
تۆسنی ره شید
- 50 - بارکیشین بچووک (۲)
فرات جه وه ری
- 57 - فه گه ره مال
شاهینی . ب . سوره کلی
- 60 - ته رکی ئا فا بارانی
موشا که قال

کرمسانج ده وله تا دنییدا

ثایا بچ وه جهی مانه مه حرووم؟

بیلجمله ژبوچ بوونه مه حکووم؟

شهحمه دی خانی

(سهدهی جه قده یه م)

www.arsivakurdi.org

www.arsivakurdi.org

ئهم گۆفاره سالی دوو جار
ئهنستیووی کورد ده‌ری ده‌کا

ههوا

کۆلاریزکی، رووناکییری، کشته

ژماره ٦ / شابی ١٩٨٢

ENSTÎTUYA KURDÎ

Enstîtuya Kurdî malbendeke çandîya serbixwe ye. Di Sebata 1983 bi destê ronakbîrîne kurd ên ji her aliyên Kurdistanê, hatiye danîn. Amanca wê beşdarbûna şerê ji bo parastin û pêşvebirina çanda gelê kurd e.

Civandîna gencineyên çanda kurdî, çêkirina ferheng û rêzimanên kurdî, lêgerînên li ser edebiyat, pîşe û dîroka kurdî, çapkirina kovar û kitêbên kurdî, pêkanîna kaset, sêlik û filmên kurdî şaxên bingehiyên xebata wê ne. Karekî wê yî serekeyê din jî nasandina çanda kurdî bi gelên cihanê ye.

Enstîtu dixwaze bibe cîgeheki xebatê ji bo hemû zimanzan, nivîskar, dîroknas, hinermend, pîşekar û ronakbîrên kurd û dostên gelê me.

Ew ji bo jîyan û pêşveçûna xwe, hewcê alîkarî û tevkariya her Kurdê welatparêz e.

Hîmdarên Enstîtuya Kurdî :
CEGERXWÎN, Ordixanê CELÎL:
Heciyê CINDÎ, Yilmaz GÜNEY,
HEJAR, KENDAL, Qanatê KURDO,
REMZÎ, Osman SEBRÎ, Ismet Şerîf
VANLÎ, Tewfîq WEHBÎ, Nûredîn
ZAZA.

ئەنستیتووی کورد

ئەنستیتووی کورد مەلەبەندیکی کولتووریی سەر بە خۆیە . لە مانگی فێفریهی ۱۹۸۳ بە کۆشیی چەندان رووناکبیری کوردی هه‌موو بەشەکانی کوردستان دەهه‌زرا . ئاماژەیی بەشداربوونه له‌ خه‌بات بو‌ پاراستن و په‌ره‌پێدانی کولتووری گه‌له‌سی کورده .

کۆکردنه‌وه‌ی گه‌نجینه‌ی کولتووری کورد ، نووسینه‌ی فه‌ره‌نگ و رێزمانی کوردی ، لیکۆلینه‌وه‌ ده‌رباره‌ی شه‌ده‌ب و هونه‌ر و میژوووی کورد ، چاپکردنی گو‌فاره‌ و کتیبی کوردی ، ئاماده‌کردنی کاسیت و قه‌وان و فلمی کوردی ، شه‌مانه‌ بنچینه‌ی چالاکیه‌کانی ئەنستیتوون

ئەنستیتوو ده‌به‌وه‌ی بیی به‌ جیگای کارکردن بو‌ هه‌موو زمانناس ، نووسه‌ر ، میژووناس ، هونه‌رمه‌ند و رووناکبیریکی کورد و دو‌ستی کورد . بو‌مانه‌وه‌ی ئەنستیتوو و په‌ره‌ سه‌ندن ، پێویستی به‌ هاوکاری و به‌شداربوونی هه‌موو کوردیکه‌سی نیشتمان په‌روه‌ر هه‌یه .

حصوا

کوفاریکی رووناکییری کشتیبه

ژماره ۶ / تابی ۱۹۸۲